

DE TIJDLIJNEN KRUISEN

Verhalen over onze families,
(van den Bosch en Fiekers
Deel I: 1630-1949)

Afbeelding voorzijde: Wapenschild Familie Van den Bosch: Wapen: in zilver drie geplante bomen op grond, de middelste iets naar voren geplaatst, alles groen, waartussen een springend rood hert.

© 2016- 2020: Jos H.L. van den Bosch, Klimmen / Valkenburg.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de samensteller/ uitgever.

DE TIJDLIJNEN KRUISEN

Verhalen over onze families, voor, tussen en na de ‘Grote
Oorlogen’,

(Deel I, 1600 – 1949, families van den Bosch & Fiekers)

Tekst en samenstelling: Jos van den Bosch

Inhoud

Inhoud	5
Hoe noem je de generaties?	6
De tijdlijnen van onze familie.....	7
Eerlijk is eerlijk, de vondelingen eerst	9
Zoldervondst nummer 1 (WO I): Louis Raemaekers	9
Enige prentbriefkaarten van de zolder.	11
Zoldervondst nummer 2 (WO I): Ernst Kutzer	14
Enige prenten van de zolder.	17
Zoldervondst nummer 3 (WO II): Ton Smits	19
Enige kaarten van de zolder.....	20
Stamreeks familie van den Bosch uit Valburg.....	23
Vanuit Valburg	27
Het prille begin.....	30
Stamreeks van de familie Fiekers	59
Vanuit Brussel	61
Naar Maastricht	69
Van den Bosch vanuit Eijgelshoven.....	73
Naar Heerlen, de vonk.....	83
De Tweede Wereldoorlog	89
<i>Bevrijdings-Dagboek van Annie van den Bosch</i>	96
Overleven na de Bevrijding.....	117
De spoorwegtunnel	123
Sint Joep en andere verhalen.....	133
Ome Guus en Tante Fieny.....	137
<i>Heerlen 1949</i>	148
Genealogie familie 'van den Bosch' uit Valburg	149
EINDE	161

Hoe noem je de generaties?

(Ouder, = vader **of** moeder, **ouders** = vader **en** moeder)

Generatie	Benaming	aantal	procentueel aandeel in je genen
I	Jij en ik	1	100 %
II	Je ouders	2	50 %
III	Grootouders	4	25 %
IV	Overgrootouders	8	12,5 %
V	Betovergrootouders	16	6,25 %
VI	Oud ouders	32	3,125 %
VII	Oud grootouders	64	1,562 %
VIII	Oud overgrootouders	128	0,781 %
IX	Oud betovergrootouders	256	0,39 %
X	Stamouders	512	0,195 %
XI	Stam grootouders	1.024	0,097 %
XII	Stam overgrootouders	2.048	0,048 %
XIII	Stam betovergrootouders	4.096	0,024 %
XIV	Stam oud ouders	8.192	0,012 %
XV	Stam oud grootouders	16.384	0,006 %

De tijdlijnen van onze familie

Hé kids, eigenlijk mogen jullie de verhalen pas lezen als je de vijftig gepasseerd bent, dan pas komen namelijk de vragen. Negen of tien jaar oud (1959), was ik misschien, op bezoek bij mijn Oma. Oma van den Bosch woont samen met mijn tante Marietje, een zus van mijn vader, aan de **Eikenderweg 95** in Heerlen. Sinds haar man, Willy Leclercq, in 1943, vroegtijdig en

onverwacht, gestorven is, woont zij daar, in het ouderlijk huis met haar twee zonen, samen met haar moeder en haar nicht. De kinderen van den Bosch, dus de broers en zus van Marietje, hebben in overleg afgezien van hun erfdeel bij het overlijden van Oma van den Bosch (jullie overgrootmoeder). Tante Marietje kan zo met haar kinderen in het ouderlijk huis blijven wonen. Er wordt altijd gesproken over ‘Tante Marietje van Tonnie en Pietje’. Ik kom er graag. De jongens moeten weliswaar leven onder het strenge regime van drie vrouwen (ook Doortje ‘met

de dikke benen ’een dochter van de broer van Opa), maar op de een of andere manier is er toch meer vrijheid dan bij ons thuis in de Laanderstraat. Ton heeft een eigen donkere kamer waar hij foto’s ontwikkelt en Piet kan fantastisch piano spelen. Ze mogen roken, ongekend. Ik laat mij strikken voor een schrijfmachine(type)-cursus, Tante Marietje is lerares ‘typemachine schrijven’ bij Scheidegger. Dat betekent dat ik regelmatig naar de Eikenderweg 95 tijk om daar typelessen te krijgen. Van het ‘tienvinger- systeem’ zijn er bij mij nu nog maar 6 overgebleven. Later blijkt het toch wel handig, die cursus. Op de toetsenborden van de computers op school, beweeg ik me een stuk sneller dan mijn collega’s bij wie de gewonnen snelheid door het gebruik van de computer, volledig verloren gaat door het zoeken naar de juiste letter en het gehannes met twee vingers.

Op die bewuste middag mag ik naar de zolder om de donkere kamer van Ton te bewonderen en enige kennis omtrent het ontwikkelen van foto’s op te doen. Uiteraard trekt de grote hoeveelheid opgeslagen spullen mijn aandacht. Ik hoop nog steeds een glimp van de postzegel-verzameling van ome Willy zaliger te ontdekken, die aanwezig moet zijn volgens de

overleveringen. Maar wat ik zie, zijn veel dichte dozen en kasten met boeken. Daarin neuzend ontdek ik, de verderop in dit boek getoonde, boekjes met prentbriefkaarten en de map met prenten over de ‘Grote Oorlog’. Ook een mapje met spotprenten over de ‘Tweede Wereldoorlog’ vind ik. Ik vraag, eigenlijk vooraf wetend dat het tevergeefs zal zijn, of ik die attributen mag hebben. Tot mijn stomme verbazing vindt Tante Marietje het goed en zo ben ik in het bezit gekomen van deze kaarten en prenten. Alles wat de wereldoorlogen betreft heeft toen al mijn aandacht en zo is daarnaast mijn interesse in de familieverhalen en de familiegeschiedenis ontstaan. Enige prenten en kaarten uit mijn vondst zal ik jullie laten zien. Op Internet kun je er nog veel meer vinden als je het leuk vindt.

(Graaf Johannes van den Bosch)

Denk eraan, mijn verhalen beogen niet historisch juist te zijn. De verhalen, die ik gehoord heb, worden gewoon doorverteld omdat ze anders verloren gaan. Of ze historisch juist zijn,

Hollands Kerkhofje Bogor

internet, veelvuldig gebruik gemaakt. Overigens komt mijn broer bedrogen uit: Graaf Johannes van den Bosch was echt géén familie en van adel zijn we al helemaal niet. Maar dat maakt het niet minder interessant, toch?

Straks, is er niemand meer die verklaren kan waarom jullie betovergrootvader, mijn Opa Fiekers ooit in Luik (1905) en Brussel (1914) woonde of waarom jullie overgrootvader, mijn vader, zo vaak naar Luxemburg en Brussel (1955) moest reizen. Waarom mijn Ome Guus Ketzer opeens naar Rusland moest (1943), waarom jullie overgrootmoeder, Oma Speekenbrink uit Meerssen trouwde met ‘unne Hollender’ uit den Haag (1946) en waarom jullie Opa (grootvader) Jos zo vaak in Afrika (1979) is geweest.

Bij veel foto's is dat nu al het geval. Van de familie van overgrootmoeder **Speekenbrink-Hardy** zijn er een aantal oude foto's waarvan niemand meer kan zeggen wie de personen zijn, die erop staan afgebeeld. Zoals de foto hiernaast: v.l.n.r.: Lies Hardy (OGM Speekenbrink), haar Oma en Opa (BOGOs) Hardy(?) en **onbekend**.

Nu interesseert het de kinderen en kleinkinderen geen zier! Natuurlijk, als je aan het begin van je leven staat, kijk je alleen maar vooruit. Maar als je aan de andere kant van de vijftig staat, kijk je

ook wel eens terug en verbaas je je waarom zaken gelopen zijn zoals ze gegaan zijn. Je kunt niets meer vragen want over het algemeen zijn de personen die het zouden kunnen weten niet meer aanwezig. Dan moet er een hoop moeite gedaan worden, vaak tevergeefs, om te achterhalen wat er nu eigenlijk allemaal precies gebeurd is, of het wordt gewoon vergeten. Dat wil ik voorkomen door op te schrijven wat ik nog heb kunnen achterhalen of wat ik zelf gehoord of meegemaakt heb. De oplage van dit boek zal beperkt blijven tot de kinderen en kleinkinderen en dat is ook goed zo. Immers iedereen heeft zulke verhalen en waarom zouden deze, mijn verhalen, nu zo bijzonder zijn? Bijzonder is dat ik ze opschrijf. Veel plezier ermee, kids! Maar....

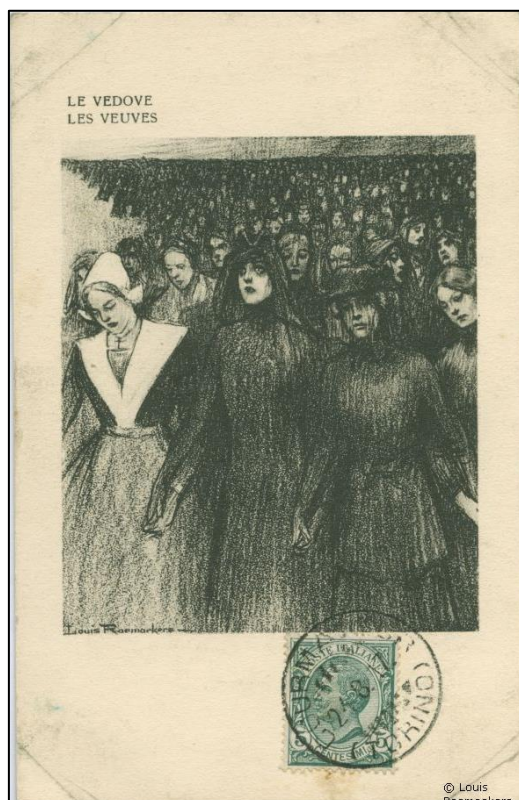
Eerlijk is eerlijk! Ik begin bij het begin en dat is een kleine weergave van de vondsten op de zolder van mijn Oma, met wat tekst en uitleg over de kunstenaars die er verantwoordelijk voor waren.

Eerlijk is eerlijk, de vondelingen eerst

Zoldervondst nummer 1 (WO I): Louis Raemaekers

Louis Raemaekers is als de ‘Grote Oorlog’ (WO I, 1914) uitbrak 45 jaar. Het is 6 april 1869 als Louis Raemaekers in Roermond wordt geboren als zoon van de Roermondse boekdrukker en uitgever Joseph Raemaekers en diens vrouw Amelie Michels. Het gezin is van huis uit katholiek, maar leeft in een politiek liberaal milieu. Met een kunstliefhebber als vader, die tekent en aquarelleert is de artistieke inborst van Louis snel verklaard. Na een opleiding in Amsterdam als tekenleraar, verschijnt er al gauw werk van Raemaekers hand in Elseviers Geïllustreerde Maandschrift. Louis is dan 23 jaar jong. In Brussel bekwaamt hij zich in het schilderen. Na het overlijden van vader Joseph kiest Louis voor een werkkring in het onderwijs als directeur en tekenleraar aan de *Avondteekenschool* in Wageningen. Als illustrator van korte verhalen en kinderboeken verwerft Raemaekers een zekere naam. Werk wordt tentoongesteld en verkocht, maar het kostwinnerschap – in 1902 trouwt Raemaekers met de Haarlemse Jo Mansvelt en in de volgende jaren worden er drie kinderen geboren - drukt als een loden last op zijn schouders.

In 1905 maakt hij een prentenboek voor zijn kinderen dat hem zijn eerste aanstelling als politiek tekenaar bezorgt. Op 3 januari 1906 verschijnt zijn eerste politieke tekening, in het Algemeen Handelsblad. Sommige van zijn tekeningen beslaan wel vijf kolommen, maar een duidelijk politiek standpunt ontbreekt in de spotprenten. Na publicatie van een bundel genaamd ‘Ha, Ha, Ha, alweer een vredesconferentie’ in 1907, oriënteert Raemaekers zich bij andere kranten dan het Handelsblad. De Telegraaf - in die tijd fel anti-Duits - is het meest geïnteresseerd. In februari 1909 verschijnt zijn eerste tekening in die krant. Hij krijgt een dienstverband en neemt ontslag als schooldirecteur.

De kaart van Europa volgens Raemaekers in december 1914.

In april 1911 krijgt Raemaekers bij De Telegraaf een vrijbrief om zoveel mogelijk tekeningen te maken als hij wenst. Op 1 augustus 1914 maakt Raemaekers zijn eerste tekening over de dan onvermijdelijke wereldbrand: Europa als jonge vrouw, gaat gebukt onder een gesel en een bloedend zwaard. Daaronder de woorden 'De Menschheid na 20 eeuwen Christendom'. Raemaekers windt er bepaald geen doekjes om in die tijd. Zijn tekening 'Kreuzland, Kreuzland über alles', een woud van grafkruisen, is een aanklacht tegen de verschrikkingen van de oorlog die ook nu nog niets aan zeggingskracht heeft ingeboet. De impact was destijds enorm, en niet

alleen in Nederland of Europa. Ook in de Verenigde Staten was Raemaekers een gevierd man. Kranten als de Washington Times en de New York American drukten zijn werk af. In een tijd waarin kranten nauwelijks foto's plaatsten, was het werk van Raemaekers een rechtstreekse link met het slagveld. VS-president Theodore Roosevelt bedankte hem persoonlijk voor zijn 'bijdrage aan de zaak van de beschaving' tijdens de Eerste Wereldoorlog. Door de Duitsers werd hij gezien als een vijand van de staat.

In een periode dat ons land neutraal wenste te blijven, koos Raemaekers met zijn politieke tekeningen uitdrukkelijk partij tegen de Duitse agressor en zijn nietsontziende geweld tegen met name de Belgische bevolking.

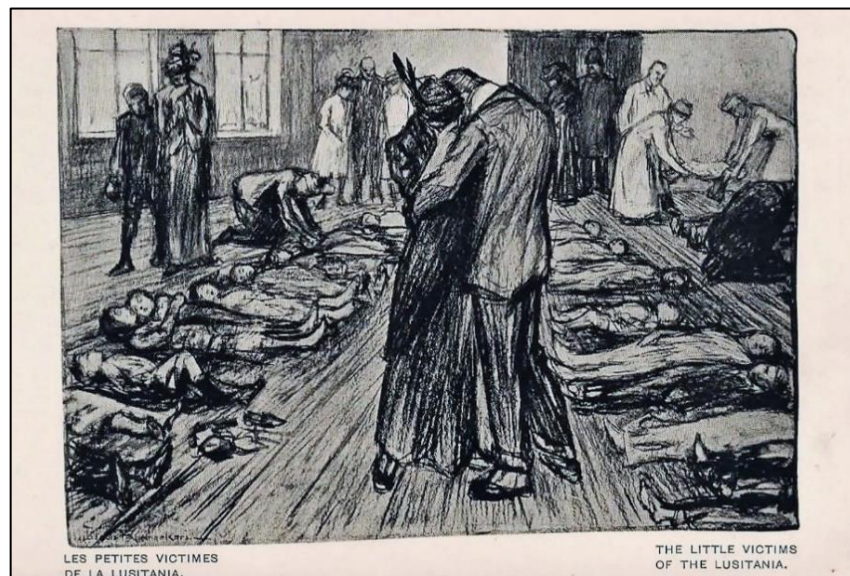
Als Limburger die een deel van zijn opleiding in Brussel had genoten, was Raemaekers begaan met het lot van de Belgen. De weinig neutrale opstelling van Raemaekers in zijn werk voor De Telegraaf leverde de krant de nodige kritiek op vanuit de gemeenschap, maar ook van de overheid. In de herfst van 1914 wordt de drukplaat van een tekening van Raemaekers in opdracht van het Openbaar Ministerie in beslag genomen 'om den kunstenaar Raemaekers wat voorzichtiger te maken'. Zijn tekeningen worden uitgegeven in de vorm van boekjes om het goede doel, bijvoorbeeld het Rode Kruis te steunen.

Na de oorlog wordt hij als een held geëerd en krijgt hoge onderscheidingen zoals de Franse *Légion d'Honneur*. De groten der aarde willen de man met de scherpe tekenpen zelf ontmoeten. In het interbellum, de tijd (1914-1939) tussen de twee wereldoorlogen, wordt hij persoonlijk ontvangen door de Franse president Raymond Poincaré en VS-president Woodrow Wilson. Raemaekers ontmoet ook koning Albert van België en koningin Elisabeth van Groot-Brittannië tijdens ontvangsten.

De Roermondse tekenaar trekt al vroeg na WO I, fel van leer tegen Adolf Hitler en het nationaalsocialisme. In 1932 maakt hij bijna 200 tekeningen, een aantal dat hij tijdens de oorlogsjaren van WO I nooit wist te halen. Opmerkelijk gegeven is dat Raemaekers al in 1933 de vernietiging van het Jodendom als belangrijk doel van Hitlers beweging herkent.

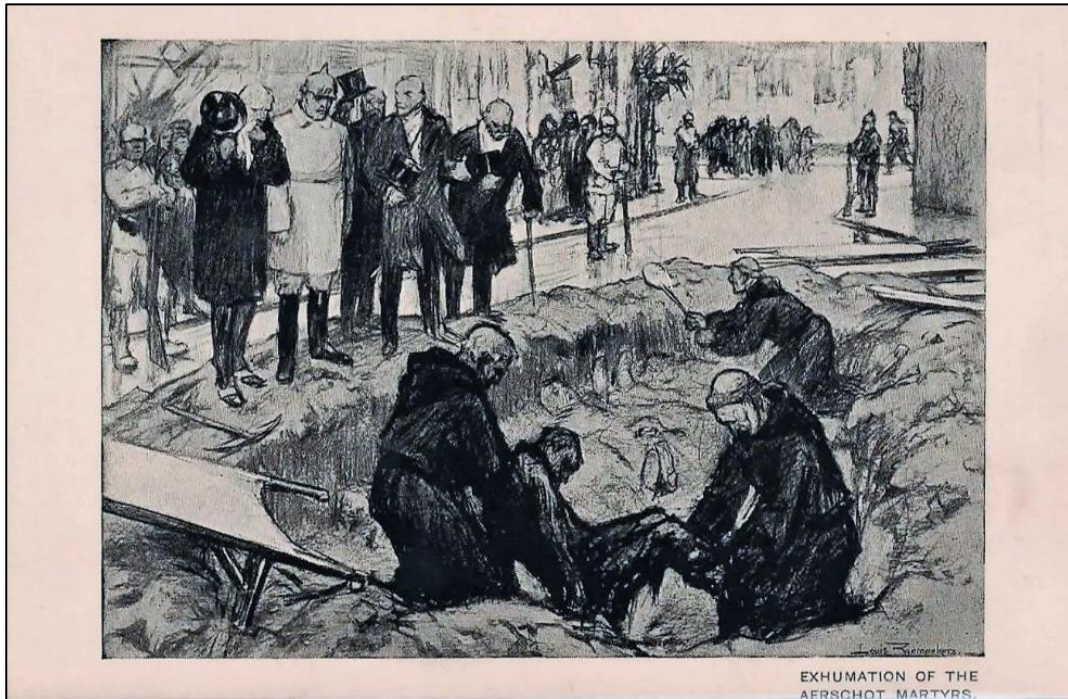
Bij zijn dood in 1956 schrijft de gerenommeerde krant The New York Times een geweldige necrologie. 'Er wordt wel gezegd dat Louis Raemaekers de enige privépersoon was die een waarlijke en grote invloed heeft uitgeoefend op het verloop van de Eerste Wereldoorlog. Er was een tiental mensen - keizers, koningen, staatslieden en legerleiders - dat ontegenzegglijk het beleid bepaalde en de leiding had. Maar Louis Raemaekers was de enige burger die, zonder titel of status – en zonder enige twijfel - het lot van de volkeren heeft bepaald'.

Enige prentbriefkaarten van de zolder.

De Lusitania

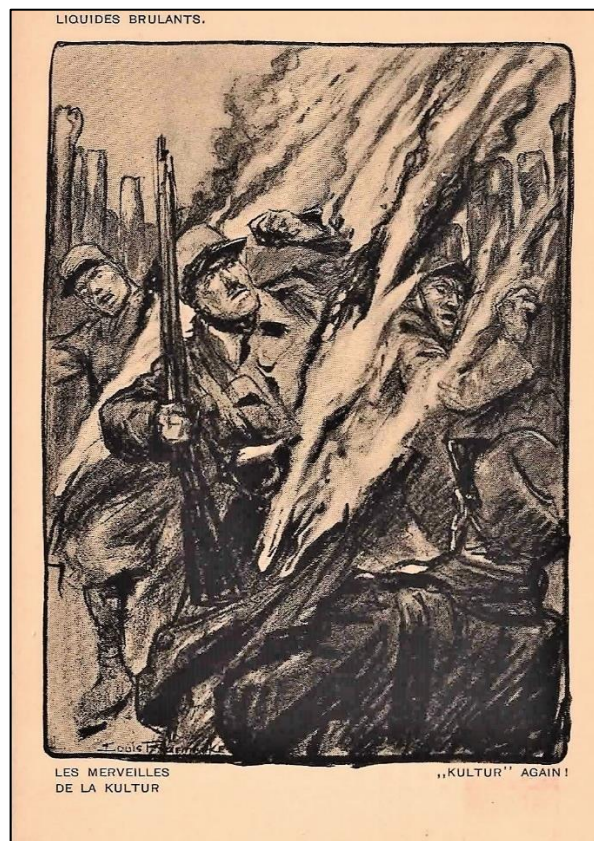
(Een Amerikaans passagiersschip dat door de Duitsers werd getorpedeerd in 1914)

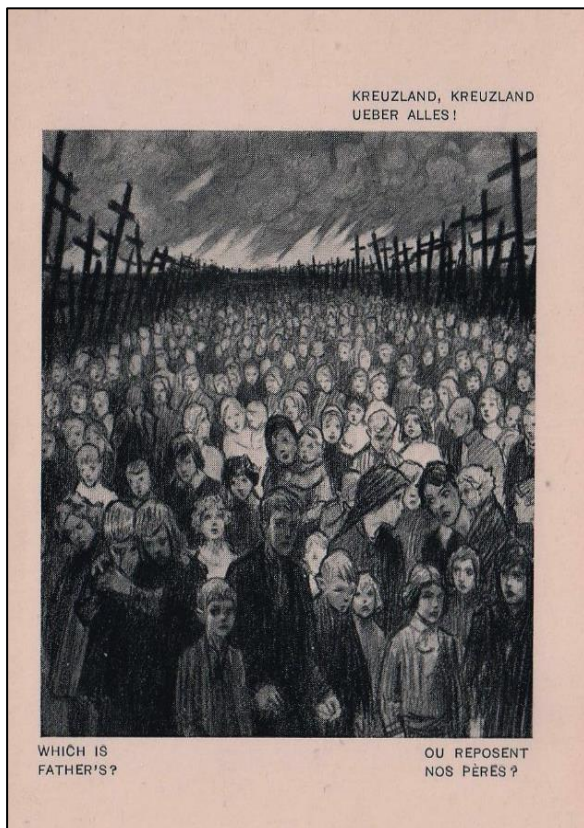
De slachtoffers van Aerschot

Waarom hebben ze ons onze gang niet laten gaan, we wilden toch betalen!

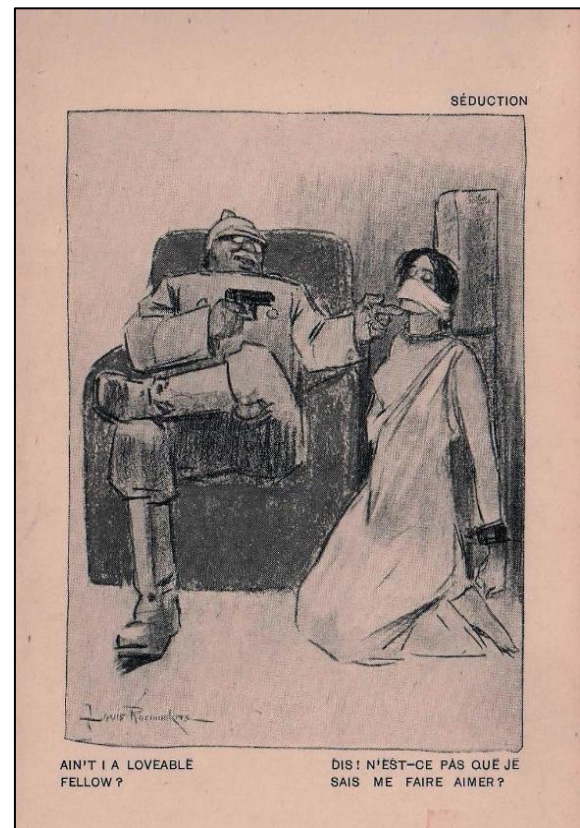

Die geweldige 'Kultur'!

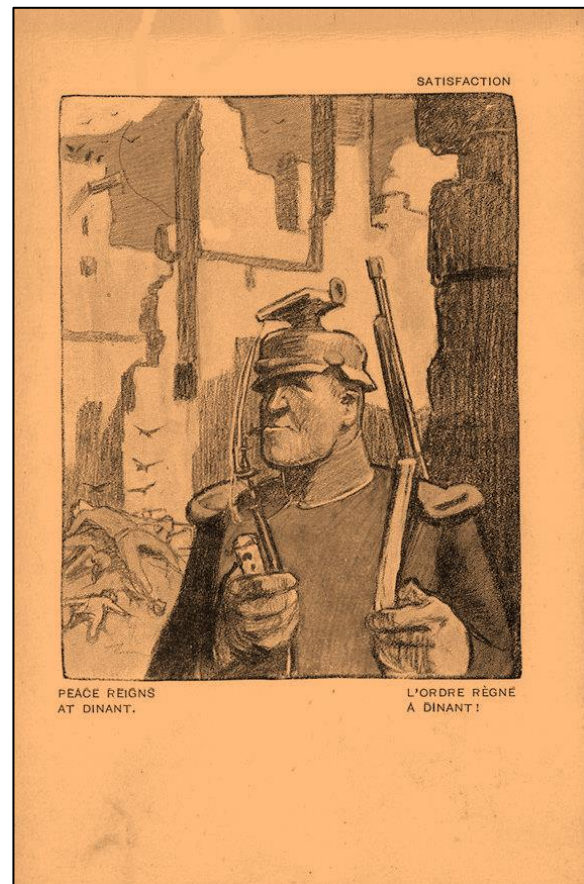
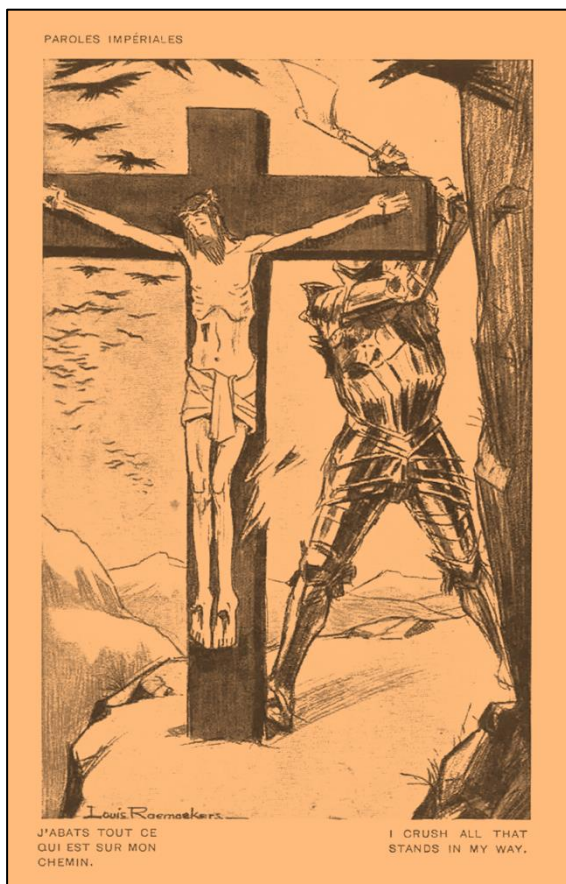
'Kreuzland, Kreuzland über Alles'.

'Ik vernietig alles wat me in de weg staat!'

'Ben ik geen aardige vent?'

'De orde is hersteld in Dinant'

Zoldervondst nummer 2 (WO I): Ernst Kutzer

Kutzer word in 1880 geboren als zoon van de leerlooier en leder fabrikant Josef Kutzer. Zijn grootvader is burgemeester en heeft zich vooral onderscheiden doordat hij zeer dicht bij het volk stond. Kutzer is getrouwd en heeft twee zonen, Ernst en Friedrich; de laatste is ook een kunstschilder.

Na het Gymnasium in Česká Lípa, gaat hij in 1899 naar Wenen. Hij volgt de kunstacademie Streblow, dat is de Academie voor Schone Kunsten in Wenen op de Schillerplatz. Zijn eerste studio is in het Apollo in Wenen-Neubau, vlakbij de beroemde Mariahilferstraße.

Al in 1900 wendt industrie en bedrijfsleven zich tot de student in de kunsten. Zijn eerste grote poster ontwerpen tonen zijn vermogen om zich helemaal in de toeschouwer te verplaatsen. Al snel krijgt hij een zekere reputatie. In 1909 heeft hij klaarblijkelijk aan de Academie al een speciale status.

Vanaf 1910 begint hij de kinderboeken te illustreren voor de Stuttgarter uitgever Levy & Müller en ontstaan de karakteristieke tekeningen. Tijdens de 'Grote Oorlog' (de Eerste Wereldoorlog) is hij een oorlogskunstenaar. Hij is ook de organisator van een grote oorlogstentoonstelling in Lemberg. Daarvoor word de map: "*Ernstes und Heiteres aus dem Weltkrieg*" geproduceerd. Daarnaast ontwerpt, tekent en schildert hij talrijke postkaarten waarvoor ook nu nog grote belangstelling bestaat bij verzamelaars.

Hij ontwerpt in opdracht van de Keulse chocoladefabrikant Ludwig Stollwerck de verzamelplaatjes voor de Stollwerck verzamelalbums,

Aan het begin van de oorlog is men niet bevreesd voor de dood, nee er heerst een nu nauwelijks voorstelbaar enthousiasme. Stefan Zweig, de auteur, schreef over de euforie in augustus 1914: 'de treinen vullen zich met fris ogende, pas opgeroepen rekruten, de vlaggen wapperen, muziek dreunt. Ik tref de hele stad Wenen aan in een hoge staat van enthousiaste opwinding'. Al aan het begin wordt een afdeling van het 'Armeeoberkommando' opgericht die alle pers- en

propaganda activiteiten van Oostenrijk-Hongarije voor alle massamedia die ter beschikking staan moeten coördineren. Het is een gigantische pr-machine, die de ‘Grote Oorlog’ als het hoogtepunt in die generatie voorstelde. Kunstenaars voorzien de geïllustreerde bladen met slagveldbeelden of ze componeren patriottische marsen.

Zij zijn de ‘*embedded journalists*’ in die tijd. In oorlogs-tentoonstellingen, zoals die in Lemberg, kan het publiek door nagebouwde loopgraven flaneren en over de heldendaden van de soldaten vernemen.

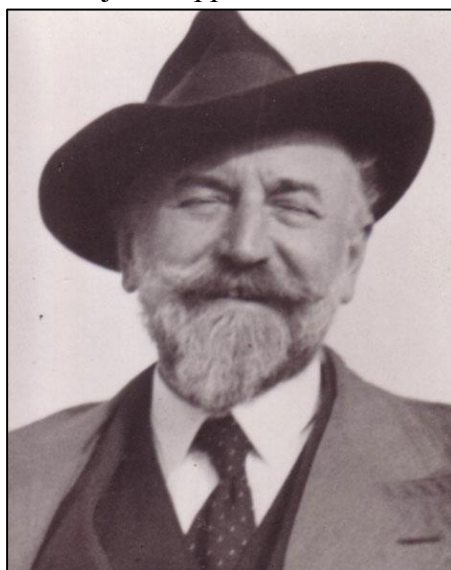
Ten behoeve van het Rode Kruis en de oorlogshulp wordt ook door Kutzer in 1915 een kinderboek geschreven en geïllustreerd, waarin de oorlog als kostuumfeest gebagatelliseerd wordt. ***‘Wir spielen Weltkrieg. Ein zeitgemäßes Bilderbuch für unsere Kleinen’***. De ‘Grote Oorlog’ wordt voorgesteld als een spel waarbij de kinderen verschillende oorlogsscenes konden naspelen.

Uiteindelijk moet de propaganda toch ook buigen voor de realiteit en komt er een einde aan de 600-jarige heerschappij van de Habsburgse keizers. Het rijk valt uit elkaar en er komt een einde aan 4 jaar oorlog.

De periode 1920 tot 1938 is het meest succesvol in zijn artistieke productie. Zijn bekendheid groeit bij de het ontstaan van en de heruitgave van de belangrijkste kinderboeken. Talrijke kinder-lees-boekjes, honderden kranten-, tijdschrift- en briefkaartillustraties zien het licht. Heel belangrijk voor deze fase van zijn artistieke loopbaan is zijn vriendschap met Adolf Holst, waarmee

hij al in 1913 samen aan een boek begonnen is. Holst is toen al bekend als schrijver van kindergedichten en vrolijke versjes voor kinderprentenboeken. Samen met Ernst Kutzer vormt zich een samenwerkingsverband dat tientallen jarenlang steeds weer nieuw werk met memorabele verzen en plaatjes oplevert. Die twee houden elkaar aan de gang met hun wederzijdse ideeën, dan weer de verzen van Holst, dan weer de beeldverhalen van Kutzer. De kenners kunnen zien wie als eerste de aanzet gegeven heeft: diens naam staat op de eerste plaats op het boek. Voor de jonge lezertjes zijn en blijven ze een onafscheidelijke eenheid.

In die tijd scheppen die twee kunstenaars echte klassiekers uit de kinderliteratuur, zoals ‘Hans

Wundersam’ ‘De Kerstster’, ‘Hans Quack’, ‘De gouden Poort’ en ‘Fips’. Ze blijven hun hele leven verbonden door een diepe, familiale vriendschap. Vaak schrijft echter Kutzer ook zelf de teksten voor zijn vrolijke verhalen. Eenzelfde samenwerking verbond hem met Anneliese Umlauf-Lamatsch. Uit deze samenwerking ontstaan boeken zoals: ‘de Sneeuwmannen’, ‘Putzi het Duiveltje’, ‘de Reis naar het Verkeerde Land’, ‘de Negen Kegels’. Voor uitgeverij ‘Levy und Müller’ illustreert hij heel veel teksten. Tussen 1926 en 1930 ontstaat er een samenwerking met Albert Sixtus. Samen met de verzen van Sixtus ontstaan: ‘In het prachtige Poppenland’, ‘de Teckelpolitie’, het ‘Dwergspoor’ en ‘Kikeriki’.

In de jaren van de Tweede Wereldoorlog zijn er weinig opdrachten. Hij wordt als ‘te Oostenrijks’ verworpen. Met een paar opdrachten kan de familie toch overleven,

Deze activiteiten hebben in de na-oorlogstijd tot gevolg dat zijn naam niet genoemd mag worden.

Vanaf 1948 normaliseert zich de situatie rondom de boeken van Kutzer.

In deze jaren maakt hij weer boekillustraties voor het werk van Franz Karl Ginzkey, ook weer met Anneliese Umlauf-Lamatsch en het meest verbreide platenboek in Oostenrijk ontstaat 'Puckerl en Muckerl', naar een tekst van Hilde Forster. Dit boek verschijnt nog steeds bij de uitgeverij Breitschopf, de uitgeverij die door hun opdrachten na het einde van de oorlog het overleven van de familie Kutzer mogelijk maakt. Nog steeds zijn zijn kinderleesboekjes en de lees- en rekenboeken onderdeel van het schoolonderwijs. Het Esperanto-Lesboek wordt nu nog steeds gebruikt. Dieren en plantenplaatjes ontstaan in de vijftiger jaren voor de drukkerij Heller, de broer van de snoepfabrikant Heller, die zijn snoepjes in Kutzer plaatjes verpakt. Het zijn gewilde verzamelobjecten. Bij deze opdrachten werkt hij nauw samen met zijn zoon Friedrich Kutzer. De series 'kostuums' en 'luchtvaart' zijn uitsluitend coproducties met zijn zoon.

Ter gelegenheid van het Europees kampioenschap voetbal 2008 word een gepersonaliseerde postzegel uitgegeven door de Oostenrijkse Post met een tekening uit het boek "*Fußballspieler Freud und Leid*" van Ernst Kutzer

Enige prenten van de zolder.

ANKUNFT-EINES-MARSCHBATAILLONS
A menetőáralbatj megérkezése

‘Het bataljon komt aan.’

AUF-DEM-FELDE-DER-EHRE
A becsület mezején

‘Op het veld van eer’.

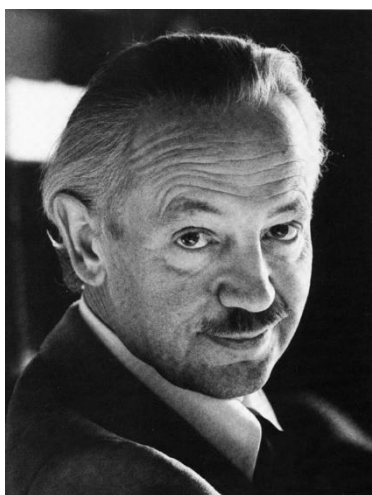
• GALIZIEN •
Galicia

‘Galicië’

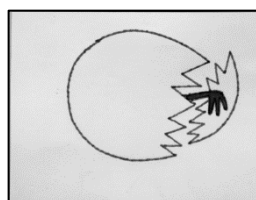
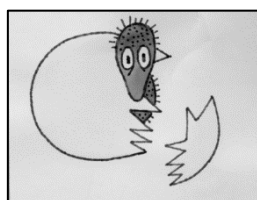
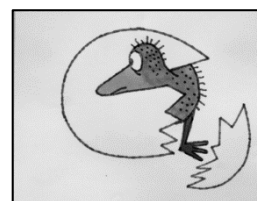
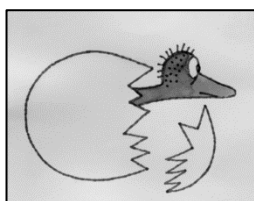
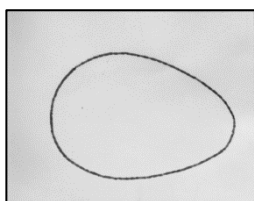
‘Het einde’.

Zoldervondst nummer 3 (WO II): Ton Smits

Ton Smits (1921-1981) was schilder en cartoonist. Zijn oorlogskarten met karikaturen van Hitler, Himmler, Göring en Göbbels worden in een oplage van enkele honderdduizenden exemplaren tussen 1944 en 1946 uitgegeven door het Eindhovens Dagblad. Een van de beroemdste tekeningen van Smits is die van een uit het ei klimmend kuiken, dat rondkijkt in de wereld en besluit om toch maar weer terug te kruipen. Voor deze cartoon kreeg Smits de Gouden Palm. Hij wordt wel gezien als de eerste Nederlandse cartoonist die internationale bekendheid verwerft. In 1938 verhuist hij vanuit zijn geboorteplaats Veghel naar Eindhoven. Van 1939 tot 1944 studeert hij aan de Koninklijke School voor Nuttige en Beeldende Kunsten te 's-Hertogenbosch. In 1941 publiceert hij zijn eerste cartoon in het tijdschrift 'De Humorist', toen nog

onder het pseudoniem Tommy. Ook tekent hij spotprenten van nazikopstukken, die echter pas na de Tweede Wereldoorlog konden worden gepubliceerd in de vorm van prentbriefkaarten. In de Helmondse Courant publiceert hij sinds 1946 de strips Karel Kwiek, Daniel Daazer en Dolly en de juwelenroof. In 1947 verhuist Ton Smits naar Amsterdam. Hij tekent vele politieke prenten voor diverse Nederlandse dagbladen, zoals Het Vrije Volk en De Telegraaf. Nadat de dagbladen deze contracten abrupt hebben opgezegd, probeert hij zijn tekeningen in de Verenigde Staten te verkopen, hetgeen aanvankelijk slechts moeizaam lukt. Mede dankzij de hulp van een Amerikaans agentschap krijgt hij in 1954 een contract bij The New Yorker aangeboden. Na een kort bezoek aan Amerika in 1955-1956 breekt hij door in dit land. Van zijn verdiende geld laat hij door de architect Fons Vermeulen van de Bossche School een atelierwoning bouwen te Eindhoven, waar hij in 1957, samen met zijn moeder, gaat wonen. Hier gaat hij ook de schilderkunst weer beoefenen, een oude liefhebberij van de kunstenaar. Zoals eerder al vermeldt wint hij in 1964, met de cartoonstrip 'het kuikentje', de Gouden Palm, hetgeen de hoogst mogelijke onderscheiding is voor een cartoonist.

Niet lang daarna volgen een aantal tegenslagen: achteruitgang van de tijdschriftenmarkt in de Verenigde Staten, de dood van zijn agent in Amerika, de dood van zijn moeder, en een zware operatie. Toch komt hij erbovenop en vindt zelfs eindelijk een geliefde, Lidwien Zoetmulder, met wie hij in 1971 trouwt.

Enige kaarten van de zolder.

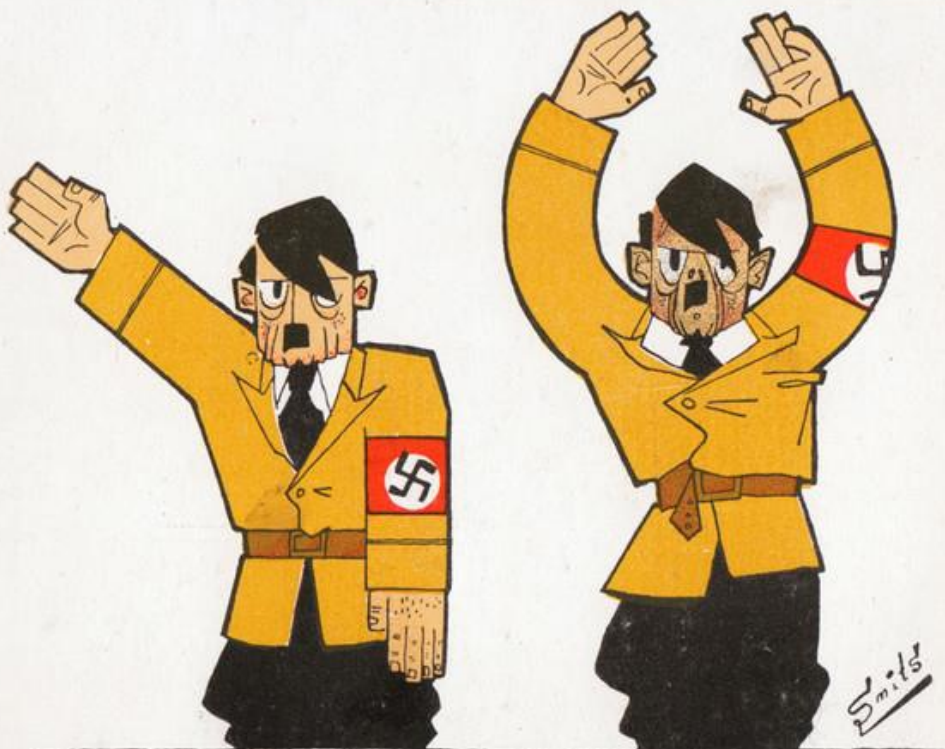
Goebbels laatste
journalistieke looping-the-loop.

—“....Zoodat het ons tenslotte gelukt is, onze verbindings-
lijnen zoodanig te verkorten, dat wij ons materiaal nog
slechts aan hoeven te reiken.”

Het Duitsche leger volgde zijn Führer. Hopenlijk is de
dag niet ver meer, waarop de Führer het Duitsche leger
zal volgen....

DE NIEUWE NAZI-GROET (VERPLICHT).

1945

Stamreeks familie van den Bosch uit Valburg

GENERATIE 0

WERFERT (Weer, Were, Werenfried) van Wychen (Wichen). Geb. ca. 1600 ,in Nijmegen. Gaat naar Valburg, getrouwd 1629 (?), met Catherina Aernt Jansen, ☼ 1605, † (?). Catherina woonde op de stenen brug in Nijmegen (?)

GENERATIE I

JACOBUS (Jacob) Weeren (Weer, Were, Wernerszoon), ☼ ca. 1630, † ca. 1719 te Valburg (Overbetuwe),

- 1) Ca. 1655 getrouwd met Anneken Jelissen (wed), † ca. 1675 te Valburg. Er is één dochter.
- 2) In ondertrouw te Valburg 10.03.1678, getrouwd in Weurd op 27.03.1678 met Anna Marija Hermens van Kesteren, gedoopt te Weurd op 25.06.1656, † te Valburg ca. 1690, dochter. van Hermanus Ariaensen van Kesteren, schout te Weurd, en Lysken van de Poel. Er zijn 4 zonen en 2 dochters.
- 3) In ondertrouw te Valburg 11.10.1691 met Gijsbertje Dirkzen (Derxe), weduwe van Jan Vos. Er zijn geen kinderen.

GENERATIE II

WERENFRIDUS (Weer, Werner) Jacobs, (na 1720 genaamd) van den Bosch, van den Bos, van den Boss, grondeigenaar, hele bouwman (hereboer), ☼ te Valburg ca. 1680, † in Valburg op 13.02.1749. In ondertrouw te Valburg op 29.05.1718, en getrouwd te Eimeren op 30.05.1718 met Margaretha (Margriet) Cornelissen-Mathijssen, ☼ te Valburg ca. 1696, † te Valburg 08.11.1760, dochter van Cornelis Mathijssen Hendriks, meestersmid, en Maria Freriks (Frederiks). Er zijn 6 zonen en 4 dochters.

GENERATIE III

JACOBUS van den Bosch, grootgrondbezitter, lid van de rechtbank, rentmeester der geestelijke goederen van het ambt Overbetuwe (schoutambten Elst en Valburg), gedoopt te Eimeren op 20.04.1735, † in Valburg op 21.08.1818. In ondertrouw te Valburg op 16.04.1762, getrouwd te Eimeren op 10.05.1762 met Johanna Costerman, gedoopt te Eimeren op 22.06.1740, † te Valburg op 05.03.1808, dochter van Arend (Arnoldus) Costerman en Anna Maria Theunissen. Er zijn 4 zonen en 4 dochters.

GENERATIE IV

WERENFRIDUS van den Bosch, bierbrouwer, gedoopt te Eimeren op 11.10.1767, † te Valburg op 16.01.1822. In ondertrouw en getrouwd te Valburg op 29.04.1794 met Geertruida Elisabeth Hoogveld, gedoopt te Elst op 28.02.1764, † in Elst op 24.02.1835, dochter van Willem Hoogveld en Petronella Aleida Holterman. Er zijn 4 zonen en 3 dochters waarvan een tweeling.

GENERATIE V

JACOBUS van den Bosch, tabaksplanter, gedoopt te Valburg op 26.01.1795, † te Valburg op 12.01.1866. Getrouwd te Valburg op 01.05.1830 met Maria Anna van Egeren, gedoopt te Valburg op 18.10.1796, † te Valburg op 10.08.1874, dochter van Steven (Stephanus) van Egeren en Ida Petronella Albers. Er zijn 4 zonen en 2 dochters

GENERATIE VI

HERMANUS van den Bosch, smid, ☼ te Valburg op 10.12.1835, † te Wageningen op 15.06.1909,

1) Getrouwd te Wageningen op 16.01.1863 met Grietje Harmelink, ☼ te Putten op 17.01.1835, † te Wageningen op 04.02.1872 dochter van Hendericus Harmelink (arbeider) en Berendina Zwart; 2 zonen en 4 dochters.

2) Getrouwd te Wageningen 10.08.1872 met Johanna Anthonia Heijselaar, ☼ te Wageningen op 19.01.1850, † te Wageningen op 10.11.1918, dochter van Jacobus Heijselaar (kleermaker) en Theodora van Swaaij, 6 zonen en 3 dochters.

GENERATIE VII

THEODORUS JACOBUS van den Bosch, beroepsonderofficier bij de Nationale Militie, smid, hoofdconducteur bij NS, ☼ te Wageningen op 10.06.1875, † te Heerlen op 24.11.1947, in ondertrouw en getrouwd te Wageningen op 01.08.1902 met Johanna Maria Bulten, ☼ te Arnhem op 03.11.1877, † te Heerlen 20.01.1963, dochter van Hendrik Albertus Bulten (spoorwegbeampte) en Johanna Brouwer. Er zijn 4 zonen en 2 dochters.

GENERATIE VIII

JACOBUS WILHELMUS THEODORUS van den Bosch, HBS-MTS (= HTS 1929) mijnningenieur ON Mijnen, ☼ te Eijgelshoven (Zuid-Limburg) op 14.02.1909, † te Heerlen op 13.02.1968. Ondertrouw te Heerlen op 23.04.1936, getrouwd in Heerlen op 30.04.1936 met Johanna Josephina Maria Fiekers (pianiste-secretaresse), ☼ te Breda op 10.07.1910, † te Heerlen op 06.02.1992, dochter van Leopold Hendrik Fiekers (huisschilder-stoffeerder) en Louisa Carolina Maria Franssen. Er zijn 4 zonen en 1 dochter.

GENERATIE IX

JOZEF HERMANUS LOUIS van den Bosch, HBS Bernardinus College Heerlen (1968), Diplom Biologe RWTH Aachen (1976), leraar biologie (drs.), lid Orde van Oranje Nassau 2005, geb. te Heerlen 28.09.1949, ondertrouw in Heerlen 21.12.1972, getrouwd in Heerlen 10.03.1973 met Margaretha Gerarda Laurentia Speekenbrink, secretaresse, chiropract, ☼ te Heerlen 08.01.1951, dochter van Bernardus Gerardus Speekenbrink (hoofdadministrateur) en Elisabeth Hardy. Twee zonen.

GENERATIE X (1)

MAARTEN SEBASTIAAN XAVIER van den Bosch, Project Engineer (MTS), ☼ te Heerlen 28.02.1977 in ondertrouw en getrouwd in Nuth op 27.06.2008, met Ynske van Assouw, bouwkundige, zweminstructrice en leerling-begeleidster. ☼ te Helmond op 01.10.1974 dochter van Ad van Assouw (psycholoog) en Mea van Vugt (lerares en onderwijskundige). Er zijn 2 zonen (zie generatie XI-1).

GENERATIE X (2)

JEROEN RUDOLF CLAUDIUS van den Bosch, vrachtwagenchauffeur, ☼ te Heerlen 24.01.1979, samenlevingspartner van Patricia Hofman, secretaresse. ☼ te Valkenburg op 07.09.1984, dochter van Petrus Maria Leonardus Franciscus Hofman en Carolina Maria Josephina Houben. Er zijn 1 dochter en 1 zoon (zie generatie XI-2).

GENERATIE XI (1.1)

JASPER JOES AYDEN van den Bosch, ☼ te Sittard op 26.05.2011.

GENERATIE XI (1.2)

LUKAS MARIJN BRADY van den Bosch, ☼ te Ubach-Palenberg (Dld) op 02.11.2014.

GENERATIE XI (2.1)

NOAH PETER JOS van den Bosch, ☼ te Heerlen op 26.09.2016.

LUNA MARTINA THERESA vdB. ☼ te Heerlen op 27.02.2014.

Voor de uitgebreide genealogie van Werfert van Wichen (Werenfridus Were Jacobs van den Bosch, van den Bosse, van den Bos), zie deel II .

Familie van den Bosch 1950, generaties VII en VIII.

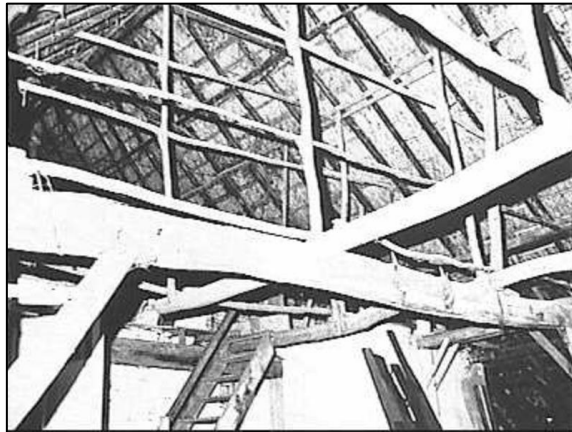
Schuur in Valburg. 1982

**Deel kopgevel
tabaksschuur in
Valburg 1982**

Hooischuur, Valburg 1986

**Zolder
staken
voor
drogen
Tabak.**

**Bertha's hof, 1 augustus 1962
Reethsestraat 17, Valburg, 6675 CE, Overbetuwe, Gelderland,
Nederland**

Rondje Betuwe

Vanuit Valburg

Valburg¹, in oppervlakte een der grootste gemeenten in de Overbetuwe, ligt in het gebied dat wordt begrensd door de rivieren de Rijn - van 'rei', dat vloeien betekent: een stromende en belangrijke rivier dus - en de Waal: de kromme rivier, de bochtige. In het jaar 1817 ontstond de gemeente Valburg uit het toenmalig schoutambt Valburg dat op zijn beurt in 1813 is ontstaan uit de '*mairie*' Herveld.

Ten noorden wordt het grondgebied van de gemeente begrensd door het romantische riviertje de Linge, ten oosten door de gemeente Elst, ten westen door de gemeente Dodewaard en ten zuiden door de Waal. De dorpen Valburg, Slijk, Ewijk, Herveld, Homoet, Andelst en Zetten alsmede het gehucht Oosterhout maken in 1817 deel uit van de gemeente. Aan het dorp Valburg ontleent de huidige gemeente haar naam. Het is niet het grootste, wel het oudste dorp. Vreemde naam, Homoet. Toch bestaat Homoet al heel lang. Het dorp Homoet was eigenlijk een Heerlijkheid. In het jaar 1347 wordt het voor het eerst genoemd. En al voor 1400 heeft het een eigen kerkgebouw. Homoet bevatte omstreeks 1840, 17 huizen, waaronder 3 grote boerderijen. Verder hofsteden die bewoond werden door tabaksplanters. Het aantal inwoners in die tijd 100 in getal, vonden hun bestaan voornamelijk in de landbouw en de tabakscultuur. 60 Personen waren van Rooms Katholieke huize, terwijl 40 personen Nederlands Hervormd waren.

Nu is er wel het een en ander veranderd sedert de Batavieren, zo omstreeks honderd jaar voor Christus, in holle boomstammen de Rijn afdreven. Het wonen in deze streek bracht in die lang vervlogen periode vrij veel onzekerheden met zich, vooral vanwege de veelvuldig optredende overstromingen, die dit deel van het land teisterden en onbewoonbaar dreigden te maken. Pas in de middeleeuwen werd de welhaast onbeperkte vrijheid van de zich door het landschap vlechtende rivieren enigszins aan banden gelegd: met de aanleg van dijken werd een aanvang gemaakt. Toch zien we dat de watervloed van januari 1809 in Hemmen achttien huizen heeft weggespoeld terwijl zestig stuks vee verdronken. Slechts door de voorzorg van de heer Van Lynden van Hemmen zijn vele mensen in leven gebleven. Hij wees namelijk de zeer hoog gelegen hofstee 'de Hooge-Wuust' tot berging van mensen aan, terwijl de mensen aldaar

Watervloed 1820 Oosterhout (Gelders Archief)

¹ Valburg in oude ansichten, H.K.Snippe, ISBN: 970-90-288-4096-6, Uitg. Europese Bibliotheek.

overvloedig van voedsel en ‘deksel’ werden voorzien. Oosterhout wordt - zowel in 1809 als ook in januari 1820 - door de watervloed getroffen. Het water kolkte door drie breuken in de dijk, landinwaarts. Onbeschadigd bleven slechts tien van de vijfenzestig huizen. De overige werden jammerlijk gehavend of vernield. *"Alles beteekende niets anders dan eene geheele verwoesting, en vernietigde bijkans alle uitzigten op herstelling"*. Het natuurgeweld spaarde ook het dorp Valburg niet. Na de watervloed van 1809 trof in 1839 een onweer een korenberg. *"Het spleet een bergroede van boven naar beneden, er ontstond echter geen brand"*.

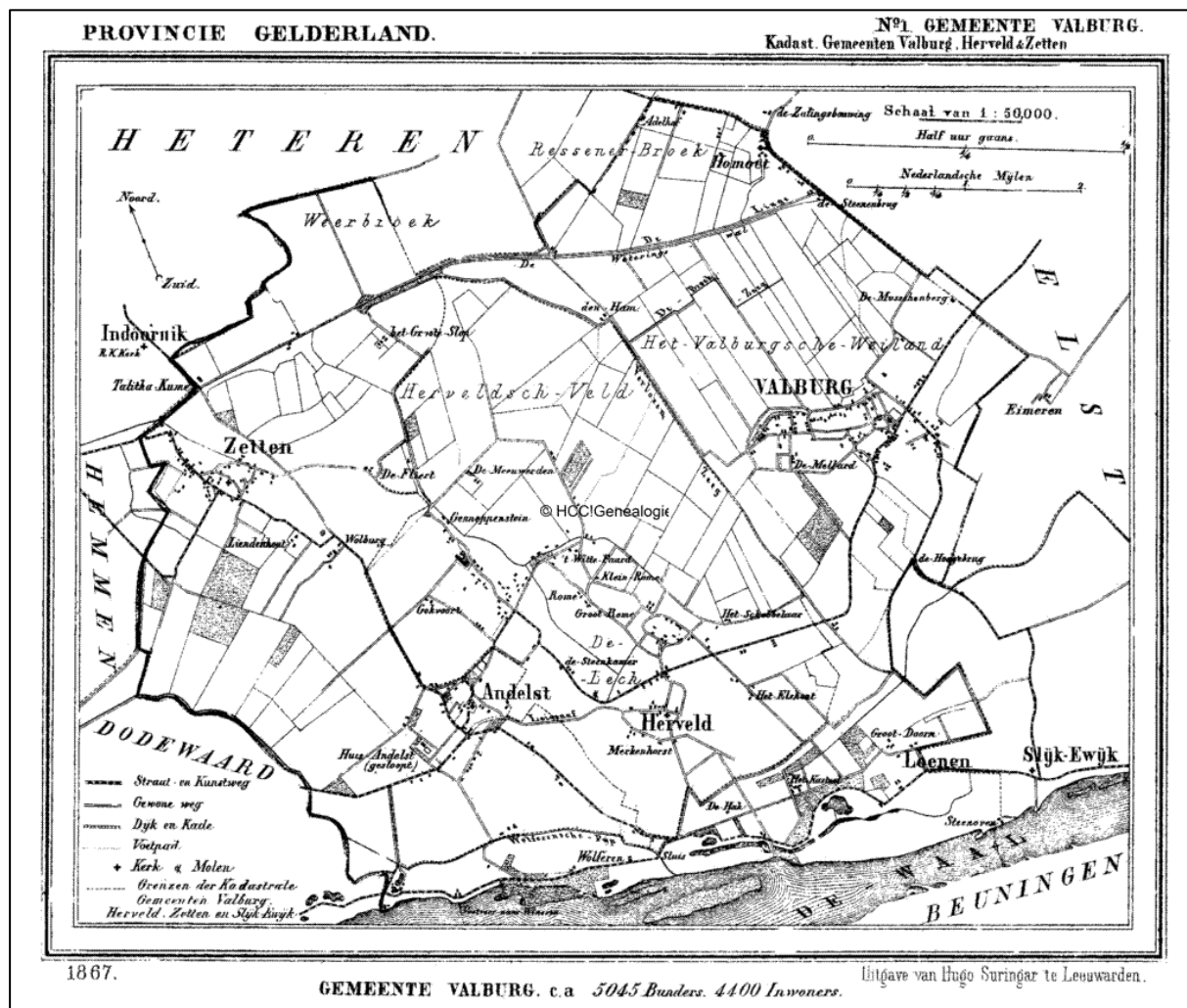
De agrarische bedrijvigheid heeft van oudsher het gezicht van deze gemeente in belangrijke mate bepaald. Landbouw en fruitteelt waren belangrijke bronnen van inkomsten. De tabaksteelt beleefde in 1880 een hoogtepunt als het bepoet oppervlak stijgt tot 160 hectare. De bijenteelt en het houden van schapen zijn dan eveneens bestaansbronnen van belang. De charme van het rijk met natuurschoon bedeelde Valburgs landschap wordt in hoge mate bepaald door de karakteristieke afwisseling van de dichtgeslibde vruchtbare stroomruggen, de laaggelegen minder vruchtbare komgronden, de uiterwaarden en de dijken, de hofsteden, boomgaarden en enkele bossen en de mens, werkend te midden van dit natuurlijke decor.

De bodem heeft ons veel geleerd over de ongeschreven geschiedenis van de streek en zijn bewoners. Prehistorische voorwerpen van brons en aardewerk, uit de Romeinse en de Frankische tijd werden bij opgravingen gevonden. Grondsporen rondom Zetten en Herveld hebben de aanwezigheid aangetoond van kleine woningen uit de derde eeuw met wanden van vlechtwerk, aangesmeerd met leem. Tal van monumenten uit het verleden zijn gelukkig behouden: de oorspronkelijk aan St. Vitus gewijde, uit de tiende eeuw stammende kerk te Andelst, het pittoreske kerkje te Hemmen met zijn bakstenen schip uit de dertiende eeuw; de uit 1643 stammende luidklok in de toren van de hervormde kerk te Herveld-Zuid; de korenmolens te Valburg en te Herveld; de prachtig gerestaureerde Valburgse kerk met toren en schip uit de twaalfde eeuw, het achttiende-eeuwse landhuis ‘de Mellard’ met klokkentorentje

Kasteel Hemmen 1697-1735 (Gelders Archief)

te Valburg en de typische hofsteden. Een aantal eeuwenoude kastelen zijn helaas verdwenen: onder andere huis ‘Andelst’, het huis ‘Hemmen’, slot ‘Musschenberg’ te Valburg en de ‘Dananburg’ te Slijk-Ewijk.

Gemeentekaart Valburg 1867.

Slijk-Ewijk, de Dorpsstraat omstreeks 1905. Rechts de woning van Gijs de Leeuw. Op de achtergrond de lagere school (nu 'gebouw Beatrix'). Links een woning 'van den Bosch'.

Het prille begin

(De Romeinse cijfers tussen haakjes geven de generatie aan in de Stam reeks)

St. Werenfriduskerk (1930 -1945)

Werenfridus (G.II) kijkt over de velden in de richting van de **Hervormde Kerk van Valburg**. ‘Dat was onze kerk, St. Jacobus de Meerdere, die ons afgenomen is door die vuile Calvinisten en hun huichelachtige dominees!’, dacht hij bij zich zelf. Sinds de dominees het roer hebben overgenomen in Gelderland, dat nu officieel onder de Republiek der Zeven Provinciën valt, is alles veel moeilijker geworden, tenminste als je niet naar hun pijpen wil dansen. In Elst staat de kerk die in 1484 wordt opgedragen aan **Sint Werenfridus**, de patroonheilige waarnaar hij genoemd is.

Bisschop Sint Werenfridus brengt het geloof in de Betuwe. Na zijn dood op 14 augustus 760 eisen zowel Westervoort als Elst zijn lichaam op. Werenfridus is in Westervoort gestorven, maar hij had aangegeven dat hij in Elst begraven wil worden. Besloten wordt om de plek van

zijn laatste rustplaats aan een Godsoordeel over te laten. Eerst wordt Werenfridus' lichaam op een ongestuurde boot in de Rijn gelegd. Deze boot vaart tegen de stroom in naar de Betuwse oever. Vervolgens wordt een tweede oordeel gevraagd. Werenfridus' lichaam leggen ze op een ongestuurde ossenkar. De jonge ossen, die nog nooit een juk gedragen hebben en oorspronkelijk uit Westervoort afkomstig zijn, brengen het lichaam naar de kerk van het Betuwse Elst.

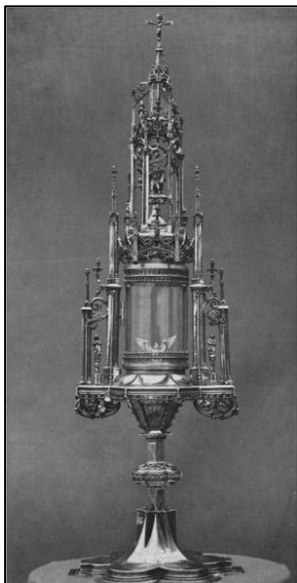

Kazuifel, misgewaad.

Heeft Werenfried dit item ook bewonderd? Een kazuifel uit de kerk in Elst², op de achterzijde versierd met een gaffelkruis, waar op de lange balk de figuren van Christus Rex Mundi, de H.H. Andreas en Bartholomeus onder baldakijnen. Op de schuine balken twee mannelijke heiligen met boek. Deze strook wordt bekroond door een, van een diakengewaad afkomstige, toga met de voorstelling van God de Vader. Op de kolom aan de voorzijde de H. Maagd, St. Pieter en een heilige bisschop onder gelijke baldakijnen als op de lange balk. Borduurwerk in zijde en gouddraad in zg. ‘broderie *Moyen Age*’, een combinatie van zijde borduursel en de zg. lazuursteek. Zuid-Nederlands werk omstreeks 1510.

In 1588 confisqueren de hervormden de kerk .

² Beatrice M.L.J.M. Jansen, Laat Gotisch Borduurwerk in Nederland, diss. Utrecht, 1947, blz. 68, 122.

Werd deze monstrans ook in de schuurkerk in Eimeren gebruikt? Heeft Werenfried met volle overgave ernaar gekeken? Naast het kazuifel bezit de RK kerk in Elst namelijk ook een monstrans. Een monstrans is een houder, normaal van edelmetaal, waarin de geconsacreerde hostie wordt getoond. Beide zijn door een zekere Theodoor van Eymeren voor de schendende hand van de beeldenstormers gered. Na omzwervingen kwamen beide voorwerpen in het Huis Oosterhout terecht, waar zij in vergetelheid raakten, totdat zij in 1848 voor den dag kwamen en door de toenmalige eigenaar van het huis, baron van Scherpenzeel-Heusch, aan de kerk werden teruggegeven³. Het is een verguld zilveren monstrans, 74,5 cm hoog met zes-lobbige voet en van boven opengewerkt. De *lunula* (maantje in het Latijn) is de maanvormige houder, waarin een geconsacreerde Hostie kan worden geklemd. Dit wordt gedragen door een knielend engelfiguurtje met uitgestrekte armen. Links en rechts kleine figuurtjes; links Onze Lieve Vrouw en rechts St. Jan. Hierboven, tussen accolade- en halve cirkelbogen en pinakels, een kleine, zeshoekige ruimte, waarin St. Maarten is gehuisvest. Boven op een kruis met *corpus*: het lichaam van Christus.

In Valburg moet onze Werenfried, wil hij zijn heilige missen volgen, naar de onderduikers katholieke schuilkerk ('schuurkerk') in Eimeren of Weurd en dan ook nog heel stiekem, want je mag eigenlijk niet eens katholiek zijn.

Aanvankelijk zochten de Katholieken van de Overbetuwe hun heil in een Huis te Oosterhout waar een schuilkerkje was ingericht. Later moesten zij of naar Huissen lopen om 'ter kerke te gaan' of naar schuilkerkjes zoals 'de Bremerton' bij Elst, op de grens van Driel (1672-1694) en het gedoogde schuilkerkje ('schuurkerkje') bij Eimeren (1694-1802) of de schuilkerkjes in de stad Nijmegen.

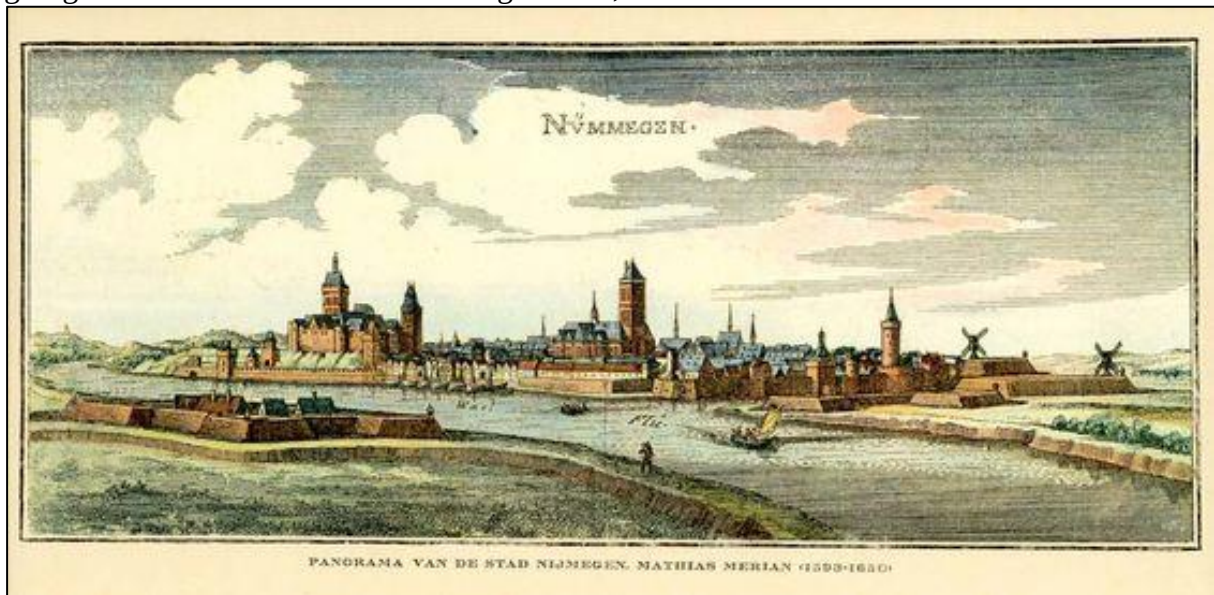
Katholieken werden zonder een uitvaartdienst en zonder laatste groet (*absoute*) begraven. In deze twee eeuwen van verdrukking moesten de Katholieken eerst hun ondertrouw sluiten in de Nederduits Gereformeerde Gemeente, bij de Predikant en mochten daarna pas trouwen in hun eigen kerk. Die eigen kerk was in Eimeren en niet in Elst, omdat Elst een grotere plaats was en het aan Katholieken verboden werd daar een kerk te hebben. Zij moesten dus ter kerke gaan in een verder gelegen, klein dorp, zoals Eimeren.

De Betuwe 1645, Wereldatlas van Willem Blaeu, Atlas Novus samengesteld door zijn zoon Joan Blaeu

³ Taminau, blz. 55, pl. CLXXIII, afb. 423 Tentoonstelling Twee eeuwen kunst in en om Arnhem, 1600-1800, Arnhem 1952, nr. 119

Daarom staan huwelijken zowel in de protestantse registers als in de katholieke (kerkelijk huwelijk). Sinds 1580 was de publieke uitoefening van de roomse eredienst, in de onder het gezag van de Staten-Generaal staande gebieden, officieel verboden.⁴

Panorama van Nijmegen rond 1600 (Gelders Archief).

De grootvader van Werenfried (G.O), Werfert genoemd (Werner, Weer, Werenfried) van Wychen (of Wichen), kwam (hoogstwaarschijnlijk) uit Nijmegen. De ‘Werenfried’ (of Werfert) van de Wychensgats’ in Nijmegen is vernoemd naar de familie met die naam, die tot 1762 aan het gasje woont en daar reeds woonde in 1634. Als in 1673, tijdens de bezetting van Nijmegen door de Fransen, op bevel van de Franse Commissaris Méthelet, de Beynomsgas of Wychensgas met hekken moet worden afgesloten om daar het storten van vuilnis te verhinderen, worden door de stad de kosten over de omwonenden naar evenredigheid omgeslagen: ‘van (de familie) Wychen voor een gehele zijde der gas en een uitgang. En Dr. van Tryst voor $\frac{3}{4}$ der andere zijde en een uitgang, Jan Michiels (hoekhuis Broerstraat) voor het resterende $\frac{1}{4}$ dier zijde’ enz.⁵

Weer Wychen (G.O) heeft zich in de loop van de 16^e eeuw vrij in Valburg kunnen vestigen, toen was daar alles nog redelijk pais en vree. Wat maakt het Gelders rivierengebied zo interessant voor hem? Of was het Calvinistische regime in Nijmegen de reden die hem liet vertrekken? Het uitoefenen van het katholieke geloof was na de ‘reductie van Nijmegen’, het

beleg door **Maurits van Oranje** en de overgave in 1591, niet meer in Nijmegen toegestaan. Om dit extra kracht bij te zetten worden op 21 mei 1592 op de Grote Markt vele katholieke beelden verbrand. Na deze verbranding trokken veel katholieken weg uit die stad⁶. We lezen in het boek “de Jezuïeten te Nijmegen⁷”: “Naar het schijnt was de (katholieke) bidplaats in het huis van Canisius tot dan toe aan den Magistraat onbekend gebleven, althans eerst in 1647 had er een inval plaats. Den 9 November waren er een 25 Katholieken bijeen, toen Burgemeester Jonker Dirk van Weideren met eenige stadsdienaren verscheen en toegang eischte. De eigenaar van het huis, **Wurfert van Wichen**, weigerde echter de deur te openen. Voor het dubbele misdrijf,

⁴ bron: dr. H.A.J.M. Lamers, website Historische Kring Oosterhout/Slijk-Ewijk e.o.

⁵ Rob Essers - Stratenlijst gemeente Nijmegen 2015 - letter W - Archive.is, (Daniëls 1949, pp. 93-94)

⁶ Nijmegen, historisch. Wikipedia.

⁷De Jezuïeten te Nijmegen, schets der werkzaamheden van de Sociëteit van Jezus te Nijmegen, F. van Hoeck 1921

een verboden vergadering houden en verzet tegen een Magistraatspersoon, werd hij veroordeeld tot een boete van 825 gulden, ten slotte verminderd tot 500, binnen een week te betalen; van deze som kwam 150 gulden ten goede aan het Arme-Kinderweeshuis, evenveel werd verdeeld onder de stadsdienaars en de rest door den Raad besteed aan het „speelhuis” dat in de pas gebouwde Belvédère was ingericht.”

Dus dan maar naar Homoet-Valburg in de Overbetuwe?

Homoet-Valburg 1738 (Gelders Archief)

Dit gebied is gekenmerkt door vaak bijzondere en ongunstige bodemkundige omstandigheden. De rivierklei kost de boeren veel hoofdbrekens. Je hebt bijzondere infrastructurele omstandigheden, de ligging tussen de, bij tijd en wijle, gevaarlijke rivieren met veel en zware overstromingen kortom een zwaar leven, hier in dit gebied.

Door de godsdiensttwisten na de reformatie, wordt het allemaal nog moeilijker, vooral voor de katholieken. Turend naar het landschap bedenkt, onze Werenfridus (G.II), dat hij zich gelukkig mag prijzen dat hij zich nu, door de slimheid van zijn vader, Jacobus Wernerszoon of Werfertszoon (G.I), ook vaak Weer genoemd, (1630–1678) een ‘hele bouwman’⁸ mag noemen. In die tijd zijn er vier verschillende klassen of bevolkingsgroepen, die ook bij de belastingheffing en de regeling van de dijkbewaking worden gebruikt. De ambachtslieden staan apart, dan heb je nog dagloners of arbeiders, keuters, en ‘halve’ en ‘hele’ boeren.

Dagloners wonen meestal in een houten hutje met een woongedeelte en een stal voor een koe of een varken. Zij hebben vaak een klein stukje grond waarop voedsel verbouwd wordt voor eigen gebruik. Een keuter woont in een hofstede en heeft meer grond, vaak ook een stukje tabaksland waar hij tabak verbouwt (‘een tabakker’), en leeft van de opbrengst daarvan.

Een ‘halve boer’ bewerkt tussen de 20 en 40 morgen grond (één morgen = iets minder dan een hectare), een ‘hele boer’ meer dan 40 morgen⁹. Er heerst over het algemeen een negatief beeld van de agrarische ontwikkelingen gedurende de periode 1650-1740 in de literatuur, maar dat is

⁸ Heerboer of hereboer, een ‘bouw’ is een boerenbedrijf. .

⁹ Bron: “Kronieken, de lotgevallen van de familie Hoogveld te Elst tussen 1685 en 1945”.

niet reëel als je goed kijkt naar de Overbetuwe ¹⁰. De boeren met een bedrijf met een omvang tussen 30 tot 40 ha doen het veel minder goed dan de zeer grote en de bedrijven met minder dan 30 ha. Zij ontberen het schaalvoordeel van de grote bedrijven. Te klein voor graan en te groot voor de teelt van tabak. Bovendien is zo'n bedrijf te groot om er andere werkzaamheden naast te doen. In de jaren rond 1750 vindt een heuse omslag plaats. De graanprijzen stijgen. We zien dat de boeren zich aanpassen en zich weer meer op de akkerbouw gaan toeleggen. De boeren grijpen de kansen die de markt hen biedt. De productiviteit neemt toe. Dat de boeren in het rivierengebied en met name die in de Overbetuwe achterlijk en traditioneel zijn, is onjuist. Het gaat de grote boeren erg goed na 1750. Vooral na 1795 als de marktprijzen ongekende hoogten bereiken. De Franse tijd is, afgezien misschien van de eerste paar maanden na de inval van de Franse troepen, een gouden tijd voor de grote boeren. Ze kopen steeds meer grond. Met de andere groepen, met name de arbeiders en de tabakkers gaat het minder goed. De lonen stijgen niet (hetgeen in het voordeel van de grote boeren is) en met de tabaksbouw gaat het niet echt goed. Het reële inkomen van arbeiders en tabakkers is tussen 1740/50 en 1817 achteruit gegaan. Een prijsval na 1817 gooit roet in het eten van de grote boeren. Veel eigenaar boeren, waarschijnlijk vooral degenen die kort voor 1817 het bedrijf hebben gekocht, komen in de problemen. Een aantal boeren moet het bedrijf verkopen en blijft met schulden achter.

Elst 1820

Pachters vragen uitstel van betaling, krijgen die en kunnen veelal op het bedrijf blijven zitten. Ook nu weer kunnen ze zich aanpassen: de graanprijzen stijgen, de veehouderij wordt uitgebreid. De vraag uit het buitenland trekt aan. Betere mestvoorziening, minder braak, minder graanteelt, meer aardappelen. Meer inzet van arbeid. De tabaksbouw wordt weer uitgebreid, de crisis is snel vergeten. Ook de jaren na 1830 moeten een zeer goede tijd zijn voor de inwoners. Je kan dit ook zien aan hun bezittingen. Nieuwe meubels, luxe vervoermiddelen, dure klokken, fraaie vloerkleden, veraangenamen het leven van de Overbetuwanen. De woningen werden groter en luxueuzer, het

aantal kamers wordt uitgebreid. Men schaft kachels aan en verbetert de verlichting. Kortom het huiselijk comfort en de huiselijkheid nemen toe. De crisis van 1817, brengt daar geen verandering in, hetgeen een aanwijzing is dat boeren in staat zijn gebleken de nadelige gevolgen van deze crisis snel te pareren.

Tussen 1650 en 1850 heeft een duidelijk proces van elitevorming plaatsgevonden. Boeren met meer dan 40 ha (de grote hele boeren, 'hele bouwmannen') kunnen zich zeer goed handhaven. Omstreeks 1810 hebben de gezamenlijke grote hele boeren evenveel grond in gebruik als in 1650. De zogenaamde subtop, zeg maar de kleine hele boeren en de grote halve boeren (30-40 ha) heeft omstreeks 1820 veel minder grond in gebruik dan in 1650. Zij zijn in aantal afgenomen, vooral tussen 1650 en 1750. Het aantal kleinere bedrijven (kleine halve boeren en de keuters) alsmede het aantal tabakkers en arbeiders neemt daarentegen sterk toe. Het aantal zeer grote boeren is een relatief kleine groep geworden. Deze grote boeren worden in toenemende mate eigenaar van hun bedrijf.

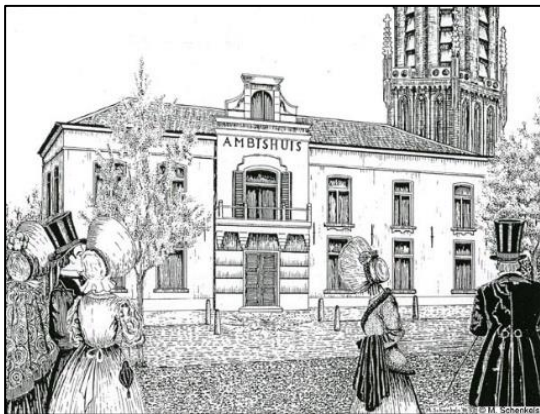
¹⁰ "Overleven door ondernemen,. De agrarische geschiedenis ' van de Overbetuwe;1650-1850", proefschrift van Paul Brasse, Wageningen, 1999.

Het toegenomen grondbezit geeft de grote boeren niet alleen meer status, maar ook meer politieke invloed. Hoe rijker de grote boeren, des te meer politieke bewustwording binnen deze groep. Ze kopen daarom meer grond. Politieke invloed is vóór 1795 gebaseerd op grondbezit, maar vooral op afkomst. Omdat de grote boeren aanvankelijk vooral pachters zijn, hebben ze weinig in te brengen. Het is mogelijk dat een hele boer, die alle door hem gebruikte grond pacht, geen toegang heeft tot de 'geërfdenvergadering'. De 'geërfden' zijn de leden van de 'buurschap' (= dorp). Om lid te kunnen worden van de 'buurschap' moet je eigenaar zijn van een 'erf' in het dorp. Een keuter met een paar morgen in eigendom kan daar dan wel lid van zijn. In de praktijk zal elke hele boer wel wat grond in eigendom hebben, maar zijn politieke macht is niet veel groter dan die van de keuter. Gezien het feit dat iedere grondbezitter (arbeider, smid, kleermaker, keuter en hele boer) 'buurmeester' kon worden, wijst erop dat de samenleving weinig gepolariseerd is. De 'buurmeester' let erop dat de boeren hun sloten en/of beken goed open houden, opdat er een goede waterhuishouding is.

Hoewel de bedrijven sterk in grootte verschillen, staat de hele boer aanvankelijk niet ver af van de keuters en de andere inwoners van de Overbetuwe. Een 'buurschap' (en niet buurtschap!) slaat op betrekkingen tussen burenen, 'buurschap houden' op goede omgang met burenen. Rond het dorp Elst in de Overbetuwe lagen tot de tweede helft van de twintigste eeuw negen oude 'buurschappen'. Buurschappen bestaan uit boerderijen (bouwhoven), hofsteden (kleine boerderijen) en daglonerhuisjes. Soms maakt een klooster deel uit van een 'buurschap' zoals het St. Elisabethklooster in Eimeren. Dit is in 1493 door brand zwaar beschadigd en in 1588 verwoest. Elst en omgeving zijn in dat laatste jaar gebrandschat door stropende Spaanse soldaten. In de Overbetuwe is de 'buurschap' de typische nederzettingvorm. Die bestaat uit bij elkaar liggende boerderijen met bijbehorend bouwland al dan niet met een gezamenlijk veld met bos als achterland. Deze buurschappen zijn autonome openbare lichamen met bestuursvormen voor waterstaatszaken, zelfbestuur en rechtspraak. Ze regelen waterkering en -lossing met opgeworpen wallen en een ontwateringstelsel van pijpen, zegen en weteringen. Ze zorgen voor ophoging van hun woonplaatsen en onderhoud van paden en wegen. Een 'buurschap' is, zoals vermeld, het laagste openbare bestuursorgaan en de laagste autonome rechtskring. Naast een vorm van zelfbestuur en rechtspraak heeft de buurschap een collectieve waterstaatstaak. Grondeigenaren hebben zich verenigd ter behartiging van gemeenschappelijke belangen, vooral waterstaatszorg, veiligheid en orde (rechtspraak) en bestuur. De geërfden vergaderden in de geërfden-vergadering of -dag en met de andere burenen in burenraden op de 'buursprake' of 'ommestand'. De burenen maken daar afspraken of zorgen voor 'wetgeving'. Twee gekozen buur- of boermeesters vormen het dagelijks bestuur van de 'buurschap'. Zij hebben uitvoerende macht voor voornamelijk waterstaatszorg en burgerlijk bestuur. Deze buurmeesters vertegenwoordigen de geërfde grondbezitters en het gemene volk dat gebruik maakt van gemene gronden (gemeenschappelijk bezit van de 'buurschap'). Burenrichters voeren besluiten uit, van het op mondelinge tradities gebaseerde buurschapsgericht over rechtspraak. Sommige 'buurschappen' ontwikkelen zich vanaf de twaalfde eeuw tot een 'kerspel' (karspel) of kerkdorp (kerkgemeente, parochie), vaak met een kerk en een school. Soms omvat een 'kerspel' verscheidene 'buurschappen', zoals Elst. Kerspels maken deel uit van de kerkelijke organisatie van een bisdom, zoals Elst, Elden en Lent. De inwoners heten 'kerspellieden'. Door hen gekozen 'buurmeesters' hebben waterstaatstaken en besturen het 'kerspel', vaak met het kerkbestuur. Een kerspelrichter spreekt recht. Zo is de situatie in de middeleeuwen.

Kenmerken van de late middeleeuwen (1250 tot 1500) zijn: opkomst van nationale eenheidsstaten; een begin van centralisatie van bestuur, afbrokkeling van het feodale stelsel en daarmee vermindering van de macht van de adel. Andere kenmerken zijn de reformatie, het humanisme, de renaissance en strijd tussen kerk en staat. In verschillende gebieden vestigt zich een al dan niet sterk centraal gezag. Die centralisatie betekent een beperking van het gezag van lokale 'buurmeesters' en 'gerichtslieden'. De macht van graven en hertogen nam toe. Een groot deel van het gebied tussen Rijn en Waal is bezit van de graven van Gelre.

Een ambtman vertegenwoordigt in het ambt de graaf en behartigt diens belangen. Gecentraliseerde bevoegdheden voor bestuur, waterstaatszaken en vooral rechtspraak zijn in zijn functie verenigd. Hij heeft voornamelijk uitvoerende macht en leidt de colleges voor burgerlijk bestuur, waterstaatszorg en rechtspraak. Hoofdambtenaren zijn de secretaris of landschrijver, de gericht- of dijschrijver en de land- of dijkbode of dijschout. De ambtman is de hoogste bestuursambtenaar die later in het ambtsbestuur hulp krijgt van ambtsjonkers, leden van de Overbetuwe ridderschap of landadel. Hij vormt als dijkgraaf met vijf heemraden de dijkstoel, het dagelijks bestuur van het waterstaatsbestuur. Als dijkgraaf moet hij zorgen voor het onderhoud van de dijken en de waterlossing en toezicht houden op het onderhoud van wegen. Hij is bovendien richter (= rechter) en fungeert als openbaar aanklager en voorzitter van de rechtbank. Hij krijgt hulp van vier richters (deurwaarders of 'peynders'), de latere schouten. De ambtman-richter-dijkgraaf zetelt in Andelst, Valburg of Elst. Vergaderingen zijn in Elst en Bemmelen, sinds de achttiende eeuw alleen in Elst. Tweemaal zijn er gewone 'gerichtsdagen' voor het bespreken van de zaken van het ambt. De ambtman bespreekt deze met de leden van de ridderschap die daarvoor in aanmerking komt en twee stedelijke afgevaardigden. Er wordt ook recht gesproken. Er zijn twee gerichts- of rechtbanken. De rechtbank in Andelst gaat in 1446 naar Valburg en in 1686 naar Elst. De oorspronkelijk Kleefse rechtbank in Ressen gaat in 1611 naar Bemmelen en in 1721 naar het in 1694 aangekochte huis voor het Ambtshuis in Elst. In 1697 krijgt het Ambtsbestuur de beschikking over een eigen bestuurszetel in het centrum van de Overbetuwe. Het koopt voor 2.600,- gulden, huis en erf van Peter van de Weerd aan de Dorpsstraat in het hart van Elst. Het ligt aan de zuidwestkant van de Ned. Herv. Kerk, naast het kerkhof. Het langgerekte erf aan de noordzijde grenst aan de Drielseweg of het 'Meulenstraatje'. Aan de westzijde staat de hofstede annex herberg 'De Swaen' van de familie

Van Dulm. De bewoner van het Ambtshuis, de schout van Elst, is boer, cipier en kastelein tegelijk. Hij voorziet ook gevangenen van eten, drinken en dekens. Ingrijpende verbouwingen vinden plaats in 1705 en 1878. Naast de ingang is aan de rechterzijde de rechtszaal met een verhoging met gestoelte voor het gericht, de zogeheten 'Vierschaar'. Onder de rechtszaal bevinden zich in de kelders de hokken voor de gevangenen. Metselaar-stratenmaker Jurrien Leenders plaveit in 1707 voor het gebouw een pleintje van klinkers.

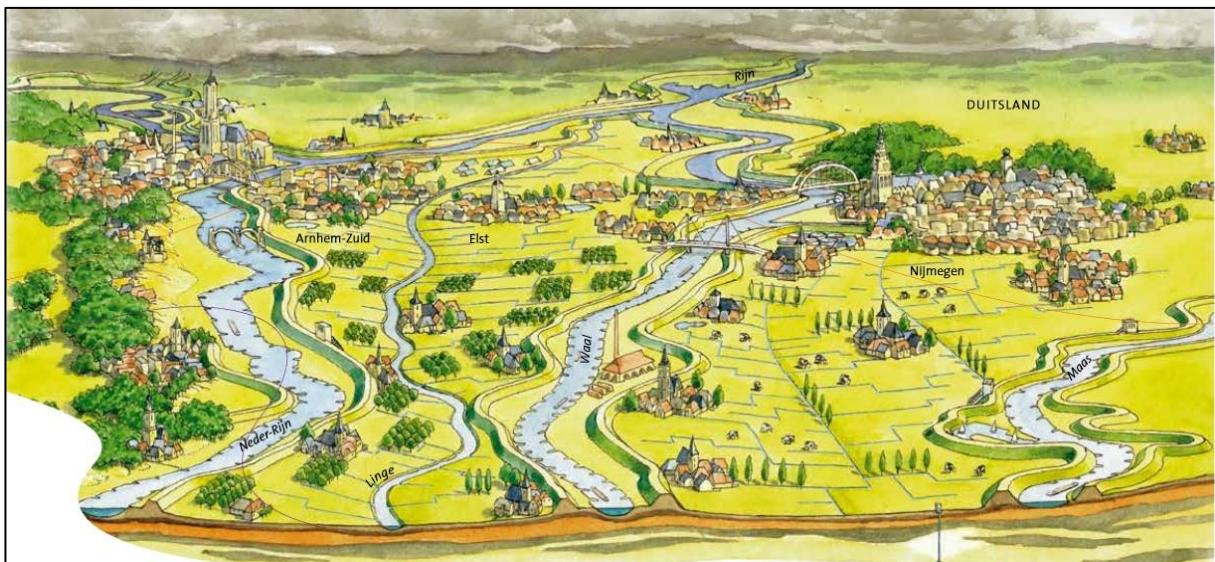
Ambtshuis Elst.

Deze rechtbanken met gerichtsluizen in schoutambten nemen criminele rechtspraak over van de buurschapsgerichten.

De onderverdeling van de rechtspraak in het ambt: pander- (peijnder-) of schout (schol)ambten (combinatie van kerspels) en later in onderschoutambten (kerkdorpen). Aan het hoofd van het schoutambt staat de ambtsschout (sculetus, schult, scholt, scholtus). Hij vertegenwoordigt op lokaal niveau (kerspels) de ambtman. De ambtsschout fungeert als deurwaarder (peynder) en richter en heeft de zorg voor de openbare orde. Hij spreekt recht in minder belangrijke zaken, bijgestaan door de gerichtsnaburen (een soort gemeenteraad), gerichtsluizen of eigenerfde boeren, de latere schepenen. De ambtsschout is met de twee buurmeesters in een dorp verantwoordelijk voor lokale voorzieningen. Er zijn meer door de landsheer benoemde functionarissen, onder wie de 'borgemeester' die als beheerder van de dorpsfinanciën met zijn persoonlijk vermogen borg staat voor lokale tekorten. Schout en schepenen zorgen voor bestuur, ordehandhaving en rechtspraak. Zij zijn doorgaans een onderdeel van een grotere bestuursstructuur, zoals het drostambt. De ontwikkeling van het dorp begint overigens pas in de negentiende eeuw. Van 1684 tot 1838 moet een buurschap de twee buurmeesters kiezen uit

een voordracht van de ambtman. Buurmeesters worden geleidelijk functionarissen van de schout, ambtman of landsheer. De indeling in schoutambten heeft zich op hoofdlijnen eeuwenlang kunnen handhaven. Het schoutambt is een lokale bestuursvorm uit de periode van het oude bestuur tussen het einde van de middeleeuwen (ca. 1500) en de Franse tijd (1795). Van de basis naar de top loopt de lijn van buurschap (buurmeesters) – kerkdorp (buurmeesters) - schoutambt (schout) – ambt (ambtman) – kwartier (staten) naar hertogdom (hertog). Jacobus van den Bosch is ‘Rentmeester’ voor het schoutambt Elst van 1796 tot 1818.¹¹

Tijdens de Bataafs-Franse tijd van 1795 tot 1813 introduceert de Staatsregeling van 4 mei 1798 acht departementen en lokale besturen. De regeling introduceert ook het begrip municipaliteit (gemeentebestuur in plaats van ambt) en spreekt over ‘gemeenten’ in staatkundige zin. De ambtman verliest zijn rechterlijke macht. De Staatsregeling van 1801 brengt een nieuwe departementale indeling van de Bataafse Republiek. De inlijving bij het Keizerrijk van Napoleon van 1811 tot 1813 levert de Franse bestuursindeling met departementen, arrondissementen, kantons en *mairies* op. Een *mairie* (gemeente) staat onder leiding van een *maire* (burgemeester) en valt in de Overbetuwe samen met het schoutambt. Onder de *mairie* Elst vallen de kerkdorpen Elst, Elden, Lent en de negen buurschappen rond Elst en Meinerswijk (45). In 1808 telt de gemeente Elst 2971 inwoners: Elst 563, Elden 525, Lent 843, De Laar 26,

Rijkerswoerd 109, Aam 128, Bredelaar 36, Merm 28, Reeth 134, Eimeren 84, Lienden 252 en Hollanderbroek 243. Valburg had 500 inwoners, Andelst 336, Zetten 325, Slijk-Ewijk 290, Loenen 91 en Wolferen 14.

Heeft Jacobus zelf, die zitting had in dat ambtshuis, ook dit pronkstuk bewonderd (foto volgende pagina)? Tot het bezit van het huidige Polderdistrict Overbetuwe behoort een als beker, in zilver gevatte, nautilusschelp op zilveren voet, 31 cm, hoog. Onder de schelp twee merken: Amsterdam (versprongen) eind XVI-de eeuw, met als meesterteken een wassende maan. De schelp is gegraveerd met Chinese motieven; de vassing aan de wangen van de schelp bestaat uit een Chinese draak. Op de lip mooi gegraveerde Triton scènes waar de oorspronkelijke band is gereconstrueerd. Op een plaat langs de voorzijde aangebracht is vermeld, dat de beker geschonken is door Reijnier van Ommeren van Wolfswaert en Vijfhuysen, Burgermr. der stad Arnhem en Heymraad van Overbetuwe Anno 1708¹². De breekbaarheid van schelpen liet gebruik als drinkbeker niet toe, tenzij bij speciale gelegenheden. Het waren statussymbolen, die uiting gaven aan de rijkdom en maatschappelijke-

¹¹ 3638 Rekeningen en bijlagen van de rentmeester J.H. Brousson, 1796 en van de rentmeester J. van den Bosch 1087 Archief van de Ambt en dijkstoel van de Overbetuwe, 1427 - 1838 (1855)

¹² . Catalogus Vier eeuwen Nederlands Zilver, Den Haag 1952, nr. 178 en Catalogus Delfts Zilver, Delft, nr. 22 als Delfts.

positie van de eigenaar en de bewondering moest opwekken van de gasten.

Koning Willem I vaardigt bij Koninklijk Besluit van 11 februari 1817 het Reglement voor het platteland van Gelderland uit. Dat treedt 1 januari 1818 in werking. De buurschappen, ook die in de Overbetuwe, zijn als openbare of publiekrechtelijke lichamen in drie fasen ontbonden. De bestuurlijke bevoegdheden gaan in 1798 naar de gemeente, de rechterlijke in 1811 naar het kantongerecht en de waterstaatkundige in 1953 naar het Polderdistrict Overbetuwe.¹³

Terug naar Werfertszoon (G.I), ook vaak Weer genoemd, (1630–1678). Op dorpsniveau krijgen de grote boeren door hun toenemende grondbezit steeds meer in de melk te brokkelen, hoewel het buurmeesterschap voor iedere grondbezitter (groot en klein) tot in de 19e eeuw open blijft. Ook anderszins neemt de polarisatie toe. Ongetwijfeld neemt het aantal mensen dat geen grond bezit toe. Het aantal mensen dat de ‘geërfden-vergadering’ niet mag bijwonen groeit dus ook, evenals het aantal mensen dat geen buurmeester kan worden. De buurmeester wordt jaarlijks gekozen, meestal uit de geërfden die een groot belang hebben bij een goede waterhuishouding. Op ambtsniveau hebben de grote boereneigenaars tot 1795 nog nauwelijks iets te vertellen, hoewel het dorpsbestuur zeker niet zonder invloed is bij het ambt. Waarschijnlijk krijgen de grote boeren wel de mooiste baantjes (schout, onderschout, kerkmeester) toebedeeld door het ambtsbestuur. Het zijn de adellijke heren en stede gezanten uit Arnhem en Nijmegen die samen met de ambtman annex dijkgraaf annex richter de dienst uitmaken. Na 1795 (Franse tijd) is afkomst van minder belang om politieke invloed te kunnen verwerven. Grondbezit is het voornaamste criterium geworden voor politieke invloed in alle bestuurlijke lagen, het nieuwe gemeentebestuur inclusief. Politieke macht wordt via stemrecht (*census*: ‘*No taxation without representation*’) of door het bekleden van politieke functies verkregen. Het jaar 1795 mogen we duiden als het jaar waarin de boeren in de Overbetuwe, dankzij hun toegenomen grondbezit, hun macht vestigen, waarbij bovendien de katholieken veel meer invloed krijgen. Voor een streek waarin de bevolking voornamelijk katholiek is, moet dit laatste van grote betekenis zijn. Het zijn waarschijnlijk vooral de grote boeren die het voor het zeggen krijgen. Pas na 1945 brokkelt de boerenmacht weer langzaam af. Uit de bezittingen laagste sociale groepen, de zogenaamde niet-boeren of niet-paardenhouders, blijkt dat armoede onder hen niet altijd troef is. Door de tabaksteelt (en later aardappelen) is de welvaart van de laagste sociale lagen redelijk. Een groeiend aantal mensen (waaronder veel arbeiders) kunnen na 1650 een min of meer zelfstandig bestaan in de landbouw opbouwen. Dat neemt niet weg dat de arbeiders/tabakkers het af en toe, met name tussen 1795 en 1817, zeer moeilijk hebben gehad.

Het land van Werenfridus (G.II) strekt zich over een grote oppervlakte uit. Ook zijn idee om niet alle bos te rooien heeft zich uitbetaald. Afgelopen winter zat iedereen verlegen om brandhout, maar hij kon leveren. Hij is een van de weinige die vooruitgedacht had en dat levert geld op in dit bos-arme land, in de Betuwe tussen de Waal en de Linge. Hij, Weer (Werenfridus) Jacobszoon (G.II) (☼ ?-1680 – †13 februari 1749) wordt in het dorp daarom ook wel ‘van den Bosch’ genoemd, daarmee wil men zeggen: ‘die ook bos bezit’. Hoe weet je nu dat je hier met dezelfde man te maken hebt, die nu opeens blijkbaar een andere naam heeft aangenomen? Het bewijs vinden we in een combinatie van trouwaktes en geboorteaktes. Margriet Cornelisse trouwt op 29 mei 1718 met Weer Jacobs in Valburg en Homoet Bij de doop van Anna Maria Wernerusse, op 10 april 1719 in Eimeren, heet de dopeling Anna Maria Wernerusse of/ en ook

¹³ dr. Jan Brouwer, Buurschappen in de Over-Betuwe

Anna Maria Jacobs. De moeder is Margarita Cornelisse. Getuigen zijn o.a. haar vader Cornelius Mathijssen en Evertie van Merrum. Als de vader wordt genoemd Wernerus Jacobs. Deze man wordt later in de akten aangeduid, met dezelfde echtgenote namelijk Margaretha (Margriet) Cornelissen-Mathijssen, als Werenfridus (Weer, Werner) Jacobs (zoon) van den Bosch (van den Bos, van den Boss, hele bouwman). Op 4 juni 1720 wordt een zoon geboren : Fredericus Jacobs, de vader is dan nog Weer Jacobs maar met dezelfde moeder/ echtgenote: Margareta Mathijssen. Eén jaar later op 13 december 1721 wordt er een dochter geboren: Hermijn van den Bosch. Nu heet de vader opeens: Weer van den Bosch en de moeder is nog steeds Margriet Mathijssen. Die familienamen in het kerspel (de parochie) Elst Overbetuwe in de 17e en 18e eeuw kun je niet halen uit de Burgerlijke Stand (pas vanaf 1811) of de Bevolkingsregisters (pas vanaf 1825). Daar is na te gaan welke personen in Elst woonden in de 19^e eeuw. Maar de DTB's (Doopt-, Trouw- en Begraafboeken) van de pastoor zijn vaak een goed startpunt om oudere gegevens, voor 1811, op te zoeken (als die doopboeken nog aanwezig zijn, hetgeen toevallig in Valburg zo is!)

Het huwelijk met Margriet Mathijssen is heel vruchtbaar. Ze zijn gezegend met maar liefst 10 kinderen, onder andere Anna Maria, Fredericus en Hermijn, die allemaal, heimelijk in Eimeren gedoopt worden. Hoewel de vooruitzichten goed zijn, is er ook veel leed.

Elst 1744 (Gelders Archief)

Verschillende van zijn kinderen sterven vroegtijdig. De verklaring is waarschijnlijk dat ze overlijden tijdens een uitbraak van de besmettelijke ziekte “de roode loop”. Dysenterie werd vroeger zo genoemd omdat de ontlasting van de zieken roodgekleurd is. De ziekte is zeer besmettelijk en men neemt alle mogelijke voorzorgen om de verspreiding tegen te gaan. Zo wordt het huis besprenkeld met azijn ter ontsmetting en alle gezonde personen worden zoveel mogelijk uit de nabijheid van de zieken geweerd. De doden worden meteen gekist en met hun kleren en excrementen zonder enige ceremonie zo snel mogelijk en op een behoorlijke diepte begraven.

De overheid verstrekt aan de armen gratis medische zorg en medicijnen. Ook wordt er voorlichting gegeven om reinheid te betrachten en de huizen goed te luchten. Niet alle Valburgenaren geven gevolg aan deze aanbevelingen. Enkelen zijn van mening dat het huis voldoende gelucht wordt als de deur opengaat als iemand binnenkomt of weggaat. Wat de medicijnen betreft, vertrouwen sommigen geheel op de ontsmettende werking van alcohol. Zij drinken de jenever met vaatjes tegelijk en af en toe ontstaan er ongeregelde heden omdat er te veel wordt gedronken.

De meer vrome dorpelingen zoeken hun toevlucht in het houden van bidstonden die 24 uur duren en die door de extra verzwakking en het langdurig samenzijn van veel mensen op één plaats zonder twijfel aan de verdere verspreiding van de ziekte bijdraagt. In de zomer van 1783

bereikt de epidemie een hoogtepunt, er worden bijvoorbeeld in Elst op 15 augustus 89 zieken geteld. De sterfgevallen volgen elkaar zo snel op dat de koster wel aan het ‘luizeel’ (klokkentouw) kan blijven hangen. Het sombere gebeier van de doodsklokken is in alle buurschappen van Elst en Valburg voortdurend hoorbaar. Om de bange bevolking niet nog meer te belasten maakt de Ambtman daar een eind aan. De koster die de opbrengst van het luiden van de doodsklok, met de namen van de overledenen noteert, schrijft: *“in dit jaar zijn veel mensen aan de loop komen te overlijden die niet aangetekend zijn om reden dat het luiden is verboden geworden”*. Als de winter invalt verdrijft de invallende vorst de ziekte en op 5 november valt het laatste slachtoffer van deze epidemie.

Ondanks al deze kommer en kwel kan men ook stevig uitpakken bij gelegenheden. Je zou denken dat een begrafenis een ernstige zaak is. Maar, zoals iedereen in Limburg weet, is het ook een gelegenheid om eens flink de gasten de gelegenheid te geven hun verdriet weg te eten en te verdrinken. Geurt de Haert was een rijke boer die Werenfried ongetwijfeld persoonlijk gekend heeft. Hij sterft op 14 oktober 1720. Zijn begrafenis is beschreven in de ‘Kronieken; de Lotgevallen van de familie Hoogveld te Elst tussen 1685 en 1945’. Een machtig verhaal dat ik jullie niet wil onthouden.

Geurt de Haert is een rijke boer en zijn begrafenis in het najaar van 1720 is geen gebeurtenis die aan de inwoners van de dorpen Elst en Valburg onopgemerkt voorbijgaat. De kleinzoon van Werenfridus (G.II), die naar zijn Opa ook Werenfridus (G.IV) heet, zal later trouwen met Geurts (stief) kleindochter, Geertruida Hoogveld. Een verslag van de begrafenis is bewaard gebleven. De doodskist wordt door meester timmerman Anthony Berns gemaakt. Inclusief de spijkers, de linnen bekleding en de schroeven met handvaten die door Jan Bremer de smid zijn geleverd kost de kist f. 19,10.

Ongeacht of men katholiek of protestant is, men wordt begraven in of rondom de grote kerk; als men rijk is binnen, heeft men minder geld dan buiten het kerkgebouw. Geurt komt onderdak te liggen. Voor de tocht naar de kerk wordt de kist op een boerenwagen gezet, over de kist komt een zeer groot kleed. De begrafenisgasten volgen de wagen in een lange stoet te voet, behalve de weduwe die vaak op de kist plaats neemt. Het kleed over de kist wordt gehuurd, het geld komt aan de armen. Voor de begrafenis worden de gasten uitgenodigd door een daarvoor ingehuurd persoon de ‘doodbidder’. Deze gaat in het zwart gekleed rond bij de burens, familie, vrienden en bekenden om hen plechtig en officieel voor de begrafenis uit te nodigen. Claas Maters ontvangt f. 4,- *“voor dat denselve te groef gebede heeft”*. Voor het begrafenismaal worden voorbereidingen getroffen en levensmiddelen ingeslagen. In vroeger tijd is het de gewoonte dat er met dopen, trouwen en begraven vreselijk veel gegeten en gedronken wordt. Velen steken zich hopeloos in de schulden om dit soort gelegenheden op gepaste wijze te kunnen vieren. De overheid tracht hieraan paal en perk te stellen en het zelfs te verbieden dat meer dan een bepaald aantal gasten wordt uitgenodigd. Ook de geestelijken ageren vanaf de kansel tegen deze *“slemperijen”*. In de loop der eeuwen matigen de mensen zich en onze koffietafel is een laatste overblijfsel van het begrafenismaal uit vroeger tijd.

Uit de boekhouding die bewaard is gebleven blijkt overduidelijk dat men in de Betuwe van 1720 nog ver verwijderd is van het kopje-koffie-met-broodje/ vla in de hal van het crematorium. Allereerst worden vier schapen en een vet kalf geslacht, daarnaast worden nog vier stukken gerookt rundvlees, twee achterhammen en een schouderham geconsumeerd. Ook laat men een mud rogge malen om tot brood gebakken te worden. Uit een mud rogge (zo’n 64 tot 76 kg.) bakt men ongeveer 120 broden zoals wij die kennen.

Bij vrouw van Doesburgh wordt 60 pond Edammer kaas gekocht, voor 6 gulden boter en voor vier stuivers mosterd. Dit alles moet natuurlijk ook worden weggespoeld. In die tijd is Nijmegen beroemd om zijn bier. Het beste Nijmeegse bier heet ‘mol’ en word in grote hoeveelheden verkocht naar Arnhem en naar de grote steden in Holland. Volgens de kenners uit die tijd smaakt de mol vers -binnen 14 dagen gedronken- het best, dus laat men voor de begrafenis drie tonnen bier met de schuit uit Nijmegen komen. Tenslotte worden 2 pond tabak en 8 dozijn

tabakspijpen ingekocht. Deze korte stenen pijpen breken nogal gauw en ze worden meestal tegelijk met de tabak uitgedeeld. Ze kosten weinig: 96 stuks voor 6 stuivers.

In die tijd dampen de vrouwen er even hard op los als de mannen. De armen wordt een mud tarwe geschonken, het roggebrood voor de begrafenisgasten, dus gebakken van een goedkopere graansoort, is een oude traditie; ook ontvangen de armen nog eens f. 4,-.

Zonder twijfel zijn er veel gasten bij de begrafenis van Geurt de Haert aanwezig. Wij moeten echter wel bedenken dat de grote hoeveelheden aan etenswaren en drank niet in één maaltijd worden genuttigd. Ook tijdens de doodswake wordt er door de burens stevig gegeten en gedronken. Familie van verre komt vaak eerder en blijft langer en het begrafenismaal wordt soms meerdere dagen aangericht. In ieder geval is deze begrafenis toch een hele gebeurtenis geweest.

De achtste zoon van Werenfridus, Jacobus (G.III) (gedoopt op 20 april 1735, † Valburg op 21 augustus 1818), doet het heel goed, hij leert snel, is slim en is sterk in de leer. Hij hoeft zich geen zorgen te maken over zijn toekomst want men heeft hem nodig om de goederen en landerijen van de oude abdij te beheren. Het heeft er alle schijn van dat deze zoon de functie bij de rechtbank en rentmeester der geestelijke goederen van het ambt Overbetuwe (schoutambten Elst en Valburg) zal krijgen.

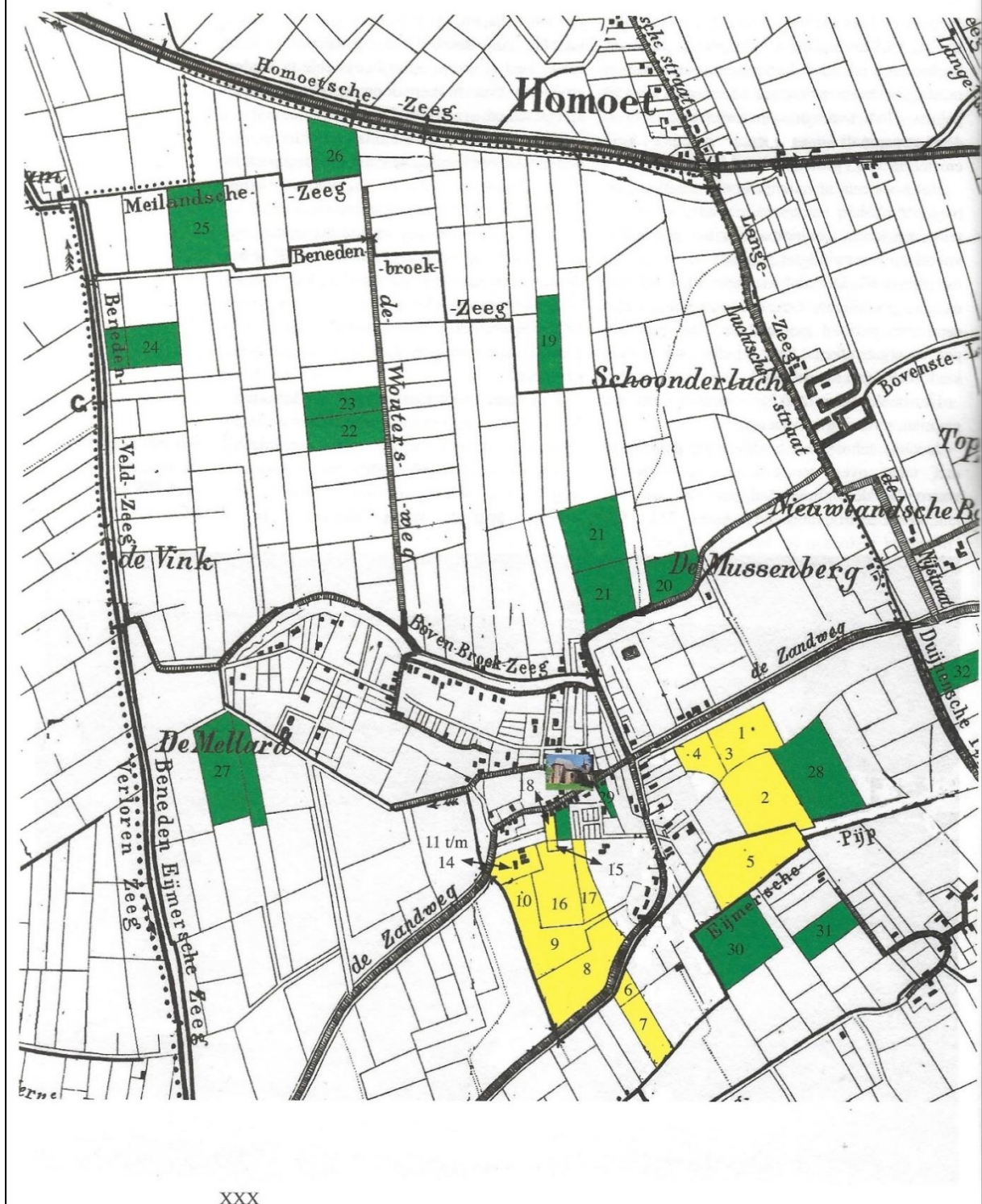

We gaan iets dieper in op deze Jacobus, want er zijn enkele interessante geschriften bewaard gebleven. Zij zijn uitgewerkt in een boek en geven een goed inzicht in het reilen en zeilen op een boerderij in de Over Betuwe in die tijd. Op de zolder van het voormalige Café 'De Roode Leeuw' in Valburg vond dhr. Frans Mientjes in een stapel familiepapieren, een in perkament gebonden boekje dat geheel is volgeschreven. Het handschrift is moeilijk te ontcijferen en vele jaren blijft het manuscript ongelezen in de kast liggen. Jacobus is een consciëntieus man. Hij houdt een nauwkeurige boekhouding bij in dit in perkament gebonden boekje. Het wordt 60 jaar lang gebruikt door hem en zijn zoon Fredericus (G.IV), om de inkomsten, uitgaven en afspraken te noteren. Jacobus is 'hele boer', dat wil zeggen hij pacht een grote boerderij en een groot gebied en heeft ook veel eigen grond. Het boekje begint met de notatie van de appel- en perenrassen die hij heeft laten enten op bestaande onderstammen: 'heb ik late griffelen'

(= heb ik laten enten).

Hij noteert zorgvuldig de opbrengsten van de veldgewassen zoals tarwe, gerst en rogge, bonen en erwten. Verder de verkoop van runderen, schapen en paarden. Van wol, tabak en hout. Fredericus (G.IV) neemt de boerderij over en gaat nog nauwkeuriger met de boekhouding door tot 1837. Een ander deel van deze administratie bestaat uit de personeelsadministratie van 1777

KAART VAN VALBURG

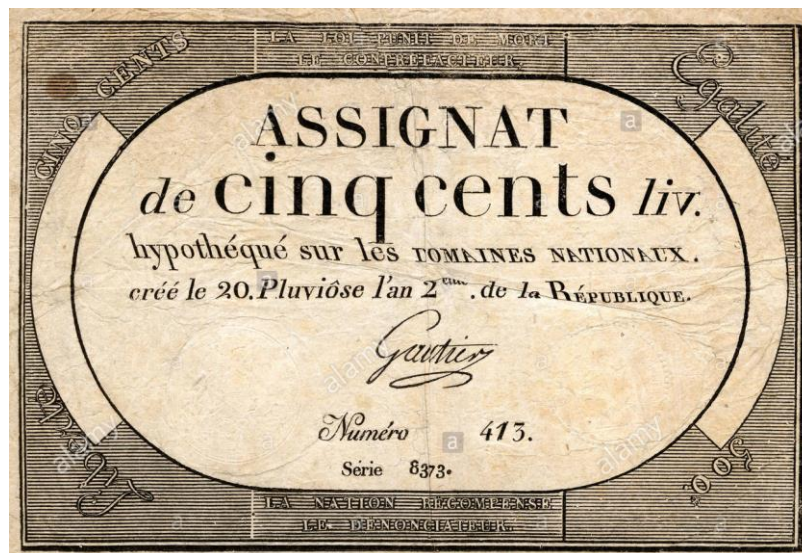

De gepachte gronden van Jacobus (G.III) zijn geel aangegeven. De gronden in eigendom zijn groen aangegeven, zo weten we uit de notariële akte van 19 oktober 1819 opgesteld door notaris Francken betreffende de nalatenschap van Jacobus en Johanna van den Bosch.

tot 1807. De grote boerderij werd gepacht van Professor Franciscus Burmannus, een protestantse theoloog aan de universiteit van Utrecht. Later wordt Mr. Adriaan van Beusichem te Harmelen de eigenaar.

De boerderij ligt vlak bij het centrum van het dorp. Aan de Herveldse zandweg van Valburg naar Herveld ligt de grote boerderij 100 meter voorbij aan het centrum van het dorp, links van de weg. Nu zijn er alleen nog restanten van over. Naast een T-vormige boerderij liggen er een schuur en hooibergen. Bij het huis ligt een boomgaard en een moestuin. Het bedrijf is een gemengd bedrijf, dus met veeteelt en akkerbouw. Daarnaast wordt ook tabak geteeld. In het boekje staan alleen bedrijfsmatige aantekeningen, geen politiek, religieuze of sociale toestanden. Slechts aantekeningen van leveranties aan het Engelse en Franse leger in 1794, geven aan dat er iets aan de hand is.

In 1794, tijdens de Franse revolutie, vermeldt Jacobus alleen dat hij hooi en brandhout geleverd heeft aan het Engelse leger. Die Engelsen moeten de stadhouder, Willem V, helpen om de Fransen tegen te houden, hetgeen jammerlijk mislukte. Hij en zijn zwager Arend Kosterman leveren ook 6 slachtossen aan die Engelsen. In 1795, bij de inval van Generaal Pichegru in

Nederland, kunnen deze zo over de bevroren Waal lopen. De Franssen, aanvankelijk gezien als bevrijders, ontpoppen zich als een kwaal. Zij vorderen slachtvee en koren, brandhout, haver, hooi en stro. Vertrappen de gewassen en dwingen de bevolking tot transportdiensten. Ze betalen met **assignaten**, die steeds minder waard worden. Hij noteert in 1794 in zijn boekje: *‘van schade leverantieën en diensten aan de franse waarvoor reeseppisse worden afgegeven bedrage aan gelt 875 gulden’*

Er is wel vrijheid van godsdienst, Jacobus en ik denk ook de andere katholieken in Valburg, hebben zich erg ingezet voor de bouw van een katholieke kerk. Deze word gebouwd in 1802 aan het Bakkersstraatje en vervangt de schuurkerk in het buurschap Eimeren onder Elst waar men tot dan toe de diensten moest bezoeken. De eerste jaren van de revolutie zijn moeilijke jaren. Zoals al eerder vermeld, breken in 1809 de dijken en overstroomt de Betuwe. Er komen in totaal ongeveer 295 mensen om het leven. Jacobus lijdt in totaal 1393 gulden schade, maar de boerderij is droog gebleven. De conjunctuur gaat ondanks de lokale tegenslagen goed. Rond de eeuwwisseling liggen de prijzen van de akkerbouwproducten op recordhoogte. De productie stijgt, en het grondbezit breidt zich uit wat weer meer oogst geeft. Na de overname in 1801 van het bestuur van de Bataafse Republiek (1795-1801) onder invloed van de Franssen, komt er een abrupt einde aan de relatief gesloten bestuurscolleges.

Colleges die bovendien vooral protestants waren, terwijl een relatief groot deel van dé bevolking het katholieke geloof belijdt. Het bestuur wordt opengesteld voor niet-adellijke personen. Ineens hebben enkele (katholieke) boeren zitting in het bestuur. We zien de namen Gradus Roes, Derk Leenders, Johannus Gelover, Hermen Burgers en Jacob van den Bosch in de ambtsverbalen verschijnen. Het zijn allemaal mensen van boerenafkomst. In 1790 waren het nog vrijwel uitsluitend namen van adellijke heren die de verbalen sierden: baron Van Randwijk, baron Van Lijnden, baron Van Speijard de Woerden, baron Van Hacfort en graaf Van Bijland. Na deze stormachtige ontwikkeling, die gelukkig overigens zonder geweld gepaard gaat, vindt er een zekere restauratie plaats na het vertrek van de Fransen, maar het gesloten en adellijk karakter van dit bestuursorgaan is definitief voorbij¹⁴.

Terug naar Jacobus van den Bosch (G.III). Hij heeft zonder twijfel een goede opleiding genoten. Hij was dan wel een 'landman' een boer dus, maar hij hanteert vaardig de pen c.q. de veer. Hij is kerkmeester van de kerk te Eimeren en stelt de kerkelijke geschiedenis van de parochie op schrift. Dit boek moest in de familie blijven, maar is bij een brand verloren gegaan. Gelukkig heeft de pastoor van Herveld het grootste deel overgeschreven. Jacobus is rentmeester van de geestelijke goederen in de Over Betuwe en legt hierover elk jaar schriftelijk verantwoording af. Hij gebruikt Latijnse woorden in zijn geschriften, moet dus na de dorpsschool zelf Latijn geleerd hebben. Hij is ook op de hoogte van debet en credit dat duidt op de beginselen van het 'dubbel boekhouden'. Ook Werenfridus en Anna Margaretha krijgen een vervolgopleiding na de dorpsschool. Ze zijn in de kost bij Andries Trines te Cuijk en bezoeken een kloosterschool. Als afrekening noteert hij aan Andries Trines 150 gulden voor anderhalf jaar. Dochter Margaretha krijgt zelfs dansles van een 'danseur'. Beneden de Waal is men voornamelijk katholiek en dus binnen de zuidelijke invloedssfeer. De danskunst is volledig geaccepteerd en is een vast onderdeel van de opleiding. Werenfridus (G.IV) krijgt dansles als hij 12 jaar oud is. Zijn opleiding wordt gedeeltelijk in natura betaald. Erwt en appels en Trines mag een koe weiden bij Jacobus. Opvallend is dat Jacobus altijd de volle namen van zijn kinderen gebuikt, iets dat alleen gebruikelijk was bij de adel.

Jacobus wordt een invloedrijke man, die het zelfs durft op te nemen tegen de dominees. Zijn zoon, Werenfridus, is in 1794 in Eimeren getrouwd met een zus van Jan Hoogveld. Deze is afkomstig uit de Kleefse enclave waartoe onder andere Huissen en Hulhuizen in de Betuwe en de Liemers aan de overkant van de Rijn behoren. Hij is ook katholiek, zoals bijna iedereen daar en in de loop van de jaren spelen de Hoogvelds nog een grote rol in de kerk, niet alleen in Eimeren en Elst maar ook nationaal en zelfs internationaal.

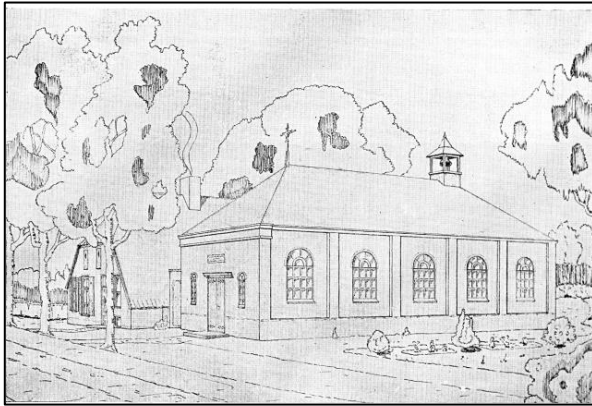
Even terug in de tijd: ook in Elst en Valburg heeft einde 16^e eeuw de reformatie zijn beslag gekregen. Mistoestanden in de katholieke kerk en pressie van bovenaf, hebben ertoe bijgedragen dat de nieuwe leer aanhangers krijgt en in 1588 wordt de grote kerk en het klooster in Eimeren geplunderd en worden er grote vernielingen aangericht. De Spaanse troepen onder Alva hebben in een eerder stadium nog getracht om die nieuwe leer uit te roeien. De vrome katholieken die tegen de verdrukking in, aan de oude leer blijven vasthouden komen nu in grote moeilijkheden. Zij worden er op aangezien te collaboreren met de Spaanse vijand.

De Gereformeerde gemeente, wordt tot bevoorrechte kerk uitgeroepen en de eerste predikant wordt beroepen. De 'afgodische paapse missen' zijn officieel verboden. In het geheim, of na betaling van een flinke som geld aan de autoriteiten, worden er toch door rondtrekkende priesters missen gelezen, gedoopt en getrouwd. Er ontstaat een hechte ondergrondse organisatie die vooral drijft op een aantal vrome vrouwen, 'Geestelijke Dochters' genoemd, die bij de overgebleven katholieken aankloppen om te zeggen dat op een bepaalde plaats, in de schuur

¹⁴ Overleven door ondernemen, De agrarische geschiedenis ' van de Overbetuwe;1650-1850", proefschrift van Paul Brasse, Wageningen, 1999.

van deze of gene boer een mis gelezen wordt of de sacramenten worden toegediend. Deze vrouwen worden in de volksmond 'klopjes' genoemd.

Katholieken kunnen geen overheidsbaan krijgen en worden ook verder gediscrimineerd. Na verloop van tijd wordt het regime wat milder, oogluikend wordt er steeds meer toegestaan. Het fanatiek onderdrukken van andere groeperingen binnen de bevolking ligt niet zo in de aard van de Gelderlander. Veel echter hangt af van de persoon van de predikant. Als de –katholieke-

Fransen in 1672 Elst en Eimeren bezet houden worden de katholieken weer in het bezit van de kerken gesteld, maar dit is slechts van korte duur. Als de Fransen het jaar erna vertrekken moeten de katholieken onmiddellijk weer ondergronds. Een tijdlang is er geen pastoor. Tot 1694, dan komt Joannes Neeleman, een buitengewoon actieve en daadkrachtige pastoor. Bij zijn aankomst treft hij geen schuilkerk meer aan, noch een huis om in te wonen. Rond 1700 is de katholieke godsdienst in Elst en Eimeren formeel ver-

Kerckehuis Schuurkerk Eimeren 1694

boden, maar tegen betaling wordt er veel gedoogd. De tekening is het 'kerckehuis', de reeds eerdergenoemde 'schuurkerk' te Eimeren, gebouwd in 1694 door pastoor Johannes Neeleman. Samen met de 250 parochianen, die nog over zijn, waaronder Weer van den Bosch (G.II), bouwt hij dit 'kerckehuis' in Eimeren. Deze buurschap ligt dicht bij Valburg dan bij Elst maar vanwege het moerassige gebied eromheen is het beter bereikbaar vanuit Elst, waartoe het altijd heeft behoord. De toegangsweg is de Wuurdestraat, een kronkelend zandpad.

Eeuwenlang heeft er in Eimeren een klooster gestaan waarin ongehuwde adellijke dames in gepaste vroomheid hun leven slijten. Tijdens de reformatie zijn de 'joffers' naar Huissen gevlucht, waar de katholieken geen vervolging te duchten hebben. Het klooster is tot de laatste steen toe afgebroken en op de fundamenteën wordt later de nog bestaande boerderij 'Het Klooster' gebouwd. Een eindje verder in Eimeren, dat eindigt in een doodlopende weg, komt het nieuwe godshuis en Neeleman begint voortvarend met zijn 'paepse' activiteiten.

Het huwelijk van Weer Jacobs(zoon) (G.IV) van den Bosch te Eimeren op 30 mei 1718 met Margaretha (Margriet) Cornelissen-Mathijssen, geboren te Valburg ca. 1696 wordt ingezegend door pastoor Neeleman in het kerkje in Eimeren. Omdat echter de protestante kerk de officiële kerk is wordt het huwelijk ook in de registers van die kerk ingeschreven.

Na een aantal jaren boekt pastoor Joannes Neeleman zoveel succes dat dominee Pot zich grote zorgen maakt over de groeiende toeloop van gelovigen naar Eimeren. Hij dient een aanklacht in tegen Neeleman, hij verkondigt de gevaarlijke leer in een formele kerk en pleegt '*veelerhanden uitsporigheden*'. De rechter vonnist dat de '*paep*' gevangengezet moet worden: Om drie uur in de middag ontvangt de schout, Peter de Weerdt, het bevel om de pastoor in hechtenis te nemen en alles wat hem toebehoort in beslag te nemen. Hij was zelf ook paaps en gaat dus pas tegen vijf uur met de twee 'armenjagers' op weg. Zijn helpers worden zo genoemd omdat zij ook de bedelaars uit het gebied moeten verjagen. Zij dragen een rood uniform en zijn gewapend met een geweer, een degen en zijn vergezeld van een hond.

Als dit krijgshaftig gezelschap aankomt is het te laat, de vogel is gevlogen. Getuigen verklaren naderhand dat het doorgestoken kaart was. Zij hebben in de middag de vrouw van de schout '*de handt al slingerende van het rennen*' op de Wuurde voorbij zien komen. Op de Vergert heeft zij de schoenen al uitgetrokken om harder te kunnen lopen zonder twijfel om de paap te waarschuwen. Zij heeft geen tijd gehad om te groeten, de boer van het Klooster niet, zijn arbeider niet die grond aan het karren is en Rode Peter uit Lienden niet, die haar onderweg tegenkomt.

De omstandigheden wijzen ook duidelijk in de richting van een zeer plotseling vertrek van de pastoor. Daags tevoren nog, zeer laat in de avond, heeft uitgerekend de predikant van Lent nog gezien dat een van 'de klopjes' op het paard van de paap van Nijmegen komt met een vaatje rode wijn voor op het zadel. Het is toch zeer onwaarschijnlijk dat de pastoor daags tevoren nog een vaatje wijn laat aanrukken om het de volgende dag halsoverkop in de steek te laten. Ook is hij in de voormiddag nog bij de chirurgijn van Valburg langs geweest om zich ader te laten wegens algehele 'swackheyt'. Het inzicht in de geneeskunst was al wel zo ver doorgedrongen dat men weet dat je vlak voor een grote inspanning, als je je beroerd voelde, geen bloed moet laten aftappen. De scheper die in Eimeren zijn schapen weidt weet nog te melden dat de paap de halve namiddag over de onderdeur heeft gehangen en dat zijn paard in de wei heeft gelopen. Dit alles toont aan dat hij op het laatste moment pas is getipt over zijn arrestatie. Vlak voordat de schout en zijn helpers arriveren is hij te paard weggereden waarbij hij het dier met een stok geslagen heeft om het harder te laten lopen.

De inbeslagname van zijn goederen was ook een farce, de buurt heeft veel van de huisraad al uit het huis gesleept en bij de burens ondergebracht. De vrouw van de schout beweert dat 'een schilderij van haar is', dat zij aan de kerk heeft geleend en twee andere schilderijen zijn eigendom van de barones van Hackfort die op huis Waayenstein te Oosterhout woonde. Een ander eist een tinnen schotel op die ook is uitgeleend. De schout heeft dit, zonder bezwaar te maken, geaccepteerd en deze spullen niet beschreven en teruggegeven.

Bij ondervraging ontkent de vrouw van de schout dat zij de pastoor gewaarschuwd heeft, zij beweert snel te hebben gelopen om raad te vragen bij Just van Wylick, die naast de pastoor, bij haar zuster 'de klop' woont, over een koe met uierontsteking.

De Paap Neeleman vlucht naar een boer die een eind verder woont, deze stuurt diens dochter er op uit om zijn reiszak op te halen, en hij vlucht dezelfde avond nog naar Hulhuizen bij Gendt. Vandaar vertrekt hij naar Holland om nooit meer in Elst terug te keren. Als het stof weer is neergedaald komt er een nieuwe pastoor in Eimeren die de parochietaken weer opneemt¹⁵.

De klok van Elst.

Elke dorp in Nederland heeft wel een klok in een klokkentoren. Zo één die altijd luid bij lief en leed, de uren en halfuren laat horen en de mensen uitnodigt om te komen. Maar met de klok van Elst is iets aan de hand.

Het is zo'n 2 eeuwen geleden dat de klok van Elst werd gestolen uit de toren. Toen de toren dan ook zweeg en er geen enkele slag meer te horen viel, waren de bewoners van Elst diep bedroefd. Omdat een klok in die tijd van groot belang was, werd besloten een nieuwe klok te laten maken. De beroemde klokkengieter Dhr. Schimmel uit Utrecht werd gevraagd de klok te gieten.

De bewoners van Elst zamelden de benodigde metalen in, in de vorm van huisraad en lijfsieraden. Toen er in het kerkschuurtje een grote voorraad zilver, ijzer, koper en brons lag opgestapeld arriveerde Dhr. Schimmel die direct aan het sorteren sloeg. Soort bij soort. Alles werd nauwkeurig gewogen, tot op de milligram, "De verhouding komt nogal nauw", zei de man op gewichtige toon. "Ontsteek het vuur en gooi dit alles in de ketel," en hij wees naar de metalen. Het vuur laaide op, en de metalen smolten. Dhr. Schimmel controleerde vuur en temperatuurstijging. "Dat is in orde. Ik moet even naar het huiske. Ik ben zo terug."

Hij was net weg toen een windvlaag het vuur onder de ketel aanwakkerde. De brij borrelde en siste en bereikte bijna de rand. Dit alles tot grote ontzetting van Gijs, leerling en hulpje van de dorpsmid. Hij dacht aan de pap van zijn moeder en wist dat hij moest roeren. Vlug greep hij een ijzeren staaf en stak die in de brij.

Dhr Schimmel die net kwam aanlopen riep "nee nee niet doen, de metaalverhouding!" maar het was te laat. Gijs brulde van de pijn en liet de staaf los. Deze zonk weg in de gloeiende massa. De fout was niet te herstellen, de klok werd gegoten en in de toren gehesen. Maar de klank! De metalen stem van de klok had een vreemde schorre heesheid. En als een vreemdeling daar een

¹⁵ Bron: Kronieken, de lotgevallen van de familie Hoogveld te Elst tussen 1685 en 1945

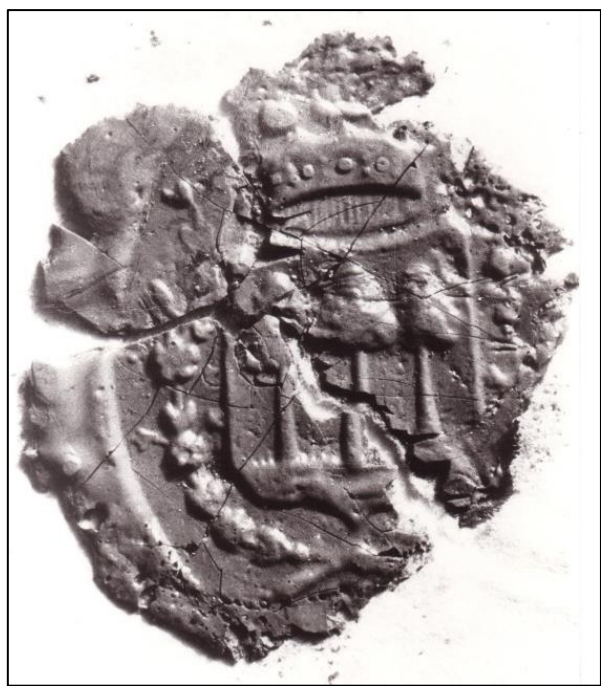
opmerking over maakt, zegt de Elstenaar “t Is de staaf van de smid, die er in zit, en meepraat, als de koster luien gaat.”

Ook familie van den Bosch zal metaal afgedragen hebben om die klok weer te laten luiden.

Ondanks alle tegenwerking zijn bijna alle katholieken, dus ook de van den Bosch-en, toch in Eimeren gedoopt en getrouwd. De pastoors houden dat ook nauwkeurig bij en in die boeken vinden wij ook de namen van Weer Jacobs van den Bosch (G.II) en zijn acht kinderen en tien kleinkinderen

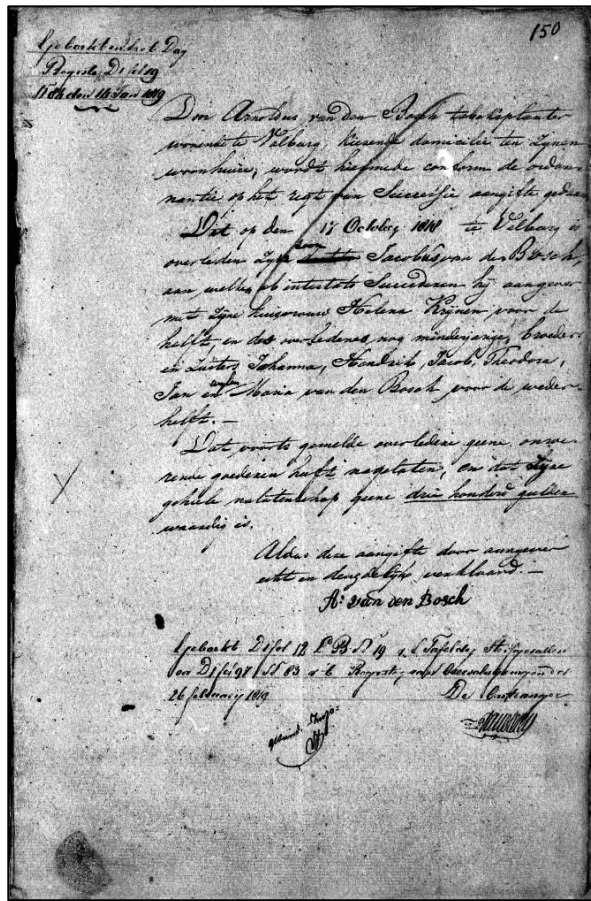
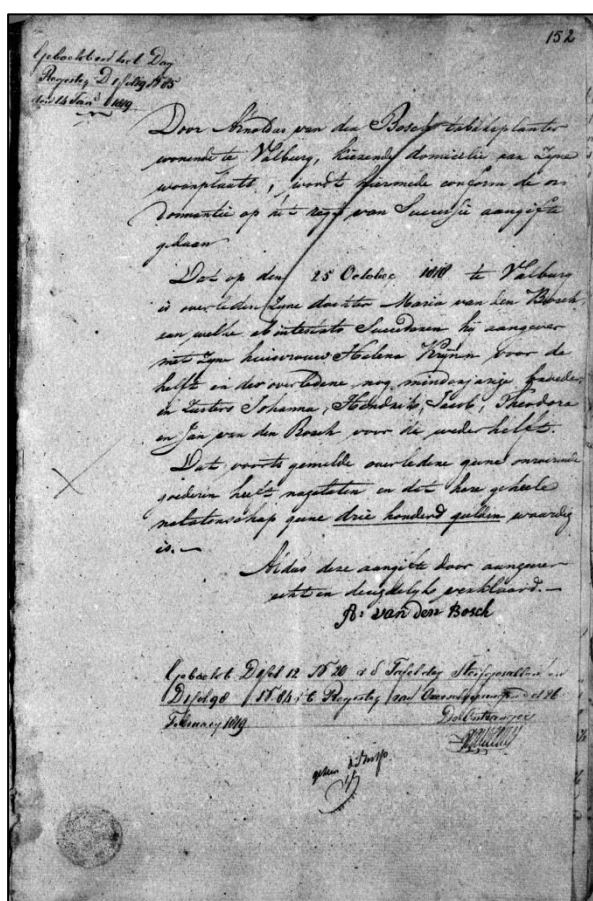
Die dominee Pot is een dwarsligger! Het komt op een gegeven moment tot een proces voor de rechtbank in Arnhem tussen de rentmeester Jacobus van den Bosch (G.III) en de dominee Pot, over het beheer van de goederen van de boerderij ‘Het Klooster’. De buurschappen bestaan uit boerderijen (bouwhoven), hofsteden (kleine boerderijen) en daglonerhuisjes maar soms maakt een klooster deel uit van een buurschap zoals het St. Elisabethklooster in Eimeren. Het is in 1493 door brand zwaar beschadigd en in 1588 verwoest. Elst en omgeving zijn in dat laatste jaar gebrandschat door plunderende Spaanse soldaten. Een verhoging in het terrein bij de boerderij ‘t Klooster’ herinnert nog aan het verdwenen kloostergebouw. Bij de procestukken verschijnt ook voor het eerst een zegel op die documenten met het wapen van de rentmeester/familie van den Bosch. Hoe kan het anders: drie boompjes met een hert ervoor. Alleen invloedrijke families kunnen zich een eigen wapen toe eigenen. De oorsprong van het voeren van het familiewapen ligt in de tweede helft van de 12 eeuw. Ridders op het slagveld gebruiken felgekleurde wapenschilden om zichzelf aan de medestanders en tegenpartij herkenbaar te maken. Het voeren van de gekleurde schilden om partij te laten zien, is nog steeds terug te zien in het gezegde 'kleur bekennen'. Later worden familiewapens vooral gebruikt om te imponeren bij de riddertoernooien.

Hoe ziet een familiewapen eruit? Een familiewapen bestaat in principe uit: een schild, een helm met helmteken, de helmkleden en een wrong. Het familiewapen kan verder getooid zijn met schildhouders, voetstuk en een spreuk (op een lint). Hierbij is het **schild** het belangrijkste onderdeel van het familiewapen. Een familiewapen kan bijvoorbeeld slechts uit het schild alleen bestaan. Dat is bij ons zegel het geval.

Beschrijving van het familiewapen van familie Van den Bosch. Wapenschild Van den Bosch: Wapen: in zilver drie geplante bomen op grond, de middelste iets naar voren geplaatst, alles groen, waartussen een springend rood hert. Helmteken: een boom van het schild. Dekkleden: rood, gevoerd van zilver. Belangrijke kleuren: rood (keel), groen (sinopel), zilver (argent, wit). Bron van deze beschrijving van het familiewapen Van den Bosch is het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG).

Hoe ziet Valburg er rond 1800 uit? Veel zal er niet veranderd zijn sinds 1700. Op 13 oktober 1795 gaat schout Coelenman de huizen af om een volkstelling te houden. Hij bezoekt 69 gezinnen die in een iets kleiner aantal huizen wonen. Hij telt in totaal 489 inwoners, waarvan 136 meerderjarige manspersonen. Veel van die huizen staan er nu nog steeds. Vooral als je weet dat een deel daarvan bestaat uit kleine daglonershuisjes. Zij zijn gedeeltelijk uit hout opgetrokken, die zijn verdwenen. De belangrijkste bebouwing bestaat uit het middeleeuwse kerkje, de korenmolen, kasteel Mussenberg en huize 'De Mellard'. Het kasteel bestaat niet meer, het in 1802 gebouwde katholieke kerkje wel nog. Er zijn twee herbergen. Een van Breunis Breunisse tegenover de protestants kerk en een van Teunis van de Kamp naast de katholiek kerk.

Gelyktijdige aangifte van het overlijden van Jacobus (Opa) en Maria (kleindochter) van den Bosch op 16 januari 1819, door Arnoldus van den Bosch, bij de gemeente Valburg.

De volkstelling: de grootste boerderij heeft Jacobus in pacht en een andere grote boerderij is van Gradus Hoogveld. Een andere grote boer is Johannes Casparus Cochius, zoon van een dominee met maar liefst tien kinderen. Het dorp heeft een smid, enkele klee- en schoenmakers, een kuiper en een bakker. Er is ook nog een dokter: Faber. De overige bewoners zijn tabaksplanters of dagloners. De zoon, Jacobus (G.III), trouwt met een hele lieve vrouw, Johanna

Kosterman (gedoopt te Eimeren op 22 juni 1740, † te Valburg op 5 maart 1808) die hem maar liefst acht kinderen baart waarvan er helaas op vroege leeftijd drie overlijden. Jacobus is zeker van een plek in de hemel, immers een van zijn kleinkinderen, Anna Margaretha (G.IV) treedt in het klooster in, zij blijft als non voor hem bidden, dus succes verzekerd.

Zijn zoon Weer (G.IV) is bierbrouwer. Hij wordt gedoopt te Eimeren op 11 oktober 1767, overlijdt te Valburg op 16 januari 1822. Hij trouwt te Valburg op 29 april 1794 met Geertruida Elisabeth Hoogveld, gedoopt te Elst op 28 februari 1764 en die gestorven is in Elst op 24 februari 1835. Zij is de dochter van Willem Hoogveld en Petronella Aleida Holterman, een invloedrijke familie uit Elst.¹⁶

Alle dorpen tellen veel herbergen waar hoofdzakelijk bier geschonken wordt, wijn is toch meer iets voor de zeer gegoeden. De hele 18e eeuw staat er midden in elk dorp een brouwerij waar het plaatselijke bier gebrouwen wordt. De dorpelingen drinken niet alleen in de tapperijen bier, waar het in kannen wordt uitgeschonken, maar ook thuis. Je kunt beter bier drinken (gekookt) dan onbetrouwbaar water.

Het leven op het einde van de 17^e eeuw is voor Jacobus (G.III) en zijn vrouw Johanna Kosterman en ook voor zijn zoon Weer (G.IV) en zijn vrouw Geertruida Hoogveld en zoon Fredericus (G.IV) heel moeilijk en onzeker. Op verzoek van de patriotten in 1794 is het Franse

leger weer eens Nederland binnengetrokken onder de leiding van generaal Pichegru. ‘Wat nu?’ sprak Pichegru, vroeg mijn moeder altijd wanneer er een passtelling optrad. Die gevleugelde woorden verwijzen naar Jean-Charles Pichegru (1761-1804), een Franse generaal die diende onder Napoleon en eind 1794 ons kikkerlandje binnenvalt, waarvan het zuidelijke deel word bestierd door het Oostenrijkse Huis Habsburg.

Pichegru en zijn vermetele doch vermoeide mannen verschansen zich in ’s-Hertogenbosch om van daaruit door te stoten naar het gewest Holland. Zij stuitten echter op de eindeloze waterplas van het Hollands Diep, gevoed door de Rijn en de Maas, en door de slimme Hollanders effectief aangewend als verdedigingslinie. Op dat moment moet de generaal gezegd hebben: ‘Wat nu?’ En omdat er zich flink wat anti-royalisten bij hem hebben aangesloten, de Nederlanders die een broertje dood hebben aan Willem V, de Prins van Oranje, vat de uitdrukking snel post in de Nederlanden. De oplossing van zijn probleem is het bevroren van de rivieren in wintertijd waardoor hij gemakkelijk de hindernissen kan negeren.

Nijmegen wordt op 8 november bezet en Arnhem op 16 januari 1795. De adel wordt naar huis gestuurd en de macht komt aan het gewone volk, dat is wel even wennen. De stemming onder de bevolking wisselt van euforie naar verwarring en later naar wantrouwen.

En terecht, de Fransen doen niets voor niets, ze hebben weliswaar geholpen het oude bestel te laten verdwijnen en op 16 mei de bezette gebieden aan de Staten-Generaal teruggegeven, maar ze willen wel een betaling van 100 miljoen gulden voor ‘de bevrijding’, daarbij een lening van 100 miljoen tegen 3% rente en tot overmaat van ramp het onderhoud van 25 000 militairen in het kwartier van Nijmegen waar de Over-Betuwe onder valt.

Voor de boeren, zoals Jacobus (G.III) en Fredericus (G.IV) van den Bosch is de situatie desastreus. Deze boeren zijn eerst geplunderd door de roofzuchtige Engelse en Hannoveraanse soldaten en veel boerderijen zijn afgebrand. En opnieuw worden de bewoners van de Over-Betuwe tot grote armoede gebracht door inkwartiering van Franse soldaten. Inkwartiering is

¹⁶ Bron: Kronieken, de lotgevallen van de familie Hoogveld te Elst tussen 1685 en 1945

**Spotprent 1794 over de inval van de Fransen:
“FRANSCHEN BROEDERSCHAP gezegt
EGALITEIT.**

Franschman:

***Mijn vriend, k Omarm U'. laat ons saam als broeders
leeven; d'Egaliteit zal U de hoogsten heilstaet geeven.***

Hollander:

***'t Kan zijn – 'k Omarm U ook- maar toch betrouw 'k U
niet; daar elk uw moordershand reeds aan mijn
Geldbeurs ziet.***

een ramp voor wie het overkomt. Je krijgt een aantal soldaten in je huis. Meestal rauw volk dat zich laat bedienen. De klachten zijn legio. Zij eisen voer en stalling voor hun paarden, eten al je voedsel op, slachten het vee, vorderen de paarden en vertrappen de gewassen te velde. Ze verstoken het brandhout, ze weigeren ergens voor te betalen of geven assignaten af die later tegen geld kunnen worden ingewisseld maar deze blijken dan vaak in waarde gedaald. Ze stelen alles wat los en vast zit en zitten achter de vrouwen aan, dienstmeiden, dochters en

de vrouw des huizes zelf. Als ze brandhout te kort komen, slopen ze bedsteden en hele schuren. Zij stoken de luiken, stoelen en tafels op en breken brugleuningen af. Als de inkwartiering lang duurt laten ze de bewoners vaak volkomen berooid achter. Het koren vertrapt, het vee verdwenen, de huizen half gesloopt.

En dan is er nog schade door overstromingen vanwege dijkdoorbraken. Het valt te begrijpen dat voor de meeste inwoners het hemd nader is dan de rok. Zij hebben thuis genoeg op te ruimen en weer op te bouwen, zij komen niet toe aan het algemeen belang. Om in de politiek te gaan moet je toch al veel tijd en dus veel geld hebben.

Een ander probleem is dat de meeste mensen nauwelijks kunnen geloven dat dit goed zal gaan. Een boer is behoudend, hij kan ook niet anders, als hij op het verkeerde paard wedt en hij moet daarna de benen nemen, dan is hij alles kwijt, zijn grond, de gebouwen en zijn vee. Men gelooft er gewoon niet in, eeuwen en eeuwenlang heeft de adel hen de wet voorgeschreven en nu opeens zou dat allemaal radicaal over zijn? Tenslotte na veel vijven en zessen wordt dan op zaterdag 5 maart 1796 de 'Revolutie' ook in Elst tot stand gebracht en er worden dertien burgers met meerderheid van stemmen gekozen. Deze burgers zullen wel verguld zijn geweest met hun uitverkiezing op zulk een hoge post, echter zoals gezegd, de problemen zijn groot.

De meesten van hen verschijnen een of tweemaal op de landdag en houden het daarna voor gezien. In de Overbetuwe zijn er maar enkele "gewone burgers" waaronder Jacobus van den Bosch die het politieke bedrijf wat langer vol houden. Zij hebben misschien wat minder schade en wat meer geld en dus meer tijd dan de gewone burger of ze menen dat ze er op een of andere manier beter van kunnen worden.

Is het leven zo'n 200 jaren geleden eenvoudiger? Het kan behoorlijk complex zijn. Neem bijvoorbeeld het geld. Het is zeer ingewikkeld. Jacobus (G.III) moet rekenen in guldens, stuivers en duiten. Eén gulden is 20 stuivers en een stuiver is 16 penningen. Om het nog ingewikkelder te maken: die penning bestaat niet eens. Het is een fictieve rekeneenheid. In werkelijkheid wordt betaald met 'oortjes' (4 oortjes = 1 penning) en duiten (8 duiten = 1 penning). Daarnaast heb je nog veel gouden en zilveren munten uit andere streken of het buitenland. De waarde varieert en op de koop toe is de waarde ook nog afhankelijk van de goud-zilverprijs. Hij betaalt het kosthuis van Trinus in dukaten, een gouden munt die komt op 5 gulden en 5 stuivers. In 1792 betaalt hij Werenfridus met een Çroon', een zilveren munt met de

beeltenis van Maria Theresia, gewaardeerd op 2 gulden en 15 stuivers. Een knecht Walter Cornelisse betaalt hij 4 'Seeuwe', vier zilveren Zeeuwse Rijksdaalders, gewaardeerd op 10 gulden. In 1816 wordt het decimale stelsel ingevoerd. 1 gulden = 100 centen. Maar pas in 1828 wordt dit in de boekhouding doorgevoerd. Veel werd er in 'natura'

Een 'Croon' zilveren munt uit 1780

betaald. Een dagloner verdient 10 stuivers per dag in de zomer en 5 in de winter.

Als Jacobus geld overhoudt investeert hij dit in grond. Bij zijn dood beschikt hij over 60 morgen, dat is ongeveer 52 hectare naast zijn pachtboerderij.

Ook in de maten en gewichten is het een warboel. Iedere stad heeft zo zijn eigen stelsel dat volkomen afwijkt van een nabijgelegen stad. Arnhem ligt 20 km van Nijmegen, ieder heeft andere maten en gewichten. Bijvoorbeeld één mud (tegenwoordig ongeveer 100 liter). In Nijmegen is 1 mud 167,2 liter en in Arnhem 136,8 liter.

De boerderij is in hoge mate zelfvoorzienend. Brood van eigen graan, Vlees van eigen varkens en runderen. Wol, melk, boter, groente en fruit van eigen grond en vee. Wol gaat naar Veenendaal, tabak naar Amsterdam, Scandinavië en Frankrijk. Tarwe en gerst naar Holland, schapen naar Parijs en koolzaad naar de Zaanstreek. Er is geen mechanisatie en kunstmest. Alleen organische mest betekent dat gronden na een aantal jaren, braak gelegd worden en ingezaaid met klaver dat dan na een jaar ondergeploegd wordt, de zogenaamde 'groene bemesting'. De winst bestaat uit de opbrengsten van landbouw en veeteelt verminderd met de kosten van personeel, de grond, de pacht, de hypotheekrente en natuurlijk, ook toen al: de belastingen. Al met al, ondanks de dalende en stijgende prijzen van de producten en vooral van tabak, hebben vader en zoon goed geboerd. De diepe recessie aan het einde van de 19^e eeuw hebben ze niet meer meegemaakt.

Je kunt in onze familie (helaas) toch ook wel genetische moeilijkheden verwachten. Immers het zijn kleine dorpsgemeenschappen, waar de keuze van de partner ook nog eens door religieuze afzondering beperkt wordt. In 1850 trouwt **Johanna Wilhelmina Theodora van den Bosch (1863 – 1845)** met **Arnoldus Everhardus van den Bosch (1853 – 1928)** Zij is een dochter van Werenfridus van den Bosch en hij is een zoon van Hendrik van den Bosch. En het gebeurde nog een keer: In 1850 trouwt **Hendrik van den Bosch (1804–1880)** met **Johanna van den**

Bosch 1815-1892). Hij is een zoon van Arnoldus van den Bosch (1772-1828) en zij een dochter van Frederik van den Bosch (1781-1864)

Johanna met Arnoldus van den Bosch-van den Bosch

Verschillende namen komen generatie na generatie terug, zoals bijvoorbeeld ‘Hoogveld’. De partnerkeus is dus beperkt en de kans op inteelt natuurlijk des te groter. Immers je moest wel katholiek zijn en die zijn dun gezaaid, want alleen diegenen die zich onafhankelijk van staat en dominee kunnen opstellen, kunnen zich permitteren om de Paus trouw te blijven en te overleven. De kinderen zijn niet erg origineel in de keuze van een huwelijkspartner. Wat goed genoeg is voor de een moet ook goed genoeg zijn voor de ander. Erfelijke aandoeningen en afwijkingen krijgen zo de kans om zich te nestelen. Ik denk dat toen, door inteelt, de ADHD in de genen is geslopen. En dan de gevolgen van erfenis problemen. Door het grote aantal kinderen raakt het bezit steeds meer versnipperd.

Bij overlijden van de vader krijgt de oudste zoon volgens gewoonterecht eerst het voordeelgoed bestaande uit een waardevol object zoals een paard met zadel en tuig. De rest wordt “in looten geleyt” en verdeeld. De verdeling van de erfenis verloopt dan hopelijk ‘in der minne en tot ieders genoegen’.¹⁷

Elst 1890 en de LANDBOUW. 1897

“Omtrent den tabakshandel schrijft men ons : Te Bemmelen werden de laatste partijen opgeruimd voor f17 a 19. Te Homoet werd op een enkele partij na alles verkocht voor f18 en het verhagelde tegen f10 per 50 K. Te Huisen, Angeren en Gent is heden al de tabak van het gewas 1897 verkocht.”

Als dan de grote recessie komt aan het einde van de negentiende eeuw is het met de familie van den Bosch in Valburg en Elst gedaan. Men zoekt de werkgelegenheid op en verdwijnt in alle windstreken. Nu is van den Bosch in Valburg een vrijwel onbekende naam.

Betovergrootvader Jacobus van den Bosch 1795-1866

Een van de zonen van bierbrouwer Werenfridus (1767-1822, G.IV) , Jacobus (G.V) van den Bosch is ook tabaksplanter. Hij is gedoopt te Valburg op 26 januari 1795, † te Valburg op 12 januari 1866. Hij trouwt in Valburg op 1 mei 1830 met Maria Anna van Egeren, gedoopt te Valburg op 18 januari 1796 en † te Valburg op 10 augustus 1874.

Gedurende 250 jaar tot ongeveer 1900, is er in de Over-Betuwe en ook in Valburg en Elst tabak verbouwd. De plant is uit Zuid-Amerika afkomstig uit streken met een wat warmer klimaat dan het onze. De kleine plantjes moeten dan ook worden ‘voorgetrokken’, dat wil zeggen zij worden in het vroege voorjaar gekweekt in houten bakken die van boven waren afgedekt met geolied papier dat wel het licht voldoende doorlaat maar tevens bescherming biedt tegen de kou. Een goedkopere variant van het latere glas. Als de buitentemperatuur het toelaat worden zij uitgeplant.

¹⁷ Bron: Kronieken, de lotgevallen van de familie Hoogveld te Elst tussen 1685 en 1945

De teelt van tabak is buitengewoon arbeidsintensief, maar veel van de werkzaamheden zoals het wieden, het dieven, het plukken, sorteren en binden vereisten weinig lichaamskracht en kunnen ook door vrouwen, kinderen en bejaarden verricht worden. Het is het ideale gewas voor de kleine man met een hofstede en een klein stukje grond. Op deze wijze kun je de werkkraft van de hele familie, van het kleinste kind tot de oudste bejaarde inzetten. Ook dagloners en boerenarbeiders hebben vaak naast hun moestuin een stukje tabaksland waardoor zij in goede jaren hun inkomen kunnen aanvullen. Grote boeren tabakken niet zo vaak. Zij zijn helemaal afhankelijk van personeel: voor één hectare zijn drie volwaardige krachten nodig. Alleen in heel goede jaren houden ze er dan nog wat aan over.

Tabak wordt toen in grote hoeveelheden maar op twee plaatsen ter wereld geteeld. In Nederland; op de Veluwe en in de Overbetuwe en in Amerika. De productie in Nederland is bijna altijd meer dan de invoer uit Virginia en Maryland, de twee belangrijkste Amerikaanse staten waar tabak wordt geteeld. Bijna alle tabak gaat eerst naar Amsterdam, word daar bewerkt en vandaar over de hele wereld verspreid. In de Franse tijd ging de tabak naar Parijs, men sprak daar van de *'Tabac Valbourg'* vanwege de goede kwaliteit voor het dekblad.

Voormalige (tabaks-) boerderij 'Veldzicht' te Valburg.

De eerste kadastrale vermelding van 'Veldzicht' gaat terug naar 1833. De boerderij staat aan de Broekstraat 32 te Valburg en word omstreeks 1960 door brand verwoest. In 1833 komen we als eerste eigenaar Arnoldus Tijmens tegen, landeigenaar te Valburg. De perceel grootte bedraagt 14.90 are. In de loop van de tijd worden huis en erf verkocht aan Peter George Muller, landbouwer te Elst (Gld) en Lucas Johannes van den Broek

te Renkum. In 1882 worden Arnoldus Hendrikus de Bruin (landbouwer te Valburg) met vijf familieleden ('elk voor 5/32 deel') de nieuwe eigenaren. In de periode van 1882 tot 1912 word

Tabak drogen.
met tabaksplanten¹⁸.

de boerderij ondermeer verpacht aan de landbouwer Pruis die gehuwd is met Dora van den Bosch uit Homoet en aan de groentekweker De Vries, afkomstig uit het Westland. De boerderij ligt niet langer aan de Broekstraat maar nu aan de Hoogsestraat 27. Na de brand en sloop van de boerderijrestanten, word in 1961 op deze locatie een bungalow gebouwd. Op deze foto, gemaakt omstreeks 1955, zien we het zuidoostelijke deel van de oorspronkelijke boerderij.

Tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog rond 1780 is de export van tabak uit Noord -Amerika helemaal stilgevallen. De schepen kunnen vanwege de oorlog de Amerikaanse havens niet meer verlaten. Dien ten gevolge zijn de prijzen in Nederland voor tabak sterk gestegen. Om een graantje mee te pikken van de 'tabaksboom' in die tijd heeft Jacobus een flink stuk van zijn bouwland diep om laten spitten bemest met schapenmest en vol gepoot

¹⁸ Bron: Kronieken, de lotgevallen van de familie Hoogveld te Elst tussen 1685 en 1945

Alle voorouders, vooral de mannen, roken een stevige pijp. Van Tante Marietje (G.VIII) heb ik ooit een rekje gekregen met de pijp van mijn Opa (G.VII) erin, Die pijp heb ik nog. Het rekje is verdwenen. Op het rekje stond: *“Een tevreden roker is geen onruststoker!”*. Roken behoorde tot het normaal, wij kunnen het ons nu niet meer voorstellen. Het past ook helemaal bij het karakter van onze familie: Ze blijven onopvallend. In alle verhalen en geschiedenissen over de families in Valburg, komt de naam van den Bosch maar heel weinig voor. Val niet op, doe normaal, dan doe je al gek genoeg!

Toen mijn vader, jullie overgrootvader Jacques van den Bosch (G.VIII), overleed aan longkanker, duidelijk het gevolg van een leven met veel sigaretten, heb ik zijn voorraad helemaal opgerookt. We wisten toen (1968) niet beter.

De vierde zoon Hermanus (G.VI, geb. 10.12.1835) is voor ons lezers van groot belang. Op 20 april 1872 doet hij in Valburg aangifte van het overlijden van zijn 2 maanden oude dochttertje Anna Maria van den Bosch. Het is het derde dochttertje dat hij verliest. Ze heten alle drie Anna Maria. Het overlijden wordt nog in Valburg opgetekend en aangegeven. Kort daarop overlijdt dan ook zijn eerste vrouw. Zij wordt als overleden aangegeven in Wageningen, op 4 februari 1872, hetgeen betekent dat ze in de tussentijd verhuisd moeten zijn. Hij trouwt voor de tweede keer. Het eerste huwelijk met de weduwvrouw Grietje Harmelink levert 6 eigen kinderen. Helaas overlijdt deze vrouw dus al op 37-jarige leeftijd in Wageningen. Het tweede huwelijk, dat voltrokken wordt op 10 augustus 1872, dus nog geen 6 maanden na het overlijden van zijn eerste vrouw, is ook zeer vruchtbaar. Maar liefst 9 kinderen. Hij trouwt met Johanna Anthonia Heijselaar. Zij is geboren in Wageningen op 19 januari 1850 en gestorven in Wageningen op 10 november 1918. Hermanus is op jonge leeftijd van Valburg naar Nijmegen gegaan om daar als smidsknecht bij Smederij H. Slotboom te werken. Hij huurt daar een huis in 1807. Een opvallende burger is hij niet, deze Hermanus (G.VI).

Zij, Johanna A. Heijselaar (G.VI) en Hermanus vdB. (G.VI), krijgen in dit tweede huwelijk van hem ook maar liefst 6 kinderen waarvan er helaas één, Wilhelmus (G.VII), op driejarige leeftijd overlijdt.

Immers, hoewel hij op 74-jarige leeftijd, tot de dag van zijn overlijden 15 juni 1909 in Wageningen woont, hoor en zie je niet veel van hem. Een enkele keer merk je iets van hem. Bijvoorbeeld wanneer hij zijn werkplaats koopt in de Beuningstraat¹⁹. Hij koopt deze werkplaats van H. Slotboom op 1 januari 1863. Hij vestigt er ook een smederij.

Een van zijn dochters uit het tweede huwelijk, Theodora Margaretha trouwt op 1 oktober 1919 met Johannes Wilhelmus Braakman (☼ 30-04-1882/ † 17-02-1973). Zij krijgen in hun huwelijk ook een aantal dochters waarvan er één Anna Maria Mathilda (Annie) Braakman later in dit geschrift weer zal opduiken. Blijkbaar heeft men het contact niet verloren in de loop van de jaren want in de jaren vijftig van de volgende eeuw gaat onze familie uit Heerlen vaker op bezoek bij ‘Tante Annie’ en ‘Ome Ben’ Hoogstede in Wageningen. Zij overlijdt op 92 jarige

¹⁹ Wie woonden waar in de binnenstad van Wageningen Het historisch kadaster van 1550 – 1900 DEEL 2a De 1832-kadasternummers I-1 t/m I-84. Door Anton C. Zeven .

leeftijd in Wageningen op 12 maart 2005 als weduwe van Bernardus J.M. Hoogstede. Hij is directeur van een grote fabriekswasserij die in Wageningen bekend staat als 'de Witte Lelie'. Zij hebben twee zonen en een dochter. De jongste zoon (Wim) is van mijn leeftijd en wij beleven geweldige avonturen in die wasserij. Tante Annie en Ome Ben komen ook vaker in Heerlen op bezoek en het is altijd uiterst gezellig. Maar daarover meer in deel 2.

Terug: Reeds in 1795 woont er een H. van den Bosch in Wageningen. Of dat familie is weet ik niet. Maar zeuren kon hij goed. Hij dient een klacht in per brief. De brief luidt als volgt:

Zaterdag de 26e Deer. 1795

Den Burger H. van den Bosch geeft (aan de Magistraat van Wageningen) tekenen, dat de Rifter Mr. P. Beek gaarne zoude zien, dat om alle ongeregeldheden en ongelukken voortekomen, een publikatie mogt geschieden, om aan alle en een iegelijk te verbieden, van op den aanstaenden laatsten dag dezès en de eerste van volgende Jaars, geene geweeren hoe genaamd, afteschieten, en zig te onthouden van het afsteeken van vuurwerkjes en alles wat eenige aanleiding tot storing der openbare rust bij die gelegenheid zoude kunnen verwekken.

De kinderen zwermen uit. Ze zijn in Wageningen bijna niet meer te vinden. Je merkt dat de mobiliteit van de mensen enorm toeneemt. Ze zoeken het werk op en menigeen komt daardoor

in de mijnstreek terecht. Zoals de negende zoon **Johannes Hendrikus van den Bosch** (G.VII) die geboren is op 19 november 1891, overleden te Schaesberg op 16 augustus 1973. Hij is getrouwd met mijn oudtante **Nelly de Bont** die overleden is op 23 december 1975. Ik heb die twee nog gekend. Hij was een stoere man die uitblonk in eigenwijs zijn. Hij rijdt in een mooie Mercedes, hij heeft een directiefunctie bij de mijn Laura en Vereniging en weigert na zijn pensionering om oud te worden. Totdat hij op een gegeven moment in Heerlen iemand aanrijdt op een zebepad en duidelijk blijkt dat hij niet meer in staat is om te rijden. Hij is een echte familie-man, voor zover ik me kan herinneren is hij

bij elk feest bij ons thuis aanwezig.

We naderen mijn tijdlijn-kruispunt, want de tweede zoon van Hermanus (G.VI) en zijn 9 kinderen is mijn Opa en jullie betovergrootvader, **Theodorus Jacobus van den Bosch** (G.VII). Hij is getrouwd met **Johanna Maria Bulten** op 1 augustus 1902 te Wageningen, hij is 27 jaar oud en net als zijn vader smid van beroep. Haar vader, Hendrik Albertus Bulten is geboren op 16 juli 1840 in Doetinchem en van beroep: Machinist. gestorven op 23 april 1928 in Wageningen, hij is toen 87 jaar oud. Hendrik Albertus Bulten is getrouwd in 1872 met Johanna Brouwer (1849-1935). Zij hebben 9 kinderen: Gerhardus Bulten (1871-1955), Hendrik Albertus Bulten (1873-1935), Johannes Bernardus Bulten (1875-1942), Johanna Maria Bulten (1877-1963), Hendrika Elisabeth Bulten (1880-1978), Willem Bulten (1882-1973), Anthonius Bulten (1885-1948), Theodorus Bulten (1886-1972), Catharina Bulten (1891-????). Ook de naam 'Anton Bulten' komt in mijn jeugd vaker terug. Mijn Oma van den Bosch-Bulten (G.VII) is de Oma op wiens zolder ik rommelde en waar mijn interesse voor de verhalen in de familie ontstaat.

De temperatuur op hun trouwdag in augustus 1902 is ongeveer 13 °C. Er is enige zonneschijn, Koningin Wilhelmina is van 1890 tot 1948 hun Nederlandse koningin. Van 1 augustus 1901 tot 16 augustus 1905 heeft Nederland het kabinet Kuiper met als eerste minister Dr. A. Kuiper (AR). Nederland heeft zo'n 5 miljoen inwoners.

Herman van den Bosch luistert samen met Toon Bulten (een neef van Oma van den Bosch-Bulten) naar de radio (1933)

De omgeving van Wageningen biedt blijkbaar niet veel perspectief voor smeden want na enige tijd is hij beroepsonderofficier bij de Nationale Militie en dan begint hij als 'lampenpoetser' bij de Nederlandse Spoorwegen. Hij klimt op tot hoofdconducteur. De standplaats wordt Heerlen dat toen, in het begin van de twintigste eeuw, explosief

groeit immers dan komt de mijnindustrie goed op gang. De baan bij het spoor zal hij gekregen hebben op advies van zijn schoonvader Hendrik Albertus Bulten die zelf spoorwegbeambte is. Theodorus Jacobus van den Bosch is geen opzichtige man, er is weinig over hem te vertellen.

Oma en Opa van den Bosch-Bulten bij hun 25-jarig huwelijksfeest in 1938

Maar hij moet, iets ouder, best aardig geweest zijn, tenminste zo vertelt mijn moeder (G.VIII) wanneer er over mijn Opa van den Bosch (G.VII) gesproken word. Hij komt na zijn pensionering in 1940 vaker langs om een kopje koffie te drinken. In het gezin is hij erg streng met weinig woorden en harde handen. Maar ja, wat wil je met zo'n bende bengels, die je het bloed onder de nagels vandaan kunnen halen

Mijn Oma van den Bosch 1957, 80 jaar oud.

Wilhelmina is altijd hun koningin gebleven, hij is overleden op 24 november 1947 in Heerlen alwaar hij begraven is. Mijn Oma Johanna van den Bosch-Bulten is ook op het kerkhof aan de Akerstraat in Heerlen begraven. Zijn heeft hem vele jaren overleefd, ze is ook in Heerlen, overleden op 20 januari 1963. Ik heb haar persoonlijk gekend, bij haar op schoot gezeten. Het was een struise vrouw, waarbij je niet veel smoesjes moest hebben. Zij is bij haar man op hetzelfde kerkhof aan de Akerstraat in Heerlen begraven.

**De familie van den Bosch
1948. V.l.n.r.: Jacques,
Jan, Marietje, Oma vdB-
Bulten, Herman en Henk.**

Duidelijk is dat 'het geloof' een belangrijke rol speelt in het doen en laten van de familie van den Bosch. Tante Marietje (VIII) bijvoorbeeld is een schat van een mens, maar begin met haar niet over het geloof, binnen de kortst mogelijke tijd staat ze te fulmineren tegen die

'rooie rakkers' onder leiding van Den Uyl. Die sociaaldemocratische minister-president (PvdA), haat ze als de pest, het is voor haar de personificatie van de duivel in hoogst eigen persoon. Vooral in de tijd dat er veel ophef is over de benoeming van de aarts conservatieve Jo Gijsen als bisschop van Roermond, kan ze behoorlijk uitpakken. Altijd, 's zondagsochtends na

de mis, hangen we voor het raam om te kijken of Tante Marietje er al aankomt. Je kan haar, een zus van mijn vader, natuurlijk niet weigeren, maar wij, de kinderen vluchten snel naar boven. Mijn moeder is samen met haar lid van het kerkkoor, zij laat haar maar begaan, wetende dat enige tegenstand toch niet zal helpen. Ome Guus (VIII) vindt het altijd wel leuk om in de contramine te gaan. Hij bezoekt de missen van de priesters die zich onafhankelijk opstellen van het conservatieve 'Gijsen-regime'. Uiteraard niet vanwege zijn overtuiging, maar alleen vanwege de sensatie en daarmee kan hij Tante Marietje behoorlijk op de kast krijgen.

Hoewel het fanatieke altijd is overschaduwd door realiteitszin is de vasthoudendheid, eigenlijk de conservatieve inslag, denk ik, toch wel bepalend geweest voor hun karakters. Ze zullen en kunnen nauwelijks

toegeven en vooral niet wanneer het van bovenaf opgelegd wordt. Maar, ze zullen zich niet actief verzetten, de realiteitszin zal hen dwingen hun verzet te beperken tot een soort van burgerlijke ongehoorzaamheid. Best moeilijke mensen dus...

De 'heilige communie' van Wies in 1959.

Van links naar rechts: Tante Marietje (G.VIII), Leo (G.IX), Ome Guus (G.VIII), Tante Fieny (G.VIII), Mijn moeder (G.VIII), Mevr. van Riet, Mijn vader (G.VIII), Ik, Jos (G.IX), Mijn Oma van den Bosch G.(VII), Zusje Wies G.(IX), Tante Lies (de 2^e vrouw Opa Fiekers), Tante Marie uit Rotterdam (niet van mijn moeder, Doortje het dienstmeisje, Mijnheer van Riet (Ome Koos), Opa Fiekers (G.VII), 'Tante' Dora (G.VII) (een zus van mijn Opa Fiekers).

Pasen 2019 in de tuin van Jeroen en Patricia

Boven van links naar rechts: Patricia (G.X), Jeroen (G.X), Margaret (G.IX), Ik, Jos (G.IX), Maarten (G.X), Ynske (G.X). Onder: Jasper (G.XI), Luna (G.XI), Noah (G.XI), Lukas (G.XI) en Boris († 14-01-2020).

Stamreeks van de familie Fiekers

GENERATIE I

JOAN FIEKERS (Luik) geen gegevens bekend.

GENERATIE II

EVERHARDUS FIEKERS (1808- (?)) gehuwd met **Elisabeth Brinckmeyer** (Brinkmeier)
(?) Zij hebben een kind:
Joseph Everhard. (**zie G.III**)

GENERATIE III

JOSEPH EVERHARD FIEKERS ☼ (?) in Rhene (Dld), † op 23.05.1848, gehuwd op 28.10.1838 met **Anna Gertrudis Remers**, ☼ 28.10.1802 te Velsen/Stratum, † op (?) te (?). Zij hebben 8 kinderen:

1. Maria Elisabeth,
2. Maria Josephina,
3. Anna Maria Geertruida Fiekers 1876-
4. Theodoor Cornelis,
5. **Theodoor Antonius (zie G.IV),**
6. Anna Helena,
7. Lambertus ,
8. Maria Catharina.

GENERATIE IV

THEODOOR ANTONIUS FIEKERS, ☼ te Stramproy op 23.05.1848, † 20.01.1897 te St. Pieter (Maastricht), hij is dan 48 jaar oud. Hij is gehuwd op 30.05.1877 met **Maria Clara Joanna Bontekoe**, ☼ op 12 oktober 1850 in Maastricht. Dochter van Hendrik Albertus Bontekoe (1820-1899) en Anna Maria Devouge (1820-1900). † 25.11.1914 in Maastricht, zij is dan 64 jaar oud. Zij hebben 8 kinderen:

- 1) **LEOPOLD HENDRIK Fiekers (zie G. V),**
- 2) Anna Maria Geertruide Fiekers,
- 3) Helena Maria Elisabeth Fiekers,
- 4) Josephus Hendrikus Aloysius Fiekers ☼ op 11.04.1880 te Grave,
- 5) Christina Maria Emilia Fiekers,
- 6) Leopold Hendrik Hermanus Fiekers,
- 7) Maria Isabella Theodora Fiekers (*), ☼ op 19.07.1894 te St. Pieter (Maastricht), † op (?) 1974 in Parijs
- 8) Hubert Victor Ignatius Fiekers ☼ 12.11.1884 in Grave. Gehuwd op 17.09.1907 met Marie Catharina Dupuis † 1913. Van deze, zijn eerste vrouw heeft hij vijf kinderen:
 - 1) Josephus Henricus Antonius Fiekers ☼ 1908
 - 2) Theodorus Josephus Victor Fiekers ☼ 1909.
 - 3) Marie Mariëtte Catharina Fiekers (**), (Tante Mariëtte) ☼ te Maastricht op 06.09.1910 en † te Schaerbeek (B) op 16.12.1994.
 - 4) Phillipus Jacobus Emilie Fiekers ☼ 1913 -† 1913
 - 5) Nn Fiekers ☼ 1913-† 1913.

Zijn tweede vrouw is Maria Hubertina Cornelia Piers ☼1898- † (?)

(*) T.a.v. **MARIA ISABELLA THEODORA Fiekers (G.V)** (Doortje, voor mij Tante

Dora) ☼ op 19.07.1894 te St. Pieter (Maastricht) en † in 1974 in Parijs, gehuwd voor de oorlog met Debacker in Brussel. Zij hebben één zoon: Raymond de Backer of met zijn artiestennaam Raymond Gérôme, acteur, ☼ Brussel 17.05.1920 en †, 81 jaar oud in Parijs 03.02.2002. Op 07.03.1918, leeft zij in Amsterdam in het “RK Tehuis voor Bescherming van Jonge Meisjes in Amsterdam” aan de Prinsengracht, Ze woont aan de A. Cuypstraat oud 24 jaar en heeft als reisdoel aangegeven: Amerika! Zij staat dus ingeschreven in een ‘meisjesopvang’ te Amsterdam. Na de

tweede wereldoorlog is haar man veroordeeld wegens collaboratie en is zij van hem gescheiden en naar Parijs getrokken. (Foto 1963)

(**) T.a.v. **MARIE HENRIËTTE CATHARINA Fiekers (G.VI)**, voor mij: tante Mariëtte is

getrouwd met Jean Valange. Haar vader Hubert Victor Ignatius Fiekers is, nadat hij aangeslagen word aan het gemeentehuis in Maastricht, voor vermeende belastingschuld naar België/ Brussel verhuisd en vestigt zich daar als keramiek schilder. Na het overlijden van zijn eerste vrouw is hij hertrouwd met Maria Hubertina Cornelia Piters, dat wordt dus de stiefmoeder van Tante Mariëtte. Deze kan echter niet met de kinderen omgaan en dat leidt ertoe dat ze al vroeg het huis moet verlaten en her en der als huishoudhulp word ingezet. Victor is gedurende de eerste Wereldoorlog in België gebleven.

(Foto 1930)

GENERATIE V

LEOPOLD HENDRIK FIEKERS ☼ op 20.07.1886 in 's Hertogenbosch, † op 03.03.1979 te Valkenburg. Gehuwd met Louisa Carolina Franssen, ☼ op 31.08.1880 te Breda en † in Heerlen op 30.09.1942. Zij hebben twee dochters:

- 1) **Johanna Josephina Maria**, ☼ 10.07.1910 te Breda, † op 06.02.1992 in Heerlen. Gehuwd met **Jacobus Wilhelmus Theodorus van den Bosch**. Mijn moeder!.
- 2) **Josephina Fiekers** ☼ op 04.05.1913 te Brussel en † op 03.12.1969 te Heerlen, gehuwd met **Gustav Adolph Ketzer**. Mijn tante Fieny.

Leopold Hendrik Fiekers is na het overlijden van zijn eerste vouw hertrouwd met **Elisabeth Weijenberg** in 1946 in Heerlen. In Gronsveld ☼op 28.10.1892 en † te Heerlen op 08.10.1971.

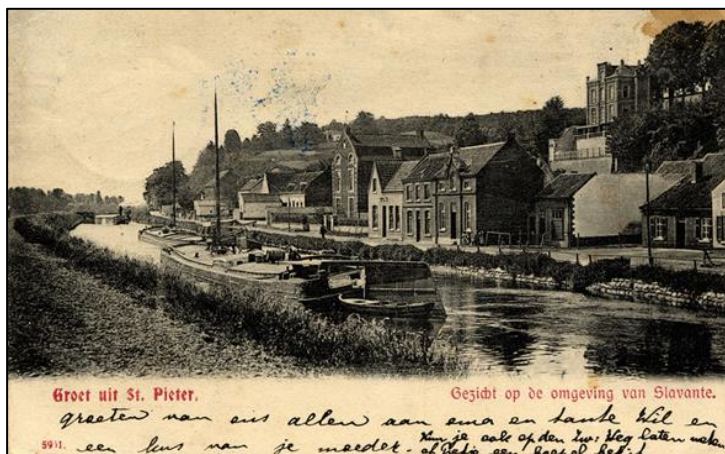

Vader en dochter (1973).

EINDE.

Vanuit Brussel

Bij de Opa en Oma van mijn moederszijde (Fiekers) ziet het er heel anders uit dan bij de familie van den Bosch, Hij, Leopold Hendrik Fiekers (G.V) is ☼ op 20 juli 1886 in 's Hertogenbosch

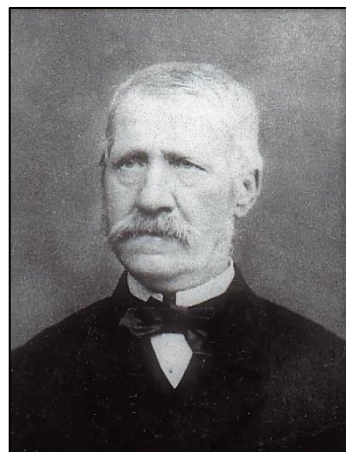

en, † op 05.03.1979 te Valkenburg. Hij groeit op in de kleine gemeente Sint-Pieter onder de rook van Maastricht. Zijn vader, Theodoor Antonius Fiekers (G.IV) is ☼ in 1808 in Stramproy en † in **Sint Pieter** op 20 januari 1897. Hij geeft bij zijn huwelijk in 1877 als beroep op: 'sergeant'. Dan, in 1886, is hij sluis-(brug)wachter langs het kanaal dat Maastricht verbindt met Ternaaien.

Op Sinterklaasdag 1899, twee jaar na zijn dood, brandt het huisje waar de weduwe met haar kinderen woont, af. Dat leidt ertoe dat

de kinderen verdeeld worden over de familie in de omgeving. Mijn Opa's vader **Theodoor Antonius Fiekers (G.IV)** is dus vroeg gestorven (49 jaar). Mijn Opa's moeder **Maria Clara Johanna Bontekoe** (☼ 1850 te Maastricht en † aldaar op 25.10.1914) blijft dus met een grote schare kinderen, alleen, achter. Mijn Opa heeft 4 broers en 4 zussen en zelfs een broer die ook Leopold heet, namelijk Leopold Hendrikus Hermanus

Fiekers (G.V) gedoopt op 12 november 1884 te Grave. Deze broer trouwt in 1890 met Philomena Bollen. Haar graf wordt geruimd in Sint-Pieter in april 1937. Haar vader is: Petrus Bollen ☼ op 4 februari 1841 te Maastricht. Deze Pieter (Petrus) huwt Anna Catharina Henrietta Limborgh op 13 september 1865 te Maastricht. Pieter overlijdt 25 oktober 1922, 81 jaar oud te Maastricht. Zijn vrouw Anna Catharina Henrietta Limborgh ☼ op 25 april 1841 te Maastricht, overlijdt op 2 december 1912, 71 jaar oud, aan de Kanaaldijk te St. Pieter. De bruid van Leopold, Philomena (G.V) wordt ☼ op 27 februari 1882 te Maastricht en gedoopt op 28 februari 1882 te Maastricht in de St. Servaas. Zij huwt Leopold Hendrikus Hermanus Fiekers (G.V), zoon van Theodorus Antonius Fiekers (G.IV). Deze, onze overgrootvader dus, geeft in 1890 'klerk' als beroep op. Hij komt op 30 september 1892 naar St. Pieter vanuit Maastricht. Hij wordt daar in 1897 brugwachter, hoogstwaarschijnlijk neemt hij het baantje van zijn gestorven vader over. Op 10 februari 1912 wordt het huwelijk kerkelijk ingezegend te St. Pieter; getuigen zijn Laurentius Bollen, Henricus Pattar en Victor Fiekers, zijn broer en dus niet de vader want die is inmiddels gestorven. Philomena heeft niet veel plezier gekend in haar korte leven. Zij overlijdt op 19 april 1917, 35 jaar oud aan de Kanaaldijk 52 te St. Pieter en word begraven te St. Pieter. In de aktes staan bij 'kinderen': i. Nn Fiekers levenloos ☼ op 14 september 1913 te St. Pieter. ii. Nn Fiekers levenloos ☼ op 23 december 1914 te St. Pieter. iii. Nn Fiekers levenloos ☼ op 2 maart 1917 te St. Pieter. Dit doet toch wel zwaar veronderstellen dat er resus bloed problemen zijn geweest.

De weduwnaar Leopold, dus de broer van mijn Opa, huwt voor de tweede keer met Johanna Broekmans, dochter van Jacobus Broekmans en Anna Catharina van Well op 15 maart 1918 te St. Pieter. In 1913 geeft deze Leopold als beroep aan 'ijzergieter'; daarna wordt hij mijnwerker, en woont dan nog steeds aan de Kanaaldijk.

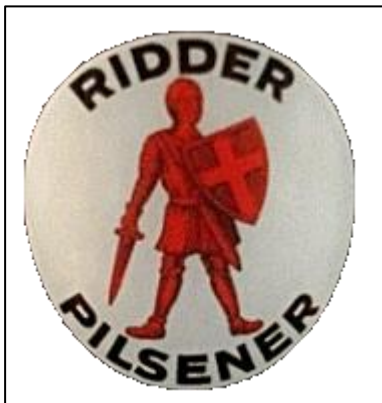
In Maastricht woedt toentertijd een soort schoolstrijd. Dit liedje refereert aan de strijd om het tot stand komen van de openbare Hogere Burger School (HBS) te Maastricht. De 'Heeren' dat zijn de priesters, die willen die taak niet afstaan. Mijn Opa Leopold declameert het versje vaak:

*Gooi de bal al over de wal,
Raaien waar die rollen zal.
Ginds in het straatje,
Waar de kind'ren schole gaan
Wie zal ze leren?
De Burgers of de Heeren?
Mijnheer, mijnheer, uw broek is gescheurd.
Uw billen die rillen als aardappelschillen!
Uw kuiten die fluiten als Friese beschuiten:
Uitbloeien is doodgaan*

Mijn Opa Fiekers werkt als knecht bij brouwerij "de Ridder" in Maastricht, die het bezit is van een familie van Aubel. De Ridder vindt zijn oorsprong in Retersbeek (samentrekking van ridder en beek) tussen Heerlen en Klimmen. In een pand uit 1825 aan het begin van het dorp wordt het eerste Ridderbier gebrouwen. Later, nadat het biermerk rond 1857 aan de brouwersfamilie Van Aubel wordt verkocht, vestigt zich een boerderij in het pand. De waterput is nog altijd in het pand te vinden. Sinds 1857 staat er een nieuwe Stadsbrouwerij tussen Oeverwal en Rechtsstaat in Wijk-Maastricht, genaamd 'De Ridder'. Opa Fiekers rijdt mee op

de bierkar voor de bezorging van het bier bijvoorbeeld in Heerlen. Hij moet de pas aangeschafte vrachtwagen poetsen en ook de auto van de directeur. Dit is de eerste automobiel in Limburg met het provincienummer P-1. De bierbrouwer W.M.J. van Aubel, wonende aan de Oeverwal

4 te Wijk-Maastricht, is een van de eersten, zo niet de eerste, die hier een auto heeft. Hij ontwikkelt zelfs een eigen fabricaat, de Aubel. Achtereenvolgens rijdt hij in een wagen met het (landelijke) nummerbord Nr. 553 (toewijzing per 29 november 1901), waarvan het merk niet bekend is, maar waarvan wordt aangenomen dat het die 'Aubel' was. Daarna volgen een Renault 10 pk met nummerbord. 1038 (22 mei 1903) en een De Dion Bouton 6 pk. met nummerbord 1181 (31 oktober 1903). Bij de invoering van de provincienummerborden krijgt Van Aubel het eerste volgnummer toegewezen: P-1.

Het poetsen van de vele metalen, vaak koperen auto-onderdelen door mijn Opa, gebeurt met een geel poeder. Hij

schrikt zich rot wanneer hij met water geknoeid heeft en dat is in het gele poeder gelopen. Als dit poeder in het water terecht komt versteent het. Het is gewoon cement en dat geeft een fantastisch resultaat: het koper blinkt altijd.

Enige tijd na zijn lagere school gaat hij in de leer bij een bakker in Aken, als bakkersknecht. In de weekenden bezoekt hij trouw zijn moeder en zijn door hem **geadoreerde jongere zusje Dora** in Maastricht (**foto 1956**). Om geld te sparen door de trein niet te gebruiken, loopt hij elke zaterdag van Aken naar Maastricht, om op zondagmiddag hetzelfde traject weer terug te lopen. Zondagsnachts om 2 uur moet hij alweer in de bakkerij zijn. Doordat hij voortdurend de broodplaten in de oven moet duwen met zijn knieën en omdat er misschien ook wel sprake is van een vorm van Rachitis, is na verloop van tijd een corrigerende operatie noodzakelijk. Hij wordt geopereerd in Maastricht, een karwei dat een jaar ziekenhuis opname vergt. Hierna zegt hij het bakkers vak vaarwel en gaat naar Luik om daar schilders-gezel te worden. Hier krijgt hij

zijn vakopleiding. Mijn Opa zegt altijd dat hij aan de universiteit van Luik gestudeerd heeft hetgeen op den duur een beetje lacherig door niemand meer gecorrigeerd wordt. Hij werkt daar onder andere als schilder op de werelddtentoonstelling van **Luik in 1905**. Hij staat daar op goede voet met de meisjes van het ‘Griekse paviljoen’. Deze zijn ingehuurd om met Griekse tabak, sigaretten te draaien, en deze bij wijze van reclame aan de bezoekers te verdelen. Daar maakt hij zo gretig gebruik van dat op een gegeven moment zijn borstkas bruin begint uit te slaan. De dokter adviseert hem toch maar iets minder te roken. Hij verdient een paar centen bij, door met zijn vriend, die bekend staat als ‘zwarte Pol’, op te treden in de cafés. Zij klimmen op het biljart en zingen dan liederen, waarvan Opa Fiekers na 50 jaar nog alle coupletten van de ballade van ‘Robert en Bertram’ en veel andere liedjes kan zingen. Ik heb onlangs een cassettebandje gevonden uit 1972, waarop ik toen, enige liedjes, door hem gezongen, heb opgenomen. Hij is toen 86 jaar.

Robert en Bertram

*Dat tweetal dat wat nu hier voor u staat,
is Robert en Bertram geheten
Wij komen uit 't groot pensionaat
en hebben daar onze tijd uitgezeten.
Mijn haren gelijk een bandiet,
mijn keel is allang niet geschoren,
mijn kleren verscheurd
en mijn schoenen gelapt,
altoos zijn wij beiden gesnapt.
Toch troost ons nog iets in dit huis,
wij lieten de vrouwen te huis.*

Refrein:

*Ja wij zijn, ja wij zijn,
net en fijn, net en fijn.
Daarom goed bij de heren van de rechtbank bekend.
Schier altoos, schier altoos,
in de doos, in die doos.
Ja want daar wordt men op het laatst aan gewend.*

*Wij stonden tezamen terecht,
voor diefstal tezamen bedreven
Ze vroegen hoe wij het aan hadden gelegd.
Of we daar nu eens uitleg voor willen geven.
"Hoe kwaamt gij zo stiekem in huis?
Hoe wist gij die brandkast te vinden?"
Ja rechter dat vraagt me vanzelf bij fatsoen,
bij gelegenheid zo 'n inbraak te doen.
Maar toen 't polsen nog niet was gedaan,
zeiden wij, "ach loop naar de maan!"*

Refrein.

Mijn Opa **Leopold Fiekers** staat hier afgebeeld op een 'daguerreotype' gemaakt in Luik rond 1905, in het Atelier van Berger. Interessant is ook dat hij dramatische liederen ingt over de val van de 'commune van Parijs', hetgeen zijn socialistische inslag kenmerkt. De Commune van Parijs is een revolutionaire regering die heerste over de stad Parijs vanaf 18 maart 1871 totdat ze bloedig wordt neergeslagen op 28 mei van datzelfde jaar. Hij vertelt over de veldslagen die in zijn jeugd in Maastricht plaatsvonden tussen de katholieken en de socialisten aan de Boschstraat. Met hun manifestaties, optochten en pamfletten brengen zij de hele Maastrichtse samenleving in rep en roer. In de bedrijven worden onafhankelijke vakverenigingen opgericht die om meer loon en betere arbeidsomstandigheden vragen. Spoedig volgen de eerste stakingen en wordt het ook onrustig in de straten. De politie houdt het doen en laten van "de roden" nauwlettend in het oog. De plaatselijke pers schrijft ze de grond in. Pastoors en paters waarschuwen hun kudde, "de blauwen", voor het rode gevaar en dreigen met sancties.

Daarom zingt Mijn Opa in volle overtuiging de strijdliederen als je hem daarom vraagt. Zoals over de 'commune van Parijs' een eerste socialistisch experiment dat jammerlijk mislukte. De tekst staat hieronder genoteerd.

De Communard

*'t Was in december 't sneeuwde hevig
toen gans Parijs was strijdgezind.
Een communard die drukte stevig
aan zijne borst zijn enig kind.
De moeder wenend zonk terneder,
maar 't uur was daar, fel sloeg de trom.
De man ging heen en 't kind vroeg teder:
zeg vader, komt gij wederom?
Ja meisje wees maar blijde,
kom staak uw droef getraan,
uw vader gaat ten strijde
voor 't vrije volksbestaan*

*Met woede vecht men allerwegen,
op straat langs plein en boulevards.
't Kanon kraakt woest zijn kogelregen
ach 't leger wijkt der communards.
Helaas het arme kind is weze,
haar vader viel in d'eerste rang,
de held die nimmer kende vreze,
ten grave rust hij, eeuwig lang.
Uw vader, lieve kleine,
getrouw aan zijne vaan,
die viel voor 't eedle reine,
voor 't vrije volksbestaan.*

*Juist was een jaar nu heengevlogen
dat hij zijn bloed voor 't volksheil gaf,
als 't weesje vroeg, bedrukt, bewogen,
zeg moeder waar is vaders graf?
Och geef me geld, sprak 't onder klagen
voor ene kroon van bloemen fijn,
ik zal ze vaderlief gaan dragen,
hij zal dan toch zo blijde zijn
Ach kind, ik kan niets geven,
niets dan een zilte traan,
aan hem die gaf zijn leven,
voor 't vrije volksbestaan.*

*En d'arme wees met snelle stapjes,
geroerd door moeders felle nood,
liep om haar pop en met wat lapjes
stak zij haar speelgoed gans in 't rood.
Zij ijlt ermee door 't gure weder,
naar 't kerkhof heen, waar vader lag,
en legt op 't graf haar popje neder,
terwijl ze snikt met droef geklaag
O vader zoet, o waarde,
'k bied u mijn speelgoed aan,
omdat gij streedt op aarde
voor 't vrije volksbestaan.*

Zijn opleiding als schilder wordt afgesloten, daarbij ook nog een meubelmaker diploma, zodat de schilder-meubelmaker de wijde wereld in kan. Hij gaat onder andere naar Aken, Keulen, Breda en daarna richting Brussel. Brussel wordt ingegeven door zijn broer Hubert Victor Ignatius Fiekers, die in Brussel een goede baan heeft gevonden als decoratieschilder. **Victor schildert niet onverdienstelijk, zoals uit bijgaande foto van een schilderijtje** van zijn hand mag blijken. Victor moet na 6 november 1910, Maastricht verlaten omdat hij wordt ‘aangeslagen’. Dat betekent dat men denkt dat hij zijn belastingen niet kan betalen. Dan wordt op het stadhuis een waarschuwing, ‘een aanslag’, opgehangen. Dit betekent dat je het leven in Maastricht onmogelijk wordt gemaakt. Hij is een nogal koppig type, neemt zijn hele hebben en houwen, zijn tweede vrouw en drie kinderen, mee naar Brussel, waar hij met zijn kunde en vaardigheid, opgedaan bij Regout, meteen terecht kan in de daar opkomende keramische Industrie. Hubert Victor Ignatius Fiekers is de vader van **Tante Mariëtte**, een tante die veel

bij ons op bezoek komt na afloop van de tweede wereldoorlog. Zij is een dochter uit het eerste huwelijk van Ome Victor met Maria Catherina Dupuis waarmee hij op 13 september 1907 getrouwd is. Alle drie de kinderen uit dat huwelijk hebben verschrikkelijk geleden onder het bewind van zijn tweede vrouw, hun stiefmoeder dus, waarmee hij trouwt nadat zijn eerste vrouw op 9 november 1913, met 31 jaar te vroeg overlijdt. De kinderen zijn heel vlug het huis uitgestuurd en worden heel vroeg te werk gesteld, om geld binnen te brengen. Hij heeft in Maastricht altijd een goede verhouding met mijn Opa Leopold.

“Pol, op oudejaar zul je de klokken van Keulen horen luiden”
 ”Ik geloof dat jij gek geworden zijt! Hoe kan dat nou...”

Keulen is toch veel te ver weg. Let op mijn woorden, Pol. De klokken van Keulen!!” En inderdaad met behulp van de radiografie, kan Pol op oudjaar om twaalf uur de klokken van de dom in Keulen horen beieren. De radio heeft zijn intrede gedaan. Zo gaat het ook met het eerste vliegtuig in Maastricht. De eerste vliegtuigen verschijnen in Maastricht op dinsdag 11 oktober 1910. Drie vliegtuigen vliegen vanuit Hasselt een wedstrijd Hasselt-Maastricht en vice versa. Startpunt is het vliegveld op het landgoed Kiewit bij Hasselt, keerpunt de Sint Pietersberg. Daar staat de Harmonie van Heer hen op te wachten. Twee vliegtuigen voltooien de wedstrijd, het derde blijft beschadigd op de berg achter. Ze landen op de Pietersberg en Pol en Victor zijn getuige. Het maakt grote indruk op de jongens, al kost het hen een stuiver om erbij te zijn.

Mijn Opa, Leopold, is in 1909 getrouwd met Louise Carolina Maria Franssen, die geboren is in Breda op 31 augustus 1880. Met hun twee dochters (☼ in 1910 en 1913) wonen en werken

zij op het moment van het uitbreken van de “Grote Oorlog” (WO I) in Brussel. Hij heeft de begrafenis van zijn moeder niet kunnen meemaken, want Maria Clara Joanna Bontekoe, overlijdt op 25 nov 1914 in Maastricht (leeftijd 64 jaar). De Eerste Wereldoorlog – de ‘Grote Oorlog’ (WO I) is op 28 juli 1914 begonnen. Na twee jaar wordt hen het leven in België onmogelijk gemaakt vanwege het feit dat de buitenlanders vrijwel geen mogelijkheid hebben om voedsel te bemachtigen. Zij besluiten te vluchten. In 1916 komen zij berooid aan in Maastricht. De schamele huisraad die zij mee kunnen nemen vanuit Brussel, wordt aan de grens door de Duitsers geconfisqueerd

Opa en Oma Fiekers. De foto moet in België rond 1912 genomen zijn. Het staande meisje is mijn moeder, Anna Fiekers. Het zittende meisje is mijn tante Tante Fiency.

Sofieke, is een lied dat Opa Fiekers graag mocht zingen:

*Sofieke was pas zestien jaar
blauw ogen en pekzwart haar
Ze kon haar zo schone pareren
heur haar in krulletjes friseren.
Den eerste keer dat ik haar zag
‘t was op ene zaterdag,
in een staminee zong z’een liedje,
mijn sofieke.*

*We waren ook seffens akkoord,
al waren we niet getrouwd,
toch gingen we samen gaan leven,
dat duurde zo een week of zeven.
Ik viel per malheur zonder werk,
zo moesten wij ‘t is toch sterk
in bed kruipen zonder souperen,
‘k had misere*

*Door droevig gepeins dag en nacht
kreeg zij opeens een gedacht,
het was zeker al na den tienzen,
als ze zei ik ga iets verdienen.
Heur haartjes in krullen gezet
zo trok ze op in toilet
‘s Nachts kwam ze naar huis met veel censen,
‘k had patience*

*Zo leefden wij op ons gemak
z'had altijd veel geld op zak
ik vroeg niet waar dat ze't ging halen
als ze mijn verteer kon betalen.
Somwijlen kwam zij zat naar huis
maakte dan heel veel gedruis
daarvoor kon ik haar niet bekijven,
ik had schijven.*

*Ik hield veel van haar ja 't is waar,
toch bracht ze mij in gevaar,
ik zag haar zodanig geren,
en ze kon mij toch niet tromperen
Sofieke was mij zeker meug
want op een morgen heel vreug
was ze met een typ', zonder liegen
gaan vliegen*

*Ik zocht wel zes maanden en meer
maar dan op een zeekeer
kwam ik haar toen eens ergens tegen
ze zag mij en was zo verlegen.
Ze was toch zo mager en week
haar smoeltje dat zag zo bleek
ze zei, 'k ga me laten soigneren,
ik heb zweren*

*De zondag in het hospitaal
kwam ik in een grote zaal
waar niet anders dan vrouwen lagen
die van d'eigenste ziekte klagen.
Ze sprak, braven het is gedaan
levend zal 'k niet buitengaan,
want hier zal ik zonder blageren
wel kreveren.*

Naar Maastricht

De opvang in Maastricht is heel schaars, zij verhuizen elke twee maanden om een maand huur uit te sparen. Hun huisraad past op een handkar. Hij kan gaan werken bij Regout. Mijn Opa moet grote stapels aardewerk de oven in dragen hetgeen na een paar keer, jammerlijk mislukt, hij is gewoon ondervoed. Hij wordt op staande voet ontslagen en dat heeft hij Regout nooit meer vergeven. Toen hij vier decennia later nog zo'n dertig jaar van de rust in het landelijke Houthem kan genieten, houdt hij zich onledig met kleine reparatiewerkzaamheden. Vaak voor de baron of voor de pastoor. De Baron Michel de Selys de Fançon, met zijn onafscheidelijke bolhoed, kan nooit betalen en dan krijgt mijn Opa zomaar een 'Louis Seize' meublement als vergoeding.

Maar de pastoor betaalt goed. Op een keer, in de kerk, zegt de pastoor:

"Pol, wat hebben we toch een **mooi orgel!** Weet jij van wie we dit gekregen hebben?" Mijn Opa antwoordt ontkennend.

"Van de grote Mijnheer Regout uit Maastricht, zodat hij zeker in de hemel zou komen!" Vanaf dat moment heeft mijn Opa, die in de goede Limburgse socialistische traditie, toch elke zondag in de kerk zit, nooit meer één stap in die prachtige kleine kerk van

Houthem gezet. Elke keer als hij dit verhaal vertelt spuwt hij vuur over Regout en hoopt dat deze zal branden in de hel, hoewel hij daar eigenlijk niet in gelooft.

Gelukkig vindt hij na enige tijd werk bij de Staatsmijnen als schilder. Zo komen zij er toch nog min of meer ongeschonden door heen. Mijn moeder Anna en haar zusje Fieny worden opgevoed in Treebeek bij Heerlen. Mijn Opa Fiekers heeft het blijkbaar niet makkelijk met de opvoeding van zijn dochters. Uiteraard is het feit dat **het twee meisjes (foto 1928, Guus, Fieny en Anna)** zijn al reden tot grote bezorgdheid. Daarbij komt ook nog het gegeven dat de een, Anna, mijn moeder, zeer intelligent en getalenteerd is, vooral op muzikaal gebied. De ander is een 'bon vivant', die van het goede leven houdt en zich daarin niet onder het ouderlijke gezag wil schikken. Dit leidt tot grote conflicten en Tante Fieny, zoals wij de zus van mijn moeder noemden, heeft vrij vroeg het ouderlijke huis verlaten en woont als huishoudhulp in Hoensbroek en in Heerlen tijdens

haar opleiding als kapster. Daar leert zij mijn ome Guus Ketzer kennen en zijn zij uiteindelijk in 1936 getrouwd. **De eerste vrouw van Opa Fiekers overleed in 1942** in Heerlen en hij trekt in bij zijn kinderloze dochter Fieny, die een kapperszaak drijft aan de Kruisstraat in Heerlen en die vanwege de oorlog verstoken is van haar man, die, zijnde Volksduitsers, opeens toch het leger in moet en tot 1949 van het scherm verdwijnt. De grote vraag is: heeft hij vrijwillig dienst genomen of moest hij dienst nemen. Ik ben geneigd om te kiezen voor de tweede variant. Immers hij had een goed lopende eigen zaak in Heerlen en ome Guus was bepaald geen held. Hij schuwde het avontuur en is zeer gehecht aan zijn

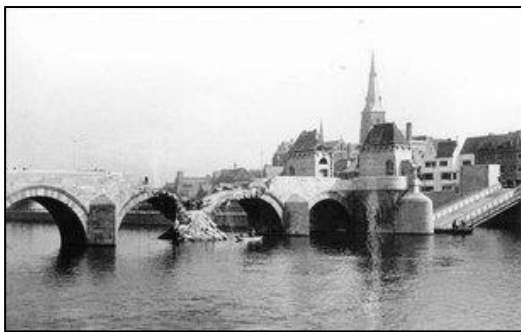

omgeving en zijn hobby's en ongetwijfeld ook aan zijn vrouw die wel houdt van vrolijkheid en vertier.

Op vrijdag 31 Oktober 1941 viert Opa Fiekers zijn zilveren dienstjubileum. In de krant staat: "dhr. L.H.Fiekers. wonende Dadelstraat 15, schilder in de Cokesfabriek van de Staatsmijn Emma te Hoensbroek."

Met zijn tweede vrouw Lies Weijenberg, waarmee Opa Fiekers in 1946 trouwt, heeft hij toch nog 25 jaar van zijn DSM pensioen kunnen genieten. Zij heeft zich op het kerkhof in Houthem, waar zij die 25 jaar gewoond hebben, laten begraven. Hij geeft de voorkeur aan het graf van zijn eerste vrouw in Heerlen, weg van die snoodaard Regout.

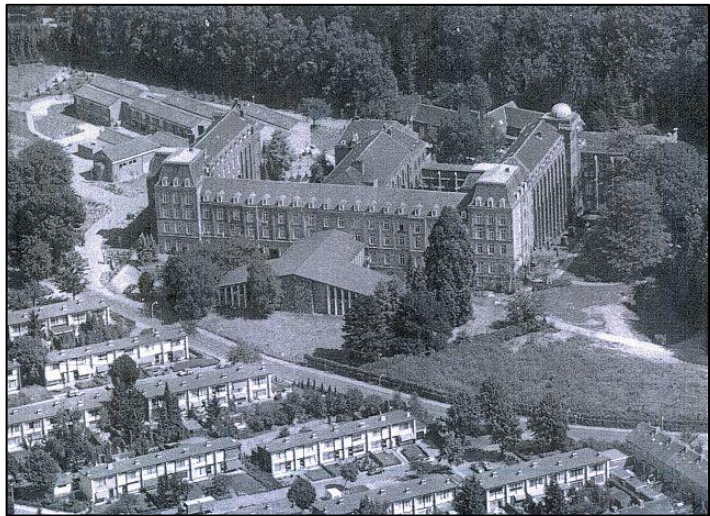
Mijn Opa heeft veel mee gemaakt op een, in verhouding tamelijk klein gebied. In dit gebied tussen Aken, Maastricht, Breda Luik en Brussel heeft hij de wereldgeschiedenis aan zich voorbij zien komen en er onder geleden, zoals vrijwel iedereen in dit gebied. Hij heeft gelopen langs en gereisd met de eerste internationale treinverbinding in ons land: van Maastricht naar Aken. Hij heeft in de eerste auto gereden. Zijn broer Victor vertelt hem in 1913 in Brussel, vóór de eerste wereld oorlog, dat

hij met oud en nieuw de klokken van Keulen zal kunnen horen luiden. Hij verklaart hem voor gek maar met oud en nieuw hoort hij, met behulp van een apparaat dat men 'radio' noemt de klokken van de Dom in Keulen. Hij is er bij als het eerste vliegtuig landt in Maastricht op de Pietersberg. Hij volgt de **inval van de Duitsers in Nederland in 1940**, zeker tot zijn grote ontzetting, want hij heeft ze in België leren kennen. Hij kijkt televisie in de jaren 60 van de vorige eeuw en verdomt het om te geloven dat de Amerikanen op de maan zijn geland: "dat is allemaal in een studio opgenomen!" Dat gaat hem toch echt te ver. Hij overleeft zijn eerste vrouw, zijn tweede vrouw en zijn kinderen op mijn moeder na.

Hij kan nog zijn achterkleinzoon vast houden. De laatste foto's van Opa Fiekers zijn genomen toen Jeroen geboren werd in 1979. **(Van links naar rechts: Jos, Opa Fiekers en Maarten).** Hij is op het einde van zijn leven en gaat liever niet meer buitenshuis. We bezoeken hem in Valkenburg in het **ouderenrusthuis "Boslust"**, door hem ook wel cynisch "Lustbos" genoemd. 'Wij' zijn, ik met de oudste achterkleinzoon. Hij zit daar op zijn kamertje, luistert naar de radio want hij kan heel slecht zien door de staar, drinkt twee keer daags zijn borreltje en rookt stevig zijn sigaartjes. Hij spot graag met de andere oudjes die niets meer kunnen omdat ze allerhand klachten hebben en van de lift gebruik moeten maken. Hij vraagt dan altijd hoe

oud ze zijn. Van de weeromstuit vragen ze dan dat hij zeker een stuk jonger is. Hij zegt dan triomfantelijk: "tel bij uw leeftijd maar eens tien jaar erbij!" en laat ze dan verbluft achter. In 1979 zegt hij vaak 'Onze Lieve Heer' is me vergeten, maar als hij me hebben wil dan komt hij me maar halen!" Hij sterft terwijl hij op de WC zit in Huize Boslust, op vredige wijze. Het graf in Heerlen, begraafplaats aan de Akerstraat is inmiddels geruimd. Zijn tweede vrouw Lies Fiekers-Weijenberg ligt begraven op het kerkhof van Houthem St.Gerlach.

Zo komt de familie Fiekers in 1916 terug naar Nederland.

Een ingrijpend gevolg van de oorlog (WO I) is de massale toestroom van Belgische vluchtelingen (men schat meer dan een miljoen) als Duitse troepen het Belgisch grondgebied binnenvallen. Vooral tijdens de eerste oorlogsdagen is er een Limburgse vluchtelingencrisis, doordat ca. 100.000 vluchtelingen plotseling in Limburg hun heil zoeken. Vaak zoeken de Belgische vluchtelingen hun toevlucht bij hun Limburgse familie. Andere opvangmogelijkheden raken snel overbevolkt. De regering ziet in eerste instantie geen taak voor zich weggelegd. Als de zaak uit de hand begint te lopen worden de Belgische vluchtelingen meer over het hele land verspreid. Aanvankelijk worden de Belgen redelijk goed opgevangen. Een deel van de vluchtelingen keert na de eerste periode weer terug naar huis. Sommigen blijven hier achter en vestigen zich hier.

Grote groepen vluchtelingen voor de Nederlandse grens in 1914.

Van den Bosch vanuit Eijgelshoven

De Eerste Wereldoorlog breekt uit op 28 juli 1914 en duurt tot 11 november 1918. Opa, Theodorus Jacobus van den Bosch is toen 39 jaar. Mijn Oma Johanna Maria Bulten, is in 1914, 37 jaar. Ze zijn 11 jaar getrouwd als de 'Grote Oorlog' (WO I) uitbreekt. Tot de Tweede Wereldoorlog (WO II) heet de Eerste Wereldoorlog (WO I) 'Grote Oorlog'! Zoals ik al

vertelde: is hij als hoofdconducteur bij NS naar het zuiden gekomen. Dat moet voor 1906 zijn geweest want de twee oudsten (**Anna en Herman van links no. 1 en 4**) zijn nog in Wageningen op de wereld gekomen. **Jan (no. 3)** in 1906, **Henk (no.5)** 1907, volgen dan in Eijgelshoven en daar wordt op 14 februari 1909 in Eijgelshoven, ook mijn vader, **Jacques (no.2 in het stoeltje Jacobus Theodorus Wilhelmus)** van den Bosch, geboren

Mijn Opa Theodorus is vroeger beroeps-militair geweest, dus weet van wanten voor wat betreft oorlogsvoering en in het

katholieke gezin maakt men zich grote zorgen over het verloop van de oorlog. Worden wij betrokken of niet? Ze zullen ongetwijfeld gehoord hebben van de verschrikkingen die plaatsvinden in België en Frankrijk. Het feit dat de voorin in het boek getoonde kaarten en prenten op hun zolder liggen, geeft al aan dat er betrokkenheid is, ze steunen met de aankoop het goede doel aan beide zijden.

Opa Theodorus Jacobus van den Bosch, 1875-1947.

Foto rond 1946.

Oma van den Bosch-Bulten, 1877-1963.

Foto rond 1909

Het gezin van den Bosch woont dus aanvankelijk in Eijgelshoven aan de Wolfsweg. Daar komen ze te nauwer nood rond, immers de jaren 14-18 zijn moeilijke jaren vanwege de oorlog

rondom en daardoor de schaarste aan de eerste levensbehoeften. Iedereen moet zijn deel leveren en dat betekent dat de zonen naast hun studies ook moeten aanpakken in de tuinbouw die intensief bedreven wordt op de door de spoorwegen ter beschikking gestelde tuintjes die her en der langs het spoor liggen. Herman heeft net als alle anderen een verschrikkelijke hekel aan dit werk. Hij is bang dat hij gezien wordt, en vooral geroken zal worden, want na dit werk stinkt iedereen een uur in de wind. Als het zijn beurt is moet hij het huisje met het hartje, dat als toilet achter in de tuin staat, legen. Het gat in de grond leidt naar een kuil die na enige tijd goed gevuld is met uitwerpselen. Deze moeten dan er uit geschept worden en met behulp van een kruiwagen naar het volkstuintje gebracht en daar verspreid worden. Herman leegt de kruiwagen op één plek en verspreidt het niet, tegen de opdracht van zijn vader in. Iedereen verwondert zich het daaropvolgende jaar hoe in 's hemelsnaam die boerenkolen de hoogte van anderhalve meter

kunnen bereiken. De kinderen zijn allemaal redelijk tot zeer intelligent. Opa van den Bosch wil het allerhoogste bereiken met zijn zonen, hij is gedreven ze uit de armoede die de familie honderd jaar lang geplaagd heeft, te bevrijden. Na de lagere school gaan de zonen naar de middelbare school. Mijn vader Jacques gaat in 1921 naar Heerlen, naar het in 1913 opgerichte Bernardinus college met de driejarige HBS. De vervolgopleiding vind plaats op de MTS (dat vanaf 1957 HTS zou gaan heten) in Heerlen. De stage wordt gedaan in 1927, tijdens de crisistijd, in Luik bij een staalgietterij. Daar leert hij perfect technisch Frans. Een groot voordeel voor zijn latere carrière aangezien de hoofdzetel van de Oranje Nassau mijnen en de directie onder het bewind van de familie de Wendel, gevestigd is in Luxemburg en/of Brussel. Bekend is een voorval aan het einde van zijn stageperiode, die onbetaald geschiedt! Je mag blij zijn in die crisistijd dat je überhaupt kunt werken. Aan hem wordt een rekening overhandigd door

4765 * 1304

Aanmelding voor werk als: *juridisch bankwerker*

Datum aanmelding: *29/8-27*

Naam *Van den Bosch* Voornaam: *Jac. Theod. Wilh.*

Woonplaats: *Heerlen, Gmündener 37.*

Geboortedatum: *14/2-09*

Geboorteplaats: *Eijgelshoven* Nat.: *V.*

Laatst gewerkt: *lid. Pub. School* tot als *Ammeus*

van tot

Voorlaatst gewerkt: als:

van tot

Vroeger hier gewerkt als:

van tot

De ondergeteekende verklaart, dat het als een dringende reden tot onmiddellijk ontslag zal gelden, wanneer bovenstaande gegevens onjuist blijken.

Ondertekening: *Jac. Bosch*

Verklaring Loonbureau:

Laura & Vereniging, Eijgelshoven.

Plaats

degene waarbij hij in Luik in pension is, voor een extra kostenpost van 'Tartines supplémentaires'. Hij heeft als opgroeiende jongeman te grote honger en heeft teveel boterhammen gegeten. Bij terugkomst en na afsluiting van zijn MTS, begint hij als practisant bouwkvavels, technisch tekenaar. In de papieren heb ik nog zijn aanmelding gevonden, hij werkt aanvankelijk op de mijn "Laura en Vereniging" in Eijgelshoven.

Rond 1936 krijgt zijn vader een huis aangeboden van de spoorwegen dat zich aan de Eikenderweg in Heerlen bevindt. De hele familie, waarvan er al enkelen het huis verlaten hebben, vertrekt naar Heerlen.

De oudste, Herman heeft al een hele carrière achter de rug. Hij is zo goed dat hij na de HBS een beurs krijgt aangeboden om in Wageningen tropische landbouw te gaan studeren. Hij accepteert en verdwijnt naar Wageningen. Na een jaar blijkt dat hij daar enorm van het leven genoten heeft maar verder niets gepresteerd. Hij komt terug naar Limburg. Binnen een jaar haalt hij zijn onderwijzersdiploma (waar normaal vier jaar voor staat) en sluit hij daarna in twee jaar een laborant opleiding af, zodat hij in 1925 op het laboratorium van de Laura en Vereniging kan gaan werken. Jan doet de MULO en wordt daarna door cursussen opgeleid tot boekhouder

Op de hieronder bijgevoegde foto is te zien dat de kinderen groeiden en bloeiden. Na links naar rechts staan op de achterste rij: Henk, Jan, Opa Jacobus van den Bosch, Jacques mijn vader en Herman. Op de voorste rij zitten, Marietje, Anna en Oma van den Bosch

Op de foto (onder) uit 1927 staat de hele familie afgebeeld. Boven vlnr. Herman, Oma, Opa, Anna 2^e rij vlnr Doortje Sonderman, Jan, Christien Mulders, Onder vlnr Henk, Marietje en Jacques. Zoals je kunt zien heeft Henk een uniform aan, hij gaat eerst naar de HBS en volgt dan de officiersopleiding.

Herman en Jan werken op de Mijn Laura en Vereniging Jan gaat werken op de boekhouding van de Laura en vereniging. Deze aanstellingen zullen verkregen zijn met enige hulp van de broer van Opa van den Bosch: Jo van den Bosch, die een goede functie heeft in de directie van deze mijn.

Herman is een 'bon vivant' die van het leven geniet. In een gedicht uit 1928 betreurt hij dat zijn fles gevat in een netwerk bescherming leeg en gebroken is.

In Memoriam, bij een gebroken flesch.

*Ach, zie deez flesch. Gebroken is ze en geknakt.
Tot niets meer nut. Ze geeft meer hinder dan profijt.
Want elke morgen ergert ze de stofdoek van de meid.
Maar 't gaas zorgt, dat ze geenszins in elkander zakt.
Ze draagt de sporen van nog innig zielscontact.
Lees al die namen, heugt u nog 't spontaan olijt.
Dat opsteeg uit der harten gulle vrolijkheid?
De herinnering leeft nog, maar weg is de cognac.
Mijn vriend, dat is ons beeld, nu splitsen zich de wegen.
In stukken ligt de flesch, in 't gaas dat alom sluit.
De vriendschap bindt ons saam en laat ons nimmer los.
Ja, vader, stort u uit, aan u schijnt niets gelegen.
Maar Amor is bedroefd en roept weeklagend uit.
De herinnering leeft voort maar weg is van den Bosch*

*Augustus 1928 Bekkerweg Heerlen
Herman van den Bosch..*

Herman leert eind twintiger jaren een meisje kennen in Heerlen. Zij werkt bij modehuis Witteveen en heet Dorothea Sondermann. Zij trouwen op 15 november 1930 en gaan wonen aan de Bekkerweg in Heerlen. Negen maanden later wordt hun eerste kindje geboren Christa in augustus 1931. Overigens de oudste dochter Anna heeft ook de ware gevonden en trouwt in dat zelfde jaar op 8 mei met Frans Bindels uit Breda. Zij verhuist naar Breda.

**Frans Bindels en Anna van den Bosch (08-05-1930) Links
Herman van den Bosch en Theodora Sondermann (15-10-1930).Rechts**

Het jaar daarop, **10 november 1931** trouwt **Henk van den Bosch met Corrie Beckers**. Hij heeft zich in het leger opgewerkt tot kapitein. Maar daarna het uniform geruild voor een kantoorbaan, naar ik veronderstel bij de Coöperatie ODB in Heerlen en vestigt zich in Heerlen aan de Geerstraat.

De tweede zoon, Jan is een stuk rustiger van aard. **Jan van den Bosch** stapt op **14 juni 1933** in het huwelijksbootje en trouwt met **Christine Mulders**. Ook zij vestigen zich in Heerlen aan de Vlotstraat.

In augustus 1931 kan Oma en Opa van den Bosch hun eerste kleinkind Christa in de armen sluiten. De foto (rechts) is van april 1933.

In 1937 vieren Opa en Oma van den Bosch hun 35 jarig huwelijksfeest. Het zal zoals gewoonlijk een heel gezellig feest zijn geweest want feesten dat kan de familie van den Bosch. Ongetwijfeld is er ook het 'Het Bossche lied' gezongen over 'Blauwe Jan',

een lied dat bij elke reünie van stal gehaald wordt.

Op 30 april 1936 trouwen Jacques van den Bosch en Annie Fiekers. Hij kent haar al vanaf 1927.

HET BOSSCHE LIED

Het Bossche Lied

Ja, wij allen, wij behoren, tot het orkest van Blauwe Jan, Blauwe jan.
 Wij zijn muzikaal geboren, heel de wereld spreekt ervan.
 Overal waar wij verschijnen, het zij hier of het zij daar.
 Roepen groten, roepen kleinen: wat 'n fijne familieschaar. (2x)

Kasteel Terworm 1920,

luchtfoto 1933.

De familie is ook heel sportief. Mijn vader, Jacques voetbalt en schijnt er ook al voor betaald te worden. Er wordt door vrijwel iedereen gezwommen. Men is lid van de ZON, de Zwemvereniging Oranje Nassau en Terworm heeft de voorkeur als zwembad. De onderste vijver op het landgoed Terworm, richting Den Driesch, wordt in 1920 voor de Heerlense bevolking als openluchtzwembad ingericht.

(Links 1927 de ZON, 4^e van links is Herman van den Bosch. Onder 1934 in het midden zit Christa van den Bosch later Wolfs.)

Generaties Heerlenaren zwemmen en spartelen hier bij mooi weer in het water. In 1985 wordt het zwembad definitief gesloten. Diezelfde Heerlense bevolking loopt in de tachtiger jaren massaal te hoop tegen de plannen van de OGON, een dochtermaatschappij van de Oranje Nassaumijnen, om van het landgoed en Kasteel Terworm een pretpark te maken. Zij winnen de strijd om het culturele erfgoed en OGON verkoopt al zijn bezittingen. Terworm versnipperd, het verval treedt in en het bad wordt gesloten.

Het is opmerkelijk dat dit zwembad voor vrijwel iedereen, ook voor mijn generatie een uiterst belangrijke rol in het leven gespeeld heeft. Helaas is het met het vertrek van de ON-Mijnen in de versukkeling geraakt en in de tachtiger jaren weggesaneerd.

foto links: de meisjes van van den Bosch: Vlnr, Loes, Henny, Paula en Carla. Op de schommel Jacques van Herman en daarnaast linkerzijde Christa.

Tante Marietje werkt voor haar huwelijk als secretaresse bij de Kamer van Koophandel in Heerlen. Zij is de laatste die in het huwelijk treedt. Zij redt haar man **Willy Leclercq** van het kloosterleven, hij is namelijk priesterstudent maar nog net niet gewijd. Zij trouwen 23 januari 1940, net voor het begin van de oorlog. In 1941 wordt Piet geboren en in 1942 ziet Ton het daglicht. In 1943 overlijdt Willy plotseling en blijft Marietje met haar twee kinderen alleen achter. Men besluit om Marietje bij Oma en Opa aan de Eikenderweg te huisvesten.

foto links:

Willy Leclercq en Marietje van den Bosch, 23-01-1940

Er volstrekt zich in de oorlog nog een familiedrama. Alle kinderen hebben de oorlog goed doorstaan behalve Paula, de dochter van ome Henk, zij is op 28.02.1944 gestorven. Een klap voor dat gezin want ze waren allemaal dol op Paula. Ome Henk van den Bosch is op 29.06.1986 bij gezet in haar graf. Tante Corrie Beckers is elders begraven.

Links 1948, zonder Ome Guus. V.l.n.r. Tante Fieny, Tante Mariette uit Brussel, Anna (Mama) en Jacques (Papa)

Rechts, bestuur Beambtenbond 1947 afd. ON I, Bovenste rij midden Jacques van den Bosch, secretaris (plv.).

(Links) Fam. van den Bosch v.l.n.r.: Jacques, Jan, Marietje, Oma vdB, Herman en Henk, 1948.

(Rechts) De 'kouwe kant': v.l.n.r.: Corrie, Cristien, Anna, Oma vdB., Doortje. 1948.

(Links) Jozef Hermanus Louis (ik) op weg naar de kleuterschool op de Eikenderweg. 1954.

Ik met Doortje in de sneeuw 1953.

Oudjaarsavond 1956 v.l.n.r.: Jacques jr., Leo, Jos, Tante Lies met Wies, Jacques sr., Tante Fieny, Ome Guus en Opa Fiekers.

Naar Heerlen, de vonk

In 1927 leert Jacques een aardige juffrouw kennen. Ze is secretaresse bij de Heerlense Glas-

maatschappij Leufkens, deze word in 1923 opgericht. Het bedrijf is gesitueerd aan de noordkant van de spoorlijn in het gebied dat als 'De Kissel' bekend stond. Voor de aanvoer van grondstoffen en de afvoer van gereed-product is er een aansluiting met de spoorlijn. Hoewel het bedrijf in de volksmond "De glasfabriek" word genoemd, word er geen glas geproduceerd maar verwerkt en ook verhandeld. Kenmerkend voor het bedrijf is de watertoren, eigenlijk een grote vierkante ijzeren bak op een stellage.

Zij heet Anna Fiekers en ze zijn dolverliefd. Hij rijdt op een heuse motor, een stoere vent dus. Ze heeft een opgeruimd karakter, is intelligent en zeer muzikaal. Een frêle en tamelijk kwetsbaar dametje. In 1924 is ze een tijdje in het herstellingsoord 'Overbunde' in Bunde /Meerssen geweest. De kinderen die daar naar toe gaan worden 'bleekneusjes' genoemd. In de eerste tijd zijn het vooral mijnwerkerskinderen uit Heerlen en omgeving en kinderen uit Maastricht. Aangenomen worden jongens van 4 tot 12 jaar en meisjes van 4 tot 14 jaar. Ze

verblijven er in de regel 40 dagen. Bij aankomst en bij vertrek krijgen ze een medisch onderzoek door de kinderarts Dr. Koenen uit Maastricht. De opname indicaties van de eerste jaren zijn vrijwel allen medische redenen. De drie voornaamste redenen zijn, onvoldoende lichaamsbeweging, asthenie (algehele lichaams-zwakte, veroorzaakt door ernstige ziekte) of algehele zwakte. Haar vader en moeder, Opa en Oma Fiekers-Franssen wonen in de Sterrestraat 81 te Treebeek / Heerlen. Ze is dol op haar zusje Fieny, die 3 jaar jonger is als zij. Als de relatie getroebleerd is of als er problemen zijn schrijft ze emotionele kaarten en brieven aan 'Fientje' Zoals in mei 1922, ze is toen 12 en 'de jonge juf Fientje' verbleef op een ander adres namelijk de Breukstraat 5 in de Passart /Hoensbroek

(v.l.n.r Jacqy, Fieny, Leo en Anna)

Nog in 1921 schrijft Tante Marie Absil haar een felicitatiekaartje vanuit Rotterdam naar de Sterrestraat. De reden waarom Fieny uit huis gegaan is, weet ik niet. Misschien is ze aangesteld als hulpje in de huishouding. Zusje Anna schrijft toen een felicitatiekaart: "*Lieve Fientje, waarom kom je niet meer? Weet je nog van verleden jaar, met je verjaardag, wat hebben we veel pret gehad en nu verdriet. Als ik aan je denk moet ik huilen. Ik kan geen haat dragen. Chef(?), heb met jullie wat gehad, daar kan ik toch ook niets aan doen. Doe de groeten aan je Moe, Pa en Anna, Anneke*"

Daarna verhuist haar zus constant: In 1929 is ze bij de familie Lenz in de Schinkelstraat in Heerlen, kort daarna in de Lindestraat 4 in Heerlen. In 1930 stuurt mijn vader aan Fieny de felicitaties voor haar 17^e verjaardag vanuit Eindhoven naar de Kruisstraat 37 in Heerlen. Mijn vader leert mijn moeder kennen als zij 16-17 jaar is. Ze kan goed zingen en speelt viool en piano. Ze heeft geprobeerd om haar muziekoopleiding voort te zetten aan het conservatorium

Tante Fienny met Bello 1936

in Luik. Maar dat gaat Opa Fiekers te ver, een meisje alleen, onmogelijk! Om wat bij te verdienen treedt ze op met een orkestje dat regelmatig in de uitgaansgelegenheden van Heerlen speelt. Een huwelijk zit er voorlopig niet in, de financiële middelen zijn te mager.

Maar ze gaan wel af en toe naar familie in den lande. In 1931 bezoeken ze samen de familie, de zus van Jacques, Anna, in Breda en in 1934 gaan ze samen naar familie in Wageningen (Tante Anna en Ome Ben Hoogstede, familie van 'de Bultens'). Uiteraard streng gescheiden van elkaar, daar wordt wel op gelet. Als ze in 1936 trouwen, betekent dit voor mijn moeder uiteraard het einde van haar carrière als secretaresse bij de Heerlense Glasmaatschappij. Als huwelijkscadeau krijgt ze van de directeur een glasservies in Venetiaans kristal. Een prachtig geschenk, dat nog steeds in de familie aanwezig is.

Pas op 14 juni 1956 wordt de 'Wet handelingsonbekwaamheid' afgeschaft. Getrouwde vrouwen mogen dan blijven werken, een bankrekening openen en zonder toestemming van manlief op reis gaan. Tot 1956 moeten getrouwde vrouwen hun man om geld en toestemming vragen als ze bijvoorbeeld kleding of apparaten willen kopen. Ook kunnen ze geen verzekeringen afsluiten of geld van de bank halen. Vrouwen zijn 'handelingsonbekwaam', zoals dat indertijd werd genoemd. Alleen voor de dagelijkse boodschappen krijgt de gemiddelde vrouw huishoudgeld en de goedkeuring van haar echtgenoot. Want, zo omschrijft het tijdschrift Vrij Nederland in 1949, 'de man kan moeilijk de hele dag thuisblijven om bakker en melkboer te betalen. Hij heeft wel wat beters te doen.' Ze mogen geen giro inwisselen: Aan het loket wordt gevraagd: "waar is uw machtiging?". De feministen later hebben ook moeite met een andere wet uit 1924. Kerkelijke partijen hebben toen bepaald dat vrouwen op de dag van hun huwelijk worden ontslagen, zoals ook bij Mama gebeurde. 'Zodoende kunnen ze een toegewijd echtgenote, moeder en huisvrouw zijn'. Uiteindelijk zorgde het alleenstaande PvdA-kamerlid Conny Tendeloo, vanwege haar ongehuwde status een 'onvolkomen mens' genoemd, op 14 juni 1956 voor de afschaffing van beide wetten. Wel blijft nog tot 1971 in het wetboek staan dat de man het 'hoofd van de echtvereniging' is en de vrouw aan hem 'gehoorzaamheid is verschuldigd'.

Ooit, toen mijn moeder op het flatje aan het Homerusplein woonde, heb ik wel eens gevraagd hoe dat nu ging, negen jaar samen, zo lang, in die tijd, en geen seks? Daar is mijn moeder, nadat mijn vader gestorven is, heel open over. Zoals veel, kun je het alleen maar begrijpen in de context van die tijd. Tot hun huwelijk is er geen enkel seksueel contact, heel beperkt tot een kusje en verder niet! Als ze gaan trouwen, gaat er een voorlichting door de Pastoor aan vooraf, waar ze, volgens haar zeggen, niet veel wijzer van werd. Ze weet van niets, ze vertelt dat het heel lang geduurd heeft voordat ze begreep wat dat nu voor toestanden waren met de maandelijkse bloedingen. Ze is, nadat het huwelijk voltrok- **mijnkolonie Beersdal** ken is op 10 april 1936, wel vrijwel meteen

zwanger en in april 1937 wordt mijn oudste broer geboren. Ze zijn dan verhuisd van de **mijnkolonie Beersdal** naar de **Laanderstraat 28 (Wies, Mama, Jos)**

Deze bevalling is een drama, ze ligt een heel lange tijd met barenswееn. Het scheelt niet veel of ze overleeft het niet. Daarna loopt ze met een grote boog om het huwelijkse bed heen, zo'n bevalling zal ze niet meer overleven. Ik kan me voorstellen dat mijn vader daar niet enthousiast over is en dat dit op termijn veel wrijvingen oplevert. Sowieso zijn de verhoudingen in die tijd tamelijk verknipt in onze ogen. Nadat mijn oudste broer geboren is, staat er na een half jaar een pater op de stoep, die komt informeren of er niet al een nieuw kindje op komst is. Mijn vader heeft hem blijkbaar duidelijk gemaakt dat ze niet met die kul moeten aankomen want hij wil niet voor de keus gesteld worden: je kind of je

vrouw! Hoe ingebakken verknipt de verhoudingen liggen blijkt ook nog uit een ander verhaal dat mijn moeder mij vertelde. Met de komst van de Amerikanen bij de bevrijding in 1944, worden op grote schaal voorbehoedsmiddelen zoals condoms, verspreid. Blijkbaar ziet mijn vader een kans om zonder meteen opgezadeld te worden met een kind, toch seks te hebben. Na zoveel jaren inhouden vanwege de oorlogssituatie is de behoefte groot. Maar hij is katholiek en je mag als katholiek, tenminste officieel, alleen maar geslachtelijk verkeer hebben ten behoeve van de voortplanting, een kerkwet waarover we tegenwoordig hard moeten lachen. Dus moet hij dit opbiechten in de biechtstoel. Om problemen te voorkomen, gaat hij daarvoor naar de Pancratiuskerk, die werd net door een Duits bombardement in de nacht van 31 december 1944 op 1 januari 1945 ook getroffen. De beschadigde kerk van de **St.Pancratius** parochie ligt in het stadscentrum. Biechten in de kerk van de Laanderstraat, waar iedereen hem kent, vindt hij te riskant. Als hij het delict opbiecht in de biechtstoel van de **Pancratiuskerk** wordt hij door een tierende pastoor, prompt de biechtstoel en de kerk uitgegooid.

Tegenover de entree van de kerk (aan de voorkant) ligt Laanderstraat 28, 2e huis vanaf de hoek.

In de Laanderstraat heeft het naamplaatje ‘van den Bosch’ zo’n kleine 60 jaar aan de deurpost gehangen. De straatnaam ‘Laanderstraat’ is van onze plaatselijke benamingen één van de oudste van Heerlen. Bekend is de naamgeving ‘in/op het Loon’, ‘op het Overloo’, in het dialect: ‘i gen loan’. Bij de poging om een aanvaardbare verklaring van de naam ‘Heer-len’ (of ‘Heer-Jo’) te

geven, mogen we ons beroepen op twee gezaghebbende oud-Heerlenaren n.l. dr P. Tummers²⁰ en J. J. Jongen. uit 1967. Tummers geeft aan, dat het bewoningsproces in de Frankische tijd zich langs en nabij het dal van de Geleen van zuid naar noord ontwikkeld heeft (Terworm). Ten oosten hiervan heeft een uitgestrekt bosgebied gelegen dat sinds de 10e eeuw stilaan gerooid word ten behoeve van bewoning. ‘Wel-ten’ is gevoeglijk af te leiden van Wald-heim, dit is de plek in het bos, voor de Frankische kerkpatroon Sint Martinus. Jongen,²¹ stelt dat het achtervoegsel -lo zoals dat in de naam ‘Heer-lo’ voorkomt, de betekenis heeft van ‘bos’. Bijvoorbeeld ook: Venlo (veenbos), Elsloo (elzenbos). In het Loon (dialect ‘i gen loan’) zou dan betekenen ‘in het bos’. Dit ‘loan’ is het overblijfsel van een groter bos, dat blijkbaar de plaats ingenomen had van de romeinse nederzetting. Het was eigendom van de heer (= gezagsdrager), die ook de toegangswegen bezit.

Ze worden heerwegen genoemd, omdat de heer er tol kan heffen. De Herenweg onder Heerlerheide en Nieuwenhagen leiden door of naar het bos van de heer: Heer-lo (Heer-len). Zo zien wij, hoe belangrijk de rol van de buurtnaam ‘i gen loan’ bij de naamvorming van Heerlen, eeuwen geleden, is geweest.

Verder blijkt uit de kadastrale leggers, opgemaakt in 1779 ten behoeve van de grondbelasting, Dat het ‘Loan’ niet vermeld wordt als ‘buurtschap’ De leggers verdelen Heerlen in negen belastingwijken. Als derde in de rij wordt vermeld de "Weegscheysrotte", omvattend de wegenscheiding de Linde, de Bek, de Geer en Terworm (dit is de omgeving van het kruispunt Geleenstraat, Valkenburgerweg Geerstraat en Kruisstraat) Het is duidelijk, dat de benaming ‘de Geer’ hier ook het ‘Loan’ en omgeving omvat. Degenen, die eigendommen bezaten; ‘over ’t

Laan’, ‘Op ’t Laan’ zoals Machiel Bosch, de erfgenamen Frans Lennartz, Johan Hendrik Bloem, Nicolaas Penners, de erfgenamen Winanclus Merkelberg, saan geregistreerd onder ‘de Geer’.

Bij raadsbesluit van 3 oktober 1863 wordt de gemeente in tien wijken in gedeeld (A-J).

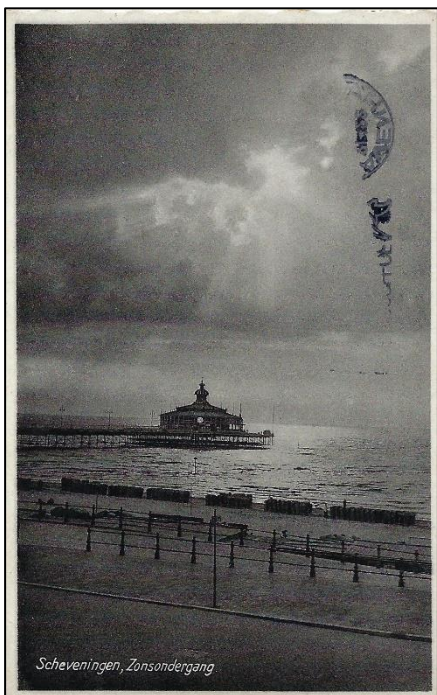
Tot wijk C behoort het ‘Loan’. grotendeels het huidige parochie-gebied Laanderstraat. De benaming ‘der Gieër, Gier of Geer’ slaat op een in een punt uitlopend stuk land of grond, dáár, waar de huidige **Splitting Geerstraat- Laanderstraat 1950.**

Laanderstraat en Geerstraat elkaar ontmoeten. Aan dit topografisch ontmoetingspunt heeft men een **Kruisbeeld** geplaatst,²² Daar splitste de weg zich in de ‘Laandergats (Loandergats?)’ en de ‘Geerstraat’. De naam ‘Laandergats’ wordt bij raadsbesluit van 20 november 1923 gewijzigd in ‘Laanderstraat’. Doorslaggevend is de nieuwe parochiekerk die aan die ‘Laandergats’ gebouwd wordt.

²⁰In zijn bijdrage: "De rode-namen in Nederlands Limburg", verschenen in de "Mededelingen van de vereniging voor Naamkunde LeuvenAmsterdam"

²¹ "Het Land van Herle", "Plaats- en riviernamen in onze streek" (1962, 9-12),

²² beschreven door O. Vandenberg in zijn artikel Kruisen en Kapellen in Heerlen (Het Land van Herle 1962, 77).

(De kaart is verstuurd op 10 augustus 1938).

Voor de oorlog zien ze nog kans om even op vakantie te gaan: in augustus 1938 ze zijn in Scheveningen en ze schrijven een ansichtkaart aan Opa en Oma Fiekers die op Jackie (hun eerste zoon) letten en inmiddels in de Dadelstraat 15 in Heerlen wonen. Ze verblijven in een pension maar het weer is 'verduveld slecht' zo schijft mijn vader: twee onweders achter elkaar op de eerste dag. Ze zijn voor het eerst als echtpaar op vakantie. Naar het strand van Scheveningen (1938), door de regen gedwongen keren ze vervroegd huiswaarts.

In 1939 gaan ze samen met Herman en Doortje met hun kinderen naar Hoek van Holland. Dat is uitstekend bevallen, zo tonen ook de foto's die er gemaakt zijn.

Links: v.l.n.r. Thea, Christa, Anna, Doortje en Jacques)

Rechts: v.l.n.r. Jacques, Christa en Herman)

V.l.n.r.: Jacques (van Jacques), Herman, Thea, Jacques (van Herman), Christa.

Noodgeld van de gemeente Heerlen, uitgegeven op 13 mei 1940.

In mei 1940 waren de opgravingen van de Thermen aan de Kruisstraat in volle gang. In de chaos van de Duitse inval is menig Romeins object in de nachtelijke uren verdwenen zoals Ome Guus kon melden.

Bronzen 'presse papier' in bezit van de familie.

De Tweede Wereldoorlog

Limburgs dagblad van maandag 13 mei 1940

23e JAARGANG

MAANDAG 13 MEI 1940.

NUMMER 110

De prijs van het abonnement is

per kwartaal f 2.50
per maand f 0.80
per week f 0.20
De anderdaagse editie N.L.N. f 1.50
per kwartaal f 4.50

Voor 't buitenland neme men een abonnemant aan het postkantoor ziner woonplaats. Abonnementen worden, behalve aan de administratie te HEERLEN, NOBELSTRAAT 21, ook aangenomen door bierre Agenten en aan de Bijkantoren.

POSTGIROREKENING No. 35100.

LIMBURGSCH DAGBLAD

DE BUREAUX VAN DIT DAGBLAD ZIJN GEVESTIGD TE HEERLEN NOBELSTRAAT 21
BIJKANTOREN TE MAASTRICHT, KERKRADE, BRUNSSUM, HOENSBROEK EN SITTARD.
INTER-COMMUNAAL TELEFOONNUMMER REDACTIE EN ADMINISTRATIE 3241 (3 LIJNEN)

De prijs der Advertentiën is

Van 1 tot 5 regels f 1.00
Iedere regel meer f 0.20
Buiten Limburg van 1-5 regels f 1.25
Iedere regel meer f 0.25

Voor den handel contracten met betrekking tot contractopgaven worden aangenomen aan de administratie te Heerlen, NOBELSTRAAT 21, en door alle boekhandelaren, advertentiebureaus en aan de Bijkantoren.

POSTGIROREKENING No. 35100.

AAN DE BEVOLKING

In dit rampzalig uur doe ik op U, Nederlanders in de gemeente Heerlen, het dringend beroep om Uwe rust en kalmte onder alle omstandigheden te bewaren en de geproclameerde bekendmakingen nauwkeurig op te volgen.

Het algemeen belang eischt, dat Gij U onthoudt van alles wat de bezettingsmacht, die het feitelijk gezag in hand heeft genomen, aanleiding kan geven tot het nemen van voor de bevolking nadelige maatregelen en dat Gij U in alles correct in houding en uitlatingen betoont.

Doorstaat de beproeving, die ons is opgelegd, met moed en wilskracht, gesteund door het vertrouwen in de Voorzienigheid!

Geschraagd door Uwe nationale gevoelens en fier op Uwe Nederlandschap zij Uw hoogste devies: U, ook thans, als goede burgers te gedragen.

Leve de Koningin! Leve ons Vaderland!

Heerlen, 13 Mei 1940.

De Burgemeester van Heerlen
VAN GRUNSVEN.

Bekendmaking

De Burgemeester van Heerlen brengt ter kennis van alle ingezetenen:

ALGEMEENE VOORSCHRIFTEN VAN POLITIE.

II. Motorrijtuigen mogen slechts z.g. stadlichten en rijwielen mogen geen enkel licht voeren.

Verder moet de verlichting van motorrijtuigen en andere vervoermiddelen worden bedekt met een vrijwel ondoorschijnende stof, waarin een spleet van ten hoogste 5 c.M. breedte en ten hoogste 1 c.M. hoogte, die zich onder het brandpunt van de lamp bevindt, niet worden vrijgelaten.

Aan de inwoners van Heerlen

Ik heb vanaf heden het militaire en civiele gezag van deze stad in handen genomen en verzoek hierna alle inwoners van Heerlen er zorg voor te dragen, dat de normale gang van zaken gewaarborgd wordt.

Wie rustig zijn gang gaat, heeft niets te vrezen.

Alle daden van geweld en sabotage worden evenwel met alle mij ter beschikking staande middelen onderdrukt.

Iedereen, die zich aan een overtreding schuldig maakt, heeft zwaarste straffen te verwachten.

Als sabotage wordt ook beschouwd, het afheuren en beschadigen van aangeplakte bekendmakingen.

De afgifte van wapens en oorlogsmateriaal is door een bijzondere bekendmaking reeds geëischt. Antieke wapens vallen niet onder deze bepaling. Jachtwapens en munitie dienen onder opgave van naam, beroep en woonplaats van den eigenaar bij den Burgemeester of de hiervoor in aanmerking komende politiebureaux ingeleverd te worden.

Rijke- en gemeentestellingen, politiedienst en scholen moeten hun taak voortzetten.

Alle industriebedrijven, handelszaken moeten hun werkzaamheden voortzetten.

De belangen der eigen bevolking worden

Bekendmaking

1.) De geheele voorraad BENZINE, BENZOL en RUW OLIE of MENGSELS voor Auto's en Vrachtwagens, die in particulier bezit is, of bezit is van de Nederlandsche Staat in de Gemeente Heerlen, wordt vanaf dit moment in beslag genomen. Alle gebruik van bovengenoemde stoffen wordt den eigenaars verboden. Ook mag geen enkele verandering met de stoffen gebeuren.

2.) De openbare benzine tankplaatsen mogen bovengenoemde stoffen alleen verkopen aan die autobezitters, waarvan de wagens door den Commissaris van Politie en den Plaatelijken Commandant ten gebruik vrij gegeven zijn. Iedere keer mag de afgegeven hoeveelheid niet meer bedragen dan 30 Liter, bij Autobussen en Vrachtwagens 70 Liter.

3.) De eigenaars van openbare benzine-tankplaatsen moeten direct, uiterlijk 24 uur na de uitvaardiging van deze bekendmaking hun voorraad bovengenoemde stoffen aangeven en mededeelen, waarvandaan zij tot nu toe hun voorraad verkregen en aangevuld hebben.

Overtredingen of niet opvolging van deze bekendmaking worden met gevangenis of geldstraf tot ten hoogste 20.000 gulden bestraft.

Heerlen, 11 Mei 1940.

Der Ortscommandant
Dr. ACKERMANN
Kapiteinleutnant.

HEERLEN

ACCORDON-VIRTUOOS

De heer M. Lankens, accordeon-virtuoso, wonende te Palenig, Dorpsstraat 46, heeft op een groot accordeonconcours, te Eindhoven de eerste prijs behaald in de hoogste afdeling, waarvoor hij een medaille ontving.

SITTARD

GAUW TERUG.

Voor een winkel hier ter stede stonden twee fietsen die niet waren afgeloten. Een ervan was, toen de eigenaar kwam, verdwenen. Daar deed aangifte bij de politie, die erin slaagde het karretje reeds den volgende dag aan den verhoorden eigenaar te kunnen teruggeven.

VOOR DE TE BOUWEN ST. JOZEFKERK STEIN-KERKENGEDEE.

Familie D. op het communiefeest f 7.50
Beek, W. B. ter ere van St. Jozef - 10.-
Familie J. op het communiefeest - 5.-
Mastricht N.N. tot sekere intentie - 5.-
Kreukel N. N. tot dankbaarheid - 5.00

Mijn bijzondere dank ook nogmaals aan allen die medewerking tot het welzijn der Iedere. Trekkinglijsten te verkrijgen à 5 cent.

J. Fr. Geurs, pastoor - Kerkengedeede, post Geelen, Groot 18100.

WERKLOOSHEID GEMEENTE SITTARD.

Op Zaterdag 4 Mei waren bij de Arbeidsbureau alhier ingeschreven 179 werklozen uit de gemeente Sittard. Bij de werkverschaffing werden er 101 geplaatst. Het aantal als werkloos ingeschreven bedroeg 76, van wie er 41 geplaatst werden volgens de stemruggeling en een twaalfde stiet uit den Werkloosheidsconting.

DIENTSTEN IN DE BASILIEK VAN O.L. VROUW VAN HET E. HART

DINSDAG, 14 Mei om 10 uur zal het Scholastic.

Op 10 mei 1940 vallen de Duitsers binnen. Op maandag 13 mei 1940 slaat Papa het Limburgs Dagblad open en hij leest de 'aanwijzingen' van Burgemeester van Grunsven van Heerlen²³. Iedereen, de inwoners van Heerlen voorop, moet weten waar hun leidsman staat. De 'Aanwijzingen' dienen weliswaar als leidraad, maar dat is niet genoeg. Van Grunsven doet er een schepje bovenop. Op 13 mei verschijnt in de eerste Heerlense editie van het Limburgs Dagblad na de inval, een oproep aan de bevolking:

In dit rampzalige uur doe ik op U, Nederlanders in de gemeente Heerlen, het dringend beroep om uwe rust en kalmte onder alle omstandigheden te bewaren en de geproclameerde bekendmakingen nauwkeurig op te volgen.

Het algemeen belang eist, dat Gij U onthoudt van alles wat de bezettende macht, die het feitelijk gezag in handen heeft genomen, aanleiding kan geven tot het nemen van voor de bevolking nadelige maatregelen en dat Gij U in alles correct in houding en uitlatingen betoont.

Doorstaat de beproeving, die ons is opgelegd, met moed en wilskracht, gesteund door het vertrouwen in de Voorzienigheid!

²³ 'Eindelijk een echte burgemeester', Feiten en fabels over Marcel van Grunsven 1940-1946, is een uitgave van X-CAGO b.v Olympialaan 1 6042 JZ Roermond, Eric van Royen Productie: Drukkerij Schrijen-Lippertz, Voerendaal, ISBN: 978-90-78074-16-8 Nur-code: 693 © 2014 Fred Cammaert, Marcel

Geschraagd door Uwe nationale gevoelens en fier op Uw Nederlandschap zij Uw hoogste devies: Leve de Koningin! Leve ons vaderland!

Heerlen, 13 mei 1940, De burgemeester van Heerlen: Van Grunsven.

Mijn vader, ik denk eigenlijk iedereen, neemt het tamelijk licht op. Volgens mijn moeder zingt hij uit volle borst:

*“Blonde Mientje heeft een hart van prikkeldraad,
Blijf maar thuis, kameraad.
Alle meisjes kijken hem niet aan,
Want ze zien de vijand nog niet staan.
Blonde Mientje heeft een hart van prikkeldraad,
Blijf maar thuis, kameraad ”*

Aanvankelijk heerst er een naïef optimisme. In de eerste dagen van de invasie in mei, wanneer Maastricht vanwege de Maasbruggen door Engelse vliegtuigen aangevallen wordt, fietsen mijn vader en Ome Guus vanuit Heerlen naar Maastricht om vanaf Berg en Terblijt naar het schouwspel te kijken. Als echter een Engels vliegtuig met ratelend machinegeweer tegen de

heuvel op, over hen heen vliegt om het afweergeschut aan te vallen dat daar gestationeerd is, en de pluimpjes in de stoffige aarde op een meter voor hen ophouden, blijven ze als verlamd staan en daarna weten ze niet hoe snel ze er weg moeten komen.

Ome Herman is iets realistischer. Hij koopt nog snel een fiets voor Christa en een hele grote doos met zeep. Iedereen lacht hem uit, wat moet je nu met al die zeep. Zij hebben de hele oorlog voldoende zeep gehad, terwijl er in 43 een groot tekort aan zeep ontstond. Bij Jacques en Annie duurt het tot 1941 voordat er een nieuw kindje op komst is. Dat er nu toch een nieuwe wereldburger komt is het gevolg van de oorlog: er is geen afleiding, ze kunnen nergens naar toe en er is een uitgaansverbod. Wat blijft is het bed en daar kun je op termijn niet aan ontkomen. Mijn broer heeft zijn eerste sinaasappel pas 5 jaar later gezien.

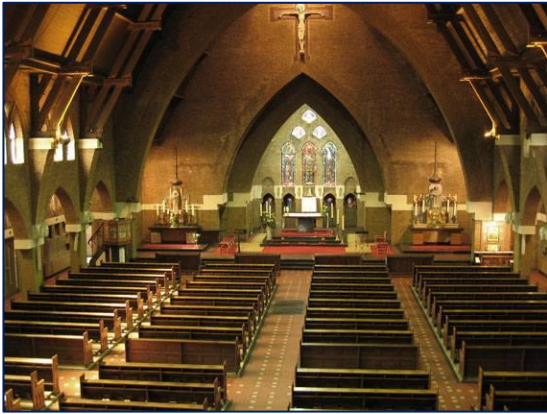
Heerlerheide 14 mei 1940: bominslag.

De oorlog is eentonig maar toch ook af en toe een zeer spannende en gevaarlijke tijd, vooral omdat Heerlen zo dicht bij Aken ligt. Menige keer kan je de rode gloed van de bombardementen, die in Aken helse branden veroorzaken, vanuit Heerlen, aan de horizon zien. De verduistering leidt ertoe dat door de geallieerde vliegtuigen menig keer vergissingen worden gemaakt en andere steden worden gebombardeerd. Ook in Heerlen komen vaker, voor Duitsland bedoelde bommen, naar beneden. Het is bekend dat tijdens de Tweede Wereldoorlog geallieerde vliegtuigen hun bommenlast, die bestemd was voor doelen in Duitsland, wel eens per vergissing loslieten boven Nederland, misleid als zij waren door (een combinatie van) onvoldoende of foutieve informatie, slechte weersomstandigheden of gewoon dom toeval. In Heerlen zijn in de oorlog tal van bommen gevallen, opzettelijk, vaak van Duitse zijde, of per vergissing van geallieerde zijde. Een snelle inventarisatie van het aantal bombardementen levert op dat Heerlen 48 bombardementen heeft ondergaan in de periode van 1940 tot en met 1945. (1940: 5, 1941: 8, 1942: 4, 1943: 7, 1944: 24 en 1945: 3) Op zo'n 20 dagen waren er gewonden en op 14 dagen daarvan, ook dodelijke slachtoffers te betreuren. Totaal kwamen zo'n 35 Heerlenaren om door bominslagen en er zijn er enkele honderden gewond/invalide geraakt.

Heerlen mei 1940

Daarnaast is er natuurlijk materiële schade, te veel om op te noemen. Twee bombardementen springen in het oog, omdat er de meeste bommen vallen en ze de grootste materiële schade veroorzaken. Het zijn de bombardementen van 5 oktober 1942 op de Benzenraderweg en omgeving en van 26 februari 1943 op de Willemstraat en omgeving. Ze hebben vaak nachtenlang in de kelder gezeten in afwachting van het onvermijdelijke. De Laanderstraat is maar één keer geraakt. Iedereen zit dan in de schuilkelder, behalve de mannen die nog wel eens uit het dakraam willen kijken wat er allemaal aan de hand is. Zij staan ook klaar met emmers zand om eventuele brandbommen te verstikken. **De kerk** aan de overkant van de Laanderstraat, is door oplettende parochianen gered nadat er een brandbom door het houten dak in de rechter kapel is gevallen. Het gat in het dak is door mijn Opa Fiekers gedicht en gerepareerd, je kunt het nog altijd zien in het plafond.

Tja, daar zit je dan in de bloei van je leven. Er is geen of nauwelijks vertier, je mag 's avonds je huis niet uit en bij het minste geringste duik je de kelder in. Je moet oppassen met wat je zegt want voor dat je het weet staan die bruinhemden aan je deur. De verjaardagsfeesten vinden wel doorgang maar niet zonder problemen. Je mag namelijk vanaf een bepaalde tijd niet meer op straat zijn en alle straatverlichting is uit. Er is sprake van een verplichte verduistering van alle huizen. Als er geen maan is, is het stikdonker en zie je geen hand voor de ogen. Het is wel eens voorgekomen dat mijn vader thuiskwam en een tijdlang aan het voordeurslot stond te morrelen omdat de sleutel niet paste. Even later komt hij tot de ontdekking dat hij bij de verkeerde voordeur staat, het is in het donker niet te onderscheiden. Je kunt ook binnen je eigen vier muren niets zeggen want je oudste zoon is te extrovert en kletst alles door wat er gezegd wordt. Zo zegt hij tegen de melkboer, die NSB'er is: "mijn vader vindt jou een verrader en een farizeeër, want jij bent bij de NSB!" Dit zou genoeg geweest zijn om naar Duitsland te verdwijnen maar gelukkig neemt de man het sportief op en besteedt er verder geen aandacht aan. Reden ook waarom mijn vader niet actief is in het verzet. Latere buurman Driessen heeft kinderen en is heel actief maar loopt wel een enorm risico dat zijn vrouw op een slechte dag met de kinderen alleen achterblijft. Harry Winkelmolen, later hoofd van de meisjesschool aan de Looierstraat (later: Pater Beatusstraat), wordt naar het concentratiekamp gedeporteerd maar keert gelukkig heelhuids terug. Het lot van Pater Beatus was bezegeld, hij keert niet terug na zijn arrestatie. Dat risico wil mijn vader met zijn oudste zoon niet lopen.

Een typerende en vaak lastige eigenschap van onze familie: 'wat waar is mag gezegd!' Vaak heel lastig als je kinderen zo rechtuit zijn. Een klein praktijk voorbeeldje: Maarten loopt mee in de flat van Mama als zij gesorven is. De flat moet ontruimd worden en daarna geïnspecteerd door de woningvereniging. Ik constateer dat er achter in de deur van de opbergkast een gat zit. Potverdrie, zeker de ladder tegenaan gevallen. Maar als we de deur gesloten houden, of maar even openen komen we er zo wel vanaf. De inspecteur komt, Maarten zit zoals gewoonlijk met zijn neus er bovenop. Als de inspecteur klaar is en wil gaan zegt die bengel: "Hé papa je hebt de deur van het opberghok vergeten, daar zit toch een gat in!" Ik had hem wel achter het behang kunnen plakken maar kon natuurlijk niet anders dan ezelachtig met een smoes toegeven. De stoom kwam uit mijn oren toen ik de achterzijde van de deur, noodgedwongen moest laten zien. Zijn overdreven oprechtheid en extroverte karkater heeft me een nieuwe deur gekost. Je kunt niet alles vertellen met zo'n gassie in de buurt. Datzelfde probleem heeft ook Ome Henk in de oorlog met zijn oudste zoon Hans. Met zijn coöperatie ODB is hij betrokken bij het illegale

werk van de zo genaamde NV²⁴. Dit is een verzetsorganisatie die vanuit Nederland boven de rivieren Joodse kinderen in veiligheid brengt in Zuid-Limburg. In de eerste vijf maanden van 1943 slaagt men er in het aantal in Heerlen en Kerkrade ondergebrachte Joodse kinderen op te voeren tot ongeveer honderd. Dan doen zich opnieuw problemen voor. Ten eerste wordt het steeds moeilijker betrouwbare adressen te vinden in het kleine gebied, hetgeen na de beroemde april-mei stakingen wordt verergerd door verscherpte controle van de Duitse bezetters. Ten tweede vergt de verzorging van een toenemend aantal ondergedoken kinderen steeds meer energie, waardoor de tijd die men over heeft om kinderen uit Amsterdam te halen steeds geringer wordt. Men slaagt erin om van de grote Heerlense bakkerscoöperatie Ons Dagelijks Brood, waarvan Ome Henk directeur is, voedsel, kleding en bonkaarten te krijgen hetgeen een aanzienlijke arbeids- en risico besparing betekent. De materiële verzorging van de kinderen is een enorm probleem, dat verbeterd belangrijk in de tweede helft van 1943 door de hulp van twee

paters: pater Van der Geest, het hoofd van de Brunssumse afdeling van de Landelijke Organisatie voor Onderduikers waar de NV zich in de zomer bij aansluit en pater Beatus, die woont in het klooster in de Laanderstraat in Heerlen. De eerste zorgt voor zoveel bonkaarten als de NV nodig had, de tweede voor een maandelijks bedrag van zevenhondervijftig gulden. Henk heeft een belangrijker rol gespeeld dan door menigeen wordt verondersteld, maar dat is nooit aan de grote klok gehangen.

Herman heeft de pest aan die NSB. Hoogstwaarschijnlijk wordt hij om die reden in 1941 Lid van de Nederlandse Unie. Een politieke beweging die probeert een wat harmonischer dagelijks leven te creëren. De oprichters willen met hun organisatie, de NSB de wind uit de zeilen nemen,

maar moeten hiervoor wel concessies aan de bezetter doen. Maatregelen tegen Joden wier familie al generaties in Nederland wonen zijn 'onnodig en ongewenst.'

Bijeenkomst van Nazi's & NSB'ers op de Bongerd in Heerlen, op 12 Mei 1942. Op de achtergrond prijken de Swastika en NSB vlaggen

Men wordt lid om te laten zien dat men tegen de NSB en de Duitsers is, men draagt trots het Unie-speldje en bevestigt een Unie-vlaggetje aan de

fiets. Na de inval van Duitsland in Rusland in juni 1941, wordt door de Duitse bezetter van de Nederlandsche Unie een pro-Duits standpunt verwacht. Dat blijft echter uit. In december 1941 wordt de organisatie door de Duitse bezetter verboden.

²⁴ De NV en de Joodse kinderen, 1942-1945: korte geschiedenis van een Nederlandse onderduikorganisatie. Bert-Jan Flim | 1988 In: Icode Info , ISSN 0168-9932 | 5 | 1 | maart | 12-29

Op haar hoogtepunt heeft de Nederlandsche Unie ongeveer 1 miljoen sympathisanten. Hiervan zijn ongeveer 600.000 personen lid.²⁵

Dat oprechtheid direct aan den lijve ondervonden kan worden heeft Ome Herman ook gemerkt. In 1942 wordt er aan huis pianoles gegeven. De piano juffrouw komt één keer in de week 's middags en geeft dan achter elkaar les aan Christa, Jacques en Thea. Het komt Herman ter ore dat de pianojuffrouw een fanatiek aanhangster is van de NSB. Hij wilt zijn kinderen daar niet aan blootstellen en besluit haar te ontslaan. Een week later wordt hij om reden daarvan, op de Laura-mijn ook ontslagen en zit hij zonder werk. Dat heeft hij niet verwacht. Gelukkig kan hij een baantje vinden bij het distributiekantoor in Heerlen.

Wordt alles maar voor zoete koek geslikt in Heerlen.? Helemaal niet! Op 14 en 15 februari 1941 is in het hele land in de kranten te lezen dat Heerlen is beboet met 100.000 gulden “wegens ongedisciplineerd optreden van de bevolking”. Verder wordt vermeld dat er een anti-Duitse demonstratie in Heerlen is gehouden, maar wat is er precies gebeurd?

Ter viering van de derde verjaardag van Prinses Beatrix op 31 januari 1941, hebben zo'n 400 scholieren van de Middelbare Technische School in Heerlen zich verzameld. Die scholieren dragen sinaasappels en zakjes die met oranje lintjes versierd waren. Zij beginnen door de straten van Heerlen te lopen en steeds meer mensen sluiten zich bij hen aan. De lokale leider van de NSDAP wordt omringd en beledigd. De politie grijpt pas in nadat de burgemeester daar opdracht toe heeft gegeven. Daarna wordt de marechaussee uit Maastricht gestuurd om de zaak weer rustig te krijgen.

Twee studenten worden direct gearresteerd, beiden zijn scholieren van de MTS Heerlen. Eén van hen is de zoon van de burgemeester van Kerkrade, Willem Cornelis Hubertus Habets. Verder wordt politiecommissaris Offermans ontslagen, de MTS wordt 2 maanden gesloten en Heerlen krijgt een boete van 100.000 gulden die door burgers betaald moet worden. Deze gebeurtenis staat bekend als de Sinaasappelopstand.

Twee maanden na de geallieerde landing in Normandië, op 6 juni 1944, kan men Noord-Frankrijk en België bevrijden. Dat leidt in Nederland tot groot optimisme over het verdere verloop van de strijd. Een bombardement op Maastricht door de geallieerden op vrijdag 18 augustus 1944 kost nog eens aan 85 mensen het leven, waaronder 17 kinderen en daarnaast nog vele zwaar- en lichtgewonden. Hoeveel van de zwaargewonden alsnog zijn overleden is niet bekend. Drie woonwijken worden zwaar getroffen één zelfs zo zwaar dat deze niet meer is

herbouwd. Het doel van het bombardement van de spoorbrug over de Maas is het bemoeilijken van de terugtocht van de Duitsers. De spoorbrug wordt niet geraakt maar de omliggende wijken krijgen de volle laag. De ironie van het verhaal wil dat de spoorbrug alsnog, een maand later, door de Duitsers zelf, bij hun terugtocht is opgeblazen

Servaasbrug en spoorbrug Maastricht vernield.

Op 5 september 1944, ‘Dolle Dinsdag’, nemen duizenden NSB-ers de benen nadat ten onrechte melding is gemaakt van de bevrijding van Breda. Het tegendeel is waar: de vaart raakt uit de geallieerde opmars door problemen bij de bevoorrading van de oprukkende legers. Terwijl de geallieerde aanvalsplannen in een snelle bevrijding van Limburg voorzien, om vervolgens door te stoten naar de Rijn en het Roergebied, willen de Duitse strategen het gebied tussen Maas en Rijn met alle beschikbare middelen verdedigen. Op 8 september veroveren Amerikaanse troepen Luik. De vooruitzichten lijken gunstig om bij Aken door de verdedigingslinie aan de

²⁵ Wichert ten Have, De Nederlandse Unie. Aanpassing, vernieuwing en confrontatie in bezettingstijd 1940-1941, Prometheus, 1999.

Duitse westgrens, de Westwall, heen te breken en in de richting van het Roergebied op te rukken. In ijltempo wordt een opmars in oostelijke en noordoostelijke richting mogelijk gemaakt. Op 12 september bereiken de eerste Amerikaanse eenheden de Nederlandse grens. De volgende dag bevrijden ze Wyck, het oostelijk stadsdeel van Maastricht. Omdat de bevrijders ook langs de westelijke Maasoever naar het noorden trekken, zien de Duitsers zich gedwongen de hele stad te ontruimen. Pogingen om de opmars aan de Geul tot staan te brengen, falen ondanks hevig verzet van de

Hotel Croix de Bourgonje en de geulbrug vernield.

Tanks in Benzenrade

Amerikaanse tank op weg naar Heerlen in Ransdaal.

ingekwartierd. Aanvankelijk wordt de bevrijding voorzichtig genoten, omdat er repercussies verwacht kunnen worden wanneer de Duitsers terug zouden keren, ze blijven een factor waarmee je rekening moet houden. Het is al eerder gebeurd en wanneer ze weten dat er een Nederlandse vlag uitgestoken is, gooien ze zo maar een handgranaat naar binnen.

Mijn moeder hield een dagboek bij. Dat is helaas verloren gegaan. Aan de hand van andere dagboeken zou het er, voor de periode 1 september 1944 tot en met 17 januari 1945, zo maar zo uitgezien kunnen hebben:²⁶²⁷²⁸

de bezetter. Vele slachtoffers en veel materieële schade in het geulstadje Valkenburg. Op 14 september zitten de Amerikaanse eenheden vast in Valkenburg. De Duitsers verzetten zich hevig en blazen zoveel mogelijk bruggen op. De bombardementen van de Amerikaanse artillerie veroorzaken veel schade. Twee dagen later komt het front in Zuid-Limburg over de hele linie in beweging. Op 17 september 1944 wordt Heerlen na ruim vier jaar bezetting weer bevrijd.

Op 25 september wordt een kindje geboren in huize van den Bosch, maar het is een '7 maands-kindje' onvoldragen en sterft bij de geboorte. De Amerikanen installeren grote kanonnen achter de lagere scholen aan de Pater Beatusstraat en aan de Valkenburgerweg en schieten van daaruit op Aken en Kerkrade. Het lawaai is gekmakend, maar toch vindt men het prima zo. Er worden thuis eerst Amerikaanse en later Engelse officieren

²⁶ Persoonlijke verhalen Tweede Wereldoorlog, Mevr. Wateler (Mama O. oorlogsverhalen) Rijckeyt, Centrum voor regionale geschiedenis. 2015.

²⁷ Land van Herle, 3-2004, "een onregelmatig dagboek uit de oorlogstijd", Herman Klöster

²⁸ De bevrijding van Heehle, d'r langste daag van mien leehve, Ingezonden verhaal 1940 - 1950, door: Roger Lindelauff, zoon van Karel H. Lindelauff

Bevrijdings-Dagboek van Annie van den Bosch.

Vrijdag 1 september 1944.

Alles is in rep en roer. Allerlei wilde verhalen doen de ronde. De geallieerden zouden al in Maastricht zijn en Luik en Namen zouden al gevallen zijn. De Duitsers trekken terug langs alle wegen. Een drukte van belang, alle winkels zijn bestormd, gelukkig heb ik voorzorgen kunnen nemen, ook met hulp van Henk en de ODB, want even later is alles leeggeplunderd.

Zaterdag 2 september 1944.

Het doet je echt goed om te zien hoe al die NSB'ers en Duitsers vluchten, je kunt van alles zien, ze zitten op motorfietsen met hun liefjes, alles gaat mee. Het schijnt, zegt de buurvrouw, dat er veel villa's gevorderd zijn, vooral de mooiste en duurste. Er worden heel veel kabels aangebracht. Het blijkt, dat hoor ik weer van Pa van den Bosch (*Mijn Opa*), dat gisteren de spoorlijn van Heerlen naar Roermond gebombardeerd is, vooral in Nuth heeft het aardig gespookt en dat veroorzaakt natuurlijk paniek. De gashouder in Lutterade is leeg gebrand en de telefoonleidingen bij 't postkantoor zijn doorgesneden. Ik kan Jacques niet meer op de mijn bellen. Het kindje in mijn buik en ik vinden dat helemaal niet fijn, we zullen zien. Dokter Gonsalves is nog langs gekomen om even te kijken of alles goed gaat. Hij zegt dat het redelijk gaat en gezien de omstandigheden mogen we tevreden zijn. Pillen voorschrijven ter versterking heeft weinig zin want die zijn toch niet te krijgen.

Zondag 3 september.

Samen naar de Hoogmis. Na de mis kwam Marietje (*zus van Jacques*) nog even langs. Verder die ochtend bleven we thuis maar Jackie jengelde, hij wil pertinent naar buiten. Dus zijn we in de middag op bezoek gegaan bij Pa en Ma van den Bosch (*mijn Opa en Oma*). Daar ging het luchtalarm af. Pa van den Bosch vertelt dat er een trein bij Schaesberg beschoten is en een munitietrein bij Valkenburg. In de stad, zo vertelt Henk, die samen met Jan en Herman (*alle drie broers van Jacques*) ook daar waren, is het een puinhoop geweest door wegtrekkende collaborateurs. Fieny (*zus van mama, Anna*) is met Pa Fiekers (*vader van Anna en Fieny*) naar ons toe gekomen, zij vertrouwt het helemaal niet. Hoe zal men naar haar kijken. Ze heeft al vaker problemen gehad omdat ze met Guus (*man van Fieny en Duitser van geboorte, in dienst van het 'Heer'*) getrouwd is. Ze heeft al lang niets meer van hem gehoord. Als dat nog maar goed komt.

Maandag 4 september.

Het wordt moeilijk voor mij om maar heen en weer te rennen. Ik ben nu in de 7e maand en ben hondsmoe van al die spanningen. De buurvrouw hoorde dat mijn geboortestad Breda, bevrijd zou zijn. Misschien is Anna (*zus van Jacques*) nu wel eindelijk bevrijd. Maar van buurman Wolfs hoorde ik weer dat Maastricht zeker niet vrij is. Ik voel me terneergeslagen, ik dacht dat we misschien wel al bevrijd zouden zijn en nu blijken het allemaal maar geruchten te zijn. Ik barst van de hoofdpijn en heb mijn voorraadje aspirine maar weer aangesproken, die ik gelukkig nog wel heb bewaard. Er trekken nog veel Duitsers langs en er is af en toe luchtalarm. Telkens die muffe kelder in. De kolonnes worden beschoten door vliegtuigen. Ik heb moeite om Jackie binnen te ouden. Jacques zegt dat als het zo doorgaat, het te onveilig is om naar het werk te gaan. Als hij weg is heb ik altijd angst.

Dinsdag 5 september.

's Morgens om 9 uur in een koffertje wat vlees kunnen halen. Midden door de moffencolonnies heen. 's Middags met mijnheer en mevr. Schellings (*buren ter rechterzijde*) naar Ter Worm geweest. We moeten aardappelen hebben, maar als we op het veld staan horen we heel veel mitrailleurs. We zijn toen toch maar weer snel naar huis gegaan. Thuisgekomen gaat meteen weer het luchtalarm af, dus weer die vervloekte kelder in. De geruchtenmachine laat ons weten dat er niets waar is van Breda, dat had trouwens Henk ook al van Anna uit Breda gehoord. Er zou nog gevochten worden bij Namen en bij Antwerpen. Brussel zou al bevrijd zijn, hopelijk hebben Mariette (*nichtje van Opa Fiekers*) en Jean (*haar man*) in Brussel wel geluk.

Woensdag 6 september

Een rumoerige nacht. Om 1 uur 's nachts wordt het station gebombardeerd. Enorme knallen. Er zal wel niets meer van over zijn. De hele nacht in de kelder gezeten, hoewel de mannen boven zijn gaan kijken naar het bombardement op het station. Jackie wilde ook mee, maar gelukkig heeft grote Jacques dat verboden. Pa van den Bosch komt 's ochtends theedrinken, het schijnt dat het stationsemplement helemaal vernield is. Daarna zijn mevr. Schellings en ik met hem meegelopen om via de Eikenderweg naar Ter Worm te gaan. Op zoek naar aardappels en appels bij de boeren. We kregen ieder 15 kilo aardappels. Het blijkt dat ook in Welten niets meer te krijgen is. Jackie vindt het gelukkig wel leuk om me te helpen met het duwen van de kinderwagen die ik daarvoor maar meegenomen heb. Het kleintje is thuis bij de hulp. Griezellig is wel als er steeds geschoten wordt in de verte. Boer Meertens zegt dat hij aardappelen had maar dat we die zelf moeten gaan rapen in Ubachsberg. In mijn positie zie ik me dat niet doen. Op de rand van een bietenveld horen we een bombardement zo'n 10 à 15 kilometer van ons vandaan. Opeens komen de vliegtuigen over ons heen en er is overal luchtalarm. Mevr. Schellings camouflerde de kinderwagen met takken, een truc die we afgekeken hadden van de moffen, en gaan naast het bietenveld onder een boompje zitten. Van de zenuwen hebben we heel wat afgelachen. We hebben nog een poosje gewacht en zijn toen teruggegaan richting Eikenderveld. Er was nog steeds luchtalarm. Eindelijk is het veilig en om ongeveer 2 uur gaan we naar huis. In de Looierstraat (*nu Pater Beatusstraat*) zijn er opeens weer vliegtuigen maar wel verderop, boven Welten. We hebben het laatste stuk gerend. We zien ze duiken en ze mitrilleren weer. We zijn meteen de kelder in gegaan en daar hebben we ook gegeten. Jacques was gelukkig al thuis. Om drie uur wordt het signaal 'veilig' gegeven, maar een kwartier later gaat het weer af. We zijn maar in de kelder gebleven. Jacques heeft alles naar beneden gehaald, zeil op de vloer, matrassen en ook de box voor kleine Leo. Enz.

Donderdag 7 september

Je kunt beter van de straat blijven en de deur op slot doen. Want de terugtrekkende Duitsers halen alles weg. De winkels en ook op de mijn zo vertelt Jacques, je kunt het niet geloven wat ze allemaal meenemen. Ze pakken de koeien uit de wei en zelfs de geiten gaan mee. Auto's zijn niet meer veilig, de auto van mijn directeur Bianchi is gejat, zo vertelt Jacques.

Namen schijnt gevallen te zijn en Luik zal nu ook wel snel aan de beurt zijn. Overal staan de mensen met elkaar te praten, steeds weer opnieuw. Iedereen smacht naar nieuwtjes of heeft iets gehoord om door te vertellen. Maar je moet buiten oppassen want sinds dinsdag heerst er 'standrecht'. Je moet echt voorzichtig zijn want ze schieten maar wat raak, veel mensen zijn al gedood of gewond, ellendig!

Vrijdag 8 september.

Overal in Heerlen halen ze de kabels en telefoonleidingen weer weg. Ze gaan gedeeltelijk weer verder maar ze gappen als de raven. Ze pakken van sommige mensen zelfs de portefeuilles uit hun zak, ze hebben geld nodig. Ook de banken zijn leeggehaald. De ODB heeft zoveel mogelijk voorschotten gegeven op ons komende rantsoen, maar veel is het niet, wat suiker en meel. Dokter Gonsalves kwam vanmiddag langs, op de fiets. Ik zeg: 'U op de fiets?', het blijkt dat ze ook zijn auto gevorderd hebben.

Zaterdag 9 september.

Fieny is weer beter, ze was zeker zo van streek bij dat alarm van woensdag en ze was toch alleen thuis. Ze durft de zaak (*Op de Kruisstraat*) niet zo goed alleen te laten. De berichten zijn optimistisch maar de Nederlandse grens schijnt nog steeds niet bereikt te zijn.

Zondag 10 september.

Links en rechts worden er mensen opgepakt, overal op de plakbiljetten staat te lezen dat de mannen tussen de 17 en 55 jaar met een schop moeten aantreden bij het gemeentehuis. Je begrijpt wel dat er niet héél veel gaan, Jacques vertoont zich niet meer op straat. Hij is samen met Lückers, Voncken, Mulders, Leideckers en nog wat andere mannen ondergedoken op de zolder van de jongensschool. Een initiatief van Meester Voncken. De kerk schijnt bij de hoogmis bijna leeg te zijn geweest. Men vertelt dat er zaterdag bij het raadhuis niemand was.

Maandag 11 september

Eigenlijk een nare dag, je hoort niets, geen schieten en niemand durft de straat op. Er heerst een akelige spanning. De burens geven telkens een waarschuwing, ze controleren huis aan huis en overal hollen mannen het veld in of verbergen zich op een veilig plekje. Jacques blijft waar hij is. Pa en Fieny zijn nu definitief bij ons ingetrokken. Zij durven niet meer in de Ambachtstraat (*Woonhuis, zaak Kruisstraat*) te blijven. Fieny kan door de voortdurende luchtalarmen niet meer werken. Ik heb ze in de achterste slaapkamer gelegd. Jacky gaat daarom op zolder slapen tenminste als het veilig is, anders meteen op de matrassen in de kelder. Gelukkig is het gat in de keldermuur tussen de huizen van ons en de familie Schellings groot genoeg om te ontsnappen mocht er iets misgaan. Ik heb er wel een gordijn tussen gehangen want Mevr. Schellings blijft maar kletsen als ze me ziet, ik denk van de zenuwen. Opeens 's avonds horen we van haar het bericht dat ze bij Maastricht schijnen te zitten en dat Teuven nabij Slenaken bevrijd is. Jacques heeft de laatste dagen op de zolder van de lagere school geslapen. Veilig is het nergens zegt hij, maar we amuseren ons geweldig. Er wordt veel gekaart en we kunnen via de dakrand het terrein met de loods waar alle spullen van de Duitsers opgeslagen liggen, goed ik de gaten houden. Het is een loods aan de andere zijde van de Looierstraat. Zij zijn bezig vrijwel alle opgeslagen spullen eruit te halen. De mannen hebben het plan opgevat om er 's nachts naar toe te kruipen en bruikbare spullen weg te halen.

Dinsdag 12 september.

Weer een dag van erge spanning. Zo rustig als het gisteren was, zo rumoerig is het vandaag. De hele dag zwaar gedreun van zwaar geschut. Ik krijg er weer helse hoofdpijnen van, dan maar weer een aspirientje. Het hele huis dreunt, maar toch eigenlijk een prettig idee dat de bevrijders zo dichtbij zijn. Vanmiddag krijgen we opeens controle van militairen. Gelukkig is Jacques weg en Pa is vlug in het kolenhok naast de kelder verdwenen. Ik zit met Fieny achterom op het plaatsje in de zon. Ze vragen of mijn man thuis is en ik antwoord: "Nee". "Waar is hij dan?" "Op de 'mijn'" zeg ik. Ze vragen wanneer hij thuiskomt. Ik zeg: "misschien vanavond maar ik weet het ook niet meer tegenwoordig". Tien minuten blijft er een man voor

onze huisdeur staan, ik sterf van de angst. Mijnheer Banser (*buurman verderop*) moet mee, ondanks zijn 'Ausweiss' en leeftijd. Hij is boven de vereiste leeftijd maar hij moet toch mee. 's Avonds om tien uur is hij nog niet terug. Hij is 62 jaar. Het blijft zo onrustig: het lawaai van geschut en vliegtuigen. We zijn om ongeveer twaalf uur naar bed gegaan. Ik maak me zorgen want mijn buik trekt zo vervelend, als er maar niets met het kindje misgaat. De burens zeggen dat Neerbeek gevallen is, Valkenswaard is ook bevrijd en Slenaken en Eijsden zijn bevrijd. Mijnheer Wolfs, die met de 'Ausweiss' de stad was ingegaan, werd toch ook aangehouden en ze wilden dat hij meeging. Ze zeiden: "Steigen sie doch bitte schnell ein; wir sind jetzt in einer schweren Notlage, was interessiert Ihnen jetzt die Verwaltung. Sie bekommen Butter, Milch, Eier und Zigaretten". Hij weigerde maar ze hebben toen wel zijn fiets meegenomen ondanks zijn vergunning.

Woensdag 13 september.

Het is erg rumoerig vannacht Ze schieten nu ook in de straten. Gelukkig niets meer gehoord over opgepakte mensen. Het schieten komt steeds dichterbij. Volgens Jacques konden ze het zien achter de Bende (*het Loon*). De moffen zijn nu bijna allemaal weg. Volgens Pa van den Bosch schijnt het op het station vol te staan met vluchtende Duitsers en NSB'ers. Hij hoorde van collega's aan het spoor dat Maastricht gevallen is. Alle treinen naar Maastricht zijn uitgevallen. Men hoort ontzettende ontploffingen, alles dreunt en rommelt. Ze zitten op de Eijserhei op ongeveer 5 km. ten westen van ons en de voorposten zijn in Klimmen, zo'n 5 km. recht voor ons. Het zal hier morgen onplezierig worden; de moffen trekken terug naar de Gangelt vanuit Valkenburg. Hoe diegenen, die nog op Ubachsberg zitten zullen teruggaan, is nog ongewis. Mijnheer Wolfs is om ongeveer half twee teruggekomen, hij heeft moeten spitten in Schin op Geul. Jackie slaapt nu in de kelder. De grote Jacques slaapt nog steeds op de zolder van de lagere school. Ze zijn 's nachts op hun buik naar de loods gekropen en hebben daar heel veel spullen weggehaald. Ze hebben de dozen voor zich uit geschoven door de wei. Daar zat ook een doos met jenever bij. Kun je wel na gaan wat voor lol ze hebben gehad. Pa en Fieny slapen nog boven maar allemaal met de ramen open om ze zo lang mogelijk heel te houden. Ik slaap ook op de matras in de kelder hetgeen tamelijk vervelend is met mijn dikke buik maar ik durf niet boven aan de straatkant te slapen.

Donderdag 14 september

Vannacht op de matras in de kelder geslapen en nu was het de hele nacht rustig, vandaag ook. Zo gek, 2 dagen en 1 nacht achter elkaar dat ontzettende gedreun, steeds dichterbij, en wanneer je denkt: nu krijgen we de genadeklap is alles rustig en zijn we nog niet vrij. Je ziet nog steeds geen einde, deprimerend is dat wel. Nu horen we nog steeds zware ploffen van de afweer, nog steeds recht voor ons en van de kant van Aken hoor je ook mitrailleur geschut, ze schijnen om ons heen te trekken, natuurlijk wel een geluk, maar toch ook weer een teleurstelling. Die vuile moffen hebben vannacht de elektrische centrale van de ON I opgeblazen. Banser vertelt dat ze één turbine heel gelaten hebben anders loopt de mijn vol water en was Heerlen failliet, nu moeten we heel zuinig zijn en af en toe is er geen stroom. Gisterenmiddag met mijnheer Wolfs en Jackie een stukje om gelopen. Je wordt zo duf van als maar binnen zitten en theedrinken. Alles is troosteloos, winkel dicht (en leeg) en om half zes is er een groot politiealarm; men zegt dat ze weer aan het stelen zijn. Anderhalf uur vol spanning en toen blijkt dat ze een jongen zochten en daarom de hele straat hebben afgezet. De kinderen en Jackie ook, spelen weer buiten. Het is nu niet zo koud meer maar het motregent. Fieny en Pa zijn op en neer geweest naar de Ambachtstraat, gelukkig is daar alles nog heel.

Vrijdag 15 september.

Nog steeds die zware ploffen. Verder rustig, we hebben weer boven geslapen. Ik had naar de tandarts moeten gaan, maar het wordt afgezegd, hij is bang voor plundering. Het is echter rustig nu en hij belde dat ik om half twee toch nog kan komen.

De tomaten in de tuinen doen het erg goed, dus de kinders kunnen altijd van de tomaten smikkelen, en de anderen ook want er wordt niets aangevoerd. Er was gisteren ook post zelfs, alles dateerde van tussen 1 en 4 september.

We zitten lekker in de tuin, want het is mooi weer maar we moeten toch weer naar binnen. Die moffen-ellendelingen hebben alle viaducten, het hele station, wissels en rails, grondig vernield. Ik hoor dat ze hebben geprobeerd de Royal-bioscoop in brand te steken, wat daar nu het nut van is? De rails vliegt door de straten, enorme klappen en wij natuurlijk meteen weer de kelder in. Als het 's nachts voorbij is gaan de mannen, ondanks mijn bezwaren, natuurlijk buiten kijken en het leek Pa leuk om een stuk rails als aandenken mee te nemen. Hij heeft lelijk zijn hand verbrand want dat stuk is gloeiendheet.

Zaterdag 16 september.

Ik hoop dat wij voor oorlogsschade gespaard blijven. Af en toe pleeg ik een schietgebedje. Gisteravond staan we buiten, ondanks het standrecht, dus om 8 uur moeten we eigenlijk naar binnen. We horen de granaten inslaan op Welten, vreselijk is het. Officieel is Maastricht nu bevrijd. Valkenburg is ook bevrijd en het schijnt volgens Pa van den Bosch, dat er zwaar gevochten is en nog steeds wordt. We horen tenminste nog de hele dag zware ploffen. Leo heeft voor het eerst ook in de kelder geslapen, in zijn box op het donzen bed van Pa.

Elke middag is het nu mooi weer zodat we lekker buiten kunnen zitten. Opeens wordt een bepaalde plek waar tanks stonden beschoten door vliegtuigen. Het is hemelsbreed vlakbij. Wel een prachtig gezicht zo staande in de buitendeur achterom, maar ik heb de kinderen naar beneden gestuurd. Jackie protesteerde, hij wilde ook kijken maar Pa stuurde hem toch naar beneden. Later komt er een brandend vliegtuig naar beneden. Hoever het met de oorlogshandelingen staat weten we niet, het is stom, alles zo dichtbij en we weten eigenlijk niets.

Het wordt een moeilijke winter voor ons. Volgens Baner kunnen de mijnen het eerste half jaar niet werken. Er is geen toevoer en alles is grondig vernield, vreselijk. We mogen honger en kou verwachten. Vanochtend was er opeens geen water. Gelukkig had ik wat op voorraad. Maar niemand wist hoe lang. Zo tegen 5 uur is er gelukkig wel weer water.

Zondag 17 september.

We zijn holbewoners geworden, vannacht om kwart over twee worden we wakker omdat de granaten over ons huis vliegen. We zijn toen maar met bed en al weer naar de kelder verhuisd. Daar hebben we goed geslapen.

Jackie is naar de kindermis geweest. Fieny en Pa zijn met Marietje naar de Hoogmis van 11 uur geweest. Ik ben thuisgebleven omdat ik me niet zo goed voel en er nog zo veel gedaan moet worden. Jacques zit nog steeds op zolder in de Looierstraat. Ik begin met koken en de kanonnen blijven maar bulderen. Je kan er niet uit opmaken of het veraf of dichtbij is. Jackie heb ik naar melkboer Slangen in de Stationsstraat gestuurd, dat heb ik met mevr. Slangen afgesproken. Daar gaat hij met het blauwe keteltje. Ik druk hem op het hart om snel te zijn en voorzichtig. Dat 'snel' zal wel lukken. Ik keek hem na vanuit het voorraam. Bij het hoekwinkeltje van de Groot staan enige oude mannen en ook op de hoek bij Jagers en Schellings. Daar staan ze te wachten tot de hoogmis afgelopen is. Na de hoogmis voegen ze zich bij de kerkgangers en dan wordt er geklept maar nu zal het wel niet over de duiven en voetballen gaan. De duiven zijn verboden en het voetballen ligt al maanden stil. Nu zullen ze

het zeker over de Amerikanen hebben, en over wanneer die komen. Ik zie door het raam twee Duitse soldaten bij het klooster aan de overkant naast de kerk. In een drafje lopen ze tot aan de Looierstraat waar ze een ouwe damesfiets zien staan. Snel pikken ze de fiets, ze breken met de bajonet het slot open en laden alles op de bagagedrager en aan het stuur en lopen verder. De hoekplakkers zeggen er maar niets van, die Pruisse hebben namelijk wel geweren bij zich. Jackie komt even later terug met de melk.

Om half een eten we gezamenlijk. Pa gaat even op de bank liggen. Jackie ontsnapte me en is met een stel jongens uit het Eikenderveld mee gegaan. Toen Pa wakker werd zo tegen drieën, zien we een stuk of acht Duitse soldaten die door de Laanderstraat lopen. Ze lopen schichtig langs de huizen op zo'n twee meter afstand van elkaar. Ook lopen zij in een drafje. In een paar minuten zijn ze verdwenen. Daarna heb ik geen Duitsers meer gezien.

Jackie komt thuis en vertelt dat hij met de jongens uit de buurt op verkenning is geweest en dat er Amerikaanse tanks op het Bekkerveld, bij de Aarweg staan. Ik geloofde er niets van. Nu is het half vier en zitten we gezellig en knus bij elkaar, zelfs thee en theelichtje ontbreken niet. Pa en Fieny lezen, Leo speelt in de box. De vliegtuigen gonzen over ons huis en er zijn overal straatgevechten. We horen de geweren en mitrailleurs knallen. Gelukkig dat Leo er niets van begrijpt. We horen ook het ronken van zware motoren. Achteraf blijkt dat die van de tanks zijn die van Ubachsberg kwamen. Door de consternatie die ontstaat wanneer grote Jacques weer thuiskomt is Jackie weer eens verdwenen. Jacques was het kaarten en wachten moe, vooral toen ze in de gaten kregen dat alle Duitsers bij de loods waren vertrokken. Als Jackie weer terugkomt vertelt hij dat hij een Amerikaan gezien heeft in het Eikenderveld. Hij had een raar uniform aan en een hele gekke helm. Hij mocht hem zelfs aanraken. Het is de eerste Amerikaan. Ik wilde het eerst niet geloven maar dan zijn ze er toch. Iedereen loopt op een gegeven moment de straat op. Allemaal lopen ze rond om het nieuws te vertellen. De mannen zijn niet meer te houden, ze willen die tanks zien. Jacques, Pa en Jackie doen hun jassen aan en met de grote groep mee, gaan ze richting Bekkerveld, naar de Aarweg. Opeens hebben veel mensen Nederlandse vlaggetjes en oranjelinten. Hoe ze daaraan zo gauw gekomen zijn? Jacques vertelt later dat het een hele optocht was die richting Bekkerveld trok. Bij de Aarweg was er geen doorkomen meer aan, zo vertelt hij. Herman en Jan waren er ook. En daar stonden ze, echte Amerikaanse tanks met echte Amerikaanse soldaten. Iedereen wilde ze aanraken. Hij vertelde mij dat ze allemaal opgetogen en blij waren. Opeens werden ze opgeschrikt door geweervuur en salvo's uit automatische wapens. Toen sloeg de paniek toe, iedereen begon te schreeuwen en te rennen, de Benzeraderweg af, de Kruistraat in, richting Laanderstraat, snel naar huis! Waar zitten die Duitsers nou, die teruggekomen zijn? Later horen we dat er toch een aantal Heerlenaren door kogels gewond zijn geraakt. Jacques vertelt dat ze met z'n drieën in tien minuten weer thuis waren. Bij thuiskomst razelen ze van de zenuwen.

Om zeven uur draaien tanks voor op het Loon, naast Bartholomé, ik vind het niet aangenaam, het gevaar is nog te groot. Ik sta met de kinderwagen bij Batholomé, als een van de soldaten recht op ons afkomt met sigaretten. Hoewel ik niet rook, rook ik nu dapper mee, Jacques geniet, weer eens echte tabak. We bieden hem aan om een kop thee te drinken. We hebben wel een uur in gebroken Engels staan kletsen. Henk is vandaag jarig. Bij de verjaardagen komen alle broers altijd bij elkaar. Ook nu wil Jacques naar Henk, die even om de hoek, in de Geerstraat woont. Ik smee hem om niet te gaan, maar het helpt niets. Hij zegt: 'de Duitsers zijn weg, dus dat kan ik best wel riskeren, het is vlakbij!'. Dus gaat hij om ongeveer half acht op weg. Herman en Jan komen vanaf het Bekkerveld. Om 8 uur ben ik toch maar naar binnen gegaan, er waren duizenden mensen toegestroomd. Dan beginnen de moffen granaten af te vuren op Heerlen. De mensen rennen in paniek alle kanten op en proberen te schuilen, opeens heb ik mijn kelder vol met mensen. Er staan ook mensen in de vestibule. Herman en Jan hebben halverwege rechtsomkeert gemaakt, de granaten vlogen om hun oren. Jacques is ook

heel snel terug, de verjaardag van Henk is gesmoord in Duitse granaten. Hij had goed de pest in. Nu is het gelukkig weer rustig, maar voor hoe lang? Ook nu op zondagavond zitten we in de kelder, sinds vanmiddag er is veel gebeurd: we zijn vrij! Vreselijk is er geschoten. In het Bakkerveld slaan voortdurend granaten in. Het moet daar een gatenkaas zijn. Jan vertelt later dat er straatgevechten zijn geweest op de Bekkerweg. Er zijn nog steeds hevig straatgevechten dus in de kelder blijven. Moeilijk voor de mannen want die willen kijken hoe ver het er mee staat maar ik wil dat niet. Leo slaapt bij Fieny in bed en wij weer op het matras op de grond. De kinderen hebben zich dapper gedragen tijdens die vreselijk ploffen, ze hebben niet gehuild. Jacques en ik hebben een blikje zalm opengemaakt voor de gelegenheid. Iets anders komt later wanneer we eindelijk van die moffen verlost zijn. Er schijnen er nog veel te zitten. Ze hebben al 21 NSB'ers in de stad en 26 op de Heerlerbaan opgepakt. Er wordt nog steeds geschoten. Wie weet wat we vannacht nog krijgen. De tanks zijn groot, ze hebben een kanon en vier mitrailleurs, ze wegen zo'n 30 ton en er zitten 5 mannen in. Vanmiddag bij de thee vraagt Jacques opeens: "krijgen we er niets bij?" Een lege maag speelt altijd op en hij denkt altijd aan eten.

Maandag 18 september

Heerlen is bevrijd. We hebben goed geslapen in de kelder Er is wel nog steeds veel geknald maar het was verder rustig. Jacques gaat met Jackie kijken bij de tanks. Om 10 uur wordt het alarm 'onveilig' gegeven en we gaan maar weer de kelder in. Het is weer raak, er schijnen nog veel moffen te zitten, vooral in het Aambos waar zwaar gevochten is en op nog veel meer plaatsen in de buurt. Fieny wil naar de zaak aan de Kruisstraat om te kijken, ik heb hemel en aarde bezworen om niet te gaan, maar de ploffen overtuigen haar uiteindelijk om het maar niet te doen.

Vanmiddag is het weer schitterend weer, we hebben allemaal achterom in de tuin van het zonnetje genoten. Zelfs na half vijf blijft het rustig, er dreigt geen onmiddellijk gevaar. Dokter Gonsalves komt ook nog langs op zijn fietsje. Hij zegt dat ik moest oppassen op me zelf. Ben samen met Jacques om half acht even gaan kijken naar de voorbijtrekkende tanks en de soldaten. Er zijn enorme joekels van tanks bij en enorme kanonnen. De hele middag is het een af en aan rijden van vrachtwagens naar de achterzijde van de lagere scholen aan de Looierstraat. Interessant om te zien, De tanks krijgen 'foerage': granaten, benzine en levensmiddelen. Jacques krijgt twee geweldige kartonnen kokers waarin geladen granaten vervoerd worden.

Het avondeten hebben we in de kamer gegeten, dat is wel prettiger als in de kelder. Maar nu zitten we er weer in, het is half tien en ze schieten weer. Er wordt hard gevochten, zo zegt mijnheer Schellings, bij Waubach en Schaesberg. Maar meer weet hij ook niet. Eindhoven en Valkenswaard zijn gevallen, eigenlijk heel wat sneller dan wij. We zitten te dicht bij Duitsland en dan vechten ze veel harder. Vliegtuigen zien we niet meer of het is een Amerikaan, ze hebben geen benzine meer zoals een *Luftwaffe* officier 14 dagen geleden voorspelde.

Dinsdag 19 september.

Vanmiddag is het betrekkelijk rustig er wordt wel ontzettend geschoten maar het is niet zo dreigend. Leo doet zijn middagslaapje boven in zijn kamertje. Hij slaapt de hele middag. Van half drie tot 6 uur zitten we buiten in het zonnetje, heerlijk na al die mufte kelderluchtjes. Dan wordt het weer dreigend en we moeten naar binnen duiken. De berichten zijn heel verontrustend: er zou een moffen legermacht vanuit Sittard aanrukken en ook vanuit Kerkrade richting Terwinselen. Veel mensen van die kanten, moeten geëvacueerd worden. De Amerikanen hebben hier en op de Heerlerbaan stelling genomen. Het signaal is gegeven om vannacht in de kelder te blijven.

Amerikanen hebben het hele huis in elkaar geschoten. Het contrast: het is leuk om te zien hoe de soldaten met de kinderen omgaan, ze spelen krijgertje en zo. Jackie is steeds onderweg. Hoe ze elkaar verstaan is me een raadsel. We zijn vanmiddag even naar de stad gegaan. Er is veel schade hoe meer je richting Bekkerveld gaat. Toch mogen we blij zijn dat er geen mensenlevens meer te betreuren zijn, hoewel vier Amerikaanse mensenlevens, dat is al erg genoeg. Nu zijn de gevechten meer richting Noorden, Nijmegen en Arnhem enz. Oh, konden we die arme mensen maar waarschuwen voor al die gevaren die op hen afkomen. Ik ben bang dat Jacques misschien ook weg moet, ik ben blij dat pa en Fieny dan hier zijn. De krant verschijnt weer, heel fijn. Er zijn hier naar toe ook levensmiddelen op weg. Het komt allemaal via België en het zal voor velen een uitkomst zijn, ook voor ons. Ik kan het nog wel even uitzingen maar de voorraad slinkt snel.

Donderdag 21 september.

Jackie's ingewanden zijn van streek, zal wel van al dat snoepgoed komen dat hij van zijn Amerikaanse vrienden toegestopt krijgt. Maar gelukkig gaat het nu weer een beetje. We kunnen ondanks alles nog redelijk goed eten, vandaag erwtensoep, dat krijgen we dagelijks of bruine bonensoep. Gestoofde kool, tomatensla en aardappelen met gebakken aardappelkoekjes waarvoor ik eerst aardappelmeel maak. Vandaag hebben we onze nood-distributiekaarten gehaald. Ik krijg zelfs een halve liter goede melk en anderhalve liter karnemelk. Het is voor twee dagen voor de kinderen onder de vier jaar, eindelijk! De groten krijgen niets meer en het hamsteren bij de boeren mag ook niet meer. Kerkrade is nog steeds niet vrij, het lijkt wel een vesting met die hoge spoorbaan met die lange tunnel van het miljoenenlijntje erover. Ze worden daar aanhoudend gebombardeerd, die arme mensen. Daardoor kunnen de Duitsers nog steeds aanvoer krijgen van uit het 'grote vaderland'. Ook in Arnhem en Nijmegen wordt hard gevochten.

's Middags zit ik heerlijk in de tuin. Er komt weer een grote hoeveelheid soldaten, auto's en kanonnen naast de kerk in het weiland ingereden. Er wordt een mitrailleur opgesteld. Binnen een mum van tijd is alles gecamoufleerd, dus het blijft oppassen geblazen. Opeens komt Pa aan rennen. Op weg terug van het huis van Fieny in de Ambachtstraat is ze door een groep OD'ers aangehouden. Ze hebben haar kaal geschoren en op een kar gezet en beschimpt. Ze is in een verschrikkelijke optocht naar het politiebureau gebracht en daar heeft men lelijke dingen uitgehaald. Het is niet te geloven en ik vind het zo vreselijk. Zij kan er toch niets aan doen dat haar man toevallig een Duitser is en die is ook nog verdwenen. Ze is nu helemaal alleen. Pa vertelt ook nog dat haar huis helemaal leeggeroofd is tot en met de toiletpot toe. Alles is er uitgehaald, er hangt geen schilderijtje meer. Hij kon niets doen want het zijn allemaal onbekenden en het zijn er heel veel. De mensen in de buurt keuren het niet goed maar durven niets te doen. Ook dit nog: zijn we bevrijd worden er alweer onschuldige mensen vastgehouden. 's Avonds om negen uur heb ik nog niets van Fieny gehoord en Jacques kon ook niet meer naar het politiebureau aan de Akerstraat gaan. We zitten weer in de kleder want er wordt heel hard geschoten. Het is het zware geschut dat achter de lagere scholen staat, dat wordt afgeschoten maar je weet nooit of de moffen terugschieten. Vanmiddag, werd er alleen geschoten, leek het nog kalm, hoewel er voortdurend moffenvliegtuigen boven ons hoofd cirkelden. Ik kan de slaap niet vatten want mijn gedachten zijn steeds bij mijn arme zusje en ik moet steeds huilen.

Vrijdag 22 september.

Jacques is vanochtend samen met Pa meteen naar het politiebureau getogen en heeft gepraat als Brugman. Maar niets hielp, de verantwoordelijke zegt dat het ook misschien beter is dat ze daar blijft want met die volksofstand buiten, je weet nooit. Het wordt veroorzaakt door

een bende opgetogen jongeren en wraakzuchtige lieden met losse handjes en daarmee valt niet te praten. Onverrichter zaken keert hij terug, hij heeft wel even met haar kunnen praten. Het gaat verder wel goed met Fieny, ze ziet er alleen vreselijk toegetakeld uit met die kale kop. Terwijl zij er altijd zo netjes en opgemaakt uitziet en vooral zo bezig met haar kapsel. Ze is niet gewond of zo. Dat is een geruststelling en Jacques belooft me dat hij er voortdurend achteraan gaat en de zaak in de gaten houdt. We mogen haar af en toe iets extra's brengen, heeft de man van de OD gezegd. Arme Fieny, niet alleen haar man kwijt maar nu ook nog dit, vreselijk, ik moet er steeds om huilen als ik er aan denk.

Ondertussen is Jackie het lievelingetje geworden van de soldaten achter het Eikenderveld. Bij het aankleden heb ik hem geleerd om 'good morning' te zeggen 'how are you'. Om negen uur gaat hij aan de wandel en loopt hij tussen de soldaten. Tegen 11 uur komt hij terug met een brede glimlach, hij heeft chocolade veroverd van 'the boys'. 's Middags gaat hij weer en komt terug met sigaretten voor zijn vader, zo zei 'the boy'. Je snapt niet hoe hij dat klaar speelt. Zo'n blaag van 8 jaar. Hij krijgt zuurtjes, hele rollen en ze noemde hem Jack. Hij is uitgelaten en voelt zich heel vrij, blijkt wel. Hij krijgt ook kauwgummi, dat heeft hij nog nooit gehad, ik trouwens ook niet. Ik ga er met mevr. Schellings ook naar toe met het kindewagentje. Ik spreek met een officier die meteen ook het kapje van mijn kindewagen repareert. Ze zijn allemaal verrukt over de gastvrijheid en de vriendelijke ontvangst. "Dat is wel heel anders als in Frankrijk, daar schoten de vrouwen op ons", zo vertelde hij ons. "Dit is zo'n kalm volk, geen geschreeuw, geen commando's, altijd even rustig en ordelijk". Je moest eens weten dacht ik bij mezelf en moest bijna weer huilen toen ik aan Fientje dacht.

's Avonds waren ze al weer weg. Vandaag is het relatief rustig. Het blijft mooi weer en het blijft ploffen. Jackie was de hele dag buiten en grote Jacques is weer even naar de mijn gegaan. Hij komt met een heleboel groente naar huis, echt fijn, ik kan er ook wat van weggeven aan mevr. Schellings. Nijmegen is ook bevrijd en wij zitten hier nog steeds met die rotmoffen. Kerkrade is nog steeds niet ingenomen. Op de mijn vertelt men aan Jacques dat Kerkrade voortdurend onder bombardement ligt en

dat de mensen onder vreselijke omstandigheden moeten evacueren, er zijn veel doden te betreuren. Gelukkig zijn Jan en Herman thuis gebleven en niet naar hun werk op de Domaniale gegaan, je moet er niet aan denken. Vandaag komt er weer eens post vanuit Sittard. Een brief van Tante Marie Absil uit Rotterdam van 1 september. Tijdens het afwassen met Jackie beginnen ze met het grote kanon te schieten dat achter het Eikenderveld staat opgesteld. Het dreunt enorm en in eerste instantie schrik je je kapot. Maar dan denk je: het gaat van ons af en 't kan geen gevaar. Zolang het alleen maar stof is wat naar beneden komt.

Zondag 24 september

Een dag als alle andere. We zijn met z'n allen naar de Hoogmis gegaan. 's Middags zijn we even gaan kijken naar zo'n verkenningsvliegtuigje die achter de lagere scholen staan opgesteld. Leo was er eerst bang voor, geen wonder na al die tijd met angst voor vliegtuigen. De situatie met Fieny is onveranderd, ze zit nog steeds in de cel in het politiebureau aan de Akerstraat. Jacques en Pa gaan iedere dag even langs om haar moed in te spreken. Ik kan er met mijn dikke buik niet tegen en ik moet steeds huilen als ik eraan denk. Mevr. Schellings zegt dat het wel goed komt, ze heeft toch niets misdaan? We hebben voor het eerst weer

eens boven geslapen en de kinderen in de achterkamer. Pa slaapt beneden. Vanochtend, ondanks het feit dat ik me helemaal niet goed voel dus toch naar de kerk aan de overkant. Heb veel extra 'weesgegrootjes' gebeden voor Fieny en Guus. Het is er stampvol en het koor zong prachtig. De preek door de rector zelf is indrukwekkend en een Amerikaanse veldpriester spreekt ook bemoedigende woorden, helaas in het Engels dat zal voor velen moeilijk te volgen zijn. Na afloop, word uit volle borst het Wilhelmus gezongen samen met het koor, hartverscheurend, ik kan mijn tranen niet bedwingen. Slechts het kanongebulder is naar om te horen. Ik moet denken aan die mensen in Kerkrade die zonder enige verzorging en in doodsangst daar al een week vastzitten. Geen brood en bijna geen water. Hoe zou het gaan met Annie en Ben Hoogstede in Wageningen? Zou Ben opgepakt zijn? Hoorde je maar eens wat van ze. Buiten is het naar en koud regenweer.

Dinsdag 26 september.

Vandaag een dag met veel ongelukken. Het dienstmeisje heeft opgezegd. Jackie komt thuis met een bericht van meester Vonken, dat de school op 2 oktober weer begint. Fieny zit nog steeds vast als een crimineel. De hele morgen heb ik lopen huilen. Pa van den Bosch kwam langs om me te troosten. 's Middags is de Groene Kruiszuster er ook, ze zegt dat ik meer moet rusten want ik wind me te veel op en dat is niet goed voor de bloeddruk en het kindje. Wat wil je, het gaat je niet in je kouwe kleren zitten. Weer een huilbui, maar veel tijd had ik daar niet voor want we moeten weer de kelder in. Er cirkelen twee moffen rond maar die worden afgeschoten. Jacques gaat weer even naar de mijn. De familie Wolfs heeft evacués in huis gekregen, vader, moeder en één kind, de vier anderen kinderen zijn in het ziekenhuis gebleven. Ze hebben acht dagen in een kelder gezeten. Bepakt en bezakt kwamen ze hier aan en wat zullen ze straks terugvinden? Ze vinden het onderkomen prachtig want ze komen uit een klein mijnwerkershuisje. Ze krijgen het eten uit de gaarkeuken. Mevr. Wolfs moest lachen: ze kennen geen WC. Ze heeft ze moeten leren hoe door te trekken na een grote boodschap. Ze zijn ook niet vrij van luizen, ze hebben lang in het stro geslapen. Men zegt dat er in Heerlen zo'n vierduizend évacués zijn en misschien wel meer.

We hebben ook nog geen gas en alles moet op de salamander die Jacques gisteren in de kamer heeft gezet. De hele dag staan de ramen open want het zware geschut, 24 cm. kanonnen staat relatief dichtbij. Gaan die af dan rammelt en dreunt alles en iedereen. De ruiten in de ramen buigen door. Je vraagt je af hoe lang de onze heel blijven, je hoort de hele dag glasgerinkel. Pa is de hele dag bezig bij mensen in de buurt om de gesprongen ramen dicht te timmeren, want het glas is op. Leo en Jackie waren ook lastig vandaag, geen wonder ze moeten bijna de hele dag binnen blijven, buiten zijn er nu geen speelkameraadjes voor Jackie. Als die verduivelde moffenvliegtuigen nu maar wegblijven dan hoeven we niet zo'n angst te hebben en kunnen we naar buiten. Na de oorlog mogen we wel een nieuw vloerkleed kopen. Het zie er niet uit. Al die vlekken van het gesjouw met matrassen en van het koken. Tante Marie uit Rotterdam zou haar hoofd schudden en zich afvragen waar die nette en sjieke Annie van vroeger is. Om tien uur 's avonds ben ik maar aardappelen gaan schillen. Vandaag krijg ik geen hap naar binnen. Eigenlijk zou ik moeten gaan slapen maar ik hoor steeds die vliegtuigen en ik heb angst.

Woensdag 27 september.

Vanochtend moesten we weer de kelder in. Er is een bombardement, het heeft vooral Treebeek getroffen. Als we de kelder in gaan struikel ik en ben ik drie treden naar beneden gevallen. Het is eigenlijk niet eens zo erg, want ik had niets gebroken allen maar geschaafd. Maar ik krijg verschrikkelijke buikpijn en Jacques maakt zich ongerust. Dokter Gonsalves word geroepen en hij komt spoorlags op de fiets. Hij vind het beter om toch maar naar het ziekenhuis

te gaan, maar hoe? Zijn auto is immers ook verdwenen in de chaos. Jackie weet raad, hij rent richting Eikenderveld en gelukkig is er een Amerikaanse jeep in de buurt die ons wel even wilde helpen en mij naar het ziekenhuis te brengen. Daar ga ik, achter in de jeep. In het ziekenhuis zeggen ze dat het niet goed is en ik word op de zaal apart gelegd. 's Middags krijg ik helse weeën en is het kindje overleden. Ik heb het niet mogen zien, het is, zeggen ze, dood geboren. Jacques is bij me gebleven. Het is wel nog door de priester gedoopt vertelt de zuster me. Pa zorgt thuis voor de kinders. Dat me dat nu moet gebeuren. Waar straft ons Lieve Heerke mij voor?

Donderdag 28 september

Jacques is vanuit het ziekenhuis naar het politiebureau geweest. Er is geen beweging in te krijgen ondanks alle smeekbeden. Wat een ellendige situatie, midden in al die toestanden en ik moet hier maar blijven liggen. Gelukkig zijn er geen complicaties bij gekomen, volgens de arts. Al die moeite van 7 maanden voor niets. En ik had nog zo gehoopt dat de twee jongens er een zusje bij zouden krijgen. Nu weet ik niet eens of het een jongetje of een meisje was. Ze zeggen niets, ze zeggen alleen maar dat ik zo vlug mogelijk moet opknappen, alsof dat op bevel gaat. Maar ik moet echt sterk zijn want ik kan de boys niet alleen laten daar in de Laanderstraat. Juist nu hebben ze een vader en een moeder nodig. Jacques had wel al een nieuw meisje voor de huishouding georganiseerd via het personeel op de mijn. Als alles goed gaat mag ik zondag naar huis. Ik kan me maar beter kalm houden en even van de gelegenheid gebruik maken om uit te rusten.

Zondag 1 oktober.

Het schrijven in het ziekenhuis is vrijwel onmogelijk. Rust uit, zeggen ze. Nou dat moet je proberen in dit gekkenhuis. Gelukkig is er geen alarm dus hoeven we niet de kelder in, want dat is me een toestand. Thuis gekomen helpt de nieuwe hulp geweldig. Ze doet de was en ze schilt de aardappelen. Jacques is bijna de hele dag op de mijn. Daar moet veel werk verricht worden, hij heeft het druk. Morgen begint de school weer, maar wat erger is, is dat het oorlogsgeweld nog altijd het zelfde is, nog steeds dat kanonnen gebulder. Verbazingwekkend, maar onze ruiten zijn nog heel, we laten de vensters wel de hele dag en nacht wat open staan. Vlakbij staat het zware 24 cm geschut.

Jacques is met Pa weer naar het politiebureau geweest, maar ze blijven onverbiddelijk. Laat haar toch bij ons komen heeft hij gezegd. Ze heeft nergens anders familie, ze kan toch nergens naar toe. Maar het blijft nee! Fieny is helemaal ontdaan als ze hoort van de miskraam. Ze moet ook heel hard huilen. Iedereen had er grote moeite mee. maar ze mag niet mee.

Bij Arnhem is het mis. Hier schiet het ook niet op, de vliegtuigen kunnen niet komen vanwege het slechte weer, ze kunnen de boel dus niet zuiveren. De salamander brandt nog steeds maar gelukkig begon het gas woensdagavond weer te branden, zo vertelt Jacques me. De was, is woensdag ook nog weg gegaan naar de wasserij, deze week voor het laatst. Het kwam slordig maar wel schoon terug. We drinken eindeloos thee, de behoefte aan een beetje gezelligheid overdag is groot. Jacques rookt als een schoorsteenkachel. Ik zou graag Tante Marie of Anna in Wageningen willen schrijven, maar dat kan niet. Ik zou ze willen schrijven dat we voldoende te eten hebben, hoewel er nog steeds geen aanvoer is want de moffen hebben alles leeggeplunderd. Jackie is de hele dag buiten in zijn matrozenpakje en struint door de omgeving.

Dinsdag 3 oktober

Gisteren was het mooi weer. Er waren grote groepen vliegtuigen in de lucht. Bij Aken zijn ze een groot offensief begonnen. Heerlen zit vol met Amerikanen, 't is een en al militair wat je

ziet. Vannacht geen oog dicht gedaan. De hele nacht kanongebulder. Het hele huis schudt en dat gaat zo maar door. Men zegt dat het nog erger wordt. Vanuit het straatraam kun je de vuurstralen zien. Het gas is ook weer weg. Het is zo lastig alles moet op die salamander, zelfs de aardappelen. De pleegzuster komt nog maar tot drie uur 's middags en de hulp helpt gelukkig heel goed want ik voel me nog steeds erg zwak. Gisteren hebben we weer eens wat aan de hand gehad. Jacques ging naar de mijn maar hij kwam niet terug. Ik was verschrikkelijk ongerust want normaal is hij altijd op tijd terug of laat wat van zich horen. Toen ging ook nog het luchtalarm af en begon een bombardement. Vandaag om 3 uur kwam hij pas weer opdagen. Gistermiddag is de Oranje Nassau Mijn IV gebombardeerd en hij kwam niet meer weg. De schade was gelukkig niet zo groot maar er ging wel veel goed materiaal verloren. Gelukkig geen slachtoffers.

's Avonds zitten we bij het kacheltje, het is boven te koud. Jackie gaat weer naar school, hij zegt 'gekkenwerk' want er komt bijna niemand opdagen. Ze zeggen allemaal dat ze niet kunnen komen maar meester Voncken geeft het niet op.

Donderdag 5 oktober

Elke dag is er wel weer wat nieuws. Vannacht is er een geweldig offensief geweest. 't Kanongebulder was niet van de lucht en je hoorde de granaten bij tientallen door de lucht suizen. Als je dat niet ooit eens gehoord hebt, kun je het je niet voorstellen. Voor ons in het Eikenderveld is er geen gevaar, maar toch blijft het een angstig gehoor. Ik schrik steeds wakker wanneer het zo dreunt. We zitten twee dagen zonder gas, gelukkig is het er vandaag weer. Het is mistig buiten, zal wel door al die kruitdampen komen. Het blijkt, volgens mevr. Schellings die overal oren en ogen heeft, dat in de buurt van de Carboonstraat in Schandelen veel granaten neergekomen zijn, arme mensen.

De groente is op, we hebben wel aardappels en peren. We krijgen anderhalve liter melk voor de beide kinderen en brood als voorheen. Aardappelen zijn nu ook op de bon. Niets van vlees, boter of vet. Boter hebben we al sinds begin september niet meer gezien, vet of margarine ook niet. Heb geprobeerd via het Rode kruis de familie in het Noorden te bereiken met een briefje, ben benieuwd of het lukt. Opeens paniek! Hevig mitrailleurvuur, een brandend vliegtuig vloog over ons huis en alles rende naar de kelder. Leo, lag boven in mijn bed heerlijk te slapen, terwijl iedereen rende begon de mitrailleur opnieuw. Gelukkig is het nu weer voorbij.

Vrijdag 6 oktober.

Vannacht zijn we drie keer in de kelder geweest. Er vielen heel veel Duitse bommen. Het begint om half drie in de nacht. De volgende dag hoort Jacques, toen hij met Pa weer eens naar het politiebureau ging, dat de woning van dokter van Berckel getroffen is. Niet alleen is van Berckel een tijd geleden door de Moffen afgevoerd, nu is zijn vrouw ook nog de woning kwijt. Het bombardement van vannacht begon om 9 uur en was vooral gericht op de Carisborg. Jacques zit met pa boven aan het raam om in de gaten te houden wat er allemaal gebeurt. Ik vind dat niet leuk maar die mannen luisteren toch niet. En wat waar is, is waar: bij brandbommen moet je er snel bij zijn. De emmertjes met zand staan klaar. Het blijft de hele avond en nacht niet pluis. Leo en Jackie slapen weer met mij in de kelder. Overdag is het schitterend weer. De hele dag vliegen de Amerikanen over, wat doodeng is want ze duiken vlak hierboven een heel eind door naar beneden

Abonnementsprijs: f. 3.75 per kwartaal, f. 0.94 per maand, f. 0.31 per week. — Voor het buitenland name men een abonnement op het postkantoor zijner woonplaats. Advertentieprijs: f. 3.11 per m.m. buiten Limburg f. 0.16 per m.m. Kolombreedte 40 mm. Contraclen met belangrijke korting. Vraag tarieven en proefn. aan de adm.

LIMBURGSCHE DAGBLAD

De bureaux van dit Dagblad zijn gevestigd te Heerlen, Nobelstraat 21
Telefoon Redactie en Administratie 3241 — Bijkantoren te Maastricht, Sittard en Kerkrade

Uitgave N.V. Mij. tot Exploitatie v. h. LIMBURGSCHE DAGBLAD

Ged. Commissaris: Mr. Ch. Jansen de Limpens, Directeur: A. Hoelsmit, Hoofdred. Mr. L. Smits, Waarn. Hoofd- en Chef-redacteur: H. Reuser, Redactoren: J. Fester, H. Gravel, J. Kuypers, H. Hol.

In en om Aken nog hevige gevechten

ATHENE EN DE PIRAEUS BEVRIJD.

HET LOT VAN AKEN EEN WAARSCHUWING VOOR ANDERE STEDEN

Ook Donderdag heeft de stad Aken het weer anderszwaart te verantwoorden gehad. De geallieerde luchtmacht maakte dezer dag meer dan 900 vluchten boven de stad en piloten wisten te melden, dat 9/10 van Aken roods is vernield. Overal staat de stad in brand en vooral het centrum is één vuurzee. Rookwolken van 2000 M. hoog hingen donderdag boven Aken. De Duitse luchtmacht spande alle krachten in, om de geallieerde luchtmacht verzet te bieden; 't baat te haar echter niet. Van de 150 Duitse jagers werden er 12 neergeschoten en 8 beschadigd; de geallieerden verloren slechts 4 toestellen.

Zeer zware luchtaanvallen hadden plaats op Aken's hoofdstation en de Duitse verdedigingswerken rondom de stad. Zoals reeds gemeld werd de omgeving van de fabrieks-wijk „Rote Erde" in het O. door de Amerikanen bezet en dit gedeelte werd ook zoo goed als geheel van Duitschers gezuiverd. In het Z.O. deel van de stad wordt ook nog verwoed gevochten.

De bevolking van Aken leeft als ratten in de tunnels en bunkers. Donderdag concentreerden de Duitschers veel troepen en tanks buiten Aken, welke de troepen in de stad hulp wilden bieden, maar juist die troepenconcentraties bleken een gemakkelijke doeltwit voor de geallieerde vliegtuigen, zodat de Duitschers zeer zware verliezen hadden te boeken.

't is de geallieerden nu juist om te doen om zoveel mogelijk Duitse troepen te vernietigen en dat lukte hun donderdag

DE CAMPAGNE ROND ANTWERPEN ENGELSCHE OFFENSIEF TEGEN DE MAAS-LINIE

De campagne, welke de openstelling van Antwerpen ten doel heeft, wordt met onverminderde kracht voortgezet. Het betreft hier immers een haven, waarvan het bezit — als gevolg van de ravallieering van het front in Nederland en de voedselvoorziening van ons volk — voor 't offensief tegen Duitschland onmisbaar is. Antwerpen heeft in verdediging een capaciteit van 50.000 ton per dag. Hoofdstad en Biervliet zijn thans in geallieerde handen.

Het terrein in Zeeuwisch-Vaanderen is wel zeer ongeschikt voor de operaties van zwaar materieel. Tanks komen in den polderbodem nauwelijks vooruit en de hooger gelegen wegen bieden een gemakkelijk doeltwit voor vliegtuigen. Het offensief in deze strek is zeer afhankelijk van den steun van de luchtmacht, die bij het slechte weer in de afgelopen week slechts in beperkte mate kon optreden.

Bij Hoogerheide ten Z. van Bergen op Zoom werd een Duitse tegenaanval afgeslagen. Het front ten O. en Z. van Tilburg bleef stationair.

OVERLOON BEVRIJD.

De Engelse aanval bij Overloon in de richting van de Maas noemde Radio-Oranje in zijn overzicht van secundaire aard, hetgeen niet wegneemt, dat de strijd hier fel is. Overloon werd bevrijd.

De bodoeeling van dit offensief is, een wig te drijven tusschen de vijandelijke legers in het gebied rond Nijmegen en Roermond.

MILITAIRE COMMISSARIS IN LIMBURG

De Chef van den Staf Militair Gezag heeft den Majoor H. J. H. Vullings met ingang van 12 October 1944 eervol ontsnoven uit zijn functie van Militair Commissaris in de provincie Limburg. Majoor Vullings is overgeplaat naar den Staf Militair Gezag, ten einde een andere bestemming te kunnen volgen.

In afwachting van het Koninklijk Besluit, waarbij de opvolger van Majoor Vullings zal worden benoemd, is de Majoor M. C. W. A. Schuurman door den Chef van den Staf Militair Gezag belast met de vervulling van de functie van Militair Commissaris in de provincie Limburg.

DE RUSSEN VEROVEREN RIGA

Gisteren deed de B.B.C. mede, dat Riga door de Russen veroverd is. Ter gelegenheid hiervan klonken in Moskou 24 X 24 salvo's. Riga, dat 400.000 inwoners telt, heeft een belangrijke marinebasis.

Volgens het Zweedsche blad „Dagens Nyheter" zouden de Russen zich reeds op O. Pruisisch gebied bevinden. Van Russisch zijde is dit bericht evenwel nog niet bevestigd.

Tusschen Labau en Memel hebben de Russen op enkele nieuwe punten de Oostzee bereikt. De Duitschers probeeren den ring om Memel te verbreken en aldus contact te krijgen met de in het Noorden ingesloten troepen. Het Rode leger is eveneens de rivier de Memel overgestoken.

De Tsjecho-Slowaaksche regering te Londen bevestigt het bericht, dat Slowaaksche en Russische eenheden via de Dukla-pas Slowaaksch gebied zijn binnengedrongen. Alle passeren van de Kar-

Zaterdagavondoverpeinzingen

DE HOFBEAMTE VAN CAPHARNAUM.

„Heer kom mee, eer mijn kind dood is". Evang. v. St. Jan. 4, 49.

Hebben wij wel ooit dezen vader zoo goed begrepen als nu? De hofbeamte; wiens kind doodziek was. Onvermijbaar trad de dood in de kamer, waar hoe te sterven lag, koud en ijsig was zijn nadering.

Heer, wij komen bij U, in de... dagen nu onze zonen in h't land, waar ook de ijsige adem van de dood waait, in gevaar zijn. Wij weten niet eens of zij nog leven. Al sinds maanden vernamen wij niets meer van hen. Gij begrijpt onze angst.

Gij weet, dat wij niet dat onwrikbare geloof bezitten als die hofbeamte. Vermeerder Gij ons geloof, Geloof in Uw almacht. Geloof in Uw goedheid. Geloof in Uw barmhartigheid. Geloof nu ook in deze duisternis van deze oorlogselende, in Gij de menschen zoo zwaar en zoo hard beproeft.

Heer, wij voelen soms Uw vaderhand zoo zwaar op ons, alsof Gij na opzij wilt schuiven. Wij weten wel, Heer, dat we niet beter verdiend hebben. Maar we volgen dien hofbeamte na. Dien hebt Gij ook een ogenblik hard toegesproken: „Zoo ge geen teekenen en wonderen ziet; geloof ge niet!". Dat woord was hard, Heer. Die ader met zijn angst om zijn kind, dat op sterven lag, moet wel het gevoel gehad hebben, alsof de grond onder hem wegzonk. En toen klampte hij zich vast aan zijn geloof in Uw goedheid. Uw macht en Uw barmhartigheid. Toen heeft hij U vast in de oogen gezien en met de hofde van een vader voor zijn zoon, en kreet uit zijn mond gestoten: „Heer, kom mee, eer mijn zoon sterft".

Heer, help ons ook, eer onze zonen ster-

ven. Dit vragen wij U voor onze ruim 400.000 zonen in ballingschap. In naam van de vaders en moeders. In naam van hun echtgenoten. In naam van hun verloofden. In naam van allen die hen liefhebben.

Heer, kom nu red onze zonen. Ach, neen, Heer, schuif ons niet weg. Zeg ook tot ons: „Ga heen, uw zoon is gezond, 't is keert terug". Wij zullen U blijvend dankzeggen en vast en beter gelooven.

Limburgs Dagblad van zaterdag 14 oktober 1944

Zondag 15 oktober.

Het begint eentonig te worden. De afgelopen week was als de andere. Steeds duikende vliegtuigen en zwaar kanongebulder. Af en toe weer de kelder in vanwege die moffenvliegtuigen die alleen maar bommen en granaten gooien. Helaas weer dodelijke slachtoffers. Sinds vanochtend zijn de zware kanonnen weg, wat een rust. De évacués bij mevr. Wolfs zijn er nog, ze denkt dat die deze week misschien weg kunnen. Er is de hele week weer geregeld gas. Aken schijnt zo goed als gevallen te zijn. Men zegt dat ze het ultimatum niet aangenomen hebben en toen hebben ze het maar platgebombardeerd. Het is vreselijk maar ze hadden 24 uur de tijd. In de rest van Nederland is de situatie nijpend, er is erge hongersnood, watersnood en een voortdurende jacht op de mannen. Arme mensen, hoe zouden Marie, Annie en Ben het hebben? Fieny zit nog steeds vast en Jacques en Pa zijn met de burgemeester gaan praten. Van Grunsven kon niets toezeggen maar hij gaat kijken wat hij er aan kan doen. Hij is in ieder geval ook overtuigd van haar onschuld.

Zondag 22 oktober

Eindelijk eens mooi weer na de hele week met alleen maar regen. Het is overal een vreselijke modderboel op de wegen door al die zware auto's en vrachtwagens. Ben vanochtend na de mis met Marietje en de kinderen naar Ter Worm gewandeld in richting Welten. Onze schoenen zagen er beestachtig uit toen we terugkwamen. Het is een week van veel verdriet over Fieny en veel emoties. Aan de Welterlaan zien we een legerkamp, maar het blijkt een 'negerkamp' te zijn. Ik loop tegen een neger aan die een prachtige armband om heeft. Het zijn Engelse two pence stukken, ze lijken wel van goud. We praten wat met hem en we zeggen dat hij ons ook wel eens mag bezoeken. Hij is knap, groot en donker. Marietje heeft ook al snel een neger aan de haak maar of ze dat wel wilt? Mijn neger is chef-kok en die van Marietje is

een keukenhulp. Bij die eerste ontmoeting krijg ik zo maar chocolade voor de kinderen. De volgende dag zo maar een blikje kaas en van een sergeant een klein pakje sigaretten. De volgende dag zijn ze bij ons geweest, de kok en de sergeant. Jacques gaat ze halen 's middags om twee uur. Ze brengen gemalen koffie mee en een blik perziken. Voor het eerst sinds lange tijd weer eens echte koffie gedronken, wat een genot. Voor Jacques: een stuk zeep. Die mensen zijn goeiig en goedgeefs. Morgen komen ze misschien weer. Van ons willen ze niets hebben, heel vervelend. Bij Marietje is de hulp al twee keer geweest, hij is er niet meer weg te slaan, in de familie worden al opmerkingen gemaakt.

Aken is helemaal gevallen, de geruchten gaan de ronde dat er niets meer van over is, geen steen meer op de andere, volgens de Amerikanen tenminste. Gisteravond drie keer luchtalarm. Ik ben met Jacques voor het eerst sinds lange tijd een beetje gaan stappen naar Herman en Doortje aan de Bekkerweg. Als we langs de Kruisstraat komen langs het pand van Fieny en Guus moet ik huilen, het ziet er verschrikkelijk uit. Jackie gaat weer naar school, maar alleen 's ochtends want 's middags liggen er militairen in de gebouwen.

Het oorlogsgeweld is hier nog steeds hetzelfde. Heel veel nieuwe troepen. Elk veld in de buurt ligt vol.

27e JAARGANG.

Abonnementenprijs: f 3.75 per kwartaal, f 0.94 per maand, f 0.31 per week. — Voor het buitenland neme men een abonnement op het postkantoor zijner woonplaats. Advertentieprijs: f 3.11 per m.m. bulletin Limburg f 0.16 per m.m. Kolombredte 40 m.m. Contractum met belangrijke korting. Vraag tarieven en proefn. aan de adm.

ZATERDAG 21 OKTOBER 1944

LIMBURGSCH DAGBLAD

De bureaux van dit Dagblad zijn gevestigd te Heerlen, Nobelstraat 21
Telefoon Redactie en Administratie 3241 - Bijkantoren te Maastricht, Sittard en Kerkrade

No. 26

Uitgave N.V. M.J. tot Exploitatie v. d. LIMBURGSCH DAGBLAD

Ged. Commissaris: Mr. Ch. Jansen de Limpens. Directeur: A. Hoofmit. Hoofdred. Mr. L. Smits. Waarn. Hoofd. en Chef-redacteur: F. Heuser. Redacteurs: J. Fries, E. Grawel, J. Kaypen, R. Het

JAPAN WORDT AANGEVALLEN

De Amerikanen terug op de Philippijnen

BIDDAG

— R — Over nog niet bevrijd Nederland stroomt het leed altijd door, altijd door. De nood is hoog. Geen licht, geen gas, geen water, geen kolen. Honger wordt geleden en hongersnood dreigt op alle punten, gebieden loopen onder water. En bij dat alles de terreur van den bezetter, die deporteert, rooft en verniet. Hij kon nog niet breken, den wil van den echten Nederlander om stand en vast te houden, den moed met de gedachte: wij willen en zullen niet ondergaan.

En toch er moet spoedig redding komen.

Wij hier in bevrijd Zuid-Limburg zijn voor dat leed en lijden gespaard gebleven en waaraan hebben wij het te danken? Wij zouden zoo gaarne helpen onze broeders en zusters in het Noorden, maar voelen met pijn de onmogelijkheid van het oogenblik. En toch, wij christenen hebben een geweldige macht, de macht van ons gebed, de macht van ons

Aken geheel bezet

De B.B.C. meldt, dat de stad Aken thans geheel en stovig in handen der Amerikanen is. De bezetting werd gisterenmiddag om half vier voltooid.

Japanners werden volkomen verrast

Dat we met de beweerde Japansche overwinningen — Tokio sprak van een verlies van 55 oorlogsschepen — inderdaad met 'n sprookje te doen hadden, blijkt eens te meer, nu de wereld gisteren werd verrast door de grootsche Amerikaansche- en Australische landingsoveroperaties op de Philippijnen. — Generaal Mac Arthur, de bevelhebber der onderneming, bevond zich zelf aan boord van een der landingsschepen, die vanuit Nieuw-Guinea den tocht naar de Philippijnen hadden ondernomen.

REEDS 256 DUITSCHE GENERAALS GEVALLEN OF GEVANGEN

Hot D.N.B. meldt, dat generaal Walter Schreth, bevelhebber in den sector Coblenz co., door een tragisch ongeluk om 't leven is gekomen. Men weet, dat geallieerde vliegtuigen vorige week ook Coblenz hebben gebombardeerd. Sinds 6 Juli j., den dag der invasie, zijn er volgens de B.B.C. nu reeds 118 Duitse generaals geeneuveld of gevangen genomen. Degenen, die buiten het front verongelukt, zijn hier niet bijgeteld. Hot D.N.B. deelde onlangs mede, dat er vóór 4 Juni reeds 138 Duitse generaals waren

LEYTE, 'N HALTE OP WEG NAAR JAPAN

Zooals men weet was het eerste doel der operatie het eiland Leyte, het grootste in de eilandengroep tuschen Luzon en Mindanao en dit werd bereikt ook, zelfs zonder dat de geallieerden een schip verloren. De landingvloot bestond uit het 7e en 3e Amerikaansche vloottesader, schepen bemand met het 6e Amerikaansche leger en een Australisch marine-eskader. De vloot werd gescoorteerd door talloose vliegtuigen. Geen spoor van de Japansche vloot was te zien en de Japansche luchtmacht bood ook niet veel tegenstand. De actie was begonnen met zware lucht- en vlootbombardeementen op Leyte, Mindanao en andere plaatsen.

Limburgs Dagblad van zaterdag 21 oktober

Donderdag 26 oktober

Er is veel gebeurd sinds zondag. Dinsdagmorgen kon Jacques niet naar school want de scholen waren gevorderd. Er zijn per school zo'n 100 militairen in getrokken. Wij hebben nu officieren in huis. Elke avond 6 uur komen ze en 's ochtends om 7 uur vertrekken ze. Het is best gezellig, we praten alleen maar Engels. Het gaat ons wel steeds beter af. Onze negervrienden zijn, toen die zagen dat er officieren ingekwartierd waren, niet meer komen opdagen. De eerste nacht hebben ze in onze bedden geslapen en wij in de kleder op onze matrassen. Ze brengen van alles mee: sigaretten, tabak, thee, kaas, snoep zeep, tandpasta, zelfs een elektrische lamp. Vanavond hadden ze 3 blikjes met allerlei gemengde groente en aardappelen en vlees voor

110

ons meegebracht. Het weer wordt gelukkig een stuk beter, het vocht kan nu opdrogen. Het is alleen erg mistig, vooral 's ochtends. Daarna klaart het wel op. Onze nieuwe hulp moet vanaf volgende week weer naar haar eigen werk. Ik heb nog geen vervangende hulp maar Jacques zal er via de mijn wel een kunnen krijgen. Nu krijgen we het huis weer langzaam op orde. Onze neger vrienden zijn dus niet meer geweest, wij dachten eerst vanwege de officieren, maar alles is opeens allemaal heel streng geworden. Geen soldaat mag 's avonds uit en nu durven ze niet meer, er staan zeer zware straffen op.

27e JAARGANG.

Abonnementen: f 3.75 per kwartaal, f 6.25 per maand, f 1.25 per week. — Voor het buitenland nemen men een abonnement op het postkantoor zijner woonplaats. Advertentieprijs: f 1.11 per m.m. buiten Limburg f 0.61 per m.m. Kolombreedte 40 m.m. Contracten met belangrijke korting. Vraag tarieven en proefn. aan de adm.

VRIJDAG 28 OKTOBER 1944.

LIMBURGSCHE DAGBLAD

De bureaux van dit Dagblad zijn gevestigd te Heerlen, Nobelstraat 21
Telefoon Redactie en Administratie 3241 - Bijkantoren te Maastricht, Sittard en Kerkrade

No. 27

Uitgever N.V. Mij. tot Exploitatie v. h. LIMBURGSCHE DAGBLAD

Red. Commissaria: Mr. Ch. Janssen de Limpens. Directeur: A. Hoelmit. Hoofdred. Mr. L. Smits. Waarn. Hoofd- en Chef-redacteur: F. Rosser. Redacteurs: J. Ferier, H. Grawel, J. Kuypers, H. Kok

HITLERS EN HIMMLERS LAATSTE WANHOOPSDAAD

RUSSISCHE TROEPEN OP OOST-PRUISISCH GEBIED

HIMMLER SPREEKT OVER VREGE

— F. — Hoe het op 't oogenblik in het z.g. Derde Duitse Rijk is gesteld, op deze vraag geeft Hitler's laatste bevel betreffende de instelling van een Duitschen „Volkssturm“ wel het allerduidelijkste antwoord. Niet Hitler zelf, maar zijn beruchte booswijdgen Himmler maakte het nieuwe decreet aan het Duitse volk bekend en als er ooit door een staatshoofd een wanhoopsbesluit is genomen, dan is 't toch zeker dit. Het is nog slechts enkele jaren geleden dat bijna alle Europeesche bladen gedwongen werden elken dag het devies af te drukken: V = Victorie. Duitschland wint op alle fronten van Europa.

En hoe is de situatie in dien korten tijd veranderd!

't Begon met den schitterenden opmarsch van het Roode leger sinds de bloedige Duitse nederlaag bij Stalingrad.

De Atlantische wal! Dat was iets sôo buitengewoons, dat elke tegenstander er zich op te pletter moest loopen!

En wat is in te foto gebeurd? De geallieerden paktten dat beton-vonder op de etierste plaats aan en binnen enkele maanden is er thans geen stuk meer van heel. Op een heel enkele plaats aan de Kanalkust en de kust van den Atlantischen Oceaan zitten nog totaals geïsoleerde Duitse gevechtsgroepen, welke den strijd vanzelf wel moeten opgeven. De geallieerden schijnen er tinnistn geen eigen offers meer voor over te hebben.

Overal, op alle fronten, is het eens zich zoo machtig volende Duitse leger honderden, ja duizenden kilometers teruggevloden en nog steeds meer voelen de Duitsehers de moederschuld der geallieerden te land, ter zee en in de lucht; 't wachten is nog slechts op den laatste beslissenden slag, welke ongetwijfeld binnen niet al te langen tijd ook zal komen.

RUSSEN OP DUITSCHEN BODEM

Radio-Moskou berichtte gisterenavond dat de Russische troepen reeds verschillende kilometers in Oost Pruisisch gebied zijn doorgedrongen.

Het Roode leger staat voorts 50 km. ten W. van Riga en is druk bezig de Duitse troepen tusschen Mitau en Windau op te ruimen.

Over zeven passen der Woud-Karpathen zijn de Russen Tsjech Slowaakije en Ruthenië binnengerukt en veroverden hier o.a. Rohova, Mukaczoo en Sigeth.

Door deze actie hebben zich twee Russische legers kunnen vereenigen, die nu samen uit N.O. richting op Boedapest aanrukken. Oostelijk Ruthenië is reeds geheel bevrijd.

De crisis in Boedapest schijnt bijna haar hoogtepunt te hebben bereikt, meldt Radio-Moskou. Tigtrentaks doorkruisen nog steeds de stad en overal vinden botsingen tusschen S.S. en aan Horthy trouwe troepen plaats.

Volgens Svenska Dagbladet zou Horthy in Z. Duitschland zijn geïnterneerd, zijn vroegere eerste minister Laczos in Oostenrijk. Belgrado wordt thans van de laatste Duitse verzetmensen gezuiverd.

EEN LOKMIDDEL VOOR AMSTERDAM

De burgemeester van Amsterdam, dhr. Voute, heeft met drie andere personen een oproep gericht tot de bevolking, om aardappels te gaan roeten in Drenthe.

De Nederlandsche regering, nauwkeurig van den noodtoestand in de hoofdstad op de hoogte, achtte het toch haar plicht te wijzen op de volgende punten:

1. Deze in het licht der transportmoelijkheden toch al zonderlinge oproep, zou de regering minder gewaardeerd hebben, indien zij was uitgegaan van de normale distributie-structuren.
2. De Duitschers zouden nimmer hun toestemming gegeven hebben, wanneer zij geen eigen belangen op het oog hadden.
3. Er moet rekening gehouden worden met de mogelijkheid, dat de geïsoleerde aardappels naar Duitschland verdwijnen en dat de uitvoerders van het plan dwangarbeid aan Duitse verdedigingswerken moeten verrichten.
4. Het is niet uitgesloten, dat het hier een list van den vijand betreft om de spoorwegstaking te breken.

De bevolking van Amsterdam zal dus verstandig doen, wanneer zij niet naar Drenthe gaat, maar thuis blijft.

KAPITAAL EN ARBEID

— R. — Toen Leo XIII in zijn encycliek „Rerum Novarum“ schreef: „even kapitaal kan bestaan zonder arbeid, noch arbeid zonder kapitaal“ bedoelde hij daarmee, dat behoudens het geval, waarin iemand zijn eigen zaak bewerkt, de arbeidsprestatie van den een en het kapitaal van den ander moeten samenwerken. En daarom is het volstrekt onjuist, schrijft Quadragesimo Anno aan het kapitaal alleen of aan den arbeid. Ieder toe te schrijven, wat het resultaat is van beider samenwerking, en absoluut onrechtvaardig is het wanneer één van beide de gehele opbrengst voor zich opmaakt, alhoewel de andere daartoe niet heeft bijgedragen.

Noch de arbeid, noch het kapitaal is voldoende beloon, wanneer zij niet met elkaar ontvangen dan noodig is voor hun in standhouding. De meeropbrengst, als het gevolg is van hun samenwerking, moet aan beide ten goede komen.

Aan ieder moet het hem toekomende aandeel in de goederen worden toegekend: er moet naar gestreefd worden de verdeling der aardse goederen meer in overeenstemming te brengen met de normen van het algemeen belang of de maatschappelijke rechtvaardigheid. Die verdeling moet zoo zijn, dat het welzijn der ganse menschheid daarmee gebaat is, een redelijke voorziening in de redelijke behoeften van alle menschen zal richtinggevend moeten zijn.

Dat wil gezinszinnig zeggen, schrijft Dr. Mr. Angelinus O.P.M. Cap. in zijn werkje: „De grondslag voor een nieuwe Gemeenschap“ naar de leer van Quadragesimo Anno, dat de sardie geïllustreerd onder de menschen verdeeld moet worden. Zulke ware voorrechten praktisch onmogelijk. De menschen verschillen nu eenmaal in talenten en eigenschappen en daardoor ook in beteekenis van het economisch proces; het is dus onvermijdelijk en ook billijk, dat sommigen rijker worden dan anderen.

Wel schiet is het te vooroordeelen, wanneer de rijkdommen zich steeds meer opeenhoopen bij een kleine klasse van overmatig rijken, die zich in welde kunnen baden, terwijl de groote meerderheid van de menschheid gedoemd blijft tot een proletariats bestaan. Met het toenemen der rijkdommen wordt ook

Limburgs Dagblad vrijdag 28 oktober.

Zondag 29 oktober.

Het is prachtig weer maar wel fris. We zijn allemaal naar de Hoogmis geweest. Ik heb heel hard gebeden voor Fieny en Guus en voor mijn arme kindje. Er werd door het zangkoor prachtig gezongen hoewel de repetities een paar keer in het water gevallen zijn. De ingekwartierde officieren zijn er ook nog, vannacht waren er een paar niet, te druk met kaarten. Jacques geniet, hij heeft vrij roken en de blikjes dwarrelen binnen met allerlei erin. Vrijdagavond brachten ze iets heel aparts mee. Een soort oliebol van heerlijk meel en rondom *crème au beurre*. Maar het is wel machtig, na een bol zit ik helemaal vol. Ik heb er een voor Fieny bewaard. Hier is het heel gezellig maar in het andere deel van het land is het een grote ellende. Hoewel hier ook hongersnood begint te dreigen, maar onze Amerikaanse vrienden zullen ons helpen dat weet ik zeker. Henk heeft zich moeten melden als officier, wordt het menens? De hulp is weg ze moet weer aan haar werk. Nu moet ik zelf weer vol aan de gang. Was Fieny maar hier die zou me wel helpen. Onze officieren kwamen weer binnen gewaaid en ze brachten weer heerlijke luxe broodjes mee. Ze maken foto's van ons allemaal staande voor het huis. Daarna genieten ze van de koffie en na het eten een borreltje, dat hoef je aan Jacques geen twee keer te zeggen. De paters aan de overkant hebben ook in de gaten dat het hier goed toeven is sinds kort valt er weer regelmatig 's avonds eentje binnen.

111

Maandag 30 oktober

Vannacht om drie uur opeens een hels lawaai. Weer een bombardement. Allemaal hals over kop de kelder in. Alleen de officieren bleven op hun plek, zij zijn onverstoort. Het is heel dichtbij. De volgende ochtend horen we van mevr. Schellings dat in het Noorden van Heerlen, in de Beitel veel bommen gevallen zijn. Zijn dit de laatste stuip trekkingen van de moffen?

Woensdag 1 november

Allerheiligen. Een regenachtige dag. Normaal bezoeken we dan kerkhof en bezoeken wij samen het graf van moeder. Daarna gingen we altijd naar Fieny en Guus aan de Kruisstraat/Ambachtstraat. Niets van dat alles nu, want Fieny zit op luttele meters afstand van de graven in de gevangenis. We zijn dus maar naar Fieny gegaan en mogen haar tien minuten zien en met haar praten. We hebben samen gehuild, veel gezegd hebben we niet, wat wil je tegen haar zeggen zo zonder vooruitzichten. Er komt nog steeds geen beweging in haar vrijlating. Ze genoot wel van de lekkernijen die ik haar mocht geven, de bewaking kneep een oogje dicht. De rest van de dag heb ik het vreselijk druk gehad. De officieren brengen weer allerlei lekkers mee, pasta en broodjes, verrukkelijk. Het lijkt af en toe wel sinterklaas. Chocola, snoep, brood, *appelpie*, boter, blikjes met biscuits, suikerklontjes, twee pakjes koffie, heerlijk gewoon. 's Avonds zijn al onze officieren hier en hebben ze bier in grote hoeveelheden en cognac zelfs. Het is heel gezellig, alleen zou dat voor het hele land moeten kunnen en voor iedereen.

Dinsdag 7 november.

Een belangrijke dag voor de Amerikanen. Ze moeten hun president kiezen en dus stemmen. Het is Roosevelt (Democraten) of Dewy (Republikeinen). Ik heb ook weer hulp, een vrouw komt langs en biedt zich aan. Ze heeft gehoord op het distributie kantoor dat we verlegen zitten om hulp en ze is spoorslags gekomen. Ze zal hier zijn van 8 uur tot half 7. Ik kreeg van Henk een koffiepote met toebehoor, zodat ik weer normaal koffie kan zetten. De Amerikaanse officieren kunnen alles zonder bonnen krijgen dus heb ik het koffiestel vol trots laten zien en nu zullen zij zeker ook voor de koffie blijven zorgen. Vandaag bericht gekregen van Marie uit Rotterdam, het gaat daar heel beroerd, ze hebben niets meer. Ik heb zo'n medelijden met hen en vooral met de kleine. Er ligt nog een bericht van het Rode Kruis. We gaan er meteen naar toe want er zou bericht zijn van Annie en Ben uit Wageningen, we kregen een oproepkaart. Van Guus is er nog steeds geen enkel bericht. Ik vrees het ergste. We hebben er nog een officier bij gekregen. Ze gaan bijna elke avond uit.

Het is koud en guur weer. De spoorlijnen zijn weer hersteld, de Amerikaanse treinen rijden tot Heerlen en lossen hier. Jacques fungeert de halve tijd als tolk bij allerlei akkefietjes. Dus Jackie heeft trommels vol met snoep. IK heb geen trommels genoeg. Leo is onder behandeling van een Amerikaanse arts. Hij is voortdurend verkouden, en heeft last van zijn oortjes. Hij heeft extra witbrood gekregen want ons brood schijnt niet goed voor hem te zijn. Jacques wordt overladen met sigaretten. Fieny zit nog steeds vast, er is sprake van een verplaatsing naar een of ander kamp. Maar ze laten niets los.

Vrijdag 10 november

Ik ben alleen thuis. De kinderen zijn samen met de hulp boodschappen gaan doen. Dokter Gonsalves was vanmiddag ook even hier en trof onze Amerikaanse dokter. Ze hadden elkaar veel te vertellen. We kregen van de dokter weer brood en koffie, ze verwennen ons. De haard in de kamer is weer aan, maar wel met eierkolen die Jacques heeft kunnen krijgen. Die stinken geweldig. De salamander kreeg het niet voor elkaar en de haard doet het ook niet zo best met die eierkolen. Maar een kniesoor die daarover zeurt. Onze vier officieren zijn er nog.

Woensdag was er een jarig, weer een feest. Roosevelt is herkozen. Jacques is nu de hele dag naar de mijn, hij heeft niet eens tijd om te komen eten. Er komen hoopvolle berichten. Het gerucht gaat dat de bewaking door de OD, wordt overgenomen, althans bij de gevangenis, door de Amerikanen. Misschien kunnen we nu wat bereiken. Jacques zal het in ieder geval aankaarten. We hebben de foto's gezien die een tijdje geleden genomen zijn van de hele bende voor het huis. Ik sta er weer eens stom op, ik vind ze niet mooi. De hele dag rijden de vrachtwagens met munitie af en aan, vandaag zeker honderden.

Dinsdag 14 november.

Leo is naar de KNO arts geweest in het ziekenhuis, hij bleef maar jengelen en huilen en hij bleek oorontsteking te hebben. 's Middags kwam de Amerikaanse arts en Dokter Gonsalves. Er is weer van allerlei lekkers en ook Gonsalves geniet van een echt broodje kaas. Vannacht vroor het vier graden. Misschien een gelukje want er is een groot offensief begonnen, naar men zegt en de nattigheid bemoeilijkt de zaak enorm, zo klagen de officieren. Al sinds een week rijden de munitievrachtauto's af en aan.

Vrijdag 17 november.

Iets nieuws! Vannacht opeens een gebrom in de lucht. Ze hebben al verteld van de vliegende bommen, maar hier hebben we er nog geen gehad. Nu weten we wat het is. Zolang ze brommen is er niets aan de hand. Maar als ze ophouden met brommen dan moet je weg wezen. Twee stuks kwamen over en hielden verderop opeens op met brommen. Twee enorme klappen, men zegt het waren zogenaamde V1 bommen.

Jacques en Pa hebben met de bevelvoerend officier van de Amerikanen gesproken die gaat nu ook over de gevangenis in het politiebureau. Hij snapt de situatie en kijkt wat hij doen kan. Hij verteld dat ze wel wat anders te doen hebben als onbelangrijke vrouwen vast te houden en te voeden. Ik ben benieuwd of het wat uithaalt. Met Leo gaat het gelukkig weer wat beter. Ach om zo'n manneke te zien lijden dat breekt je hart. Het liefste zou ik de kwaal zelf nemen als hij daarmee geholpen was. Het enige wat ik kan doen zijn een paar 'weesgegroetjes' extra.

Maandag 20 november

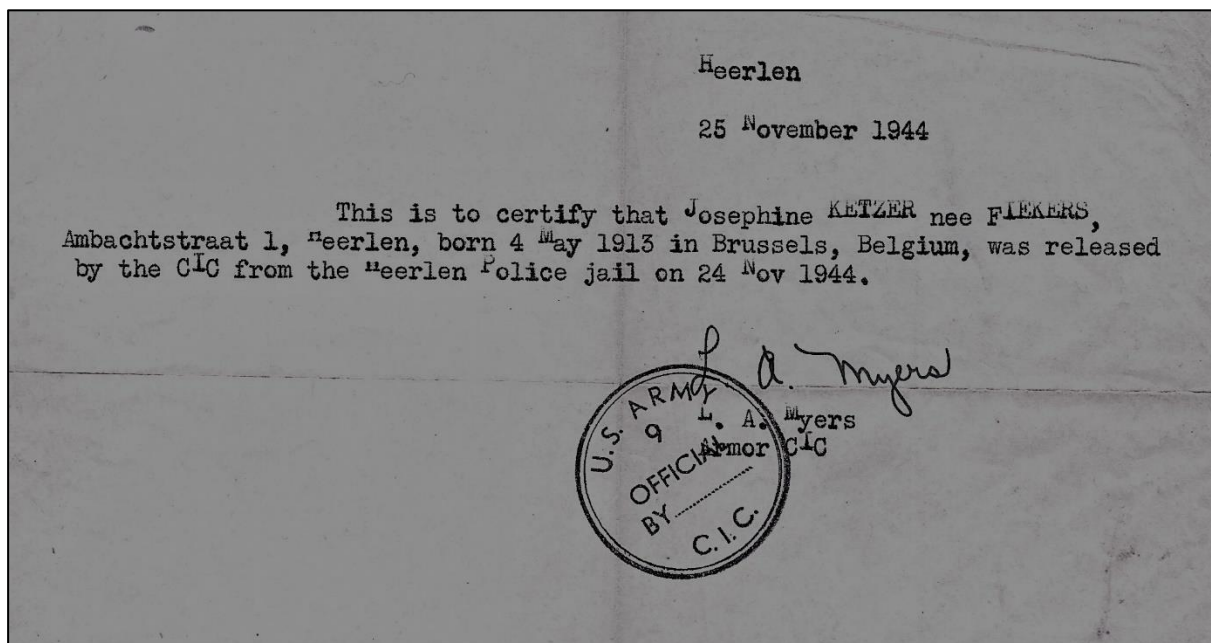
We slapen weer eens met z'n allen in de kelder. Vanaf donderdag en vrijdag vallen er weer veel granaten en daarbij ook nog die V-bommen. Vroom en Dreesman is geraakt en ook nog andere huizen in het centrum. Vijf doden! Van zaterdag op zondag het zelfde verhaal. Toen zijn we 's nachts van pure ellende maar met de matrassen en al naar de kelder verhuisd. Jackie lag er al, ik ben bij hem op de matras gekropen. Leo in het kinderbedje. Pa op zijn dons en Jacques bleef, eigenwijs, in de kamer. De officieren bleven onverstoord op hun slaapkamers, maar ja die zijn het gewend, blijkbaar. Of je daar ooit aan kunt wennen? Een van hen is plotseling vertrokken naar Parijs. Gisteren zagen we twee Amerikaanse vliegtuigen naar benden komen, brandend. Arme jongens.

Dinsdag 21 november.

Jacques is met Pa weer op het politiebureau geweest. Daar kreeg hij te horen dat Fieny vrijdag 24 november vrij zou komen. Wat een opluchting. Jacques en ik hebben besloten dat ze dan meteen weer bij ons in huis komt want ze zal eerst toch moeten bijkomen van dat ongewilde verblijf.

Vrijdag 24 november

Groot feest en tranen met tuiten. Ook onze officieren vierden mee en ze hadden heel veel lekkernijen bij zich. We konden Fieny echt goed verwennen. Mijn zusje is weer terug. Ik hoop dat we binnenkort ook wat horen over Guus die nog steeds van de aardbodem verdwenen schijnt te zijn. Dank je wel 'oslieveheerke'.

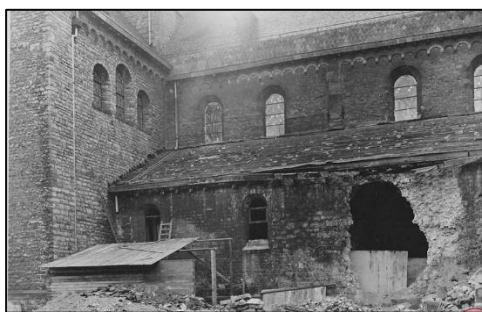

Maandag 25 en dinsdag 26 december (Kerst 1944)

Weinig nieuws in de afgelopen weken. Dit is voor ons nu de vijfde Kerst in oorlogstijd. Alles loopt helemaal anders dan dat we verwacht hadden. Nog steeds is Holland niet vrij. Zal het nog bevrijd worden vóór het einde van de oorlog? Hoe zou het nu in Rotterdam en Wageningen zijn? Het leven herstelt zich hier uiterst langzaam, alleen de vrijheid doet heerlijk aan. En nu de gebeurtenissen in Heerlen. Al ruim twee maanden slapen we elke nacht in de kelder. Hoe meer we dachten dat het gevaar geweken was, hoe groter dat is geworden. De Duitsers zinnen op wraak en nemen onze stad af en toe onder handen met die geheimzinnige V2 projectielen die veel schade aanrichten. Die vliegende bommen janken duivels en wee als ze ophouden daarmee. Tegelijk kwamen op 18 december 's avond om het kwartier de granaten terecht in het Molenbergpark, op het kerkhof, bij V&D, bij Hollekamp en in de Dautzenbergstraat en Stationstraat, in totaal 45 doden. Ook enkele verspreide Duitse vliegtuigen maken het ons nog steeds lastig. Op eerste Kerstdag 's middags om 3 uur gooiden ze een bom af op de Valkenburgerweg en een uur daarvoor hebben de moffen hier veel fosforbommen afgeworpen die grote schade aanrichten. Pa en Jacques hebben al die tijd klaar gestaan met hun emmertjes zand. De Amerikanen hebben hier nog steeds ieders hart veroverd, natuurlijk ook vanwege hun grote vrijgevigheid. De spionage hier is nog verschrikkelijk, dat kan ook moeilijk anders bij zulk gemengde bevolking. Zo snel het front vorderde in september, zo langzaam gaat het nu verder en zitten we nu al 4 maanden in kanongebulder. De nieuwe verschrikking zijn de vliegende bommen, die soms met een kwartier tussenruimte hier over komen en waarvan sommige voortijdig hier in de omgeving neerkomen. De angst dat ze Heerlen ook eens als doelwit gaan kiezen is groot. Tegelijk met de grote Duitse doorbraak in België proberen de moffen ook het front in Geilenkirchen te doorbreken. De Amerikaanse officieren zijn allemaal hals over kop met veel manschappen

vertrokken naar de Ardennen. Het was voor hen een hele teleurstelling, ze hadden een kerstboompje mee gebracht en ik had de kerstversiering van de zolder gehaald. Ze verheugden zich er echt op. En toen, op kerstavond moesten ze opeens allemaal weg. Als die doorbraak lukt, kunnen de moffen in één uur tijds hier zijn. Waar moeten we dan blijven. Ik bid tot ons lief Heerke en we sterven van de angst dat het zal gebeuren. Dat is wel een schaduw over het kerstfeest. De nachtmis is dit keer wel een stuk korter omdat iedereen snel thuis wilde zijn. Het kerstdiner was dank zij de gulle gaven van onze Amerikaanse vrienden een echt feest, hoewel zij er zelf niet van konden profiteren. Het gaf me wel een gelukzalig gevoel om te zien hoe iedereen lekker zat te smikkelen. Voor het eerst sinds Kerst afgelopen jaar hebben we weer eens samen gezongen achter de piano. De Amerikaanse gewonden zijn van hieruit ook al weggebracht. De spanning is bij iedereen goed merkbaar en wordt gevoed door de hevige kanonnades van beide zijden.

Maandag 1 januari 1945

Weer een staaltje van Duitse humor. Op bescheiden wijze vierden we oud op nieuw onder ons kerstboompje. Heel de avond was het al onrustig in de lucht. 5 minuten voor 12 werd het beangstigend, dus wij de kelder in. Precies klokslag 12 uur als we elkaar een Zelig Nieuwjaar willen wensen gooit zo'n mof zijn bommenlast af op het centrum van Heerlen. De verwoesting op het Kerkplein is hevig. De kerk is getroffen, de omliggende huizen in elkaar gedrukt

Weer veel doden en zwaar gewonden door verspreide splinterbommen. Zo werd hier het nieuwe jaar ingezet. Wij kwamen er af met één dakpan die brak. Moge God en Zijn Lieve Moeke ons blijven beschermen. Toen ik vanochtend uit de H. Mis kwam, werd het centrum door een mof met zijn boordwapen beschoten: zijn nieuwjaarswens. Doorlopend rammelt het huis van de gevechten bij Geilenkirchen. Ik verlang naar de avonden die veilig zijn en om ongestoord te kunnen slapen.

Zondag 14 januari

Langzaam neemt het schieten, na 5 maanden, af. Jacques is vandaag, na de Hoogmis, ook naar de mijn geweest. Er wordt continue doorgewerkt om het geheel weer aan de praat te krijgen. Vanavond was er opeens een hevige slag. Leo vliegt zijn stoeltje uit en is ook erg geschrokken. Buiten is niets te zien. De oorzaak blijkt een V 2 te zijn die even buiten Heerlen op Drievogels, grote verwoesting aangericht heeft, zo bericht het Limburgs Dagblad later. Gelukkig is de Duitse doorbraak in België bezworen evenals de doorbraakpoging over de Maas en die bij Geilenkirchen. Volgens de krant moet het daar in de Ardennen verschrikkelijk geweest zijn en is er hard gevechten. We liggen nu buiten het bereik van het Duits geschut en kunnen alleen maar door vliegtuigen en vliegende bommen bereikt worden. Of onze Amerikaanse vrienden nog in leven zijn?

Woensdag 17 januari.

Weer een V2 op het centrum. Afgelopen week vlogen elke avond Duitse vliegtuigen boven de stad. Gelukkig vielen geen bommen. Het waren zeker verkenners in verband met het offensief over de Roer. Wel zijn er steeds meer vliegende bommen. Het snelle Amerikaanse succes over de Roer maakte de moffen zeker zo overstuurd dat zij vergeten nog vliegende bommen in onze richting te sturen. Hiermee zijn de eigenlijke directe oorlogshandelingen in Heerlen gelukkig afgelopen, hoop ik. Heerlen is nu ingericht als 'Rest center' voor het 9de Amerikaanse leger

dat alle gebouwen die daarvoor geschikt zijn in beslag genomen heeft. Er zijn nu Engelse officieren ingekwartierd bij ons. Wat een verschil met de Amerikanen. Zij houden afstand en zijn heel formeel. Ik weet niet waar ik de voorkeur aan geef. Er komen heel veel repatrianten vanuit Duitsland, we hebben vooral veel Rotterdammers hier in de stad. De meeste vreemdelingen kunnen naar Frankrijk en België terug. Maar Fieny kan niet in haar huis. Er zijn andere mensen in gehuisvest, die hun eigen huis verloren hebben. Ze kan daar dus alleen maar werken. Pa en Fieny zoeken nu een eigen onderkomen en een werkruimte, ze kunnen misschien naar de Honigmanstraat onderhuren bij de familie van de bontzaak Hobbie-Weijenberg.

DE VLEGENDE HOLLANDER

DAGBLAD VERSPREID DOOR DE GEALLIEERDE LUCHTMACHT

No. 138. MAANDAG 7 MEI 1945

Het uur der overwinning

Het Duizendjarig Nazirijk is ineengestort—Nederland is bevrijd—Gansch Europa is verlost van de meest duivelse tyrannie aller tijden

Londen, Maandagmorgen 7 Mei.—Op het oogenblik dat wij dit schrijven, is het officiële einde van den oorlog in Europa nog niet afgekondigd. Feitelijk echter, is deze oorlog reeds zoo goed als ten einde. De Duitse legergroep B heeft gecapituleerd in Italië en West-Oostenrijk. Legergroep G capituleerde voor de Zede Geallieerde legergroep. Duitse veldmaarschalken, generals en admirals hebben zich bij dooslieden overgegeven. En, wat voor ons vaderland het belangrijkste was, Vrijdagmiddag 4 Mei capituleerden alle Duitse troepen in Noord-West-Europa, met inbegrip van Denemarken. De capitulatie van de Duitschers in Noorwegen is zoojuist bekend gemaakt. De *Vliegende Hollander* publiceert hieronder een volledig relaas van de capitulatie van de Duitschers voor veldmaarschalk Montgomery. Op de tweede pagina publiceren wij het verslag van de capitulatie-besprekingen met veldmaarschalk Blaskowitz, Duitsch bevelhebber in Nederland.

De onvoorwaardelijke overgave der Duitschers aan veldmaarschalk Montgomery was een der meest dramatische gebeurtenissen van den oorlog. Montgomery behandelde de Duitschers kund en mededoogenloos. Hij toonde hun zijn zekere kaarten om te bewijzen, dat hun positie hopeloos was. Vrijdagmiddag om 10 minuten over zes bewezen de Duitschers het bevreemden te hebben. Nederland was weer vrij.

Een mislukte poging
Donderdagmiddag had de eerste ontmoeting plaats tusschen Montgomery en de Duitse afgevaardigden in zijn hoofdkwartier, gevestigd in een tent op de veldmaarschalk Blaskowitz, Zuid van Hamburg. De Duitse delegatie bestond uit Admiraal van Friedeberg, opperbevelhebber van de Duitse vloot, opvolger van Doenitz, en Generaal Kienitz, vertegenwoordiger van veldmaarschalk Busch. Beide waren begeleid door een staf-officier.

Toen zij arriveerden, kwam Monty zijn tent uit, beantwoordde hun militaire groet—geen nazigroet—en vroeg hun alsof zij stofzuigers kwamen vercoopen: "Wat wenscht U?" De Duitschers antwoordden: "Wij komen U namens veldmaarschalk Blaskowitz vragen of U de overgave wilt aannemen van de drie Duitse legers die in Mecklenburg voor de Russen terugtrekken."

Montgomery wenscht deze legers niet. "Neen," zeide hij, "beslist niet. Deze Duitse legers vechten tegen de Russen. De discussie hierover is gesloten." Dan vraagt Montgomery: "Hebt U bereid de troepen op mijn linkerflank, tusschen Holland en Lübeck, met alle ondersteunende strijdkrachten, aan mij over te geven?" De Duitschers antwoordden: "Neen." Zoals Montgomery later

tum. "U moet drie dingen goed begrijpen," zegt hij. "Ten eerste moet U mij alle strijdkrachten in Nederland, Noord-West-Duitsland, en Denemarken onvoorwaardelijk overgeven. Ten tweede, als het eenmaal is gedaan, dan ben ik bereid met U te overleggen hoe deze overgave moet worden uitgevoerd, wat wij met Uw strijdkrachten zullen doen, en met de burgerbevolking. En mijn derde punt is, dat als U mijn eerste punt niet aannemt, ik met den oorlog doorga, en dat met bijzonder groot genoege doen zal." En even daarna: "Daarbij kunnen al Uw soldaten en burgers gedood worden."

De Duitse afgevaardigden, toen zij geen machtiging hadden hierover te beslissen. Er werd overeen gekomen dat twee van hen naar het Duitse hoofdkwartier terug zouden keeren voor verdere instructies, terwijl de andere twee in het Britsche hoofdkwartier zouden achterblijven.

Het beslissende uur
Het regent en het is guur, dien Vrijdagmiddag. In Montgomery's tent staat een gewone houten tafel met een blauw kleed erop. Op de tafel twee microfoons en er tusschen in een inktpot.

Montgomery was bezig toen de Duitschers terugkwamen, in gezelschap van nog een andere staf-officier, Kolonel Pollak. Zij hadden het antwoord bij zich. "Zeg hen, dat zij even wachten," zei Monty tegen den officier, die hem van hun aankomst kwam vertellen. Twintig minuten liet hij hen wachten, en dan rustig door met zijn werk, zonder op te kijken. Toen stapte hij naar de tent en bevestigde de Duitschers, op het voorbijgaan zei hij tegen de verzamelde oorlogscorrespondenten: "Heeren, dit is het oogenblik."

Van Friedeberg, Kienitz, en de anderen volgden hem. Van Friedeberg ziet er ontspannen uit. Kienitz is het type van den arroganten Duitchen officier, compleet met monocle.

Als het gezelschap de tent binnengaat, heeft Montgomery een stel papieren in zijn hand. Hij gaat zitten en strekt zijn hand uit ten teken dat de Duitschers het kleed kunnen doornemen. Hij zegt: "Ik zal U nu de voorwaarden van de overgave voorlezen." De Duitschers zitten als versteld, geen spoor van emotie op het gezicht. Plechtig, met een lichte noot van triomf in zijn stem, leest Monty het document voor. Dit is het oogenblik waarvoor hij gevochten heeft sinds El Alamein, door Tunesië, door Italië, door Frankrijk, België, Nederland en Duitsland. Een voor een teekenen de vijf Duitschers. Zij zeggen geen woord. Dan neemt veldmaarschalk Montgomery de verdwoede houten penhouder op, en zegt: "En nu zal ik teekenen voor den Geallieerden Opperbevelhebber Generaal Eisenhower."

De geheele plechtigheid heeft vijf minuten geduurd. Een miljoen Duitschers hebben zich onvoorwaardelijk overgegeven.

Generaal Eisenhower, en veldmaarschalk Montgomery. Eisenhower hield het team van briljante generals, dienend onder hem, bijeen. Montgomery is, als bevelhebber van de 21st legergroep, bevrijder van ons vaderland.

Toespraak van Hare Majesteit de Koningin

Zaterdagavond 5 Mei, hield Hare Majesteit de Koningin de volgende toespraak voor "Herrijzend Nederland."

"Mannen en vrouwen in Nederland,

"Onze taal kent geen woorden voor hetgeen in ons aller hart omgaat in deze ure der bevrijding van geheel Nederland. Eindelijk zijn wij weer baas op eigen erf en in eigen hand. Verslagen is de vijand, van Oost tot West, van Zuid tot Noord; verdwenen het vuurpeleton, de gevangenis en het martelkamp. Voorbij is de nameloze druk, de nimmer rust latende gedachte aan vervolging, welke vijf jaren lang U heeft beangst. Voorbij is de verschrikking van den hongersnood.

"Warmen dank breng ik, mede namens U allen, aan onze bondgenooten en hun strijdmacht voor onze bevrijding en voor onze redding uit den greep van den hongerdood. Huidt aan onze Binnenlandsche Strijdkrachten, die hun uiterste krachtsinspanning gaven en nog geven en voor wie geen offer te zwaar was, wanneer het gebracht moest worden voor de bevrijding van ons volk. Huidt ook aan hen, die buiten Nederland streden, hetzij te land, ter zee of in de lucht en vanzelf reken ik hierbij onze varenden en strijdende scheepvaarders en visschers en de velen wier strijd en onthoring en liden nimmer bekend zullen worden, omdat er geen getuigen of overlevenden zijn, die ons hiervan konden berichten. Huidt aan allen, die waar ook en hoe ook, hetzij door het offer van hun leven te brengen, hetzij door zich dagelijks in het grootste gevaar te begeven het mogelijk maakten om dezen dag van bevrijding thans te doen beleven.

"In zeer bijzondere mate gaan met U mijn gedachten uit naar allen,

De vliegende Hollander was een krantje dat door de Amerikanen boven Nederland uitgeworpen werd. Dit exemplaar was in bezit van Bob Speekenbrink in mei 1945. Je mocht er niet mee gesnapt worden want het bezit was door de bezetter verboden.

Overleven na de Bevrijding

Na de bevrijding leven ze nog lange tijd in grote angst vooral, zoals je hierboven hebt kunnen lezen, wanneer met Kerst 1944 de Amerikaanse en Engelse manschappen hals over kop teruggetrokken worden naar de Ardennen. De Duitsers hebben hun laatste mogelijkheid om de geallieerden terug te dringen aangegrepen. Ze vallen bij St. Vith en Arlon in de Ardennen, de Amerikaanse Canadese en Engelse legers aan met, wat aanvankelijk, op een overmacht lijkt. Wanneer je tegenwoordig richting Eupen en Malmedy rijdt kun je niet bevatten dat daar zo'n

70 jaar geleden de toekomst van het vrije Europa aan een zijden draadje hing. Je moet echt de film: *'Battle of the Bulge'* eens bekijken om dat te beseffen.

Koningin Wilhelmina bezoekt op 22 maart 1945 het al in september 1944 bevrijde Heerlen.

De spanning stijgt in 1945 nog meer wanneer die arme Tante Fieny, (☼ 04.05.1913 te Brussel, † 03.12.1969 te Heerlen). alsnog wordt beschuldigd van collaboratie en landverraad. Al haar bezittingen zijn 'geconfisqueerd', zeg maar gewoon gestolen. Haar opstelling in de oorlog is tekenend voor haar karakter: altijd levenslustig maar niet erg slim. Als je na 'spertijd' met de hond gaat wandelen omdat dat kan, als vrouw van een Duitse soldaat, levert dat natuurlijk scheve gezichten op. Dat de situatie zo uit de hand loopt heeft mijn vader niet verwacht. Ze is weliswaar vrijgelaten uit de gevangenis in het politiebureau van Heerlen, maar in het kader van de officiële actie 'alle moffen het land uit' in 46 en 47 wil men haar zonder pardon op transport zetten naar Duitsland. Daar heeft ze niemand, immers haar man, mijn ome Guus, is in 46 nog altijd spoorloos. Dit gaat mijn vader te ver en hij schrijft een brief aan de commissaris van politie van Heerlen en de burgemeester. Later stuurt hij ook nog een telegram aan de minister van Binnenlandse Zaken met het verzoek om haar in afwachting van een uitspraak van de rechtbank, hier te houden. De minister stemt toe en de burgemeester ook. De spulletjes uit hun huis aan de Ambachtstraat die er tot en met de wc-pot uit gesloopt zijn, vind je naderhand terug in gerenommeerde Heerlense gezinnen. Later keert de gemeente Heerlen aan haar 575 gulden uit, als tegemoetkoming voor geld dat onvreemd is. Dat was op het nippertje. Het proces loopt tot ver in 1952 voordat ze zich allebei weer normaal in Heerlen kunnen bewegen en zich opnieuw kunnen vestigen. Als je de processtukken leest vraag je je af hoe zij het spoor weer opgepakt kunnen hebben. Er heerst zo veel haat en afkeer, die zich dan vlak na de bevrijding ontploft. Maar ook tijdens de oorlog is de sfeer haatdragend, zo weigert tandarts van Beers uit Heerlen haar te behandelen omdat ze de vrouw is van een Duitser. Tante Fieny blijft altijd vrolijk en optimistisch en gaat gewoon door waar ze gebleven is met het breien

HEERLEN, 15 Februari 1945.

GEMEENTE HEERLEN
SECRETARIE

Afdeeling K.en J. No. 1366.

Vermissing bedrag f. 575,--.

Aan
Mej. J. H. Ketzen - Fiekers
Ambachtstraat 1
H E E R L E N.

Wij hebben besloten aan U een bedrag van f. 575,-- uit te keeren, zijnde de som welke tijdens Uw arrestatie op het hoofdbureau van politie op onverklaarbare wijze is verdwenen.

De Gemeente-Ontvanger zal U berichten wanneer U het geld ten zijne kantore kunt komen afhalen.

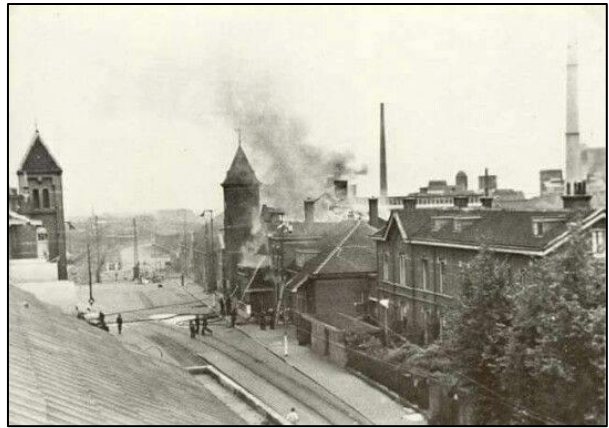
Coll.: *[Handwritten signature]*

Burgemeester en Wethouders van Heerlen,

[Handwritten signature]
De Secretaris,

van sokken voor de 'Winterhilde' of met het herstellen van kleding voor het verzet. Om de harten en zielen van de Heerlense bevolking te winnen gingen de Duitsers over tot een charmeoffensief. Oprichting van Winterhulp Nederland 'Winterhilde' (WHN) afdeling Heerlen, was een duidelijke poging om ook de minderbedeelde Heerlenaar aan de Duitse overheerser te binden. Begin november 1940 werd WHN-afdeling Heerlen opgericht. Het eerste wat de deze afdeling organiseerde was een straatcollecte met verkoop van speldjes met een nationalistisch karakter. Het ging daarbij om een speldje met een lichtgevend molentje. Dat speldje stond in het teken van 'Brengt licht in het leven uwer landgenoten, voor het volk, door het volk'. Die straatcollecte werd gehouden op 29 en 30 november 1940. Guus en Fieny zijn in 1941 min of meer gedwongen lid geworden van de NSV, De *Nationalsozialistische Volkswohlfahrt* (NSV), één van de afdelingen van de *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei* (NSDAP), is actief op het gebied van de volksgezondheid en welzijn en neemt tijdens de oorlog steeds meer overheidstaken op zich zoals de kinder- en jeugdzorg. Aanvankelijk is de NSV alleen opengesteld voor de zogenaamde 'Volksduitsers' (zoals met Nederlanders gehuwde Duitse vrouwen of tot Nederlander genaturaliseerde Duitsers), later ook voor alle Nederlandse staatsburgers. Daardoor waren vooral veel Nederlandse vrouwen lid. Iedereen mag bij tante Fieny thuis, wel naar de radio luisteren, dus stiekem ook de BBC en Radio Oranje, want zij mag wel een radio in huis hebben en daar wordt door de buurt veel van geprofitteerd. Iedereen heeft met kerstmis 1944 goed in penarie gezeten. De Amerikaanse bevrijder trekt zich plotseling weer terug, gedwongen door het Ardennenoffensief. Het gebeurt allemaal slechte enkele tientallen kilometers van ons Limburg vandaan. De aftocht van de Duitsers gaat toch al met de nodige opwinding en gevaren gepaard. De Duitsers hebben het spoor bij het station opgeblazen en geprobeerd de Royal bioscoop en het station in brand (1944) te steken. Door de explosie vliegen stukken gloeiendheet spoorrails door de lucht en ploffen verspreid in Heerlen tegen de grond.

1944, het station brandt.

Over de bevrijding schrijft mijn moeder later een feestlied:

*“Wij leven vrij, wij leven blij,
op Neerlands dierbaar’ grond.
Ontworsteld aan de slavernij,
zijn wij door eendracht groot en vrij.
Hier duldt de grond geen dwinglandij,
waar vrijheid eeuwen stond,
waar vrijheid eeuwen stond.”*

Dit geeft al aan hoe er over de bezetter, die door de Geallieerden verjaagd is, gedacht wordt. Het leven begint in 1945 weer op te bloeien en er moet hard gewerkt worden. Iedereen stroopt de handen uit de mouwen. Het zuur verdiende geld wordt afgeleverd in een ‘loonzakje’ een begrip dat men nu niet meer kent. Een bruin enveloppe, dat door de betaalmeester op de mijn werd afgegeven tegen tekening van de loonlijst. In december 1945 gooit mijn moeder, ervan overtuigt dat mijn vader het geld eruit gehaald heeft, zijn bonus van 400 gulden met het loonzakje, in de kachel. In deze december maand geen geld voor extra’s! Als het bekend wordt, uiteraard met veel hoongelach, word er op de mijn een spontane collecte gehouden en zo krijgt het gezin van den Bosch die maand toch nog wat extra’s. Enige dagen later komt het eerste levensteken van Ome Guus uit Parijs. Mijn moeder zegt dat ze dat goede bericht betaald heeft met het verschroeide geld, het was een ‘omen’ van ‘osliefheerke’ Intussen duurt het tot 1949 voordat Tante Fieny en Ome Guus herenigd worden en tot 1950 voordat ze weer een paspoort en een verblijfsvergunning krijgen. Voor de raad van rechtsherstel in Dan Haag loopt het proces en de behandeling van hun verzoek dat hij en zijn echtgenoot niet langer als vijandelijke onderdanen beschouwd zullen worden. In 1949 wordt het verzoek nog afgewezen en pas na een indringende brief met veel getuigenverklaringen besluit deze raad het eerder gevelde oordeel te herzien. De eerder genoemde tandarts Beers uit Heerlen speelt hierin een belangrijke rol. Hij weigerde in de oorlog Tante Fieny te helpen, toen ze klachten had. De motivatie: hij weigerde klanten die gelieerd waren met Duitsers en NSB’ers. Tante Fieny is onthutst en komt dan huilend op straat een kennis tegen, Mevr. Van Galen, die haar adviseert een klacht in te dienen bij *Ortsgruppenleiter* Stahl. Fieny Ketzer weigert dat te doen omdat ze geen toestanden wil. Toen heeft Mevr. Van Galen het zelf maar gedaan, gelukkig is Stahl een goede kennis van van Beers! Deze heeft er dus geen moeilijkheden door ondervonden.

Ook de hakenkruisvlag die Guus Ketzer in zijn maag gesplitst krijgt speelt een belangrijke rol. Als hij hem krijgt van de NSV, waar hij min of meer gedwongen lid van moet worden, hangt het blokhoofd, in zijn afwezigheid, deze uit. Later, als hij niet thuis is wordt Fieny gedwongen hem nog eens uit te hangen. Als hij thuis komt, vernietigt hij die vlag meteen want hij weet hoe gevoelig dat ligt in de buurt. Hij verklaart verder dat hij niet wist dat steun aan **het Duitse Rode Kruis** een staatsvijandelijke actie is en het betreft ten slotte slechts enkele dubbeltjes of kwartjes. Tante Fieny is vanaf 1946 ettelijke keren in Klimmen naar het beheer instituut geweest om te pleiten voor haar zaak. Ze heeft op een gegeven moment ook Leo meegenomen, de mooie blonde krullenbol en een schattig mannetje, om de medewerkers te vertederen. Maar het mocht niet baten, ze blijven onverzettelijk.

Het Nederlands Beheers instituut gevestigd in Kasteel Rivieren te Klimmen geeft pas in 1951 hun pand Kruisstraat /Ambachtstraat 1 terug zodat het weer hun eigen kapperszaak wordt. Overigens is dat kasteel ook geconfisqueerd, het was eigendom van de broer van Maximilianus Victor Eugène Hubertus Josef Maria (Max) graaf de Marchant et d'Ansembourg (Gulpen, 18 01.1894, Heerlen, 24.01.1975), heer van Amstenrade en Schinveld, In 1933 sluit deze zich aan bij de Nationaalsocialistische Beweging (NSB) van Anton Mussert. Omdat het ambtenaren

verboden is om van de NSB lid te zijn, moet hij in 1934 terugtreden als burgemeester van Amstenrade. Hij woont op zijn kasteel Amstenrade. Later zal hij ook onder het verbod op lidmaatschap van de NSB van de zijde van de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland, vallen. Bij de Statenverkiezingen van 1935 wordt hij voor de NSB in de Limburgse Provinciale Staten en in de Eerste Kamer gekozen. In 1937 wordt Marchant voor de NSB in de Tweede Kamer gekozen waar hij optreedt als fractievoorzitter (tot 10 mei 1940). Op 5 februari 1941 wordt de Limburgse gouverneur Van Sonsbeeck door de Duitse bezetter met pensioen gestuurd. Rijkscommissaris Seyss-Inquart benoemt graaf De Marchant et d'Ansembourg als opvolger, waardoor hij commissaris der provincie (de nationaalsocialistische benaming voor de Commissaris der Koningin) van Limburg wordt. Als commissaris der provincie voert hij het leidersbeginsel door, waardoor op bevel van Seyss-Inquart de Provinciale Staten en alle gemeenteraden worden opgeheven. Als reactie hierop nemen op 12 augustus 1941 de meeste van de 44 Limburgse burgemeesters (de meeste lid van de RKSP) ontslag.

Op Dolle Dinsdag, 5 september 1944, vlucht graaf De Marchant et d'Ansembourg naar Duitsland. Op 12 september 1944 trekken de Amerikanen Zuid-Limburg binnen en worden de eerste Nederlandse gemeenten bevrijd. Op 30 april 1945 wordt de inmiddels door de NSB geroeyeerde graaf De Marchant et d'Ansembourg gearresteerd als fanatiek NSB-lid in de oorlog. Zijn broer, Oscar Jean Baptiste René Joseph Marie graaf de Marchant et d'Ansembourg (1882-1961), eigenaar van kasteel Rivieren, is in tegenstelling tot zijn broer fel anti-nationaalsocialistisch en neemt voor de oorlog in Duitsland al ontslag als rechter omdat hij het Nazi-regime niet steunt. Hij blijft wonen op kasteel Rivieren. Op het einde van de oorlog gaat hij terug naar Duitsland waar hij gevraagd wordt om opnieuw rechter te worden. Hij stemt toe en ondertussen wordt zijn kasteel in Klimmen leeggestolen door de medewerkers van het

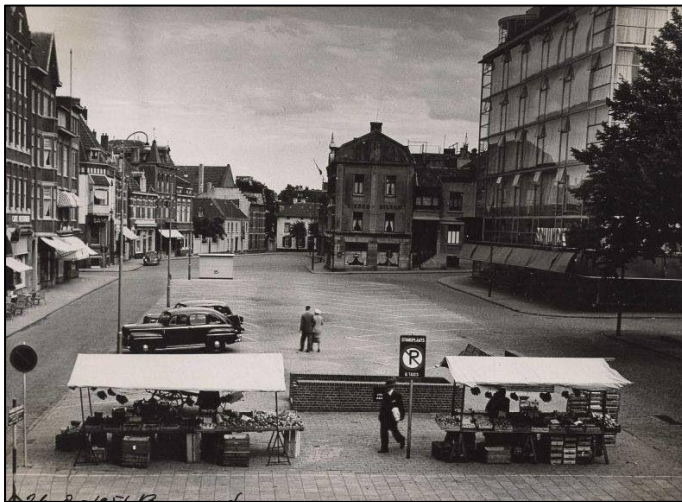
‘beheers instituut’, immers zijn broer hè.... Hij is nooit meer naar zijn kasteel teruggekeerd, zo vertelt mij, zijn zeer sympathieke kleinzoon, Johannes Graaf de Marchant et d’Ansembourg die ik in de heemkunde vereniging van Klimmen ontmoet heb als voorzitter en die nu in Voerendaal als ‘agrariër’ te boek staat en de bewoner is van het kasteel van zijn Opa.
In 1951 woont Tante Fieny en Ome Guus in de Geerstraat 89 boven de sigarenzaak van de dames Soons, die naast het oude politiebureau ligt. Dit oude politiebureau wordt later de ‘Studentensociëteit de Nor’.

Stationsstraat 1951 Heerlen.

De muziekschool aan de Stationsstraat

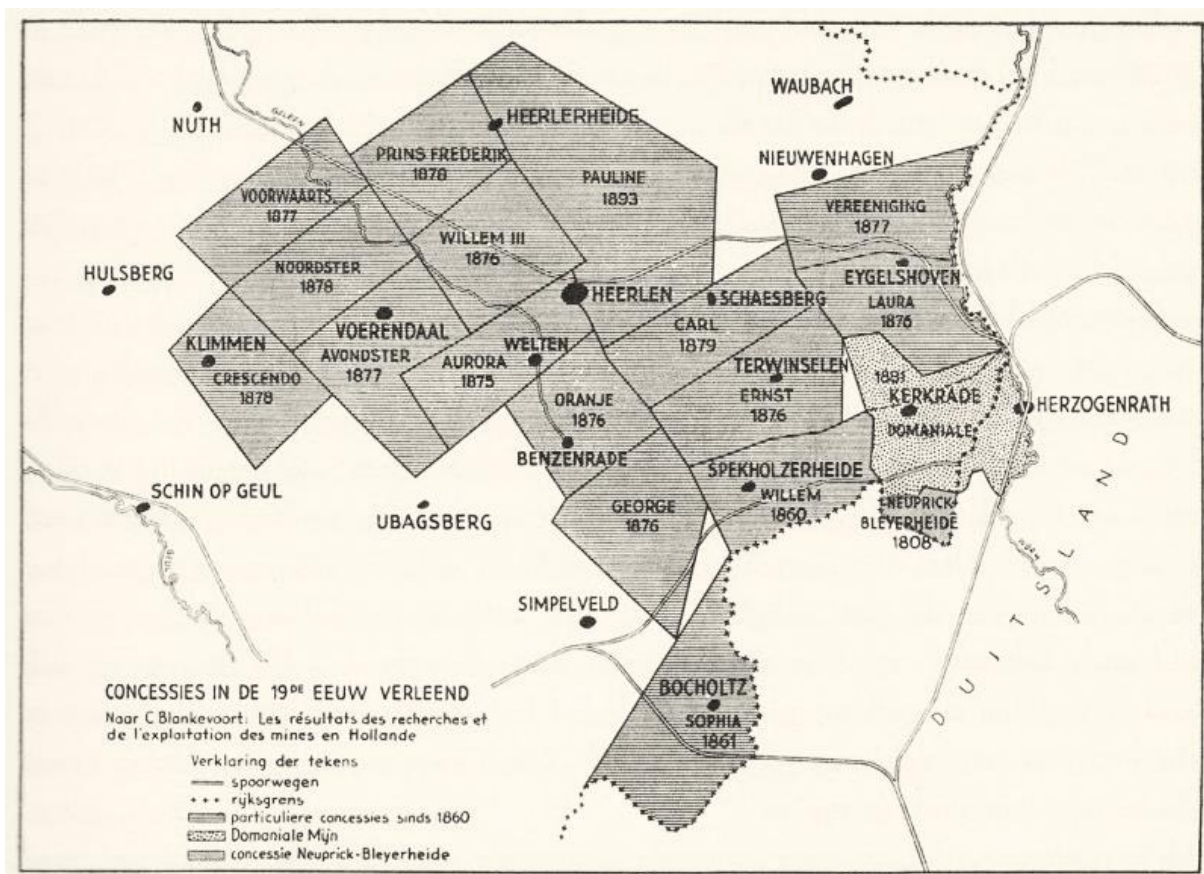
**Markt en Bongerd 1051/
Rechts Glaspaleis Schunck.**

**Geerstraat 87 Het politiebureau, de latere ‘Nor’,
studentensociëteit.**

Leer plaat van de Oranje-Nassau mijn.

De concessies van de Mijnen.

De spoorwegtunnel

garage huren vindt hij te duur en voor de deur laten staan vindt hij te riskant. Dit komt doordat

Aan **de oude spoorwegtunnel** en de recht daarop liggende Geerstraat kleven voor mij heel wat herinneringen. Vooral in de wintertijd, onder het immer monotoon zoemende geluid van de ON-schachten, begeleid ik vaak, als klein jochie, mijn vader naar de mijn, vooral wanneer hij er in het weekend om een of andere reden naar toe moet. Later parkeert hij zijn auto, **zijn Dafje**, zijn trots, op het mijnterrein, er is toch genoeg plaats in het magazijn, een

Getuigen hebben de auto wel gezien maar de man achter het stuur niet herkend. Hij zegt dat hij niet de chauffeur is geweest, dat een ander heeft gereden maar dat hij te zat is geweest om te weten wie. Door de inzet van een zekere advocaat Moskowitz, wordt de vermeende dader uiteindelijk vrijgesproken door de rechtbank in Maastricht.

Mijn vader is opgetogen dat hij zijn allriskverzekering niet heeft opgezegd, want nu mag de verzekeringsmaatschappij het opsoppen. Zelfs nadat het parvenu voorafgaande aan het proces, persoonlijk aan de deur komt om het af te kopen verwijst mijn vader hem met genoeg naar de verzekering, voor hem is de kous af. Hij krijgt een nieuwe auto.

Kerk van de Laanderstraat

De wandeling naar de Koel om de auto op te halen, vindt mijn vader aangenaam en dan kan hij meteen ook even kijken of alles wel goed loopt. Door de week loopt hij elke dag twee keer heen en terug, want hij eet 's middags thuis, de warme maaltijd. Dat is pas veranderd als zijn bloedjes naar de middelbare school gaan en daar geconfronteerd worden met het 'tropenrooster'. Hij is een manager *à la lettre*, hij zegt altijd: "de enige die gemist kan worden,

ben ik, het loopt vanzelf!'. Maar je moet het geheel natuurlijk wel in de gaten houden. Daar heeft hij zo zijn methodes voor. Eén keer in de maand organiseert hij een borrel bij Trautje in Castellum en later in haar hotel 'Sport' aan de overzijde van het station. Hij nodigt al zijn magazijnmeesters en opzichters uit en daar komt hij dan alles te weten over de mogelijkheden en moeilijkheden die op het bedrijfsterrein spelen.

Hoek Geerstraat-Parallelweg vóór aanleg van de tunnel.

Tunnel Geerstraat ondergelopen 1930.

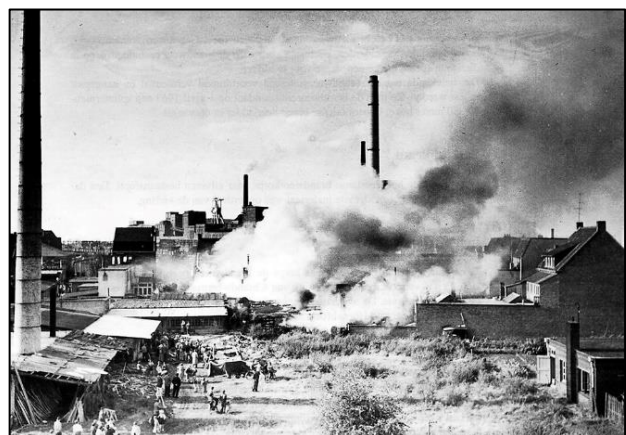

Hotel-Restaurant Limburg Heerlen 1963

Vanuit de Laanderstraat, waar ons huis ligt tegenover de kerk, lopen we de Looierstraat in en dan naar links de Geerstraat in. Op de hoek ligt het grote pand van dr. Vijgen en daarnaast een grote villa de 'burgemeestersvilla' ommuurd en met een enorme tuin. Verderop loop je dan

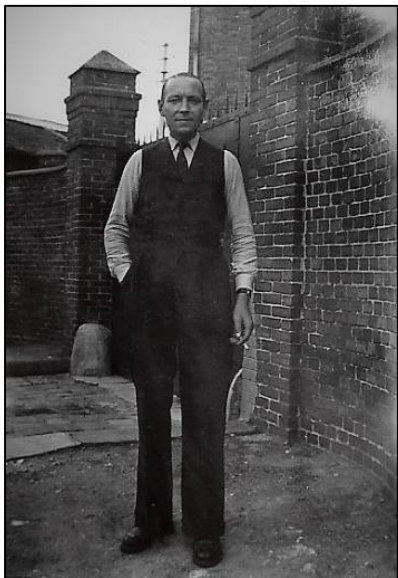
Coöperatie ODB, de bakker

Brand in Timmerfabriek Soons 1959.

langs het oude politiebureau, de latere Nor, en daarnaast ligt de sigarenhandel Soons. Deze zaak wordt gedreven door de zussen van de gelijknamige eigenaar van de timmerfabriek N.V. Heerlensche Timmerfabriek v.h. Wijsbek, Soons & Co, die nogal eens afbrandt en verderop achter de huizen aan de Eikenderweg, gelegen is. Deze Soons is een voortreffelijke timmerman. Hij heeft eens een tweetal kasten voor Margaret en mij gemaakt. Hij komt naar ons appartement in de Gebr. Hennenstraat (1974) om de wensen en maten op te nemen. Ze moeten passen bij twee andere kasten die ik overgenomen heb van mijn broer Jacques. Hij legt de lat terwijl hij op zijn sigaar kauwt. Dat gaat zo een tijdje door en als hij klaar is vraag ik hem of hij niet papier wil hebben om de maten op te schrijven. “Nee, niet nodig, dat onthoud ik zo wel”, is het antwoord. Als hij weer vertrokken is zei ik tegen Margaret dat het wel wat moois zal worden, want dat kan iemand toch niet zomaar allemaal onthouden. De kasten worden twee maanden later geleverd en alles past precies, ongelooflijk!

Tegenover de sigarenhandel Soons, ligt de uitgang van de paardenstallen van de Coöperatie ODB. Als het brood nog met paard en kar rondgebracht wordt, spelen zich daar elke ochtend heftige taferelen af wanneer de karren met hun paarden de stal verlaten en de Geerstraat in draaien. Iedereen staat met veger en blik in de hand te wachten op de kans dat een van de paarden poep laat vallen. Ze stuiven dan naar buiten om die paardenkeutels op te vegen om ze vervolgens voldaan in hun tuinen of in hun bloempotten te deponeren als de perfecte mest.

‘Volks Duitser’, geboren in Duitsland en getogen in Heerlen, spreekt Nederlands en het Heerlens dialect fantastisch, maar is van Duitse ouders. Hij draait daarom in 1942, onverwacht, want men had, volgens zijn zeggen, de Volks Duitsers beloofd dat het niet nodig zou zijn, het ‘Heer’ in om vervolgens, via Rusland en een lazaret in Bautzen, ergens in Noord-Italië, in 1944 in Amerikaanse gevangenschap te belanden. Mijn oom, **ome Guus (1938)**, is best wel bekend en geliefd in Heerlen. Hij is lid van verschillende verenigingen omdat hij een groot aantal hobby’s heeft. Zo kweekt hij kanaries en houdt hij honden. Hij heeft een fantastisch tropisch aquarium en verzamelt postzegels. Hij is geliefd als kapper, vooral bij de Joden in Heerlen omdat hij deze volksgroep, die in Heerlen goed vertegenwoordigd is, op zaterdagochtend, tegen speciaal laag tarief door zijn leerlingen laat knippen en scheren. Hij past geweldig in het Heerlense plaatje van voor de oorlog. **Mijn tante Fieny (1941)**, is ook in de oorlog, heel geliefd in de buurt, ondanks dat ze met de vijand ‘heult’ en er zelfs mee getrouwd is. Het gaat zelfs zover dat Ome Guus, als hij een keer op verlof is, in 1943, in uniform, met een groep uit de buurt, illegaal, een vrachtauto vol met eieren haalt in de Roermondse eiermijn. Door zijn uniform hebben ze overal vrije doorgang. Alleen, als hij terugkomt vergeet hij een paar eieren voor zijn eigen vrouw mee te nemen.

De dames Soons kennen we heel goed, immers mijn tante Fieny, de zus van mijn moeder, de kapster, heeft na de oorlog enige

tijd in hun bovenhuis gewoond. Zoals al vermeld heeft men hun eigen woning en kapperszaak Ketzer aan de Kruisstraat /Ambachtstraat, de latere ‘Cycle shop’, ook wel motorzaak Jantje genoemd in de volksmond, geconfisqueerd. Haar man is afwezig. De reden van deze confiscatie, is ‘vermeende collaboratie met de vijand’. Hij is een

Mijn vader zit ermee in een spagaat. Hij heeft het, zoals al eerder vermeld, voor elkaar gekregen dat mijn tante in 1944-45, niet naar Duitsland gedeporteerd wordt, daar kent en heeft ze immers niemand! Van 1944 tot 1946 wordt niets van mijn oom vernomen en wordt de onbestorven weduwe, mijn tante dus, die Nederlandse van geboorte is maar nu een ‘vreemdelingenpaspoort’ heeft gekregen, ondergebracht in het huis van de familie van de Weijer, bonthandelaar in de

Dautzenbergstraat te Heerlen. Daar leert Opa Fiekers, die immers ook alleen is nadat zijn vrouw in 1942 is gestorven, zijn nieuwe vrouw kennen. Lies van de Weijer en hij, Leopold Fiekers trouwen in 1946 en verhuizen naar **het kleine witte huisje in Houthem**. Tante Fieny wordt daarna ondergebracht in een bovenwoning bij de Dames Soons, sigarenhandel aan de Geerstraat. Overigens is mijn vader een heel goede klant van de dames, Elke week koopt hij daar een slof sigaretten, *North State*, en op termijn, ook zijn doodsoordeel.

Die spagaat, daar zit mijn vader zowat de hele oorlog in. Hij heeft de pest aan de bezetter, maar zijn zwager is Duits militair. Het wordt nog erger als zich in 1943 het verzet gaat roeren en zijn ondergeschikten de kont tegen de krib willen gooien. Het is al eens tot een spontane staking gekomen in het mijnbedrijf en dat resulteert erin dat de bezetter het mijnterrein op marcheert en een aantal willekeurige mannen tegen de muur zet en executeert. Mannen, zonen, echtgenoten, vaders van kinderen, die er niets mee te maken hebben worden doodgeschoten. Als, tegen het einde van de oorlog, de spanning stijgt en men weer stakingen wil organiseren en sabotagedaden wil plegen, verbiedt de directie en dus ook mijn vader dat op straffe van ontslag op staande voet en dan ontstaat het risico van de verplichte ‘*Arbeitsdienst*’ in Duitsland. Ze mogen van alles doen zoals onderduikers ondergronds laten, de bezetter zal zich toch nooit naar beneden wagen, maar geen sabotage of stakingen. Na de oorlog heeft hij zich moeten verweren tegen de beschuldiging van collaboratie, maar hij is volledig vrijgesproken.

Halverwege de Geerstraat ligt schuin tegenover het politiebureau een ander groot woonhuis. Daar woont mijn ome Henk, een broer van mijn vader. Hij is directeur van de Coöperatie ODB. Vanuit hun tuin kan je zo de broodfabriek inlopen. Via de bakkerij, later broodfabriek, loop je door naar het hoofdkantoor en het magazijn, een groot pand aan de Parallelweg, dat naast hotel Terminus ligt. Daar zijn de goederen opgeslagen voor de vele winkels en later zelfbedieningszaken en slagerijen die onder de naam Coöperatie ODB in Heerlen en omstreken opereren. Mijn oom heeft een groot gezin, twee zonen en vier meiden. Die zonen zijn, net als de jongens van mijn vader, geen lieverdjes²⁹. Mijn oom is voor de oorlog officier in het

Nederlandse leger en is de hele oorlog bij allerlei illegale activiteiten betrokken. Bekend is het verhaal van een bezoek van Duitse officieren, die eens komen kijken of er geen illegale waar, zoals radio's of fietsen, opgeslagen ligt. Terwijl zij beneden de trap op lopen vertrekt de goederenlift van de bovenverdieping naar beneden volgeladen met achtergehouden radio's. Als ze met hun gesprek klaar zijn en zij naar beneden lopen gaat de lift weer naar boven. Na de oorlog heeft mijn oom

Links van Hotel Terminus ligt het hoofdgebouw Coöp aan de Parallelweg.

²⁹ John Dubois, 'Mijn Leven Beleefd Geleefd' 2016 Uitgeverij Boekenscoute.nl Soest, ISBN 978-94-022-2566-2. John Dubois is een pseudoniem van Hans van den Bosch, alias Johans Vandenbosch.

nog enige tijd in Nederlands-Indië in het K(oninklijk)N(ederlands) I(ndische) L(eger) gediend in een poging om onze koloniën voor het vaderland te redden hetgeen jammerlijk mislukt is. Die Geerstraat is vroeger belegd met kinderkopjes, hetgeen de wandeling vooral in de winter af en toe spiegelglad maakt. Op het einde van de Geerstraat steek je de Parallelweg over en daal je via een daar gelegen trap naar beneden de tunnelbak in. De wanden van de tunnel zijn bekleed met een soort ge-emailleerde gele tegels, die er altijd verschrikkelijk smerig uitzien. Kom je de tunnel uit, dan buig je naar links en kom je langs het hoofdkantoor en de poort van de ON-I

mijn (1950). Je zou je moeten melden bij de portier, maar in begeleiding van mijn vader kunnen we altijd zo door lopen, waardoor ik mij altijd ietwat verheven boven het gewone volk voel, vandaar misschien die arrogantie die mij altijd verweten wordt. Ik heb slechts een keer meegemaakt dat dit niet mogelijk was en dat is als er een verschrikkelijk ongeluk is gebeurd. Iedereen moet buiten wachten er staat zelfs politie aan de poort.

Hoofdingang ON Mijn te Heerlen

Het magazijngebouw waar mijn vader kantoor houdt, ligt een heel eind verder het mijnterrein op. Je loopt langs de kantines, daar krijgen we altijd een flesje Komol-limonade. Bekend is het verhaal van Leo Moulen uit Voerendaal. In 1907 richt Leo Moulen in het Voerendaalse gehucht Kunrade een mineraalwater fabriek op. Even later ook een koolzuurwaterfabriek in Aken.

Verwonderlijk is dat niet want zowel Kunrade als ook Aken liggen op een geologische breuk waardoor er vulkanisch water dat koolzuurhoudend is, naar boven borrelt. Dat is vroeger de enige manier om de belletjes in de limonade te krijgen. Hij begint met de productie van vruchtenlimonades en de kistjes frisdrank vinden gretig aftrek, vooral ook op de mijn bedrijven. Een vriend van hem, die naar Amerika is gegaan, vertelt hem begin jaren twintig dat in Amerika een bruin drankje snel

aan populariteit toeneemt. 'Coca-Cola' is de naam van dit drankje. Moulen laat meteen de merknaam 'Noca-Nola' vastleggen voor een van zijn limonades. Als dan in 1928 tijdens de Olympische Spelen in Amsterdam de eerste kratjes 'Coca-Cola' naar Nederland komen, moeten ze eerst gaan onderhandelen met Moulen, de namen lijken te veel op elkaar. Hij weet een fantastisch overeenkomst te sluiten. Hij behoudt het recht op de naam 'Noca-Nola' en binnen vijftig kilometer mag geen 'Coca-Cola' verkocht worden. Wanneer hij echter in 1936 ook de zelfde typische flesvorm gaat gebruiken nemen de Amerikanen revanche en hij moet zich laten uitkopen. Het levert hem 10.000 gulden op dat is omgerekend nu zo'n 100.000 Euro. De naam mag niet meer gebruikt worden en de flessen met dezelfde vorm moeten vernietigd worden. Hij neemt de naam 'Komol' aan en verkoopt zijn sinas onder de naam 'Oran-Jola'. Hij mag ook Coca-Cola in de regio gaan verkopen. Zijn kinderen nemen de fabriek over en in 2005 sluiten deze de poort voorgoed.

Mijn vader (1948) heeft immers ook de zorg en de leiding over de kantines van alle vier de mijnbedrijven. Op weg naar zijn kantoor loop je langs de montage en de wasserij, daar is nu buurman Driessen de chef. Je vervolgt dan je weg en je loopt over het magazijn terrein tot je een heel eind verderop bij de magazijngebouwen komt. Papa heeft een kantoor met ruimschoots uitzicht op het terrein en zo kan hij ook goed de heren van de directie zien komen, dan moet hij even zijn krant wegleggen.

De carrière van mijn vader op de ON is nogal stijl. Hij start als technisch tekenaar. Maar zoals dat zo vaak gaat, een overvloed aan talent zorgt ervoor dat hij al vlug andere taken krijgt. Als hij 25 jaar werkzaam is op de ON Mijnen wordt op **16 maart 1956** een groot feest gegeven. Wij vinden het altijd een beetje raar dat een man die zo belangrijk is op 'de Koel', betiteld wordt met de functienaam 'Hoofd-

Magazijn-meester'. Hij is verantwoordelijk voor een nieuw ketelhuis. Hij ontwerpt een nieuwe slikbrug. En een brug om bij de schacht te komen. Een en ander leidt ertoe dat hij chef wordt van de montage afdeling. De leiding van het magazijn vraagt echter ook veel tijd en dat leidt ertoe dat hij naar enige tijd de leiding over het montagebedrijf afstoot. Maar daarvoor krijgt hij de leiding van de kantines erbij, hij wordt de 'kioskenbaas'. Hij begint te handelen in schroot, hetgeen zeer lucratief blijkt voor de

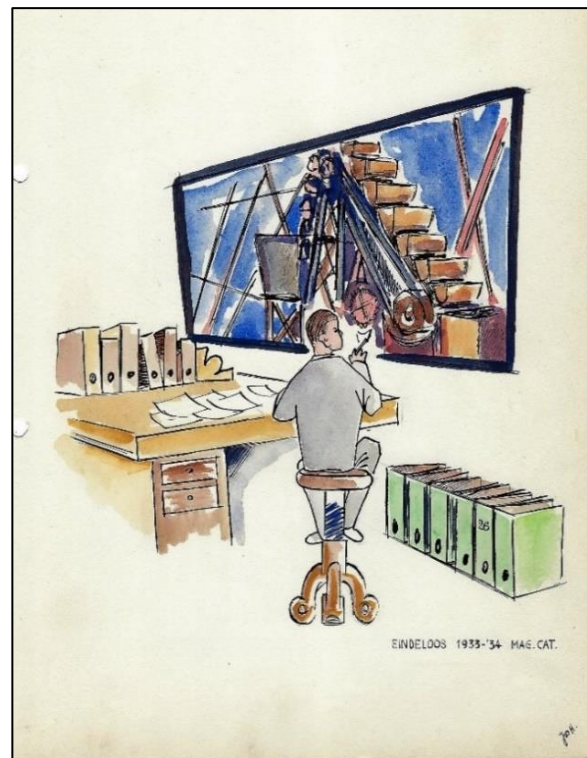
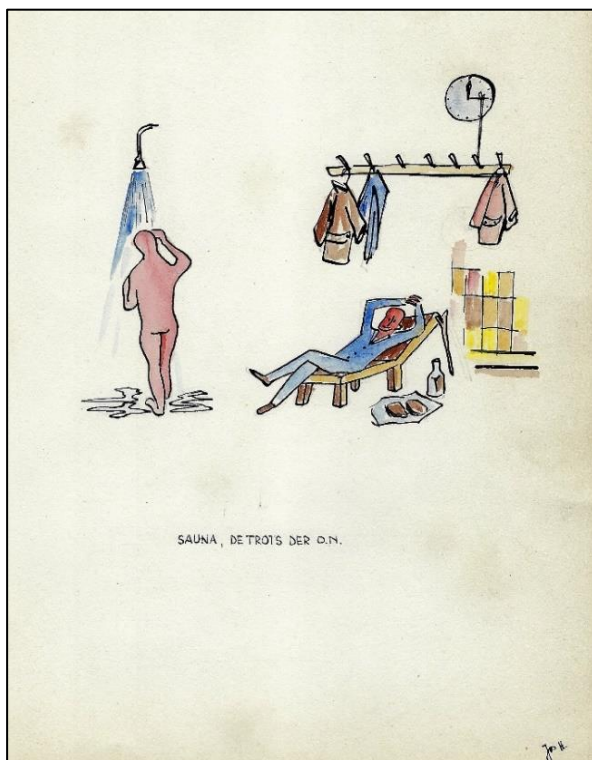
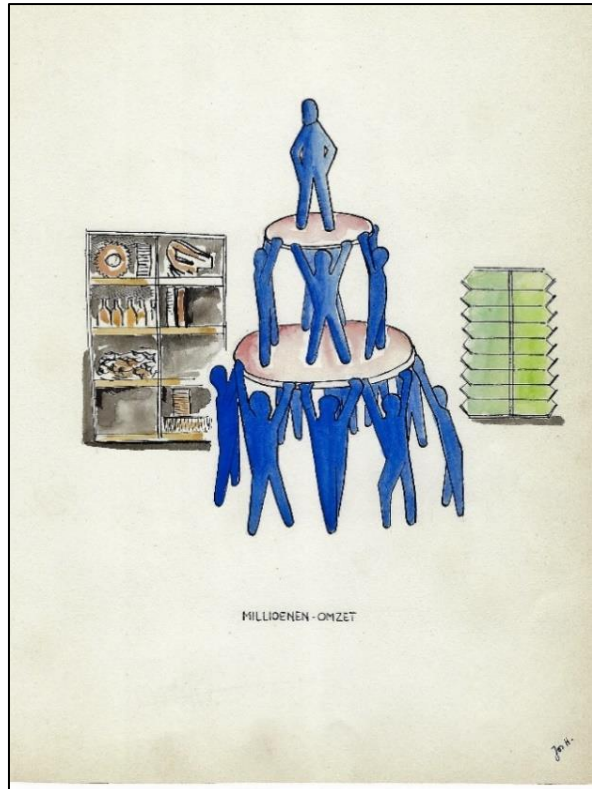
firma. Hij schaft de eerste heftrucks aan, en twee hijskranen. Hij beheert ook de schaftlokalen en de 'sauna's', de bad lokalen, iedereen is er trots op. Hij gaat daarom ook nooit thuis in bad, hij doucht altijd op de mijn. Zijn positie lijkt onaantastbaar en hij kan zich veel permitteren. Vooral ten aanzien van de directie, die voornamelijk bestaat uit Nederlandse, Delftse ingenieurs, waarvan er sommigen met witte handschoenen over het terrein lopen. Zij kennen niet genoeg Frans, reden waarom hij vaker naar Luxemburg of Brussel moet, de hoge heren van de Wendel, spreken namelijk alleen Frans, en hij is de enige die zich op technisch niveau met hen kan meten.

Zijn directe chef was Ir. Raedts. Cornelis (Cees) Raedts (Venray, 08.05.1898 - Heerlen, 09.04.1983). Mijningenieur Delft. Ingenieur ON-III, Hoofdingenieur ON-IV, President-directeur ON-Mijnen. Een hoog onderscheiden man: officier in de Orde van Oranje-Nassau, ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en ridder in de orde van de H. Gregorius. Ereburger van Heerlen. Bekend is het verhaal dat **Ingenieur Raedts** zich bij hem beklagt dat de heren opzichters zo lang in de kantine hun koffiepauze genieten. Daarvoor heeft Raedts hem bij zich geroepen in het hoofdgebouw. Nu moet mijn vader er ook voor zorgen dat er elke morgen een flesje karnemelk op het bureau van de heer directeur wordt geplaatst, hij drinkt geen koffie maar karnemelk. Hij

heeft toen tegen de directeur gezegd: "Ach mijnheer Raedts, de een drinkt koffie, de ander drinkt karnemelk!" Hij wordt stand te pede het kantoor uitgebonjourd. Maar dat men hem toch wel waardeert blijkt als hij 25 jaar op het bedrijf werkzaam is. Een groots opgezet feest wordt gevierd met receptie en feestdiner. Voor de receptie is er een handgemaakt receptieboek opgelucht met unieke aquaellen.

1956: het receptieboek
k

Een ander verhaal is het avontuur met Koos van Riet. Ome Koos komt later nog terug in dit geschrift. Koos van Riet is door mijn vader miljonair geworden, het typeert hem en mijn vader. Anderen helpt hij, iedereen bouwt een eigen huis, iedereen profiteert van de boom, maar vader

blijft in het huurhuis zitten terwijl hij een eigen villa had kunnen bouwen. Nee, een huurhuis is veel makkelijker, immers gaat er iets mis, is er iets kapot, dan komt een mannetje van de mijn. Ik hoor zijn broers, Herman en Henk, die allemaal een eigen huis hebben gebouwd toen de tijd rijp was, nog zeggen, 'Jacques, waarom bouw je niet zelf? Je krijgt de hypotheek voor een half procent, de bouwmaterialen bijna voor niets, via de mijn.' Mijn vader antwoordt: 'dan moet ik ook voor het onderhoud zorgen'. Hij neemt geen enkel risico. Tegen van Riet zegt hij na het einde van de oorlog: "Koos ga voor jezelf beginnen! Er valt veel geld te verdienen. Neem een knecht en maak je zelfstandig!" Koos wil dit helemaal niet want hij ziet niet hoe hij die knecht de eerste jaren moet betalen. Na lang aandringen doet Koos het toch maar en binnen enkele jaren is hij multimiljonair. Maar dat

is dan ook alles, want hij heeft alleen verstand van constructie en staal en voor de rest van niets. Zijn prachtige villa in het villapark 'de Kakert' in Schaesberg, waar hij met zijn tweede vrouw woont, blinkt uit in wanstaltige kitsch. In de prachtige hal met mozaïek steentjes staat een enorme lelijke witte ijskast. Die moet er komen omdat Koos ooit misschien eens een ree zou kunnen schieten in Luxemburg, wat overigens nooit gelukt is. Hij bestelt ze altijd bij Wouters-

Sanders in Heerlen. Je moet toch wat met zo'n ijskast. Ome Koos en zijn vrouw spelen samen met mijn vader en moeder canasta. Deze kaartavonden, gespeend van elke fijnsnarigheid of enigerlei vorm van cultuur, zijn voor mijn moeder een temptatie. Bekend is het verhaal dat mijn moeder paling serveert met mayonaise. Je kan er donder op zeggen dat de volgende keer, wanneer er bij de van

Met de familie van Riet op pad, Pinksteren 1957 Naar Monschau.

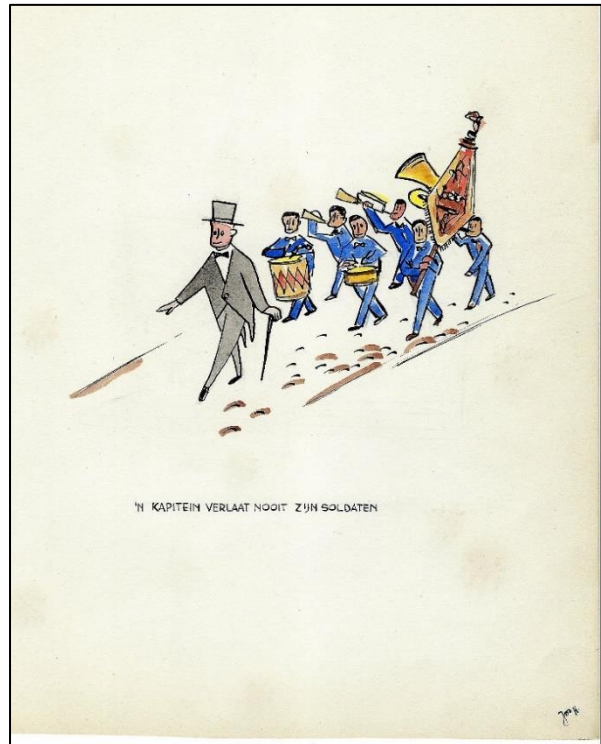
Riet's thuis gekaart wordt, paling op het menu staat. Mevrouw van Riet heeft echter de paling per abuis geserveerd met tandpasta in plaats van mayonaise. Auto's koopt hij per dozijn. Er staan ettelijke auto's op de oprit. Allemaal grote Amerikanen, waarmee wij stevast elk jaar naar een vakantiebestemming gereden worden. Door een chauffeur of de boss *himself*. Deze auto's zijn voorzien van de nieuwste snufjes, zoals 'tubeless' banden. Mijn vader en hij brengen mijn moeder, Wies en ik, in een spiksplinternieuwe Buick naar Zoutelande voor een vakantie. Mijn vader haat vakanties in een

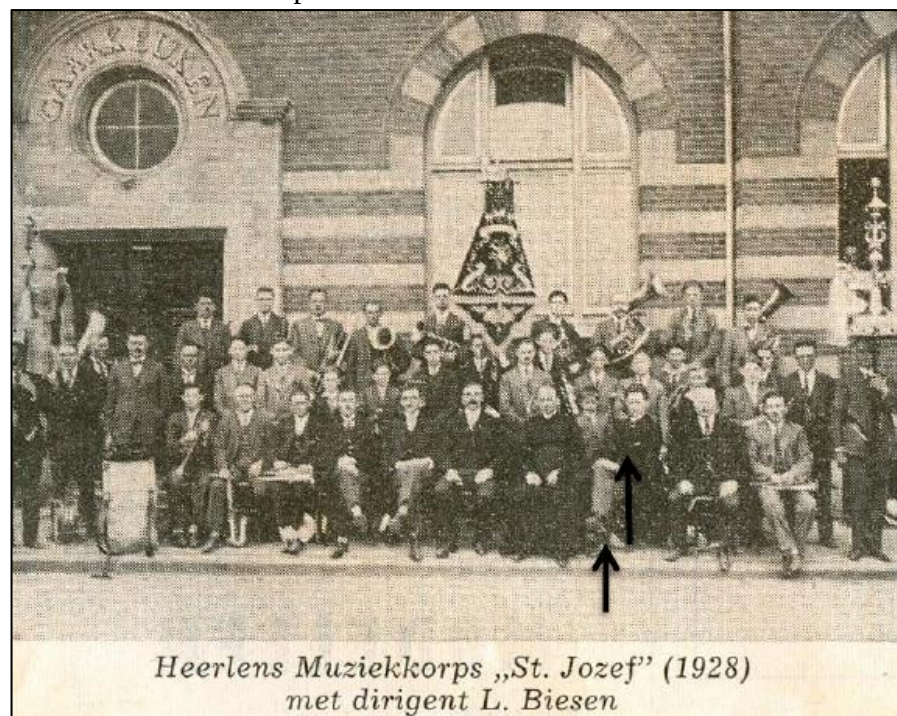
Op vakantie in Zoutelande, Jos, Wies en Babs (?)

huisje aan het strand, hij blijft dus alleen thuis. Op de terugweg van Zoutelande, op de laan voor Hasselt, dat is toen de kortste route, klapt zo'n band. Alleen de krachtige handen van de smid, voorkomen dat de auto met honderd kilometer per uur tegen de langs de weg staande bomen, klapt. Ome Koos is zo geschrokken dat hij de auto ter plekke laat staan en ook verkoopt. Zo gaat het ook met zijn boot, een zeewaardig jacht, dat in Stein in de haven ligt, en dat eigenlijk nooit verder gevaren heeft dan Maastricht, want in het weekend zijn de sluizen dicht. Er trekt ongevraagd een zwerver in die boot en maakt er een puinhoop van. Wanneer hij dat ontdekt laat hij de boot helemaal opknappen. Hij verkoopt hem, nadat bij de proefvaart met de koper de buitenboordmotor in het water verdwenen is, voor nog geen tien procent van de waarde. Zijn amateurfilms over hun vakanties in Oostenrijk zijn een catastrofe. Wij worden gedwongen om het eindeloze geflikker en getril aan te zien en wee je gebeente wanneer je ook maar durft uit te spreken dat je er niets aan vindt. Maar geld verdienen kan hij, ook nadat de mijnen gesloten zijn. Hij houdt zijn bedrijf glansvol overeind. Later wordt mij duidelijk waarom mijn vader en moeder, die allebei fanatieke bridgers zijn, dit allemaal tolereren. Elk jaar met kerst brengt een bode een geweldige kalkoen. Eentje die nauwelijks in de oven past: cadeautje van 'van Riet'. Er zit ook een enveloppe bij, die wij uiteraard niet te zien krijgen. Mijn vader was 'geheim commissaris' van het bedrijf en ontvangt daarvoor elk jaar een vette bonus. Dan wil je wel een potje canasta spelen, toch?

De functie van mijn vader brengt ook andere verplichtingen met zich mee. Zo wordt hij gevraagd om voorzitter te worden van Sint Joep.

**Muziekkorps Sint Joep
uit het Eikenderveld.
1928**

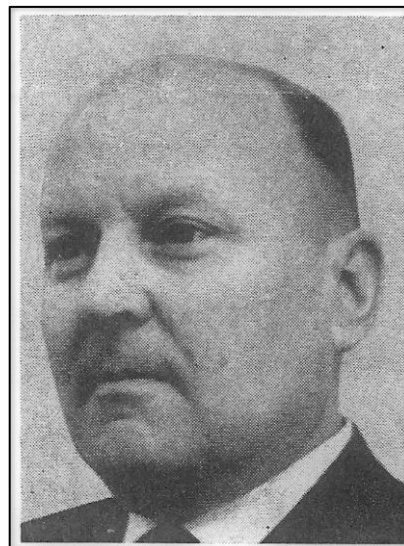

*Heerlens Muziekkorps „St. Jozef” (1928)
met dirigent L. Biesen*

Deze functie aanvaardt hij gedwee en zonder tegenzin, daar het nogal wat gezelligheid met zich meebrengt. In die hoedanigheid is hij ook vaak betrokken bij allerhande festiviteiten in de stad. Deze **kaart** wordt door de harmonie gestuurd om hem beterschap te wensen als hij in het ziekenhuis ligt, najaar 1967. Voor de artsen is het toen al duidelijk dat het een verloren zaak is, de longkanker heeft zich verspreid. Op 10 februari van het jaar 1968 is hij aan de gevolgen van longkanker overleden.

Wenskaart 1968

De harmonie vereniging is opgericht op 15 juni 1917, grotendeels vanuit de parochie aan de Laanderstraat (Eikenderveld) door rector Gilissen. Zij draagt de naam 'Heerlens Muziekkorps St. Jozef' en bestaat op katholieke grondslag. De vereniging is voortgekomen uit de R.K. Werkliedenvereniging. In de volksmond werd zij 'Fanfare St. Joep' genoemd

Groepsfoto tijdens KRO-festival, 1965.

Sint Joep en andere verhalen

Een bijzonder verhaal, iets dat hij als voorzitter van Sint Joep meemaakt, is in mijn herinnering blijven hangen.

Het gaat over de opening van de ‘nieuwe’ (inmiddels alweer afgebroken) **garage van Canton Reiss** aan de Valkenburger-weg. De naam Canton Reiss heeft altijd een bijzondere uitstraling gehad op mij. Elke Heerlenaar kent die ietwat exotisch klinkende naam. Daarvoor, als de Valkenburgerweg nog de uitvalsweg is naar Valkenburg en Maastricht en waar al snel de velden beginnen, ligt de garage van Canton Reiss eigenlijk net bij het centrum aan de Geleenstraat, schuin er tegenover

ligt het legendarische café ‘**Op gen Trepkes**’ van ‘**Happy Dolfie**’ Rutten. Hoeveel keren ben

ik daar niet aan de hand van papa en mama het kruispunt Geleenstraat - Kruisstraat overgestoken, langs de villa van dokter de Wever, op weg naar tante Fieny en suikeroom Ome Guus Ketzer. Loop je de Valkenburgerweg af, dan zie je nog een enkele boerderij en wat villa's. Midden daar tussenin het ‘Sportfondsenbad’. Elke Heerlenaar ouder dan veertig heeft daar zwemmen geleerd toen dat nog in het normale lespakket zat. Wij lopen als kindertjes te voet in de rij, twee aan twee naast elkaar, met de

onderwijzer voorop, dwars door de velden. Via een glibberig pad achter een villa langs, waar in de tuin, een enorme voorraad lege wijnflessen ligt, bereiken we dan de ingang van het zwembad, dat op enkele honderden meters al te ruiken is door een penetrante chloor lucht

De Valkenburgerweg in de 30er jaren.

Later gaat Canton Reiss verkassen en verhuist buiten het centrum, pal naast het sportfondsenbad. Het is de tijd van de grote bouwprojecten in Heerlen. Links en rechts rijzen de torenflats en de winkelcentra, omgeven door hoekige huisjes, de grond uit. Die huizenblokjes worden nog steeds als de ‘Flintstone-woningen’ van Welten aangeduid. Veel van dat bouwgeweld wordt

gerealiseerd door één firma: de Vasco. De gemeente Heerlen is sterk aan de Vasco gelieerd want ze kunnen bouwen met een snelheid alsof de duvel ze op de hielen zit.

Nu, zo’n dertig jaar later zijn de plannen allemaal gerealiseerd, bezonken en alweer versleten. Veel van de bouwwerken waren ongetwijfeld nuttig en noodzakelijk. Veel is ook verkeerd gepland en veel blijkt toch ook niet bestand tegen de toets van de kritiek. Het winkelcentrum dat er verrijst, met de mooie naam ‘t Loon’, heeft niet gekregen wat men na werken zou moeten verdienen: de helft staat leeg.

Laatst loop ik dat winkelcentrum uit en automatisch kijk je dan tegen de achterzijde van de garage van Canton Reiss aan. Is dat even schrikken! Waar eens Canton Reiss lag, zit een groot gat,..weg.. zo maar.. een triest gezicht, net als bij een getrokken kies in een gaaf gebit. Voor mijn gevoel is het gebouw nog heel jong of gaat de tijd zo snel?

In mijn herinnering komt dus onmiddellijk het verhaal naar boven dat onlosmakelijk verbonden is met dit **Canton Reiss**. Het wordt door mijn vader, vaak op smakelijke wijze, verteld.

Mijn vader is dus voorzitter van Sint Joep en als zodanig luisteren zij het openingsfeest van de nieuwe garage op. De receptie wordt naast de clientèle, bevolkt door burgemeester Gijzels van Heerlen, een bolle man die ik nooit nuchter heb gezien, de Gouverneur, in het Nederlands de ‘commissaris van de Koningin’, en natuurlijk de directeur van de Vasco, de gerespecteerde Heerlense ondernemer Joosten.

De bouw is niet zo voorspoedig verlopen. Halverwege de bouw is het de directie van het constructiebedrijf die

de grote dak overkapping zal maken, ter ore gekomen dat de Vasco niet meer zo liquide zou zijn. Ze staken onmiddellijk de werkzaamheden. Joosten is in paniek en belt Ome Koos van Riet, directeur van het gelijknamige constructiebedrijf in Geleen. Ome Koos, is miljonair want hij kan blijkbaar het ijzer smeden als het heet is, iets wat toch niet iedere smid kan, anders waren ze allemaal miljonair!

Ome Koos van Riet heeft niet veel moeite met het verzoek van Vasco Joosten en binnen een paar weken ligt de dakconstructie erop.

De geruchten rond het ontbreken van de betalingskracht van de Vasco blijken niet uit de lucht gegrepen, want een paar weken later heeft Ome Koos zijn centen nog niet. Je voelt ‘t al aankomen! Welke gelegenheid is nu beter om betreffende wanbetaler er eens aan te herinneren dat hij nog moet betalen. Halverwege de receptie bij de opening komt Ome Koos binnen. Door zijn postuur kun je niet om hem heen. Joosten trekt lijkleek weg. Als een slagschip (en zijn breedte ging aardig in de richting) doorklieft hij de volkse golven, recht op zijn doel af: Ludo Joosten. Hij begroet noch de Gouverneur, noch de Burgemeester en grijpt, met zijn op kolen-schoppen lijkende handjes, Joosten bij zijn kraag. Tilt hem, zonder de geringste moeite, zowat een halve meter van de grond. Terwijl Joosten daar zo hangt uit Ome Koos zijn wensen, die voor alle omstanders duidelijk te verstaan en ook niet te misverstaan zijn. Met onvervalst Rotterdams accent: “Seg fader, as ik môgge me sente niet heb.... schiet ik je KAPOT! Enne ... je weet dat ik woord hou, anders had je nouw geen dak bove je hoofd!”

Dan laat hij Joosten vallen en in verwarring achter. Draait zijn steven en stampt de deur uit, het volk in verwarring achter latend.

De volgende dag heeft Ome Koos zijn geld!

Twee weken later gaat de Vasco failliet. In de krant staat: Dhr. J. vlucht naar het buitenland: België. De gemeente Heerlen komt onder curatele te staan van Den Haag en de burgemeester is nòg vaker dronken. Vele eenvoudige entrepreneurs in het Heerlense gaan op de fles. Kleine werklieden, zoals Ritzen uit Benzenrade, die hard gewerkt hebben en zo twee eigen vrachtwagens bijeengeschaapt, gaan over de kop.

Later gaan de mijnen dicht en moet iedereen zich maar zien te redden. Een golf van werkeloosheid. Maar het constructiebedrijf van Ome Koos van Riet floreert nog steeds als nooit tevoren. De opdrachten en het geld blijven binnenstromen: overspanningen voor autowegen tot en met dakconstructies voor visfabrieken in IJsland.

Opeens is Ome Koos dood, gewoon omgekiept. De leiding wordt overgenomen door een van zijn zoons. Deze zoons waren in tegenstelling tot de zoon van zijn tweede vrouw niet bijster intelligent. Het boodlot voltrok zich: een half jaar later is het bedrijf bankroet.....

Sint Joep is een erebaantje, zelf speelt mijn vader geen instrument. Maar zijn positie op de ON Mijn, brengt met zich mee dat hij zich moet engageren en dus heeft men hem ooit gevraagd om als voorzitter te functioneren. Sint Joep, opgericht in 1917 in het toenmalige ‘Volkshuis’ aan

de Laanderstraat, ontwikkelt zich tot een voortreffelijk muziekkorps dat elke belangrijke gebeurtenis in de parochie Laanderstraat³⁰ met hun muziek opluistert. Op de afbeelding is te zien hoe in 1961 het nieuwe vaandel aan de voorzitter wordt overhandigd. Uiteraard speelt de kerk en de gezelligheid een grote rol. Met carnaval loopt de harmonie van de Laanderstraat

natuurlijk ook stevig mee in de optocht van de Heerlense 'Winkbulle'. Er wordt een goed glas gedronken en dat kan mijn vader heel goed. Het resultaat is dat hij ladderzat en heel laat thuiskomt die carnavalszondag. Aangezien hij snurkt en vooral wanneer hij gedronken heeft, gaat hij automatisch naar de zolderkamer om vrouwlief niet wakker te maken. Hij sluipt in het donker naar boven om de huisbewoners en zijn bloedjes niet met zijn kennelijke staat te confronteren.

Daarbij trekt hij zich op aan de leuning van de linkerzijde van de trapportalen. Op de eerste verdieping wil hij de trap naar de tweede verdieping bestijgen, maar pakt daarbij in plaats van de leuning, de vlaggenstok, die daar door mijn broer neergezet is, want 's nachts mag de vlag niet buiten blijven hangen. Hij dondert met veel geraas naar beneden. Iedereen wordt wakker van de klap en stormt de overloop op om te kijken wat er is gebeurd. Daar ligt vader met de Nederlandse driekleur over zich heen gedrapeerd. Dit leidt tot enige lachsalvo's aangezien hij totaal ontredderd op de overloop blijft liggen. Daarna verdwijnt iedereen weer snel in zijn kamer, want een woede-uitbarsting over die sufferd die de vlaggenstok uitgerekend daar neergezet heeft, omdat hij natuurlijk weer te lui is geweest om hem naar de zolder te transporteren, zal zeker volgen. Uiteraard is dit weer aanleiding voor een Sinterklaassurprise waar later nog hartelijk om gelachen wordt.

Mijn vader heeft eigenlijk geen hobby's op een uitzondering na: Hij is dol op kaartspelen. Hij speelt bridge in de hoogste categorieën. Met hem kaarten is geen plezier. Hij weet vrijwel meteen welke kaarten je in je handen hebt. Of dat bepalend is geweest voor mijn afkeer van het kaartspel, weet ik niet. Het kan ook door mijn moeder komen, die ook dol is op kaarten maar niet tegen haar verlies kan. Ze wordt dan

kribbig en schreeuwerig, ik haat dat. Dat heeft ertoe geleid dat ik vrijwel niet meer kaartte. Mijn vader speelt bridge bij Bridge Club 'de Mijnstreek' en zij winnen menig kampioenschap, dat dan uiteraard uitbundig in het **'Grand Hotel'** wordt gevierd.

Mijn vader kan behoorlijk drinken. Hij wordt er dan vaak niet vrolijker van en je kunt hem het beste dan maar ontwijken. Wat mij wel altijd is bijgebleven is dat hij, ondanks drankgebruik, even goed kon blijven rekenen en dat is heel vervelend als huiswerk, vooral wiskunde, bekeken en getoond moet worden.

³⁰ Diamanten Kerk, Ton van Aernsbergen en Jan Laeven, Uitgave: Kerkbestuur Parochie St.Franciscus van Assisië, Heerlen. Drukkerij Huntjens bv. Stein.

**Katwijk 1963.
Mijn vader en ik**

**Een wandeling over Terworm 1949. V.l.n.r.: Leo,
papa, Josje en Jacques.**

**Een zusje erbij,
v.l.n.r. Jos, Jacques Mama, Papa en
Leo**

**Links: Het diner t.g.v. zijn 25-jarig jubileum.
Mama en Papa. 1956/ oudjaar, rechts**

Ome Guus en Tante Fieny

Waarom een apart hoofdstuk wijden aan Ome Guus en Tante Fieny? Ik kan het me gemakkelijk maken en zeggen: ‘hij was mijn suikeroom’. Of: ‘een soort tweede vader’. Ik zal het verklaren aan de hand van een verhaaltje, waar gebeurd, over een jongen die een vriend van Maarten was en bij ons thuis kwam.

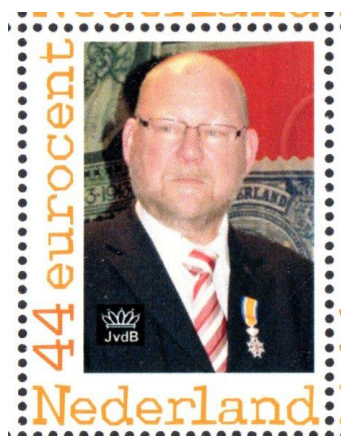
Hij staat al de hele tijd voor mijn bureau te dralen, duidelijk met een ongekend verlangen om te vragen: ‘wat ben jij nu eigenlijk aan ’t doen?’ Hij is een jongen uit de buurt, van het ruwe type en komt nu eenmaal, om de een of andere reden, vaker bij ons. Heeft alles in zich om geweldig te ontspreken, gaat het technisch onderwijs in, dus valt dan vanzelf in de criminele sfeer, want daar schijnt het lager technisch onderwijs tegenwoordig voor op te leiden (Engels/Nederlands). Maar toch, als hij mij bezig ziet, achter mijn bureau, altijd maar bezig met die postzegels en brieven en de hele santekraam (mijn vrouw zegt vaker: “ik snap niet dat jij er niet gek van wordt, altijd maar die postzegels. Dat oud papier!.”)

“Heb ik ook een paar van, thuis”, zegt hij.

“O, ja”, zeg ik: “en waar zitten die dan in?” Hij zegt:

“Had ik, maar toen mijn vader gescheiden is gegaan, was het album opeens kwijt.... Moet je die postzegel nu af weken?” vraagt hij en: “hoe doe je dat?”

‘Ha,’ denk ik: ‘de interesse is er’ en ik begin uitgebreid te vertellen over ‘afweken’ en vooral

ook ‘niet afweken’. Ik laat hem een paar brieven zien en hij snapt dat je die maar beter niet kunt afweken. Ik zie in mijn ooghoek een oude catalogus van Nederland liggen, dus vraag ik hem:

“Zou jij een catalogus willen hebben, dan kun je alle postzegels van Nederland opzoeken om te weten uit welk jaar ze zijn”.

Zijn gezicht straalt opeens met een grote brede glimlach:

“Ja graag” zegt hij en dat is dan ter vervanging van een ‘dank je wel’, want dat krijg ik niet te horen, zeker nooit geleerd thuis! Ik geef hem ook nog een insteekboek, dat me toch maar in de weg ligt. Ik bespeur wat minder nonchalance als hij na enige tijd weer vertrekt.

Als ik niet een oom had gehad, die ook zo terloops vroeg of ik het leuk zou vinden, dan was ik er nooit aan begonnen. Immers,

hoewel mijn vader niet ‘gescheiden ging’, vond hij dat maar allemaal ‘flauwekul’. Dus ik heb het van een oom en niet van mijn vader.... Hij dus nu ook niet.

Die oom is Ome Guus. Menigeen zou zeggen ‘kleinburgerlijk’. Maar van kleine dingen kun je enorm genieten. Die kunst verstaat hij. Met passie kan hij vertellen over vissen, vogels en honden. Hij heeft voor de oorlog en in de oorlog een hond: Bello. Het was een hele grote Bouvier. Het moet een bijzonder lieve en trouwe hond geweest zijn, maar dat behoeft opleiding. Guus is lid van de kynologenclub van Heerlen en traint regelmatig met deze hond. Hij volgt de ‘politiehonden-cursus’. Daarbij hoort uiteraard ook dat mannen in pakken, bestand tegen hondentanden, van de fiets getrokken worden. Normale Duitse Herders vallen de fietser die gepakt moet worden bij de benen. Maar Bello springt en pakt de man in de kraag. De man die dat normaliter doet is ziek en wordt bij de training vervangen door een invaller. Deze gaat niets vermoedend op de fiets zitten en krijgt dan na twee Duitse Herders aan z’n been, Bello op z’n nek. Hij schrikt zich een hoedje, tiert en vloekt als een dronken zeeman over het feit dat men hem niet gewaarschuwd heeft en durft daarna niet meer met Bello te trainen. Bello luistert goed maar aanvankelijk krijg je het verschijnsel dat honden na een jaar of twee proberen de leiding over te nemen. Hij luistert niet en dan duwt Guus hem met zijn nek tegen de muur totdat Bello het verzet opgeeft en half bewusteloos slap wordt. Dan moet hij twee dagen in een donker hok blijven zitten. Het resultaat: de liefste hond van de wereld. Soms luistert hij te goed. Bij een

wandeling met de familie over Terwom, **vlak achter de 'dikke troost-eik'** (eigenlijk een plataan!), is Bello in de weilanden aan het struinen. Guus roept hem en vol enthousiasme komt Bello aan gegaloppeerd waarbij hij tegen de achterkant en in de knieholtes van Ome Guus rent en deze met een salto achterover door de lucht op de grond terecht komt. De familie lacht zich een hoedje en kwaad op Bello kun je natuurlijk niet zijn, hij luistert zo goed.

Bij Guus thuis zijn er ook katten. Als je tevens duiven houdt heb je een probleem want de kat probeert natuurlijk zo'n duif te slaan, achterom op het plaatsje. Het zijn dure prijsduiven. Wat te doen. Guus pakt de kat en een duif en zet ze beiden in de gang. De kat begint natuurlijk meteen te sluipen en telkens als hij wil gaan springen naar de duif, verkoopt Ome Guus hem met de pantoffel een oplawaai. Na twee keer durft de kat de duif niet meer aan te kijken en kun je de

kat rustig tussen de duiven zetten. Hieruit blijkt ook dat de mensen toen een heel andere kijk op dieren hebben als wij nu. Ze waren een stuk praktischer en harder.

Met eenzelfde passie vertelt hij over postzegels en sigarenbandjes. Over knutselen en repareren en over kanarievogels en vogels kweken. Dan mag je mee naar **het kamertje waar al die vogels aan het fluiten zijn en eitjes leggen** in hun hokjes. De uitleg waarom die kanarie bij die mees zit om een hoge

'roodfactor' te krijgen is voor mij nog onbegrijpelijk. Pas later struikel ik, in de erfelijkheidsleer, over die vraagstukken en de lethale factoren. In mijn lessen erfelijkheid vertel ik er met passie over en daarna volgen natuurlijk de bijpassende vraagstukken.

Guus bouwt met behulp van zijn vader een eigen **kapperszaak aan de Kruisstraat (1933)** in Heerlen. Een trotse zaak op de hoek van Ambachtsstraat en Kruisstraat. Zijn zaak loopt goed. Hij kan met iedereen goed opschieten, spreekt voortreffelijk Heerlens dialect en is in het bezit van een "*Meisterbrief*", een vakdiploma voor het kappersbedrijf behaald in Dortmund/Duitsland in de jaren 1928-1931. Hij is in de leer geweest bij meesterkapper Vijgen in Heerlen. Hij is Duitser van geboorte

maar is volledig in het Heerlense maatschappelijke leven geïntegreerd, zoals dat met zovelen 'Volks Duitsers' toentertijd het geval is.

In Nepal zie ik hoe het oorspronkelijk functioneert: de kinderen doen het liefst wat de ouders ook doen als ze tenminste de kans krijgen het te zien en/of te leren. Ze sjouwen gewoon achter hun vader aan en apen alles na. Bij ons blijft dat beperkt tot afwassen, verbazingwekkend hoe onze kindjes aanvankelijk aandringen om mee te mogen helpen bij de afwas. In Nepal gaat zo het vak van vader op zoon. Bij ons is dat beperkt tot de hobby's en vooral in Klimmen tot de verenigingen. Daar worden ze al voor de geboorte ingeschreven als lid en maken dan de 50 jaar lidmaatschap vol! Voor onze beroepen, die meestal niet zichtbaar zijn voor de huisgenoten is deze weg tegenwoordig afgesloten.

Ik ben Ome Guus heel dankbaar voor zijn enthousiasme want ik heb er nog steeds veel plezier van.

In de bloei van hun leven, samen met zijn levenslustige vrouw, Tante Fieny belanden ook zij tussen de raderen van het tijdsgewricht. Aanvankelijk nemen ze de oorlog nogal licht op, hoogstwaarschijnlijk ook omdat ze nu eenmaal door geboorte en huwelijk tot de, aanvankelijk, winnende partij behoren. Maar na enige tijd gaat de glans ervan af, vooral als het zwaard van Damocles boven zijn hoofd hangt en hij dreigt opgeroepen te worden voor de vervulling van zijn dienstplicht. Zijn zaak, zijn hobby's en zijn huwelijk draaien goed. Het respect van vrienden en kennissen blijft op redelijk peil omdat hij zich zorgvuldig buiten de politiek houdt en vooral geen uitgesproken meningen ventileert. Dat blijkt ook later uit de processtukken: in zijn kapperszaak kan iedereen zeggen wat hij wil, het blijft binnenskamers. Tante Fieny in haar naïviteit, zorgt wel eens voor moeilijkheden, bijvoorbeeld door toe te geven aan de dwang van

buitenaf om de hakenkruisvlag uit te hangen. Alles wordt vakkundig gladgestreken. Dan, wordt hij opgeroepen voor dienst, wat doe je dan? Dan ga je, je hebt immers geen keus!

Het is voor mij wel duidelijk dat hij niet vrijwillig gegaan is. Immers hij heeft alles te verliezen. Hij is echt kleinburgerlijk conservatief dus hij is met pijn in het hart gegaan, daarbij geeft hij later ruiterslijk toe in taal en gebaar, dat hij een lafaard is. Het gebaar bestaat uit de samengeknepen vingers van een hand, die de reactie van je achterste kringspier op een 'knijp-situatie' na doet. Hij heeft echt geen behoefte om de held uit te hangen.

Wat iedereen vreest geschiedt op 6 mei 1942. Dan valt de brief uit Berlijn, met het besluit dat Gustav Clemens Ketzer '*Kriegsverwendungsfähig*' is door de brievenbus op de mat van Ambachtsraat 1 te Heerlen. Wat nu?

Weigeren kan niet want waar moet hij naartoe. Misschien overweegt hij dat op dat moment ook niet, immers hij is een 'Duitser' en heeft zich niet laten nationaliseren.

Hij behoort tot de '*Ersatzreserve*' en op 4 september 1942 wordt hij opgeroepen en moet zich in Minden bij het Infanterie Bataljon aldaar, melden. Op 8 oktober 1942 is hij ingelijfd bij de '*Stammkompanie J.G.B. 159*'. Op 12 februari 1943 is hij overgeplaatst naar het '*Marschbataljon 336/2 - 3e Kompanie*'. Even daarna zit hij in de trein op weg naar het midden van Rusland voor de vergeefse poging om de ingesloten Duitse 6e Armée in Stalingrad te ontzetten. Reeds op weg in

Polen worden ze regelmatig bestookt door vijandige vliegtuigen en moeten ze rennen voor hun leven. Vlug de greppel in om zo aan de rond fluitende kogels te ontkomen. Hij heeft in de

opleiding kennis gemaakt met drie andere Limburgers die opgeroepen zijn en tijdens hun opleiding hokken ze natuurlijk bij elkaar zoals alle Limburgers dat buiten Limburg plegen te doen. Twee van deze vrienden halen niet eens het front en komen om bij zo'n luchtaanval ergens langs het spoor in de dichte oerbossen van Polen. De Duitse legers worden in november 1942 ingesloten bij Stalingrad. Generaal Paulus vraagt toestemming aan Hitler om uit te breken. Hitler geeft geen toestemming mede omdat Hermann Goering

hem heeft toegezegd dat de *Luftwaffe* de troepen door de lucht kan bevoorraden. Hitler heeft Paulus op de dag vóór zijn overgave nog tot veldmaarschalk bevorderd, in de wetenschap dat

een Duitse veldmaarschalk zich nog nooit aan de vijand heeft overgegeven maar eerder zelfmoord zal plegen of zal vechten tot het bittere eind. Uiteindelijk capituleert Paulus op 31 januari 1943, hoewel Adolf Hitler hem verschillende keren verboden heeft om zich over te geven. Het restant van de Duitse troepen geeft zich op 2 februari 1943 over.

Ome Guus kan het allemaal bijna letterlijk zien gebeuren want hij ligt aan de overkant tussen de Don en de Wolga in een **machinegeweer controlepost** en probeert de Russen van zijn lijf te houden.

Bij Stalingrad komt er een einde aan de Duitse opmars en vanaf februari 1943 zijn de Duitsers genoodzaakt zich steeds verder terug te trekken uit de Sovjet-Unie. Ome Guus heeft zich in het Oosten eigenlijk steeds alleen maar teruggetrokken.

Uiteindelijk verliezen de Duitsers in Stalingrad zo'n 750.000 soldaten, terwijl de Sovjets bijna 480.000 doden en 650.000 gewonden betreuren.

Van de 110.000 Duitse militairen die bij Stalingrad gevangen zijn genomen keren er na de oorlog slechts 6.000 terug in Duitsland. De rest komt om het leven door dodenmarsen en de zware omstandigheden in de Russische goelags.

Terugtrekken is ook een kunst en net zo gevaarlijk. Ome Guus vertelt over de vele tankaanvallen in Russische dorpen door de zware T-34 tanks. Daarbij is het de kunst om over de muurtjes of wat daarvan over is langs de straatweg, heen te wippen. Je moet binnen het bereik van zo'n tank blijven, zodat je net voor de schietzone tussen tankkanon en het machinegeweer manoeuvreert. De Russen schieten op alles wat beweegt, er is geen overgave mogelijk! Bij zo'n aanval redt hij een gewonde Duitse officier het leven, door

hem steeds mee te slepen bij het hordenlopen over de Russische muurtjes. De officier is hem zeer dankbaar, hij heeft hem gered. Later, op de terugtocht is Guus zo moe, dat hij zijn geweer dat een behoorlijke zware last vormt, meegeeft aan een kameraard die een zitplaats op een vrachtwagen heeft veroverd. Ze lopen dagen achtereen. Slechts korte rustpauzes worden

ingelast. Bij een van die pauzes kiest 'Gefreiter' Gustav om en valt in de greppel in een diepe, schier eindeloze, slaap. De kameraden denken dat hij gestorven is en laten hem rustig liggen, ze zijn aan deze situaties gewend geraakt. Als Guus wakker wordt ligt hij moederziel alleen in de eindeloze taiga en weet bij god niet welke richting hij uit moet lopen. Hij gaat maar wat lopen en wordt opgemerkt door een Duitse patrouille. Maar er is géén blijdschap want men arresteert hem direct als deserteur: hij heeft immers geen wapen bij zich. In het volgende

dorp wordt snel een 'Standgericht' gevormd en wordt hij als deserteur ter dood veroordeelt. Net voordat hij geëxecuteerd zal worden ontdekt de door hem geredde officier, dat zijn redder behoorlijk in de nesten zit en pleit voor hem. Omdat ze een kapper goed kunnen gebruiken en

op voorspraak van deze officier krijgt hij gratie en komt er met een paar extra diensten in een ‘*Spähtruppe*’ genadig vanaf.

Dan in juni 1943 ontploft een Russische granaat vlak naast de machinegeweer post waarin hij zich met enkele kameraden bevindt. De man naast hem is uiteengereten. Guus heeft enkele granaatscherven in zijn lijf en is behoorlijk gewond. Van die granaatscherven zijn er enkele blijven zitten ook na de oorlog. Die gingen op een gegeven moment aan ‘de wandel’. Je kon ze op verschillende plaatsen door zijn huid heen, voelen, hetgeen natuurlijk grote indruk maakt op het prille jongensgemoed.

“Eindelijk terug naar huis”, is na zijn verwonding zijn eerste gedachte. In de trein, terug naar huis, dat wil zeggen naar een lazaret in Duitsland, krijgt hij wondkoorts en dat betekent dat je als het ware, opgegeven wordt en ze je uit de trein gooien. Dan blijf je ergens midden in Polen liggen. Hij verzet zich met hand en tand, hij trapt en slaat, hij schreeuwt en uiteindelijk laten ze hem dan toch maar liggen. Op 9 Juli 1943 ligt hij in een **lazaret in Bautzen**, nabij Dresden in Saksen.

Hij herstelt goed en schrijft met zijn broer Hubert die het ‘geluk’ heeft in een lazaret in Vaals te liggen. Ook hij is gewond geraakt. Guus mag na herstel zelfs voor een **korte vakantie naar huis** en helpt enkele vrienden bij de beruchte ‘eierroof’. Het moet voor hem toen al wel duidelijk zijn geweest dat de oorlog niet meer gewonnen kan worden. Iedere Duitse soldaat die aan het front is geweest weet dat maar geeft niet op en blijft volgbaar. Is het vanwege de ‘kameraadschap’? Hij meldt zich op 10 augustus 1943 bij de 1^e afdeling

‘*Ausbildungs Kompanie Feldgendarmerie Abt. II*’ en volgt de opleiding die hij succesvol op 9 oktober 1943 afsluit.

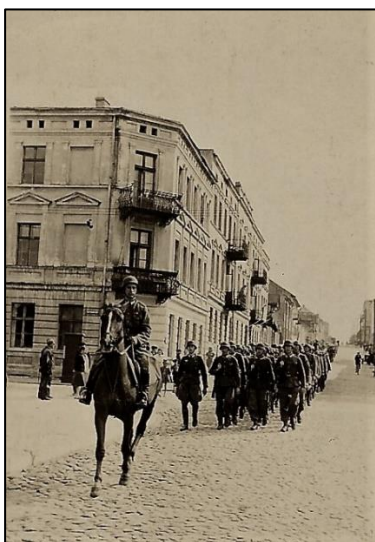
Op weg naar zijn nieuwe standplaats in Noord Italië bezoekt hij menig mooie plaats en streek. Hij bezoekt Wenen en Milaan. Hij bewondert Venetië en amuseert zich, zo te zien best goed met zijn kameraden. Dan komt hij op 28 oktober 1943 bij zijn afdeling ‘*Feldgendarmerie-Abt. 541*’ aan en wordt gestationeerd in een klein plaatsje om allerlei taken zoals verkeersregeling en ordehandhaving te verrichten. Hij valt tegen het einde van de oorlog onder ‘*Heeresgruppe C/ 14.Armee*’.

Hier in Noord Italië is het leven best aangenaam, je moet alleen niet verzeild raken in de strijd

tegen en tussen het verzet. Deze partizanen bestrijden de bezetter, immers na de val van Mussolini zijn de Duitse strijdkrachten Italië binnengevallen, maar ook elkaar onderling. De communistische partizanen zijn het meest gevreesd, zij kennen geen pardon, niet voor de bezetter maar ook niet voor de andere partizanengroepen. Ergens einde april 1945 krijgt Guus de opdracht van zijn officier, een

jonge fanatieke Nazi, een bericht over te brengen naar een volgende post. Aangezien alle

verbindingen verbroken zijn, moet hij dit persoonlijk op de fiets gaan doen. Het is lente, best een leuke opdracht. Voor alle zekerheid krijgt hij het pistool van zijn officier mee voor het geval dat het nodig mocht zijn. De vogels kwinkeleren en het zonnetje schijnt, een heerlijke dag. Hij stapt op de fiets en fietst het dorp in. Hij draait met zijn fiets een zijstraat van de hoofdstraat in en daar staat een groepje Italianen, heftig gesticulerend in discussie, bij elkaar midden op straat. Guus trekt heftig aan zijn fietsbel om hen te waarschuwen. Maar het groepje wijkt niet uit elkaar. Pas als hij vlak bij is gaan ze uit elkaar en lijken hem te laten passeren. Als hij midden in het groepje is vallen ze allemaal over hem heen en nemen de fiets en het pistool af. Ze binden zijn handen vast en nemen hem mee de bergen in. Daar zetten ze hem in een berghut en moet hij maar afwachten wat er gebeuren gaat. Er blijft een gewapende bewaker bij hem achter. Terwijl hij in de hut op de grond zit, hoort hij onder zich de kolonnes Duitse vrachtwagens en ander motorrijtuigen langstrekken. Na enige tijd geeft hij aan zijn bewaker te kennen dat hij naar het toilet moet. Hij wordt naar buiten begeleid en mag in het huisje met het hartje zijn behoefte gaan doen. Uiteraard hebben ze hem gefouilleerd toen ze hem op pakten. Maar Guus heeft in Rusland geleerd dat je altijd, als extra voorzorgsmaatregel, een eierhandgranaat in je zakdoek moet draaien. Die hebben ze over het hoofd gezien. Hij kan de handgranaat door het hartje naar buiten gooien en stelt daarmee zijn bewaker buiten gevecht. Hij loopt vlug het pad af en bereikt zo de Duitse kolonnes, komt zo weer terug op zijn post. Daar wordt hij opgewacht door een furieuze officier omdat hij diens pistool heeft kwijtgemaakt. Het wordt weer een 'Standgericht' en weer wordt hij ter dood veroordeelt als deserteur. Vlak voordat het vonnis uitgevoerd gaat worden op 6 mei 1945, twee dagen voor de capitulatie, staan de Amerikanen voor de deur en

geraakt hij, levend en wel, in gevangenschap. Ze zijn heel blij met hem in het kamp, want een kapper komt altijd goed van pas.

Na enkele weken, inmiddels heeft Duitsland op 8 mei 1945 gecapituleerd, vragen de

Amerikanen zich af wat ze met al die Duitse krijgsgevangenen aan moeten, hoe moeten ze die voeden en onderhouden. Ze zijn heel praktisch: ze zetten de poorten open voor de gewone soldaten. Ome Guus heeft maar een doel in zijn hoofd: meteen terug naar huis, naar Heerlen. Hij pakt de trein naar Parijs en alles gaat voorspoedig tot hij in Parijs wil overstappen. Daar, op het Gare du Nord, wordt hij in de kraag gevat en verdwijnt achter slot en grendel in een Frans krijgsgevangenkamp. Ze hebben hem graag, vooral als ze ontdekken dat hij een goede 'coiffeur' is. Er is een groot tekort aan kappers en de Franse officieren stellen toch wel prijs op een goed geknipt uiterlijk. Voor de

rest is het regime streng: geen berichten of brieven mogen verstuurd worden en pas als het Rode Kruis zich er mee gaat bemoeien wordt in **december 1945** in Heerlen duidelijk dat Guus het debacle levend doorstaan heeft maar nu in Frankrijk vastzit.

Hun eigenlijke oorlog moet nog beginnen, die zal bijna net zo lang duren als de oorlog die net afgelopen is.

Op 24 november 1944 wordt tante Fieny door de Amerikanen vrijgelaten uit de stedelijke gevangenis in Heerlen. In 1946 wendt de heer Muller, die woont op de Ambachtstraat 15 in Heerlen, zich aan de Nederlandse Caritas Missie geleid door pater Körver ofm. Dit is een afdeling van het Nederlandse Episcopaat. Tegenwoordig staat het bekend als 'Cordaid'. Hij dient een verzoek tot hulp in, om de deportatie van mevr. Hubertine Ketzer geb. Fiekers, te voorkomen.

De katholieke minister van Justitie Kolfshoten is wel gevoelig voor argumenten tegen deportatie. Het resolute plan om alle ongewenste Duitse vreemdelingen te deporteren naar Duitsland onder het motto "Weg met de Moffen"³¹, bevalt hem niet en de geallieerde bezettingsmacht in Duitsland bevalt het nog veel minder. Nog meer monden te moeten vullen terwijl de situatie nu al catastrofaal is. Een geluk is dat Nederland, in tegenstelling tot België en Denemarken geen krijgsmacht in Duitsland heeft, omdat wij in Nederlands-Indië met het leger aan de gang moeten, ten behoeve van het behoud van onze kolonie. Het geheel wordt opgehouden. Maar men is strenger voor Rijks Duitsers die lid zijn geweest van organisaties zoals de Duitse Volkswelvaart en dat was de familie Ketzer. Het gaat over een totaal van 17.000 personen, een hele klus. Het besluit om te deporteren wordt in handen gelegd van de hoofd-commissaris van politie van de steden.

Op basis van schriftelijk materiaal en getuigenissen door ambtenaren van de vreemdelingen-dienst worden in samenwerking met de plaatselijke politie en de POD-dossiers aangelegd over bijna alle Duitse vreemdelingen in Nederland. De Politieke Recherche Afdeling (PRA) is een instelling die door de Nederlandse overheid na de Tweede Wereldoorlog in het leven is geroepen. De organisatie begon als de Politieke Opsporingsdienst (POD), maar die werd in 1946 vervangen door de PRA. Beide instanties hebben als doel het opsporen van en onderzoek doen naar 'foute elementen' in de Nederlandse samenleving gedurende de Duitse bezetting, naar mensen dus die in meer of mindere mate met de Duitsers hebben gecollaboreerd. Dit zijn onder meer NSB'ers en leden van mantelorganisaties van de NSB, Nederlandse SS'ers en vrijwilligers in Duitse dienst en verraders zelfs van ex-Duitse ondergedokenen zoals joden en verzets-strijders. De POD begint met deze taak in februari 1945; vanaf 1 maart 1946 zetten de PRA's de werkzaamheden voort³². De getuigenissen van burens en bekenden zijn niet altijd negatief. Tal van Duitsers hebben het nazisme gemeden, een aantal Duitsers heeft zich gedurende de bezettingstijd voor de Nederlandse zaak ingezet. Nederlanders hebben vaak ook positief getuigd over Duitsers, ondanks bepaalde fouten door deze Duitsers bedreven. Met name in veel Limburgse en Gelderse grensplaatsjes vindt men de zaak tamelijk opgeblazen, waar het de kleine Duitse man met zijn gezin in hun gemeenschap betreft. Maar het is merkwaardig dat justitie de wetenschap dat de geallieerden slechts een zeer klein aantal Duitsers zullen accepteren, aanvankelijk niet heeft verdisconteerd in het beleid. Men gaat door aan de hand van de richtlijnen, die zijn gebaseerd op de positieve eis dat men zich voor de Nederlandse zaak heeft ingespannen. De eerste mededelingen over de uitwijzingsplannen van de minister van Justitie in het kabinet Beel (1946-1948), mr. J.H. van Maarseveen (KVP), betreffen nog plannen tot uitzetting van die ca 17.000 Rijks Duitsers, veel meer dan de helft van het aantal Rijks Duitsers in ons land. De overigen, voor het merendeel politieke vluchtelingen, Joden en de reeds langer in Nederland ingezetenen Duitsers, zullen een voorlopige verblijfsvergunning krijgen of hebben die reeds gekregen.

"Nederland heeft het recht om Duitsers die zich hebben misdragen, die aan de kant van de vijand hebben gestaan, terug te wijzen naar hun eigen land en ik meen dat de regering zo nodig stappen moet ondernemen om dit effect te bereiken", aldus Van Maarseveen in november 1946 bij de behandeling van de begroting van justitie in de Tweede Kamer. De Tweede Kamer is

³¹ "Weg met de Moffen". De uitwijzing van Duitse ongewenste vreemdelingen uit Nederland na 1945, door M.D.Boogaarts. BMGN, 96 (1981) afl. 2.

³²Bron: May Embrechts

algemeen van mening dat uitwijzing wenselijk is, behoudens van die Duitsers, Joden en anderen, die door het naziregime zijn vervolgd en zich tijdens de bezetting als betrouwbaar hebben doen kennen. De minister belooft deze personen voorlopig buiten beschouwing te laten. Men wil namelijk aanvankelijk ook, bijvoorbeeld achtervolgde Duitse Joden, gevlucht voor het regime, uitzetten: ‘eenmaal Duitser blijft Duitser’. Enige Kamerleden vragen of het niet mogelijk is alle Duitsers in Nederland in één keer te doen interneren in kampen om snel woonruimte voor Nederlanders vrij te maken, het doel heiligt de middelen. Met dit oogmerk heeft de gemeenteraad van Kerkrade de minister van justitie al op 26 augustus 1946 per telegram verzocht om een snelle uitzetting van alle ‘niet bonafide Duitsers’. Van Maarseveen acht de plaatsing van alle uit te wijzen Duitse vreemdelingen in kampen wel gewenst maar moeilijk uitvoerbaar.

De uitwijzing van Duitsers uit Nederland start op 11 september 1946, in Amsterdam, een operatie die de codenaam 'Black Tulip' heeft gekregen. Waarschijnlijk beginnen ze in Amsterdam omdat daar de aanwezigheid van nazi-Duitsers het meest ongewenst wordt geacht. Mannen, vrouwen en kinderen met de Duitse nationaliteit, die voor uitwijzing in aanmerking komen, worden zeer vroeg in de ochtend van huis gehaald. Ze mogen 50 kilo bagage meenemen en 100 gulden, een bedrag dat op dringend verzoek van de geallieerden in april 1947 wordt verhoogd. Zo heeft de overheid de ‘nazi-methodes’ perfect gekopieerd. De huisraad komt terecht bij dat Nederlands Beheersinstituut gezeteld op Kasteel Rivieren in Klimmen, dat ook de goederen van politieke delinquenten bewaart. Van bewaren is overigens geen sprake, omdat goederen en vermogens van vijandelijke onderdanen volgens het Besluit Vijandelijk Vermogen zonder schadevergoeding kan worden geconfisqueerd. Van Maarseveen ziet hierin één van de weinige middelen om althans een gedeeltelijke schadevergoeding van de tegenstander te krijgen.

De drijvende kracht achter de klachten over de situatie in de kampen en over de uitwijzing is de reeds bovengenoemde Nederlandse Caritas-missie, met vestigingen in enkele steden in Limburg, in Nijmegen en Den Haag. Zij wordt geleid door pater drs. B. Körver o.f.m.³³. Deze weet zowel het Nederlandse episcopaat als de Rijksvreemdelingendienst in de loop van 1947 onder een lawine van klachten te bedelven. Nadat er politieberichten over groeiende onrust in enkele Limburgse steden zijn doorgesijpeld, zijn er op 17 en 22 september 1947 telegrammen door bisschop Lemmens van Roermond en van kardinaal De Jong aan Van Maarseveen gestuurd om te protesteren tegen de uitwijzing. Vooral het uitvoerige en in ultimatieve vorm gegoten telegram van de kardinaal is een onaangename verrassing voor de katholieke minister van justitie. Het telegram is opgesteld door Körver en Geerdinck, de secretaris van de kardinaal, en het heeft de goedkeuring van de kardinaal. In dit telegram wordt een onverwijlde stopzetting van de uitwijzing geëist, op straffe van openlijke afkeuring van het beleid door het episcopaat en het uitvaardigen van een verbod voor katholieke ambtenaren om mee te werken aan deze uitwijzing. Gezien het bijna geheel katholieke karakter van vrijwel alle grensstreken waar de meeste Duitsers wonen of tijdelijk verblijven en gezien de politieke verhoudingen van dat moment is nu de kans groot dat de uitwijzing zal worden lamgelegd. Ook mijn vader stuurt zo'n telegram naar de minister van Binnenlandse zaken en een afschrift aan de hoofdcommissaris van Politie in Heerlen, op grond waarvan de burgemeester van Grunsven besluit de deportatie uit te stellen. De redding voor Tante Fieny.

Op 20 augustus 1945 is Guus vrijgelaten door het Amerikaanse ‘*Headquarters GHEDI POW Subcommand Italy*’ en pas op 8 juni 1946 kan Fieny hem schrijven dat ze het eerste bericht van hem ontvangen heeft. Zij schrijft dat alles goed gaat ook met Jacques en Annie behalve dan het verlies van het derde kindje in september 1944. Ze schrijft dat ze uit huis gezet is en inwoont,

³³ <https://www.ru.nl/publish/pages/660907/0001 - politieke opstellen 1980.pdf>

met haar vader, Opa Fiekers in het huis van de familie Hobby, bontmantelzaak, in de Dautzenbergstraat te Heerlen. Daar leert Opa Fiekers, die vanaf 1942 weduwnaar is, zijn tweede vrouw, Lies Weijenberg, kennen hetgeen de situatie voor Fieny natuurlijk nog moeilijker maakt als vijfde wiel aan de wagon. Zij schrijft ook dat zij alles in het werk gaat stellen om 'haar jongen' (Guus) weer thuis te krijgen.

In juni 1947 laat de ambassade in Parijs weten dat zij wachten op de toezending van de bewijzen van toelating van de Visadienst in Den Haag. Op 15 september 1947 gaat er een lijst van verklaringen naar de vreemdelingendienst te Heerlen waarin een aantal burgers zich ten gunste van het echtpaar Ketzer-Fiekers uitspreken.

Zo verklaart dhr. Muntinga uit de Ambachtstraat dat de blokleider, in afwezigheid van de echtgenoot, Fieny gedwongen heeft, gepaard gaande met dreigementen, de vlag uit te hangen. Na thuiskomst heeft de echtgenoot de vlag onmiddellijk ingehaald hetgeen hen als represaille een vermindering van kolen en levensmiddelen heeft opgeleverd. De heren Linssen, Rutten en Noppertoy verklaren dat zij verschillende keren de gelegenheid hebben gekregen om 'de Engelse zender' te mogen beluisteren. De Heer Roeks verklaart dat mevr. Ketzer ettelijke keren gelden en voedingsmiddelen heeft verstrekt ten gunste van ondergedoken Nederlandse jongeren die voor de goede zaak vechten. De heer Haverman uit de Talmastraat verklaart dat Mevr.

Ketzer twee rijwielen in bewaring heeft genomen ten einde de invordering van de bezetter te ontlopen. Dr. Van Aubel, keel- neus- en oogarts verklaart dat hij altijd netjes geknipt is door de heer Ketzer en nooit terughoudendheid tijdens deze bezigheid heeft moeten betrachten ten aanzien van het voeren van politieke gesprekken. Mevr. Crijns, Rutten en Linssen verklaren dat mevr. Ketzer ten behoeve van een TBC- en een diabetespatiënt in hun familie, voor hen fruit is gaan haler bij de speciale uitreikingen voor Duitsers.

Dr. Widdershoven verklaart dat hij een verklaring van onmisbaarheid afgegeven heeft om mevr. Ketzer uit de

dienstneming voor Duitse vrouwen te houden, hetgeen gelukt is. Hanssen, caféhouder aan de Geleenstraat verklaart dat hij Guus Ketzer altijd als een van de onzen gezien heeft en nooit aanleiding gevoeld heeft zich in te houden en ook nooit nadelige gevolgen daarvan ondervonden heeft.

Fieny Ketzer zelf, verklaart dat de bewering dat haar man vrijwillig dienst zou hebben genomen, ten ene male onwaar zijn.

Ondertussen heeft Guus wat meer bewegingsvrijheid gekregen en werkt hij in Frankrijk, Parijs, voor de firma 'Locotracteurs Gaston Moyse'. Hij mag eventueel het land en de stad wel verlaten maar hij mag Nederland niet in, hij mag alleen maar naar Duitsland.

Hij dient op 15 november een verzoek in om na het einde van zijn contract in december 1947 het land te mogen verlaten om terug te keren naar Nederland. Fieny schrijft dat ze er zo moe van wordt. Ze gaat weer eens naar de inspecteur van politie om te informeren hoe het er mee staat. Zij is ten einde raad en van plan om een visum voor Frankrijk aan te vragen als er geen beweging in de zaak zit. Zij vertelt in die brief dat Duitse kinderen aan de deur bedelen, aangezien ze aan de andere kant van de grens niets te eten krijgen. Ze vertelt dat 'de grote Jacques' naar een bridgedrive is geweest en daar gewonnen heeft. Hij heeft zijn vrouw, haar zus Annie gebeld en gevraagd naar het grote feest in het Grand Hotel te komen, daar iedere deelnemer met de partner aanwezig is. Fieny past wel op de kinderen. Ze voelt zich burgerlijk en oud worden met haar 35ste verjaardag.

Op 15 september 1948, dus alweer één jaar later ongeveer, gaat er weer een brief naar de Rijks Vreemdelingen Dienst in Heerlen met verklaringen ten gunste van de Heer en mevr. Ketzer. En weer gaat het over die beroerde vlag die Hartman, blokleider, heeft laten uithangen in afwezigheid van de heer des huizes. Hulp aan de onderduikers, het beluisteren van de 'Engelse

zenders'. De verklaringen gaan nu meer over het gedrag en de terugkeer van buurtbewoner en coiffeur G. Ketzer.

Op 12 oktober krijgt de Heer Gustave Ketzer een 'Laisser Passer' van de ambassade te Parijs. Er wordt vermeld dat hij van Duitse geboorte is maar dat hij niet in het bezit is van een paspoort. De visadienst in Den Haag heeft op 7 oktober 1948 bevestigd dat hij Nederland binnen mag. Guus gaat onmiddellijk op weg want het visum verloopt 15 oktober. Op 15 oktober passeert Ome Guus de grens bij Visé.

Nu zou je denken dat het allemaal wel weer goed zal komen, maar niets is minder waar. Op 27 december 1949 gaat weer een verzoek aan de Raad voor het Rechtsherstel, afd. Rechtspraak aan de Koninginnengracht te Den Haag. Het is een verzoek van Gustav Clemens Ketzer die inmiddels woont aan de Geerstraat 89 te Heerlen, De Geerstraat 89, dat is de bovenwoning van de dames Soons, sigarenhandel te Heerlen, zoals al eerder vermeld. Hij vraagt een verklaring dat hij en zijn echtgenoot niet langer beschouwd zullen worden als vijandelijke onderdanen zodat de beslissing van de directie van het Nederlandse Beheersinstituut gevestigd in kasteel Rivieren te Klimmen, die een 'onvijandingsverklaring' weigerde af te geven, nietig te verklaren.

Hij wil graag zijn spulletjes terug voor zijn kappersbedrijf, die voor het grootste gedeelte eigendom blijken te zijn van zijn ouders. Hij zegt nogmaals dat hij als Duitse zakenman gedwongen werd om in 1941 lid te worden van de NSV.

Weer komt die hakenkruisvlag ter sprake. Hij wist dat de burens en klanten zich ergerden aan die vlag en hem daarom niet meer uitgehangen heeft. Je kunt hem verder toch niet kwalijk

nemen dat hij het Duitse Rode Kruis heeft gesteund en dan ook nog slechts voor een paar dubbeltjes. Trouwens hij zag het Rode Kruis als een internationale instelling. En, ja, hij werd in oktober 1942 opgeroepen voor dienst en stond begin 1943 aan het Russische front waar hij gewond raakte. Hij werd 7 maanden verpleegd waarna hij ongeschikt werd verklaard voor velddienst, althans tijdelijk en

tot die tijd ingedeeld werd bij de **verkeersdienst van de 'Feldgendarmeerie' in Noord Italië.**

Allerlei verwijten t.a.v. zijn echtgenote bestrijdt hij. Het verhaal van de tandarts van Beers komt weer op de proppen. Verbazingwekkend is dat de tandarts van Beers die weigerde haar te behandelen vanwege haar status als Duitse, wel een goede verhouding met 'Ortsgruppenleiter' von Stahl heeft. Guus zegt dat hij in 1915 naar Nederland gekomen is en vergroeid met de Nederlandse samenleving. Hij heeft zich nooit anti-Nederlands of pro-Duits gedragen.

Zijn huis en haard en zijn zaak is op 12 juli 1945 onder het beheer van het Nederlandse Beheersinstituut gekomen. Gustav Ketzer krijgt op 18 oktober 1951 een verblijfsvergunning van de gemeente Heerlen. In de loop van het voorjaar 1952 krijgt hij zijn bezittingen terug en pas op 28 mei 1953 wordt er gesproken over de vergoeding van de waarde van alle bezittingen

die in beheer gegeven zijn en die blijkbaar allemaal verdwenen zijn. De vergadering vindt plaats in Kasteel Rivieren in Klimmen. Zij proberen de draad weer op te pakken maar voor de herenkapperszaak lukt dat maar ten dele. De dameskapsalon draait redelijk goed onder de bezielende leiding van Tante Fieny. Ook Ome Guus blijft knippen maar dat loopt veel minder goed. Uiteindelijk neemt hij het aanbod van mijn vader voor een baan als magazijnmeester van de cementloods op de Oranje

Nassaumijn aan en knipt alleen nog zwart om wat bij te verdienen.

Ondertussen wordt het huis aan de Ambachtstraat ons tweede huis. We moeten er sowieso regelmatig naar toe vanwege het knippen der bolletjes. Het is een warm nest. **Tante Fieny en Ome Guus zijn mijn peter en meter.** Tante Fieny is altijd in voor een feestje en op een

gegeven moment wordt besloten dat de feestdagen afwisselend bij ons in de Laanderstraat en aan de Kruisstraat gevierd zullen worden.

Het zijn heerlijke dagen, we mogen spelen in de kapsalon en mogen er de Duitse, ondeugende, bladen lezen die daar altijd op het 'rooktafeltje' liggen voor de klanten. We dineren in de herenkapsalon omdat die toch bijna niet gebruikt wordt. Door de week is de dameskapsalon

altijd vol in gebruik en draaien de permanent-kappen op volle toeren. De wandeling ernaartoe vanuit de Laanderstraat is al een belevenis op zich. Het ligt buiten onze normale actieradius die zich beperkt tot het Eikenderveld. Het liefst zitten we in de keuken bij Tante Fieny. Er is altijd wel een zielig vogeltje dat verzorgd moet worden en dat door tante Fieny liefdevol gekoesterd wordt. Er is altijd wel een koekje te veroveren en met tante Fieny kun je praten. **Elk oud en nieuw wordt samen gevierd (1960).** Ook zo'n bijzondere gebeurtenis is Allerzielen en Allerheiligen. Dan tijgen we eerst naar het kerkhof, waar we de verschillende familiegraven af lopen en horen de verhalen die daarbij horen. Daarna gaan we naar

de Ambachtstraat waar de vla en de koffie klaar staat. Eigenlijk zijn het heerlijke jaren, alles heeft zijn plaats en alles is voorspelbaar.

Op 3 december 1969, na een kortstondig ziekbed overlijdt Tante Fieny en blijft hij eenzaam en teleurgesteld achter. Het zijn twee levensverhalen waar je niet vrolijk van wordt, je had het ze beter gegund, het waren zo'n lieve mensen.

Hij is nooit meer over zijn oorlogstrauma's heen gekomen. Hij verfoeide de staat die het hem aangedaan heeft, vooral nadat bekend werd wat er in de naam van het Duitse volk allemaal uitgespookt is. Hij leefde in angst tijdens de koude oorlog, nam voorzorgsmaatregelen voor het geval de Russen zouden komen, want hij had meegemaakt wat dat betekende. Zo naaide hij een aantal gouden tientjes in de voering van zijn winterjas. Die hebben wij, en gelukkig niet de werkster, per toeval gevonden. Ze zijn eerlijk verdeeld onder de erfgenamen en dat waren de kinderen van zijn broer Hubert en de kinderen van den Bosch. Ik ben samen met Ome Hubert aangesteld als executeur testamentair. Guus bleef een suikeroom, ook na zijn dood. Door deze erfenis kon ik mijn hypotheek omzetten zodat wij door de hoge rente op dat tijdstip van maar liefst 12,7% niet gedwongen waren ons huis Termaar 19 in Klimmen te verkopen. Hij blijft ons goed gezind. Gelukkig heb ik vlak voor zijn dood op 10 november 1982 nog enig contact met hem. Het contact is wat verwaterd omdat wij pasgetrouwd, heel veel andere zaken aan ons

hoofd hadden. Daarbij komt nog dat er voortdurend ruzie is tussen hem en mijn moeder waar Margaret en ik ons dan maar liever buiten houden. Gelukkig heb ik mij daar overheen gezet en ben ik voor zijn dood toch nog eens uitgebreid op bezoek gegaan.

Zo is het toch nog goed gekomen.

v.l.n.r.: Fieny, Leo en Guus. 1956.

Mogen zij rusten in vrede, die Ome Guus en Tante Fieny, mijn Peter en Meter, suikeroom en liefste tante.

Heerlen 1949

Foto Cas Oorthuys, ON I- 1949

Spoorwegongeluk, spoorwegovergang
Willemstraat 16.05.1949

1 gulden 1949.

ON I by night.

Genealogie familie 'van den Bosch' uit Valburg ^{34 35}

GENERATIE O

WERFERT (Weer, Were, Werenfried) **van Wychen (Wichen)**, ca. 1600, Nijmegen naar Valburg, getrouwd 1629 (?) met **Catharina (Aernt) Jansen**, ☼ 1605, † (?). Catharina woonde aan de stenen brug (?).

G.I.1) JACOBUS Weeren (van den Bosch). Zie onder generatie I.

G.I.2) Jenneken Weeren (Weere), (?)

G.I.3) Aernt (Aarend) Were, (Weere) (?).

G.I.4) Hijmen Were (?)

GENERATIE I

G.I.1) JACOBUS (Jacob) **Weeren** (Weer, Were, Wernerszoon), **van den Bosch**, ☼ . ca. (?)1630, † ca. (?)1719 te Valburg (Overbetuwe). Beroep, 1e knecht.

1.) Ca. 1655 getrouwd met **Anneken Jelissen** (wed), ☼ (?), † (?)1661 te Valburg.

G.II.1.1) Er is één dochter. **Catharina (Trijneke) Jacobs van Weere (Were, van den Bos)**, ☼ ca. (?)1672, † (?)1717, gehuwd 16.11.1703 in Valburg-Homoet (en 22-02-1704 in Eimeren) met weduwnaar **Peter Krijnen, Crijne**, ☼ 13-04-1663 te Elst en † in (?)1750, zoon van Henricus Krijne en Arnolda Roelofs. (Weduwnaar, op 28-02-1685 is hij gehuwd in Valburg met **Grietje Jansd van Meckelenburg** overleden 1703) 4 kinderen.

G.II.1.1.1) Erendje(Eernje) Krijnen (28-04-1708 Eimeren -† 1715)

G.II.1.1.2) Johannes Krijnen (☼ 24-08-1710 Eimeren-.....)

G.II.1.1.3) Henricus (Hendrick) Krijnen (☼ 13-01-1713 Eimeren -)

G.II.1.1.4) Erendje Krijnen (☼11-02-1715 Eimeren-)

2.) Jacob in ondertrouw te Valburg 10.03.1678, en getrouwd in Weurd (Valburg en Homoet) op 27.03.1678 met **Anna Maria (Marij) Hermens van Kesteren**, gedoopt te. Weurd op 25.06.1656, † te Valburg 1 mei 1693 (Nijmegen-Neerbosch), dochter van **Hermanus Ariaensen van Kesteren**, schout te Weurd, en **Lysken van de Poel**. Zij trouwt jong terwijl haar tweelingbroer jong te sterven komt. Als weduwe hertrouwt Anneke nog met haar eigen peetooms zoon. Er zijn 4 zonen en 2 dochters:

G.II.2.1) WERENFRIDUS (Weere) van den Bosch, ☼ (?)1680 † (?)1749 (1750 ?) **Zie onder generatie II**

G.II.2.2) Elisabeth (Lijsbeth) Weere ☼ (?)1680, † (?)1720. Getrouwd 05.04.1709 met **Goswinus Frerix Gossen (Goose)** (Gose van den Toorn).te Eimeren ☼ rond 1680. Er zijn drie (?) kinderen

G.II.2.2.1) Anna Maria van den Toorn ☼ 32-04-1710 te Eimeren - ?)

G.II.2.2.2) Ariaantie Frederiks ☼ 07.04.1713 te Eimeren- ?

G.II.2.2.3) Hermanna Frerix ☼ 04-09-1717 te Eimeren.

G.II.2.3) Hermanus, (Hermen) Weere van den Bos. ☼ in het jaar 1684 (1688?) in Valburg. † rond 1716. (1717?).

G.II.2.4) Jan (Joes) Weere (vdB) ☼ (?), 1686 † (?) getrouwd te Eimeren op 25.05.1711 met **Alaetie (Aaltje, Aaltie) Ortse**. Zij hebben drie (?) kinderen:

G.III.2.4.1) Joanne ☼ 01-01-1714 te Eimeren.)

G.III.2.4.2) Albertje ☼ 24-07-1718 te Eimeren

G.III.2.4.3) Willemijn ☼ 19-03-1720 te Eimeren

³⁴ Schriftelijke mededelingen van J. van den Bosch, Zevenaer.

³⁵ 'Heb ik late Griffelle', Jacobus en Fredericus van den Bosch, . Aantekeningen betreffende het landbouwbedrijf van twee generaties landlieden in de Betuwe 1776-1836. 2013 Frist Hoogveld, ISBN/EAN 978-94-90352-31-8

G.II.2.5) Arnoldus (Aarend) Weere (vdB). ☼ (?) 1699, † (voor 1737), getrouwd 16.10.1717 (10-10-1717) te Valburg-Homoet met **Sophia (Feitje) (Goris) Chorus** (?). Zij hebben vier kinderen:

G.III.2.5.1) Henricus Weere van den Bos ☼ 30-08-1718 te Eimeren. (?)

G.III.2.5.2) Arnoldus Weere ☼ 23-10-1720 te Indoornik (?)

G.III.2.5.3) Joanna Weeren ☼ 01-12-1722 te Indoornik (?)

G.III.2.5.4) Mechtildis (Mechtil) Were(n) van den Bos(s) ☼ 07-09-1728 te Indoornik. Getrouwd met **Gerardus Muers** ☼ 05-01-1724 eh getrouwd op 20-04-1751 te Indoornik. Zij hebben vier kinderen:

Arnoldus Muers ☼ 24-09-1752 -

Henricus Muers ☼ 24-11-1754 -

Bernardus Muers ☼ 24-09-1758 -

Maria Gertrudis Muers ☼ 05-02-1760 -

G.II.2.4) Johanna vdB. ☼ (?) 1630, † (?). Getrouwd 03.11.1715 met **Joris Berendse**

3.) Jacob in ondertrouw te Valburg 11.10.1691 met **Gijsbertje Dirkzen (Derxe)**, weduwe van Jan Vos (1) waarmee zij op 16 februari 1668 in ondertrouw gegaan is. Zij is getrouwd met Jacobus Weeren (2) in Weurd op 27.03.1678. Zij is daarna getrouwd met (3) Egbert Geurtse, op 21.07.1720 in ondertrouw gegaan. Er zijn geen kinderen.

GENERATIE II

G.II.2.1) WERENFRIDUS (Weer, Werner) **Jacobs van den Bosch**, van den Bos, van den Boss, grondeigenaar, hele bouwman (hereboer), ☼ te Valburg ca. (?)1680, † in Valburg op 13.02.1749. In ondertrouw te Valburg op 29.05.1718, en getrouwd te Eimeren (Homoet) op 30.05.1718 met **Margaretha (Margriet) Cornelissen-Mathijssen**, ☼ te Valburg ca. 1696, † te Valburg 08.11.1760, dochter van **Cornelis Mathijssen Hendriks**, meestersmid, en **Maria Freriks** (Frederiks).

Er zijn 6 zonen en 4 dochters:

G.III.1.1) Anna Maria Wernerusse vdB. ☼ op 10.04.1719 in Eimeren (Elst?). R.K. † op 26.05.1793 in Elst. Zij was toen 74 jaar oud, getrouwd 18.05.1741 met **Arrien Jansz van Kesteren** ☼ (?) en † 29.10.1792. Er is 3e graad bloedverwantschap

G.III.1.2) Fredericus vdB. ☼ 01.06.1720, † (?) 1764, getrouwd 08.12.1761 met **Christina Janssen** (?).

G.III.1.3) Hermyn (Hermina) vdB. ☼ 13.12.1721, † te Lent 1783, 62 jaar oud, getrouwd 08.04.1742 met Gerardus (**Gerrit Gerred**) **Sanders**, (1720-1745),

G.IV.1.3.1). Cornelis Sanders, ☼ : ??-10-1765 in Oosterhout, † 08-07-1857 in Valburg, 91 jaar oud.

1^e Huwelijk (1787, ??) met **Hendrica Sanders** (1758-ca 1793). Zij hebben twee kinderen:

G.VI.1.3.1.1.1) Evert Sanders (1788-1818)

G.VI.1.3.1.1.2) Jenneke Sanders 1792-1834

2^e Huwelijk (1797, ??), met **Hendrina Willemsen** ca 1772-1857. Zij hebben 11 kinderen:

(G.VI.1.3.1.2.1) Henrica Sanders ca 1799-1865

(G.VI.1.3.1.2.2) Gerarda Sanders ca 1801-1867

(G.VI.1.3.1.2.3) Joanna Sanders 1801-1876

(G.VI.1.3.1.2.4) Petronella Sanders 1803-

(G.VI.1.3.1.2.5) Joannes Sanders ca 1806-

(G.VI.1.3.1.2.6) Elisabeth Sanders 1807-1893

(G.VI.1.3.1.2.7) Cornelis Sanders 1809-1884

(G.VI.1.3.1.2.8) Peter Sanders 1813-1814

(G.VI.1.3.1.2.9) Gradus Sanders 1816-1900

(G.VI.1.3.1.2.10) Stephanus Sanders 1818-1881

(G.VI.1.3.1.2.11) Everhardus Cornelius (Evert) Sanders 1819-1903

G.III.1.4) Elisabeth vdB. ☼ 23.07.1723 in Eimeren. † (?)

G.III.1.5) Gerardus vdB. ☼ 31.07.1724 in Eimeren, † (?)

G.III.1.6) Cornelis vdB. ☼ 30.01.1733 in Eimeren. † (?)

G.III.1.7) Jacobus vdB. ☼ 23.02.1734, in Eimeren. RK. Hij is † in 1735 in Valburg.

G.III.1.8) JACOBUS van den Bosch ☼ 20.04.1735, † 21.08.1818 (zie onder gen. III)

G.III.1.9) Maria vdB. ☼ 11.03.1736, † (?) 1738

G.III.1.10) Maria vdB. ☼ 11.03.1738, † (?) 1738

GENERATIE III

G.III.1.8) JACOBUS (Jacob, Kobus) van den Bosch, grootgrondbezitter, lid van de rechtbank, rentmeester der geestelijke goederen van het ambt Overbetuwe (schoutambten Elst en Valburg), gedoopt te Eimeren op 20.04.1735, † in Valburg op 21.08.1818, 54 of 55 jaar oud. In ondertrouw te Valburg op 16.04.1762 getrouwd te Eimeren op 10.05.1762 met **Johanna Costerman**, gedoopt te Eimeren op 22.06.1740, † te Valburg op 05.03.1808, dochter van **Arend (Arnoldus) Costerman** en **Anna Maria Theunissen**.

Er zijn 4 zonen en 4 dochters:

G.IV.1.1) Anna Margaretha vdB. ☼ 13.07.1763 † 05.02.1847, non dus ongehuwd.

G.IV.1.2) Anna Maria vdB. ☼ 21.03.1765 † 27.09.1769, vier jaar oud.

G.IV.1.3) WERENFRIDUS van den Bosch, ☼ 11.10.1767, † 16.01.1822 (zie gen. IV)

G.IV.1.4) Anna Maria vdB., ☼ 09.02.1770, † 07.03.1772.

G.IV.1.5) Arnoldus (Arend) vdB. ☼ 14.03.1772 † 11.11.1828, Arnoldus was Tabaksplanter. Getrouwd 19.01.1803 met **Helena Krijnen (Krienen?)**, ☼ 14.02.1774 in Valburg, dochter van **Hendrik Krijnen** en **Theodora Janssen**, † 09.06.1851.

Zij hadden negen kinderen:

G.V.1.5.1) Joanna vdB. Zij is ☼ op 04.04.1803 in Driel, Gelderland

G.V.1.5.2) Arnoldus (Arend) vdB. ☼ 08.10.1804 in Valburg, † (?)

G.V.1.5.3) Hendrik vdB. ☼ op 08.10.1804 in Elst (O.B.), † 09.12.1880 in Valburg, 76 jaar oud. Ook hij was tabaksplanter. Hij trouwde 45 jaar oud op 29.05.1850 in Valburg met **Johanna vdB.** 34 jaar oud. Johanna is ☼ op 06.04.1815 te Valburg, dochter van **Frederik van den Bosch** en **Bernardina Jansen**. Johanna is † op 30.07.1892 te Valburg 76 jaar oud. Hendrik en Johanna van den Bosch hadden 3 kinderen:

G.VI.1.5.1.1) N.N. van den Bosch

G.VI.1.5.1.2) Hendricus Johannes vdB., ☼ te Valburg in 1855. † op 10.12.1866 te Valburg, 10 of 11 jaar oud.

G.VI.1.5.1.3) Wilhelmus Werenfridus vdB. ☼ 1858, † 1925.

G.V.1.5.4) Jacob (Kobus) vdB. ☼ 17.10.1806 te Valburg, † 17.10. 1818, in de leeftijd van 12 jaar.

G.V.1.5.5) Theodora vdB. 1809-1820, 11 jaar oud.

G.V.1.5.6) Joannes vdB. ☼ 10.03.1811 in Valburg,

Hij is † op 3 januari 1833 in Valburg, 22 jaar oud.

G.V.1.5.7) Jacobus vdB. ☼ 08.03.1813 † te Valburg 28.12.1882 in Valburg 76 jaar oud, Hij was net als zijn vader tabaksplanter. Trouwde 49 jaar oud op 15.11.1855 in Valburg met **Johanna Adriana Meijers**, 31 jaar oud. Johanna is ☼ op 17.11.1823 in Valburg, dochter van **Nicolaas Meijers** en **Johanna Engelen**. † te Valburg, 71 jaar oud op 11.01.1895. Geen kinderen

G.V.1.5.8) Maria vdB. 1815- 11.10.1818.

G.V.1.5.9) Theodora Anna Maria vdB. ☼ op 04.08.1820 in Valburg, † op 31.07.1906 in

Driel, Gelderland, zij was toen 85 jaar oud. Getrouwd in 1866 met Johannes Frederiks. 1825-(?) en daarna met Arnoldus Frederiks (1857-1938).

G.IV.1.6) Anna Maria vdB. ☼ 30.08.1774, † op 02.04.1823. Getrouwd op 29.11.1792 met **Peter (Steven?) Sanders.** ☼ 03.03.1769, † 09.05.1830. Zij had tien kinderen.

G.IV.1.7) Fredericus vdB. ☼ 21.08.1777, † 22.07.1778.

G.IV.1.8) Fredericus vdB. ☼ 30.01.1781, † 08.06.1864. Hij is getrouwd op 13.05.1813 met **Bernardina Jansen.** ☼ 15.12.178, † 01.11.1832.

Zij hadden 4 kinderen:

G.V.1.8.1) Johanna vdB. ☼ op 01.04. 1814 in Valburg. † voor 1816 in Valburg.

G.V.1.8.2) Hendricus vdB. ☼ op 04.10.1815 in Elst, Hij is † op 12 november 1815 in Elst.

G.V.1.8.3) Johanna vdB. ☼ op 06.04.1816 en † op 30.07.1892. Zij is gehuwd met haar neef Hendrik van den Bosch (Gen. III 1.5.1.).

G.V.1.8.4) Henricus vdB. ☼ 07.01.1817 in Elst en gestorven in Valburg op 15.01.1897. Op 25.04.1853 in Heteren, 36 jaar oud, gehuwd met **Theodora Helena Mientjes**, 1827-1856, dochter van **Jan Mientjes en Clasina Holleman** uit Indoornik. Beroep: landbouwer. Zij hadden twee dochters:

G.V.1.8.4.1) Bernardina Fredrika vdB. 1855-????

G.V.1.8.4.2) Clazina Johanna vdB. 1855-????

G.V.1.8.5) Jacobus vdB. ☼ op 14.10.1819 in Valburg. Beroep: tabaksplanter/ landbouwer. In 1870 partner van Hendrina Pas, 1840-(?). Hij is † op 16.05.1893 in Valburg, 73 jaar oud.

G.V.1.8.6) Everhardus vdB. ☼ op 17.12.1821 in Valburg. † op 04.05.1843 in Nijmegen, 22jaar oud.

G.V.1.8.7) Johannes vdB. ☼ op 31.03.1824 in Valburg. † op 24.12. 1887 in Baak, Gelderland. Hij was toen 63 jaar oud en ongehuwd

G.V.1.8.8) Wilhelmus vdB. ☼ Valburg 07.10.1826, blijft ongehuwd en overlijdt in Valburg op 15.02.1888. Beroep: tabaksplanter, hij was toen 62 jaar oud.

G.V.1.8.9) Cornelis Fredericus vdB. ongehuwd, ☼ op 27 januari 1828 in Valburg, Beroep: priester. † op 27.01.1894, 66 jaar oud.

G.V.1.8.10) Margaretha Cornelia vdB. ☼ op 09.09.1829, † op 18.01.1871. Op 10.05.1859 gehuwd met **Wilhelmus Everardus Mientjes.** ☼ 02.03.1833 - Indoornik, Heteren, † 28.06.1887 in Elst Zoon van **Jan Mientjes en Clasina Holleman** uit Indoornik. Gescheiden in 1^e huwelijk van Petronella Burgers (1834-1921). Uit het tweede huwelijk (1829-1871) zijn negen kinderen ☼ :

G.VI.1.18.10.1) Theodorus Leonardus Mientjes (1860-1933) Gehuwd 12.09.1895, in Groesbeek, met Catharina Maria Rissenbeek (1862-1946). Zij hebben 5 kinderen.

G.VII.1.18.10.1.1) Wilhelmus Franciscus Cornelis Mientjes (1897-1979)

G.VII.1.18.10.1.2) Maria Clasina Mientjes (1903-1994)

G.VII.1.18.10.1.3) x Mientjes

G.VII.1.18.10.1.4) Frederikus Marie Mientjes (1902-1902)

G.VII.1.18.10.1.5) Maria Clasina Mientjes (†1901)

G.VI.1.18.10.2) Fredericus Bernardus Mientjes (1861-1921) Gehuwd met **Maria Wilhelmina Grob** (1861-1911). Zij hebben 10 kinderen:

G.VII.1.18.10.2.1) Cornelia Hendrina Theodora Mientjes (1892-1892)

G.VII.1.18.10.2.2) Anna Hendrica Maria Mientjes (1893-.....)- Gehuwd 20.04.1920, Maastricht, met Tossanus Winandus Hubertus Richelle (1895-....)

G.VII.1.18.10.2.3) Cornelia Bernardina Elisabeth Mientjes (1895-....)- Gehuwd 23.07.1926, Maastricht, met Franciscus Senden (1895-....)

G.VII.1.18.10.2.4) Henricus Theodorus Wilhelmus Mientjes (1896-1922).

G.VII.1.18.10.2.5) Theodorus Wilhelmus Marie Mientjes (1898-1986) Gehuwd 30.07.1926, Maastricht, met Maria Christina Sondeijker 1898-1980

G.VII.1.18.10.2.6) Joannes Fredericus Mientjes (1899-1901)

G.VII.1.18.10.2.7) Elisabeth Catharina Antonia Mientjes (1900-1900)

- G.VII.1.18.10.2.8) Theodorus Johannes Mientjes** (1901-1980) Gehuwd 19.05.1934, Wijk bij Duurstede, met Cornelia Johanna Maria Dijkman 1904.
- G.VII.1.18.10.2.9) Johannes Frederikus Mientjes** (1902-1930)
- G.VII.1.18.10.2.10) Elisabeth Josephine Marie Mientjes** (1905-1997) Gehuwd 09.08.1935, Maastricht, met Matheus Antonius Hubertus Lafleur (1900-1987)
- G.VI.1.18.10.3) Bernardina Frederika Mientjes** (1862-1938) Gehuwd 27.10.1890, Maastricht, met Gradus Hendrikus Verheij 1866-1920. Zij hebben 8 kinderen
- G.VII.1.18.10.3.1) Wilhelmus Renier Alphonsus Verheij** (1891-....)
- G.VII.1.18.10.3.2) Hendrikus Johannes Verheij** (1893-....)
- G.VII.1.18.10.3.3) Fredericus Johannes Bernardus Verheij** (1894-....) Gehuwd 27.05.1919, Amby, met Maria Elisa Teheux (1895-....)
- G.VII.1.18.10.3.4) Theodorus Hubertus Maria Verheij** (1896-....) Gehuwd 05.11.1923, Gronsveld, met Maria Hubertina Agnes Reintjes (1899-....)
- G.VII.1.18.10.3.5) Cornelia Catharina Johanna Verheij** (1898-1917)
- G.VII.1.18.10.3.6) Clasina Wilhelmina Maria Verheij** (1900-....) Gehuwd 21.02.1922, Maastricht, met Henri Joseph Marie Baeten (1894-....)
- G.VII.1.18.10.3.7) Franciscus Wilhelmus Christianus Verheij** (1904-....) Gehuwd 19.12.1930, Maastricht, met Alice Rosalia van Kan (1909-....)
- G.VII.1.18.10.3.8) Bernardina Elisabeth Maria Verheij** (1906-....) Gehuwd 30.04.1930, Maastricht, met Leonard Tummers (1903-....)
- G.VI.1.18.10.4) Clasina Theodora Mientjes** (1863-1933) Gehuwd 27.08.1895, Valburg, met Johannes Hendricus Dijkman 1864-1935 en hun kinderen
- G.VII.1.18.10.4.1) Johannes Frederikus A. Dijkman** (1896-1952)
- G.VII.1.18.10.4.2) Wilhelmus Petrus V Dijkman** (1898-....)
- G.VII.1.18.10.4.3) Theodorus Albertus Henricus Dijkman** (1899-....) Gehuwd 06.09.1922, Amsterdam, met Magdalena Loe
- G.VII.1.18.10.4.4) Cornelis Franciscus Dijkman** (1900-1921).
- G.VII.1.18.10.4.45) Fredericus Johannes A. Dijkman** (1902-1968)
- G.VII.1.18.10.4.6) Cornelia Johanna Maria Dijkman** (1904-....) Gehuwd 1905.1934, Wijk bij Duurstede, met Theodorus Johannes Mientjes 1901-1980 en 2 kinderen :
- G.VII.1.18.10.4.7) M Anthonius Everhardus Petrus Dijkman** Gehuwd 11.07.1929, Zeist, met Hendrika Elisabeth Hoogstraten
- G.VI.1.18.10.5) Johanna Cornelia Wilhelmina Mientjes** (1868-....)
- G.VI.1.18.10.6) Cornelia Wilhelmina Maria Mientjes** †1912
- G.VI.1.18.10.7) Theodora Johanna Mientjes** (1865-1868)
- G.VI.1.18.10.8) Johannes Everhardus Mientjes** (1869-1871)
- G.VI.1.18.10.9) Wilhelmina Cornelia Maria Mientjes** (1871-....)

GENERATIE IV

G.IV.1.3) WERENFRIDUS van den Bosch, bierbrouwer en landbouwer, gedoopt te Eimeren op 11.10.1767, † te Valburg op 16.01.1822. In ondertrouw en getrouwd te Valburg op 29.04.1794 met **Geertruida (Grada) Elisabeth Hoogveld**, gedoopt te Elst op 28.02.1764, † in Elst op 24.02.1835, dochter van **Willem Hoogveld** en **Petronella Aleida Holterman**.

Er zijn 4 zonen en 3 dochters waarvan een tweeling:

G.V.1.1) JACOBUS van den Bosch, tabaksplanter, ☼ 26.01.1795 te Valburg. † 12.01.1866. (Zie Generatie V)

G.V.1.2) Wilhelmus vdB. ☼ 09.03.1798 te Eimeren, † 05.12.1849 te Homoet. Landbouwer van beroep. Hij is getrouwd op 01.02.1823, 23 of 24 jaar oud, met **Joanna van Gent**, 23 jaar oud. Zij is ☼ op 31.07.1799 in Homoet en is de dochter van **Hendrik van Gent** en **Grada Derksen**. † op 17.02.1881 te Valburg op de leeftijd van 80 of 81 jaar oud. Zij hadden twee zonen:

G.VI.1.2.1) Werenfridus vdB. ☼ 05.03.1824 in Homoet. † op 09.01.1883 in Valburg, 58 jaar oud. Hij is getrouwd met **Theodora Bosman**, ☼ op 30.06.1829 te Slijk-Ewijk († ?) en de dochter van **Arnoldus Bosman** en **Hendrina Bolderik**. Zij hadden 8 (9?) kinderen:

G.VII.1.2.1.1) Wilhelmina Hendrika vdB. ☼ 1855 te Homoet. † 08.03.1860 te Homoet.

G.VII.1.2.1.2) Hendrika vdB. ☼ 1856 te Homoet, † 28.08.1876 te Valburg

G.VII.1.2.1.3) Wilhelmina Johanna vdB. ☼ 1857, † 23.10.1948 te Valburg

G.VII.1.2.1.4) Johanna Gerarda vdB. ☼ 12.12.1858 te Homoet, † 19 12. 1858 te Homoet

G.VII.1.2.1.?)Wilhelmus Werenfridus vdB. ☼ 1858(9)? te Homoet, † 25-02-1925 te Nijmegen.

G.VII.1.2.1.5) Arnoldus Hendricus vdB. ☼ op 29.03.1860 te Valburg, † op 10.04.1920 te Valburg. Gehuwd met **Anna Maria Gertuida Arts** (1859-....) op 19-02-1903 te Ubbergen. Weduwnaar in ca. 1900. Voor de tweede keer getrouwd te Bemmelen op 07-05-1903 met **Petronella Mathilda Heickmann** (1877-....)

G.VII.1.2.1.6) Janna vdB. ☼ rond 1861. † op 30.09.1880 te Elst

G.VII.1.2.1.7) Hendricus Everardus vdB. ☼ in 1863 te Valburg, † op 11 mei 1922 te Valburg,

G.VII.1.2.1.8) Johanna Wilhelmina Theodora vdB. ☼ 1863 in Homoet. † op 25.04.1945 te Tilburg. Zij is getrouwd op 26.06.1884 met **(G.V.1.5.3) Arnoldus Everhardus van den Bosch**, ☼ 1853 te Valburg, † op 05.01.1928 in Valburg zoon van **Hendrik van den Bosch** en **Johanna van der Boven**. Zij hadden drie kinderen:

G.VI.1.2.2) Henricus vdB. 1826-1849, † 23 jaar oud.

G.V.1.3) Arnoldus (Arend) Hendricus vdB. ☼ op 01.07.1800 in Valburg. † 12.04.1859 in Herveld, 58 jaar oud. Beroep: Tabaksplanter. Getrouwd op 21.04.1838 in Valburg, 37 jaar oud, met **Grada Nel (Helena) Krijnen** ☼ op 27.02.1805 te Valburg, dochter van **Hendrik Krijnen** en **Anna Maria van Zetten**. † op 27.07.1844.

G.V.1.4) Otto vdB. ☼ op 08.03.1802 in Valburg, † 11.07.1866, 64 jaar oud in Valburg. Gehuwd 38 jaar oud, op 29.04.1840 in Bemmelen met **Aleijda Jansen**, 31 jaar oud. ☼ op 08.02.1809 te Gendt, dochter van **Albertus Jansen** en **Gerarda Busch**. Een kind:

G.VI.1.4.1) Werenfridus vdB. ☼ te Bemmelen in 1844. † op 11.11.1902 in Elst 57 jaar oud. Hij was arbeider. Gehuwd op 18.09.1873, 28 of 29 jaar oud in Valburg met **Dorothea van Dijk** ook 28 of 29 jaar oud. Dochter van **Jan van Dijk** en **Ellis Jansen**. † op 15.12.1914 in Elst, 71 of 72 jaar oud. Zij hadden 6 kinderen:

G.VII.1.4.1.1) Otto Werenfridus vdB. ☼ in Elst in 28.08.1874. † op 29.02.1956 in Utrecht van beroep kruideniersbediende. Getrouwd, 23/24 jaar oud op 02.02.1899 in Elst met **Johanna Maria van Ottelen**, 18/19 jaar oud. Zij is ☼ in 1880 in Elst dochter van **Martinus van Ottelen** en **Johanna Volmeijer**. Zij hadden 6 kinderen:

G.VIII.1.4.1.1.1) Wilhelmus Martinus vdB. ☼ op 11.06.1899 in Elst, (of: 01-06-1899). † op 06.01.1948 in Utrecht, 48 jaar oud. Getrouwd 14.12.1921 te Utrecht met **Maria Hendrika de Jong** 1900-1979. Zij hadden 5 kinderen (**G.IX**)

G.VIII.1.4.1.1.2) Marinus Theodorus vdB. ☼ op 12. 11.1900 in Elst. † op 11.12.1900 in Elst

G.VIII.1.4.1.1.3) N.N. van den Bosch 1901-1901

G.VIII.1.4.1.1.4) Marinus Wilhelmus vdB. ☼ op 29.04.1903 in Utrecht. † op 5 juni 1960 in Utrecht. Getrouwd in 1929 met ‘niet openbaar’.

G.V.III.1.4.1.1.5) Theodorus Johannes vdB. ☼ op 29.04.1903 in Utrecht. † 07.08.1904 in Utrecht, hij was toen 1 jaar oud.

G.VIII.1.4.1.1.6) Otto Werenfridus vdB. ☼ in (?) 1911 in Utrecht, † op 26.08.1911 in Utrecht.

G.VII.1.4.1.2) Aleida vdB. ☼ in Elst in 1878, † op 12.01.1947 in Rosmalen, 68/69 jaar oud. Gehuwd met **Wilhelmus Hendrikus Bouwman**, van beroep bode. Zoon van **Johannes Wilhelmus Bouwman en Wilhelmina Verplak**. Ze had twee kinderen:

G.VII.4.1.2.1) Wilhelmina Hendrika Bouwman. Zij is ☼ 25.08.1914 in Elst. † op 27.08.1915 in Elst.

G.VII.4.1.2.2) Wilhelmina Hendrika Bouwman Zij is ☼ 25.08.1914 in Elst. † op 27.08.1915 in Elst.

G.VII.1.4.1.3) Janna vdB. ☼ 07.1880, † op 30.09.1881, twee maanden oud.

G.VII.1.4.1.4) Wilhelmina vdB. ☼ 1882 in Elst. † op 07.04.1917 in Elst, 33/34 jaar oud. Gehuwd op 23.05.1912 in Elst met **Everhardus Wilhelmus van Heumen**, 29/30 jaar oud. Hij is ☼ in 1882, zoon van **Peter van Heumen en Catharina Gerritsen**

G.VII.1.4.1.5) Johannes Theodorus vdB. ☼ 1885 in Elst. Van beroep tuinman. Getrouwd op 23.01.1913, 27/28 jaar oud, in Elst met **Wilhelmina Hendrica Bouwman**, 29/30 jaar oud, ☼ in 1883 in Elst, dochter van Johannes Wilhelmus Bouwman en **Wilhelmina Verpak**

G.VII.1.4.1.6) Elisabeth vdB. ☼ te Elst in 1886. Gehuwd op 03.09.1908 te Elst met **Gerardus Bernardus Albertus Hendriks**, 29/30 jaar oud, ☼ in Elst 1878, zoon van **Evert Hendriks en Geertruida Brouwer**

.

GENERATIE V

G.V.1.1.) JACOBUS van den Bosch, tabaksplanter, gedoopt te. Valburg op 26.01.1795, † te Valburg op 12.01.1866. Getrouwd te Valburg op 01.05.1830 met **Maria Anna van Egeren**, 33/34 jaar oud, gedoopt te Valburg op 18.10.1796, † te Valburg op 10.08.1874, dochter van **Steven (Stephanus) van Egeren en Ida Petronella Albers**.

Er zijn 4 zonen en 2 dochters:

G.VI.1.1.) Werenfridus vdB. ☼ 30.07.1830, † (?). Gehuwd 19.04.1877 met Gisberta, **Helena Maria Reijers** op 11.01.1837.

G.VI.1.2.) Stephanus vdB. ☼ op 12.10 1832, (na 1875 vertrokken naar het Koninkrijk Pruisen?). Geregistreerd in Nijmegen 1870/1880/1890/1900. Beroep Muziekonderwijzer en sigarensorteerder. Overleden te Nijmegen op 10-05-1913.

G.VI.1.3.) Geertruida Elisabeth vdB. ☼ 15.02.1834 in Valburg en † op 19.03.1874 te Valburg. Gehuwd 38/39 jaar oud, op 19.03.1873 te Valburg met Antonius van Loon, stroodekker, 37/38 jaar oud. ☼ in Valburg en zoon van Johannes van Loon en Johanna Tilmans.

G.VI.1.4.) HERMANUS van den Bosch. Smid van beroep. ☼ op 10.12.1835 en † op 15.06.1909 (zie generatie VI)

G.VI.1.5.) Johanna Petronella vdB. ☼ op 03.05.1838 te Valburg. † op 09.12.1918 Johanna trouwde 25 jaar oud, op 02.07.1863 met **Peter Jansen** 30 jaar oud. ☼ op 27.10.1832, in Driel,

† op 22.01.1918. Zoon van **Theodorus Jansen** en **Geertruida Pas**. Beroep: Tabaksplanter.
G.VI.1.6.) Wilhelmus vdB. ☼ 25.04.1840 te Valburg en † op 22.06.1843,

GENERATIE VI

G.VI.1.4.) HERMANUS van den Bosch, smid, ☼ te Valburg op 10.12.1835, † te Wageningen op 15.06.1909,

1) Getrouwd te Wageningen op 16.01.1863 met **Grietje (Berendse) Harmelink**, ☼ te Putten op 17.01.1835. Van beroep winkelierster. Weduwe van **Bernardus Hendrikus Berendse** geb. Wageningen 12.05.1859, † te Wageningen op 04.02. 1872 dochter van **Hendericus Harmelink** (arbeider) en **Berendina Zwart**;

Er zijn 3 zonen en 4 dochters.

G.VII.0.1) Bernardus Hendricus vdB. ☼ 12.05.1859, † 16.06.1905. Gehuwd op 11.01.1893 met **Gisbertha Helena Maria Reijers**, ☼ 30.07.1863 te Elten (Dld) en † in Arnhem op 14.04.1934.

G.VII.1.1) Jacobus (Job) vdB., ☼ 25.11.1863, † 04.03.1945. Ongehuwd.

G.VII.1.2) Hendricus (Hein) vdB. ☼ 14.05.1865. † 18.12.1956. Gehuwd op 08.08.1895 met **Geertruida Buijs**. Zij is ☼ op 06.09.1869 en † op 22.07.1956.

G.VII.1.3) Anna Maria vdB. ☼ op 30.08.1867 en † op 29.03.1869.

G.VII.1.4) Bernardina vdB. (Dien) ☼ op 29.01.1869 te Wageningen en aldaar † op 07.07.1908.

G.VII.1.5) Anna Maria vdB. ☼ op 30.08.1870 en † op 13.09.1870, 1 maand oud.

G.VII.1.6) Anna Maria vdB. ☼ op 28.01.1872, † op 30.04.1872

2) Getrouwd te Wageningen 10.08.1872 met **Joanna Antonia Heijselaar**, ☼ te Wageningen op 19.01.1850, † te Wageningen op 10.11.1918, dochter van **Jacobus Heijselaar** † op 01.01.1917 te Wageningen (kleermaker) en **Theodora van Swaaij**,

Er zijn 6 zonen en 3 dochters.

G.VII.2.1) Wilhelmus Theodorus vdB. ☼ op 27.10.1873, † op 02.02.1875 1 jaar oud.

G.VII.2.2) THEODORUS JACOBUS van den Bosch, ☼ op 10.06.1875 en † op 24.11.1947.
(zie generatie VII)

G.VII.2.3) Wilhelmus Hendrikus vdB. ☼ op 18.10.1876, † (?).

Partner van en getrouwd met **Johanna Engelina Degens** uit Dordrecht op 04.10.1931 te Tilburg.

G.VII.2.4) Theodorus vdB. ☼ op 24.10.1878 te Wageningen en aldaar † op 29.10.1918. Gehuwd op 19.01.1910 met **Geertruida Egbertina van Mossel** die ☼ is in Wageningen op 28.07.1883 en in Venray † op 11.08.1917.

G.VII.2.5) Anna Maria vdB. ☼ op 02.01.1881 en † in Amersfoort op 09.07.1950. Ze is gehuwd op 01.19.1919 met **Johannes Franciscus Hageman**, ☼ op 15.06.1882 en † op 24.01.1969.

G.VII.2.6) Theodora Margaretha vdB. ☼ op 14.14 1883 te Wageningen en aldaar † op 19.04.1942. Zij is gehuwd op 01.19.1919 met **Johannes Wilhelmus Braakman**. ☼ op 30.04.1882 en † op 17.02.1973.

G.VII.2.7) Maria Geertruida Elisabeth vdB. ☼ op 14.07.1885 te Wageningen en aldaar † op 06.09.1954. Zij is gehuwd op 31.07.1907 met **Cornelis Andreas Horning**. ☼ op 20.03.1862 en † op 05.02.1927.

G.VII.2.8) Hermanus Johannus Theodorus vdB. ☼ in Wageningen op 11.09.1887 en aldaar † op 23.10.1966. Beroep: Rijwielhandelaar. Gehuwd op (?) met **Petronella Driessen**, ☼ op 28.07.1886 en † op 31.07.1973.

G.VII.2.9) Johannes Hendrikus vdB. ('Ome Jo'), Onder directeur mijn 'Laura en Vereniging'. ☼ op 17.11.1891 en † op 16.08.1973. Gehuwd op 20.05.1919 met **Petronella (Tante Nelly) Maria Carolina de Bont** ☼ op 14.11.1896 en † op 23.12.1975. Zij hadden 6 kinderen:

| **G.VIII.2.9.1) Herman vdB.** ☼ op 03.04.1920. In 1950 getrouwd met **Hetty Onland**.

G.VIII.2.9.2) Harry vdB. ☼ op 15.07.1921 getrouwd met **Miep Benders**. Later hertrouwd met **Monica?**

G.VIII.2.9.3) Annie vdB. ☼ op 09.10.1922. Getrouwd in 1954 met **Vic Rutten**, ☼ op 15.09.1919 † op 13.08.1984.

G.VIII.2.9.4) Bep vdB. ☼ op 26.06.1925. Gehuwd in 1958 met **Raymond Gray**, ☼ op 20.01.1932. Geëmigreerd naar Canada.

G.VIII.2.9.5) Miek vdB. ☼ op 27.07.1927. Gehuwd in 1959 met **Jo Lunter**, ☼ op 30.08.1926, † op 01.02.1986.

G.VIII.2.9.6) Theo vdB. ☼ op 22.01.1929/ Gehuwd in 1980 met **Aafke Leininga**, ☼ op 15.01.1937.

GENERATIE VII

G.VII.2.2) THEODORUS JACOBUS van den Bosch, beroepsonderofficier bij Nationale Militie, smid, hoofdconducteur bij NS, ☼ te Wageningen op 10.06.1875, † te Heerlen op 24.11.1947, in ondertrouw en getrouwd te Wageningen op 01.08.1902 met **Johanna Maria Bulten**, ☼ te Arnhem op 03.11.1877, † te Heerlen 20.01.1963,

Zij is de dochter van **Hendrik Albertus Bulten** (geb.:16-07-1840 in Doetichem) van beroep machinist bij de Nederlandse Spoorwegen. † op 23-04-1928 in Wageningen. Zijn vrouw **Hendrika Bienen** (1812-1897) is Rooms Katholiek. In die tijd werd er bij het huwelijk afgesproken dat hun kinderen om en om in de Ned. Herv. Kerk en de R.K. Kerk zouden worden gedoopt. Er zijn 4 zonen en 2 dochters.

G.VIII.2.2.1) Hermanus Gerardus Maria vdB. ☼ 16.06.1903 - †08.12.1975. Op 15.11.1930 gehuwd met **Dorothea Sondermann**, ☼ 28.04.1903 te Horst (W.Dld.) † 29.01.1979 te Heerlen. Zij hebben 5 kinderen.

G.IX.2.2.1.1) Christa vdB. ☼ 23.08.1931 te Heerlen, gehuwd met **Henri Marie Eugène (Harry) Wolfs**, † 06.08.2017 te Heerlen. Zij hebben 2 kinderen: Peter en Diane.

G.IX.2.2.1.2) Jacques vdB. ☼ 17.12.1932 te Heerlen. Getrouwd met **Annie Kusters**. Zij hebben 5 kinderen: Ellen, Doreen, Sandra, Lydia en Harm.

G.IX.2.2.1.3) Dorothea vdB. ☼ 01.05.1937, te Heerlen. Getrouwd met **Ferdinand von Praun**. Zij hebben 3 kinderen: Christa, Ferdi en Astrid.

G.IX.2.2.1.4) Corrie vdB. ☼ 14.03.1943 te Heerlen. Gehuwd met **Pierre Kisters**. Zij hebben 3 kinderen: Wil, Rob en Pieter.

G.IX.2.2.1.5) Joke vdB. ☼ 02.05.1946 te Heerlen. Getrouwd met **Hub van Zeijl**. Zij hebben 3 kinderen: Femke, Huib en Mayke

G.VIII.2.2.2) Johanna Berendina (Anna) vdB. ☼ 14.10.1904 in Eygelshoven en † 19.07.2001 te Breda. - Getrouwd met **Frans Bindels** ☼ 08-05-1930. Zij hebben 6 kinderen

G.IX.2.2.2.1) Jo Bindels, ☼ 23.02.1934, Getrouwd met **J. Jonker (Koos)**, ☼ 30.01.1931.

G.IX.2.2.2.2) Ko Bindels, ☼ 01.10.1935 getrouwd met **Catherina(Toos) Videler**, ☼ 02.06.1937.

G.IX.2.2.2.3) Leen (Lena, Lé) Bindels ☼ 02.02.1937, gehuwd in 1958 met **Peter Vissers (Piet)**, ☼ 09.03.1935.

G.IX.2.2.2.4) Maria (Mies) Bindels ☼ 09.07.1938, gehuwd 1958 met **Adriaan (Ad) van der Leygraaf**, ☼ 28.10.1933. Geëmigreerd naar Canada.

G.IX.2.2.2.5) Jan Hendrik Bindels ☼ 12.10.1838 Gehuwd in 1962 met **Johanna (Annie) Sommers**, ☼ 18.07.1938.

G.IX.2.2.2.6) Els Bindels, ☼ 07.03.1941, in 1967 gehuwd met en gescheiden van met **Frans van Veen**, ☼ 17.11.1938.

G.IX.2.2.2.7) Frans Bindels, ☼ 06.09.1943, gehuwd in 1967 met **Annie (Ank) de Graaff**, ☼ 21.12.1943.

G.IX.2.2.2.8) Willy (Wil) Bindels, ☼ 17.11.1943. gehuwd in 1967 met **Annemiek (Anny)**

- | **Gubbens** ☼ 20.06.1944.
- | **G.VIII.2.2.3) Jan vdB.** ☼ 14.07.1906 te Eygelshoven en † te Heerlen 29.01.1992. Getrouwd op 14.06.1933 te Heerlen met **Maria Christine Mulders** ☼ 28.12.1907 te Schaesberg † 12.07.1981 te Heerlen. Zij hebben 4 kinderen
- | **G.IX.2.2.3.1) Marietje vdB.** ☼ 30.07.1936. Gehuwd in 1961 met **Mathieu Bruls**, ☼ 21.01.1938.ij hebben drie kinderen: Cécile, Angelique en Monique
- | **G.IX.2.2.3.2) Johanna Hendrika (Hannie) vdB.** ☼ 08.06.1942. Gehuwd met **Hans de Waard**, ☼ ??, Zij hebben twee kinderen: Astrid en Saskia.
- | **G.IX.2.2.3.3) Marian(ne) vdB.** ☼ 29.08.1944 Gehuwd met **Peter Funken**, ☼ ????. Zij hebben één zoon: Jeroen.
- | **G.IX.2.2.3.4) Christa (Chris) vdB.** ☼ 13.01.1949. Gehuwd in 1972 met **Armand Steijns**, ☼ op.....† in NuthZij hebben twee kinderen: Xander en Yolanda.
- | **G.VIII.2.2.4) Hendrikus Theodorus Jacobus vdB.** ☼ 17.09.1907 te Eygelshoven, † 25.06.1985 in Heerlen. Getrouwd 10.11.1931 met **Maria Hubertina Cornelia (Corrie) Beckers**. Hij was directeur van de CO-OP Zuid Limburg. Zij hebben 6 kinderen:
- | **G.IX.2.2.4.1) Paulina Gerharda Maria (Paula) vdB,** ☼ 22.05.1933. † 28.02.1944, 11 jaar oud.
- | **G.IX.2.2.4.2) Hendrika Johanna Maria (Henny) vdB.** ☼ op 12.07.1934 getrouwd met **Vé Smeets**, ☼ 16.07.1932.
- | **G.IX.2.2.4.3) Carolina Maria Catharina (Carla) vdB.** ☼ 27.10. 1935, getrouwd met **Jo Mennens**, ☼ 02.10.1931. Zij hebben 3 kinderen.
- | **G.IX.2.2.4.4) Louise Cornelia Maria (Loes) vdB** ☼ 29.01.1937 in Heerlen, † 23.12.2016 in Lanaken (B). Getrouwd in 1961 met **Frans Vossen**, ☼ 06.01.1938. Zij hadden 3 kinderen: Lucas, Alexandra en Maud.
- | **G.IX.2.2.4.5) Johannes Gerardus Marie (Hans) vdB.** ☼ 04.06.1938.
- | **G.IX.2.2.4.6) Lidwina Maria Catharina (Lidy) vdB.** ☼ 10.07.1941. getrouwd met **Henk Gremmen**
- | **G.IX.2.2.4.7) Dick vdB.** ☼ 15.05.1947 in Heerlen en † 25.02.1986 te Heerlen. Getrouwd met **Fienny America**, ☼ 06.10.1940. Ze hebben 1 dochter:
- | **G.X.2.2.1.7.1) Nancy Scheepers-vdB.** ☼ 18-01-1974. Getrouwd met Miel Scheepers
- | **G.VIII.2.2.5) JACOBUS WILHELMUS THEODORUS van den Bosch, 1909-1968 -zie Generatie VIII**
- | **G.VIII.2.2.6) Maria Johanna, Hendrika vdB.** ☼ 08.10.1912 te Eygelshoven, † 28.04.1994 in Heerlen. Getrouwd op 22.01.1940 met **Willy Leclerq**, † 1942 te Heerlen. Zij hebben twee kinderen:
- | **G.IX.2.2.6.1) Dr. Ir. Petrus Antonius Leclerq,** ☼ Heerlen 19.02.1942, † te Nuenen 22.05.2000. Hij is in 1966 getrouwd met Josée Dings.
- | **G.IX.2.2.6.2) Ton Leclerq,** ☼ 04.08.1943 te Heerlen † (?), getrouwd met Janine Brunel, Amsterdam ☼ (?)

GENERATIE VIII

- | **G.VIII.2.2.5) JACOBUS WILHELMUS THEODORUS van den Bosch**, mijnningenieur, ☼ aan de Wolfsweg te Eijgelshoven (Zuid-Limburg) op 14.02.1909, † te Heerlen op 13.02.1968. ondertrouw te Heerlen op 23.04.1936, getrouwd in Heerlen op 30.04.1936 met **Johanna Josephina Maria Fiekers**, ☼ te Breda op 10.07.1910, † te Heerlen op 06.02.1992, dochter van **Leopold Hendrik Fiekers** (huisschilder) en **Louisa Carolina Maria Franssen**, ☼ op 31.08.1880 en † op 30.08.1942 in Heerlen, 4 zonen en 1 dochter:.
- | **G.IX.1) Jacobus (Jacques) vdB.** ☼ 24.04.1937. Getrouwd op 07.02.1981 met **Maria Cornelia Francisca Clementine Hoorneman** ☼ 12.09.1953. Gescheiden 1993(?) .Zij hebben twee dochters:

- | **G.X.1.1) Sacha Johanna Maria vdB.** ☼ 11.11.1982 te Zevenaar. Gehuwd met **Falco Vliegen**, gescheiden 2019. Zij hebben twee zonen;
 - | **G.XI.1.1) Jayden Jozef Jacques Vliegen**, ☼ op 18.02.2011 in Belair, Sint Maarten.
 - | **G.XI.1.2) Shane David Alexander Vliegen**, ☼ op 21.06.2012 in Belair, Sint Maarten.
- | **G.X.1.2) Marie-Louise Jacqueline (Marlous) vdB.** ☼ 15.02.1985 te Zevenaar, Gehuwd 4 april 2014 in Dalfsen met **Eelko Leusink** geb. 29.08.1979 te Groenlo (eerder gehuwd geweest is met (?)) Zij hebben twee kinderen.
- | **G.IX.2) Leopold Sylvester (Leo) vdB.** ☼ op 31.12.1941. Getrouwd op 20.08.1969 met **Johanna Elisabeth Petronella Maria Dijkers** ☼ 12.09.1953 in Arnhem. Zij hebben twee kinderen:
 - | **G.X.2.1) Jacqueline Michaela vdB.** Geb. 30-01-1970 te Nijmegen Getrouwd met Bart van der Linden op 07.09.2002 in Nijmegen. Gescheiden 2017. Ze hebben twee kinderen:
 - | **G.XI.2.1.1) Keet Lucia van der Linden** geb. 06.11.2003 te Nijmegen.
 - | **G.XI.2.1.2). Ole Max van der Linden**, geb. 20-12-2005 te Nijmegen
 - | **G.X.2.2) Florian vdB. Getrouwd met Eline** Gescheiden 2019. Zij hebben een dochter:
 - | **G.X.2.2.1) Jasmijn Joëlle**, ☼ op 05.03.2006.
- | **G.IX.3) Louis** ☼ 26.09.1944 † 27.09.1944
- | **G.IX.4) JOZEF HERMANUS LOUIS (Jos) vdB.** ☼ 28.09.1949. **Zie generatie IX.**
- | **G.IX.5) Louisa Maria Clementina (Wies) vdB.,** ☼ op 27.09.1952. Getrouwd met **Gabriëlla Groothuis** in Deventer. Zij hebben een zoon en een dochter. De kinderen dragen de naam van de moeder.
 - | **G.X.5.1) Daniël Elkan (Daan) Groothuis**, ☼. 07-12-1989 te Amsterdam
 - | **G.X.5.2) Sanne Groothuis**, ☼ 14.01.1993 te Abcoude.

GENERATIE IX

- | **G.IX.3.) JOZEF HERMANUS LOUIS van den Bosch**, Diplom. Biologe (drs), leraar biologie, ☼ te Heerlen 28.09.1949, ondertrouw in Heerlen 21.12.1972, getrouwd in Heerlen 10.03.1973 met **Margaretha Gerarda Laurentia Speekenbrink**, secretaresse, chiropodist, administratrice, ☼ te Heerlen 08.01.1951, dochter van **Bernardus Gerardus Speekenbrink** (administrateur, en **Elisabeth Hardy**. Jozef Hermanus Louis van den Bosch is benoemd tot lid in de orde van Oranje Nassau op 06.11.2009. Er zijn twee zonen:
 - | **G.X.1) Maarten Sebastiaan Xavier vdB. zie generatie X (1).**
 - | **G.X.2) Jeroen Rudolf Claudius vdB. zie generatie X (2).**

GENERATIE X.1

- | **G.X.1.) MAARTEN SEBASTIAAN XAVIER van den Bosch**, Project Engineer, ☼ te Heerlen 28.02.1977, ondertrouw en getrouwd te Nuth op 27.06.2008, met Ynske van Assouw, bouwkundige, zweminstructrice en leerling-begeleidster. ☼ te Helmond op 01.10.1974. Dochter van Ad van Assouw (psycholoog) ☼ 19-01-1947, Oirschot, † 04-03-2014 te Veldhoven en Mea van Vugt (☼ Boxtel 15.06.1948, † 07.03.2016 te Landgraaf. Zij was lerares en onderwijskundige. Er zijn 2 zonen (zie generatie XI-1)).

GENERATIE X.2

- | **G.X.2) JEROEN RUDOLF CLAUDIUS van den Bosch**, ☼ te Heerlen 24.01.1979, samenlevingspartner van Patricia Hofman, secretaresse. ☼ te Valkenburg op 7 september 1984 dochter van Petrus Maria Leonardus Franciscus Hofman uit Valkenburg en Carolina Maria Josephina Houben uit Margraten, Er zijn 1 zoon en 1 dochter (zie generatie XI-2).

GENERATIE XI (1.1)

G.XI.1.1) JASPER JOES AYDEN van den Bosch, ☼ te Sittard op 26.05.2011. Zoon van MAARTEN SEBASTIAAN XAVIER van den Bosch, en Ynske van Assouw,

GENERATIE XI (2.1)

G.XI.2.1) Luna Martina Theresa vdB, ☼ te Heerlen op 27.02.2014. Dochter van JEROEN RUDOLF CLAUDIUS van den Bosch en Patricia Hofman

GENERATIE XI (1.2)

G.XI.1.2) LUKAS MARIJN BRADY van den Bosch, ☼ te Ubach-Palenberg (Dld) op 02.11.2014. Zoon van MAARTEN SEBASTIAAN XAVIER van den Bosch, en Ynske van Assouw,

GENERATIE XI (2.2)

G.XI.2.2) NOAH PETER JOS van den Bosch, ☼ te Heerlen op 26.09.2016. Zoon van JEROEN RUDOLF CLAUDIUS van den Bosch en Patricia Hofman

Pasen 2019,

Generatie IX tot en met XI.

**v.l.n.r.: Patricia vdB.-Hofman, Jasper vdB. (onder), Jeroen vdB. (boven),
Luna vdB.(onder), Margaret vdB.-Speekenbrink (boven), Noah vdB. (onder), Lucas vdB.
(midden), Jos vdB. (boven), Boris (onder), Maarten vdB. (boven), Ynske vdB.-van Assouw**
Foto is genomen in Nuth, Bachlaan.(Boris: 13-05-2006 – 14-01-2020).

EINDE

Einde Deel I (1630 – 1949)

Deel II (1949 – heden) is in bewerking.

